Digitized by Google

Digitized by Google

NAZIONALE
BIBLIOTECA
6
4
A
28
CENTRALE V. E. II
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

M. T. CICERONIS ORATIONES SELECTÆ,

Ad vſum Gymnaſiorum Societatis I E S V.

Cum priuilegio Summi Pontificis Pauli V. ad decennium.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

R O M AE, Apud Carolum Vulliettum. 1607.
Superiorum permiſſu.

Sumptibus Iulij Franceſchini, & Nicolai de Lucio.

Digitized by Google

6.5.A.28

Digitized by Google

ILLVSTRISS.MO ATQ. EXCELL.MO
P R I N C I P I

MARCO ANTONIO BVRGHESIO

S. D. N. PAVLI V. PONT. MAX.
FRATRIS FILIO S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ROmanorum Oratorum Principis Orationes prudenter ſelectas, & diligenter emendatas, quibus ſtudioſi eloquentiæ pueri commode vtantur, excudendas noſtro ære curauimus. Eas Tibi Principi puero inſcripſimus, Quòd per Excellentiſſimum Principem Ioan.Baptiſtam Patrem Tuum à S. D. N. patruo Tuo, diploma

ma impetrauimus, ne quis hoc opus nobis iuuitis imprimat, venaleue habeat. Grati animi ſignificationem; cultus; & pietatis argumentum Dedicatio præſe fert. Votum nobis cum Populo Romano eſt commune, vt ad iſtam indolem optimam maxima omnium bonorum ornamenta quam feliciſſime accedant, vt per Te quoque Ciuitas ſit quam beatiſſima. Vale. Romæ iv. Idus Septembris M D C V I I.

Illuſtriſs. atq; Excell. dominationis Tuæ

Humillimi ſerui

Iulius Franciſchinus, &
Nicolaus de Lucio.

ORA-

ORATIONVM SERIES QVAE IN HOC LIBELLO CONTINENTVR.

Ex primo Tomo.

Pro S. Roſcio Amerino. 1
*Accuſationis in C.Verrem lib.*I. 59
Accuſationis in C.Verrem lib. II. 86
Accuſatiouis in C.Verrem lib. VI. 108

Ex ſecundo Tomo.

Pro lege Manilia. 186
In L.Catilinam I. 217
In L. Catilinam II. 231
In L.Catilinam III. 245
Pro A.Licinio Archia poeta. 262
Ad Quirites poſt reditum. 273

Ex

Ex tertio Tomo.

In Vatinium. 285

Pro T. Annio Milone. 303

Pro Marcello ad C. *Cæſarem.* 344

Pro Rege Deiotaro ad C. Cæſarem. 355

In M. Antonium Philippica II. 372

ORA-

ORATIONIS PRO SEX. ROSCIO AMERINO

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARGVMENTVM.

SEX. Roſcius Amerinorum vt nobiliſſimus, ita locupletiſſimus fuit. Eum à cœna redeuntem, T. Roſcius Magnus, (cum quo ei veteres inimicitiæ intercedebant) ad balneas Palatinas Romæ hora noctis prima occidit. T. Roſcius Capito, qui Ameriæ erat, eadem nocte, huius cædis factus certior, Chryſogono Sylla liberto in caſtris ad Volaterras hoc factum nuntiat. Chryſogonus Roſcij, tanquam proſcripti, bona ampliſſima paruo à L. Sylla emit, eorum tria prædia dat Capitoni, in reliqua T. Magnus Chryſogoni nomine impetum facit. Quo autem his bonis pacatius fruerentur, Sex. etiam Roſcio filio inſidias collocant, qui id fieri præſentiens, ab Ameria, bonis omnibus ſpoliatus Ro-

Digitized by Google

vt quoniam in alienā pecuniā tam plenam atq; præclarā nullo iure inuaſerit, quoniamq. ei pecuniæ vita Sex. Roſcij obſtare atq. officere videatur, deleatis ex animo ſuo ſuſpicionē omnē, metumq. tollatis: ſeſe hoc incolumi nō arbitratur huius innocentis patrimoniū tam amplum & copioſum poſſe obtinere: damnato & eiecto, ſperat ſe poſſe quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriā effundere atq; conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesq. ſtimulat ac pungit, vt euellatis poſtulat: vt ad hanc ſuā prædam tam nefariā adiutores vos profiteamini.

7 Si vobis æqua & honeſta poſtulatio videtur Iudices: ego contra breuem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorem. Primum à Chryſogono peto, vt pecunia fortunisq. noſtris contentus ſit: ſanguinē & vitam ne petat: deinde à vobis Iudices, vt audaciū ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatē leuetis, & in cauſa Sex. Roſcij, periculū, quod in omnes

8 intenditur, propulſetis. Quòd ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet deniq; vel minima res reperietur, quamobrem videātur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti: poſtremo ſi præter eam prædā, quam dixi, quicquā aliud cauſæ inueneritis: non recuſamus, quin illorū libidini Sex. Roſcij vita dedatur, ſin aliud agitur nihil, niſi vt ijs nequid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, vt ad illam opimam, præclaramq. prædā damnatio Sex. Roſcij velut cumulus accedat: nonne cùm multa indigna, tum vel hoc indigniſsimū eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſentētias, iusq. in-

Digitized by Google

ſandum id aſſequantur, quod anteà ipſi ſcelere & ferro aſſequi cõſueuerunt? Qui ex ciuitate in Senatum propter dignitatem, ex Senatu in hoc conſiliũ delecti eſtis propter ſeueritatem: ab his hoc poſtulare homines ſicarios atq; gladiatores, non modò vt ſupplicia vitent, quæ à vobis pro maleficijs ſuis metuere atq; horrere debẽt. verum etiã vt ſpolijs Sex. Roſcij hoc iudicio ornati auctiq. diſcedant?
9 His de rebus tantis, tamq atrocibus neq; ſatis me commodè dicere, neq; ſatis grauiter conqueri, neq; ſatis liberè vociferari poſſe intelligo. Nam cõmoditati ingenium grauitati ætas, libertati tempora ſunt impedimento. Huc accedit ſummus timor, quẽ mihi natura, pudorq. meus attribuit, & veſtra dignitas, & vis aduerſariorum, & Sex. Roſcii pericula. Quapropter vos oro atq; obſecro Iudices, vt attentè, bonaq. cum venia verba mea au-
10 diatis. Fide, ſapientiaq. veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quã ferre me poſſe intelligo: hoc onus ſi vos aliqua ex parte alleuabitis, ferã vt potero, ſtudio & induſtria Iudices: ſin a vobis (id quod nõ ſpero) deſerar, tamen animo nõ deficiã, & id quod ſuſcepi, quoad potero, perferã, quòd ſi perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut propter perfidiã abiicere, aut pro-
11 pter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere M Fanni quæſo, vt qualem tam anteà Populo Romano præbuiſti, cùm huic idem quæſtioni Iudex præeſſes, talem te & nobis, & P. R. hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, vides: quæ

sit

ſit omnium mortaliũ expectatio, quæ cupiditas,
12 vt acria ac ſeuera iudicia fiant, intelligis. Longo interuallo iudicium inter ſicarios hoc primũ committitur, cùm interea cædes indigniſſimæ, maximæq. factæ ſint. Omnes hanc quæſtionẽ, te Prætore de manifeſtis maleficiis, *quotidianoq. ſanguine haud remiſsius ſperant futuram? Qua vociferatione in cæteris iudiciis accuſatores vti conſueuerunt, ea nos hoc tẽpore vtimur, qui cauſam dicimus. Petimus abs te M. Fanni, à vobisq. Iudices, vt quàm acerrimè maleficia vindicetis, vt quam fortiſsimè hominibus audaciſsimis reſiſtatis vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtendetis, eò prorumpere hominum cupiditatẽ, & ſcelus, & audaciam, vt non modò clàm, verùm etiam hic in foro, ante tribunal tuum M. Fanni, ante pedes veſtros Iudices,
13 inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi vt id fieri liceat? Accuſant ii, qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſam dicit is, cui præter calamitatẽ nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrẽ Sex. Roſcij, bono fuit: cauſam dicit is, cui non modò luctũ mors patris attulit, verùm etiã egeſtatẽ. Accuſant ij, qui hunc ipſum iugulare ſummè cupierunt: cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſidio venit, ne hic ibidẽ ante oculos veſtros trucidetur. Deniq; accuſant ij, quos populus poſcit: cauſam dicit is, qui vnus
14 relictus ex illorũ nefaria cæde reſtat. Atq; vt facilius intelligere poſsitis Iudices, ea quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc ſunt quæ dicimus: ab initio, res quemadmodũ geſta ſit, vo-

A 3 bis

bis exponemus: quò facilius & huius hominis innocentiſsimi miſerias, & illorum audaciā cognoſcere poſsitis, & Reipub. calamitatē is Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus fuit, cū genere,& nobilitate,& pecunia, nō modo ſui municipij,verùm etiā eius vicinitatis facilè primus, tum gratia atq; hoſpitijs florens hominum nobiliſsimorū. Nam cum Metellis,Seruilijs,Scipionibus erat ei non modò hoſpitiū, verùm etiā domeſticus vſus & conſuetudo: quas (vt æquum eſt) familias honeſtatis, amplitudiniſq. gratia nomino. Itaq; ex ſuis omnibus cōmodis hoc ſolùm filio reliquit: nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſsident: fama,& vita innocentes ab hoſpitibus,amiciſq. paternis defen-

16 ditur. Hic cùm omni tēpore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo cùm omnium nobilium dignitas & ſalus in diſcrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem,cauſamq. opera,ſtudio,authoritate defendit. Etenim rectū putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſsimus inter ſuos numerabatur. Poſteaquā victoria conſtituta eſt,ab armiſq.receſſimus, cùm proſcriberētur homines, atq; ex omni regione caperentur ij,qui aduerſarij fuiſſe putabātur, erat ille Romæ frequens atque in foro, & in ore omnium quotidiè verſabatur: magis vt exultare victoria nobilitatis videretur,quàm timere,nequid ex ea calamitatis ſibi

17 accideret. Erant ei veteres inimicitiæ cū duobus Roſcijs Amerinis, quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſellijs uideo, alterum tria huiuſce prędia poſſidere audio: quas inimi-

citias

citias ſi tam cauere potuiſſet, quàm metuere ſolebat, viueret. Neq; enim Iud. iniuria metuebat, nã duo iſti ſunt T. Roſcij, quorũ alteri Capitoni cognomẽ eſt: iſte, qui adeſt Magnus vocatur: homines eiuſmodi, alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur: hic autẽ nuper ſe ad eum laniſtam contulit, qui cum ante hanc pugnã tiro eſſet ſcientia, facilè ipſum magiſtrum
18 ſcelere, audaciaq. ſuperauit. Nam cũ hic Sex. Roſcius eſſet Ameriæ, T. autem iſte Roſcius Romę: cum hic filius aſſiduus in prædijs eſſet, cumq. ſe voluntate patris rei familiari, vitæq. ruſticæ dediſſet: iſte autem frequẽs Romæ eſſet: occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Sex. Roſcius. Spero ex hoc ipſo non eſſe obſcurũ, ad quẽ ſuſpicio maleficij pertineat. Verùm id, quod adhuc eſt ſuſpicioſum, niſi perſpicuũ res ipſa fece-
19 rit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiſo Sex. Roſcio primus Ameriã nuntiat Manlius. Glaucia quidam, homo tenũis libertinus, cliens, & familiaris iſtius T. Roſcij: & nuntiat domum, nõ filij, ſed T. Capitonis inimici, & cùm poſt horam primam noctis occiſus eſſet, primo diluculo nuntius hic Ameriã venit: decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſſuũ Ciſiis peruolauit: nõ modò vt exoptatum inimico nuntiũ primus afferret, ſed etiã cruorem inimici quàm recentiſſimũ, telumq. paulo ante corpore extractum oſtẽderet.
20 Quatriduo, quo hæc geſta ſunt, res ad Chryſogonum in caſtra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonſtratur: bonitas prædiorũ, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim ferè omnes tangunt) huius inopia & ſolitu-

do cōmemoratur, demōſtrant, cum pater huiuſce Sex. Roſcius homo tam ſplendidus & gratioſus, nullo negotio ſit occiſus, perfacilè hunc hominē incautum, & ruſticū, & Romæ ignotum de medio tolli poſſe, ad eam rem operā ſuam pollicentur.
21 Ne diutius vos teneā Iud. ſocietas coitur. Cum iam proſcriptionis mentio nulla fieret, & cum etiam qui anteà metuerant redirent, ac iam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur: hominis ſtudioſiſſimi nobilitatis manceps fit Chryſogonus: tria prædia vel nobiliſſima Capitoni propria tradūtur, quę hodie poſſidet: in reliquas oēs fortunas iſte T. Roſcius nomine Chryſogoni, quemadmodū ipſe dicit, impetum facit. Hæc bona ſexagies H.S. emuntur duobus millibus nummū. Hæc omnia Iud. imprudente L. Sylla facta eſſe certo
22 ſcio. Neque enim mirum, cùm eodem tempore & ea quæ præterita ſunt, & ea quæ videntur inſtare, præparet: cùm pacis conſtituendæ rationē, & belli gerendi poteſtatē ſolus habeat: cùm omnes in vnum ſpectent, vnus omnia gubernet, cùm tot tantiſq; negotijs diſtentus ſit, vt reſpirare liberè nō poſſit, ſi aliquid non animaduertat: cum præſertim tam multi occupationē eius obſeruēt, tempuſq; aucupentur, vt ſimul atq; ille deſpexerit, aliquid huiuſcemodi moliātur. Huc accedit, quòd quamuis ille felix ſit, ſicut eſt, tamen in tāta felicitate nemo poteſt eſſe in magna familia, qui neminem neq; ſeruum, neq; libertum impro-
23 bum habeat. Interea iſte T. Roſcius vir optimus procurator Chryſogoni, Ameriam venit, in prædia huius inuadit: hunc miſerū luctu perditū, qui nondum etiam paterno funeri iuſta ſoluiſſet,

nudum eijcit domo, atq; focis patrijs, dijſq. pe-
natibus præcipitem Iudices exturbat: : ipſe am-
pliſſima pecunia fit dominus. Qui in ſua re fuiſ-
ſet egentiſſimuus, erat (vt fit) inſolens in aliena.
Multa palàm domū ſuam auferebát, plura clam
de medio remouebat: non pauca ſuis adiutoribus
largè, effuſeq. donabat: reliqua cōſtituta auctio-
24 ne vendebat. Quod Amerinis vſque eò viſum
eſt indignum vt vrbe tota fletus, gemituſque fie-
ret. Etenim multa ſimul ante oculos verſaban-
tur: mors hominis florentiſſimi Sex. Roſcij crude-
liſſima: filij autem eius egeſtas indigniſſima: cui
de tanto patrimonio prædo iſte nefarius ne iter
quidē ad ſepulchrum patrium reliquiſſet: bono-
rum emptio, flagitioſa poſſeſſio, furta, rapinæ, do-
nationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mal-
let, quam videre in Sex. Roſcij viri optimi atq;
honeſtiſsimi bonis iactantem ſe, ac dominantem
25 T. Roſcium. Itaq; Decurionum decretum ſtatim
fit, vt decem primi proficiſcantur ad L. Syllā, do
ceantq. eum, qui vir Sex. Roſcius fuerit; cōque-
rantur de iſtorum ſcelere, & iniurijs: orent, vt &
illius mortui famam, & filij innocentis fortunas
conſeruatas velit. Atque ipſum decretum quæſo
cognoſcite. DECRETVM DECVRIONVM.
Legati in caſtra veniūt, intelligitur Iud. id quod
iam antè dixi, imprudente L. Sylla ſcelera hæc,
& flagitia fieri, nam ſtatim Chryſogonus & ipſe
ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis,
qui peterēt, ne ad Syllā adirent, & omnia Chry-
ſogonum quæ vellent, eſſe facturum pollicerētur.
26 Vſque adeò autē ille pertimuerat, vt mori mal-
let, quàm de his rebus Syllam doceri. Homines

 anti-

antiqui, qui ex ſua natura cæteros fingerēt, cum ille cōfirmaret ſeſe nomen Sex Roſcij de tabulis exempturū, prędia vacua filio traditurum: cūmq. id ita futurū T. Roſcius Capito, qui in X. Legatis erat, appromitteret, crediderūt: Ameriā re inorata reuerterunt. Ac primo rē differre quotidie, ac procraſtinare, iſti cœperūt: deinde aliquāto lentius, nihil agere, atque deludere: poſtremo (id quod facile intellectū eſt) inſidias vitæ huiuſce, Sex. Roſcij parare, neq; ſeſe arbitrari poſſe diutius alienam pecuniam domino incolumi obti-
27 nere. Quod is ſimulatq. ſenſit, de amicorum, cognatorumq. ſententia Romam confugit, & ſeſe ad Cæciliam Nepotis filiam, (quā honoris cauſa nomino) contulit, qua pater vſus erat plurimum, in qua muliere Iud. etiam nunc, id quod omnes ſemper exiſtimauerunt quaſi exēpli veſtigia antiqui officij remanent. Ea Sex. Roſcium inopem eiectum domo, atq; expulſum ex ſuis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum hoſpitiq. oppreſſo iam deſperatoq. ab omnibus opitulata eſt. Eius virtute, fide diligentia factū eſt, vt hic potius viuus in reos, quàm occiſus in
28 proſcriptos referretur. Nam poſtquā iſti intellexerunt ſumma diligentia vitā Sex. Roſcij cuſtodiri, neq; ſibi vllā cædis faciundæ poteſtatē dari: conſiliū cœperunt plenum ſceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrēt: vt ad eā rem aliquē accuſatorem veterē cōpararent, qui de ea re poſſet dicere aliquid, in qua re nulla ſubeſſet ſuſpicio. Deniq; vt quoniā crimine non poterāt, tēpore ipſo pugnarēt: ita loqui homines, quòd iudicia tamdiu facta nō eſſent, cōdemnari

eũ oportere, qui primus in iudiciũ adductꝰ eſſet:
huic autẽ patronos propter Chryſogoni gratiã
defuturos: de bonorum venditione, & de iſta ſo-
cietate verbũ eſſe facturũ neminẽ: ipſo nomine
parricidijs, & atrocitate criminis fore, vt hic nul
lo negotio tolleretur, cùm ab nullo defenſus eſ-
29 ſet. Hoc cõſilio, atq; adeo hac amentia impul-
ſi, quẽ ipſi, cum cuperent, non potuerũt occidere,
eũ iugulandum vobis tradiderunt. Quid primũ
querar? aut vndè potiſſimùm exordiar, Iudices?
aut quod, aut à quibus auxiliũ petã? Deorumne
immortaliũ? populine Romani? veſtramne, qui
ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem
30 implorẽ? Pater occiſus nefariè, domus obſeſſa,
ab inimicis bona adẽpta, poſſeſſa, direpta: filij vi
ta infeſta, ſępè ferro atque inſidijs appetita, quid
ab his tot maleficijs ſceleris abeſſe videtur? ta-
mẽ hæc alijs nefarijs cumulãt, atque adaugent,
crimẽ incredibile confingunt: teſtes in hunc &
accuſatores huiuſce pecunia comparant: hanc
conditionem miſero ferunt, vt optet vtrum ma-
lit ceruices Roſcio dare, an inſutus in culeũ ſup-
plicium parricidarum per ſummũ dedecus vitã
amittere. Patronos huic defuturos putauerunt:
deſunt: qui liberè dicat, qui cũ fide defendat: id
quod in hac cauſa eſt ſatis quoniã quidem ſu-
31 ſcepi non deeſt profectò Iudices. Et forſitã in
ſuſcipienda cauſa temerè impulſus adoleſcentia
fecerim: quoniam quidem ſemel ſuſcepi, licet,
hercules, vndique omnes in me terrores, minæ,
periculaq; impẽdeãt omnia ſuccurrã atque ſub-
ibo. Certum eſt, deliberatumque, quæ ad cauſam
pertinere arbitror, omnia nõ modò dicere, verũ

etiam

etiã libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta exiſtat Iudices, vt poſſit vim mihi ma-
32 iorẽ adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam diſſoluto animo eſt qui hæc cum videat, tacere ac negligere poſſit? patrem meũ, cùm proſcriptus nõ eſſet, iugulaſtis; occiſum in proſcriptorũ numerum retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis: patrimoniũ meũ poſſidetis. Quid vultis amplius? etiãne ad ſubſellia cũ ferro atq; telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condẽnetis
33 Sex. Roſcium? Hominẽ longe audaciſſimũ nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes cõſtat, niſi inter eos qui ipſi quoq; inſaniũt inſaniſſimũ is cùm curaſſet in funere C. Marij, vt Q. Scæuola vulneraretur, vir ſanctiſſimus atq; ornatiſſimus noſtræ ciuitatis (de cuius laude neq; hic locus eſt vt multa dicãtur, neq; plura tamen dici poſſunt, quàm Pop. Ro. memoria retinet) diem Scæuolæ dixit poſteaquàm cõperit eum poſſe viuere. Cùm ab eo quæreretur, quid tandẽ accuſaturus eſſet eũ, quem pro dignitate ne laudare quidẽ quiſquam ſatis commodè poſſet: aiũt hominẽ (vt erat furioſus) reſpondiſſe, quòd non totum telum corpore recepiſſet, quo Pop. Romanus nihil vidit indignius, niſi eiuſdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues ſuos perdiderit, & afflixerit: quos quia ſeruare per cõpoſitionẽ volebat, ipſe ab ijs
34 interrẽptus eſt. Eſtne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimũ? accuſatis Sex. Roſcium, quid ita? quia de manibus veſtris effugit: quia ſe occidi paſſus nõ eſt. Illud quia in Scæuola factum eſt, magis indignum videtur: hoc quia fit à

Chry-

Chryſogono,num eſt ferendũ? Nam per deos immortales,quid eſt in hac cauſa,quod defenſionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſam Iudices explicemus, atque ante oculos expoſitam cõſideremus, ita facillimè quæ res totum iudicium cõtineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat,& quid vos ſequi conueniat,
35 intelligetis. Tres ſunt res quãtum ego exiſtimare poſſum, quæ obſtant hoc tempore Sex.Roſcio: crimen aduerſariorũ,& audacia & potẽtia. Criminis cõfictionẽ accuſator Erucius ſuſcepit: audaciæ partes Roſcij ſibi popoſcerunt: Chryſogonus autem, is,qui plurimum poteſt potentia pugnat.De hiſce omnibus rebus me dicere oporte-
36 re intelligo. Quid igitur eſt? non eodem modo de omnibus: ideo quòd prima illa res ad meũ officium pertinet: duas autem reliquas vobis Pop. Rom.impoſuit. Ego crimen oportet diluam: vos & audaciæ reſiſtere, & hominum eiuſmodi perniciofam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere
37 debetis. Occidiſſe patrem Sex.Roſcius arguitur. Sceleſtum,dij immortales, ac nefarium facinus,atque eiuſmodi,quo vno maleficio ſcelera omnia cõplexa eſſe videantur. Etenim ſi(id quod præclare à ſapientibus dicitur) vultu ſæpe læditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem obtulerit parẽti,prò quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant?In hoc tanto,tam atroci,tam ſingulari maleficio, quod ità rarò extitit, vt,ſi quando auditũ ſit, portenti ac prodigij ſimile nu

mere-

Digitized by Google

38 meretur. Quibus tandem te C. Eruci argumentis accuſatorem cenſes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtẽdere, & mores feros, immanemq; naturam, & vitam vitijs, flagitijſq. omnibus deditam, & deniq; omnia ad perniciẽ profligata atq; perdita? quorũ tu nihil in Sex. Roſciũ, ne obijciendi quidem cauſa contuliſti. Patrẽ occidit Sex. Roſcius.
39 Qui homo? Adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus? at hoc ab accuſatore ne dici quidẽ audiſtis. Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitę animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerũt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidẽ vllo ferè interfuiſſe nihil autem vnquã debuit. Cupiditates porrò quæ poſſunt eſſe in eo, qui (vt ipſe accuſator obiecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colẽdo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate & cum
40 officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorẽ Sex. Roſcio obiecit? Patri, inquit, non placebat. Patri nõ placebat? quam ob cauſam? Neceſſe eſt enim eam quoque iuſtam, & magnã, & perſpicuã fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt, mortẽ oblatam eſſe patri à filio ſine plurimis, & maximis cauſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filiũ ſine cauſis multis, & magnis,
41 & neceſſarijs. Rurſus igitur eodem reuertamur & quęramus, quę tãta vitia fuerint in vnico filio quare is patri diſpliceret, at perſpicuũ eſt nullũ fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine

cauſa.

cauſa quē procrearat. at is quidem fuit omniū conſtantiſsimus. Ergo illud iam perſpicuū profectò eſt, ſi neq; amens pater, neq; perditus filius fuerit: neq; odij cauſam patri, neque ſceleris fi-
42 lio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſa odij fuerit: fuiſſe odiū intelligo: quia antea, cùm duos filios haberet: illum alterum qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in malo, nugatoriaq. accuſatione, idē mihi vſu venit in cauſa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ration: infirmem ac diluam, reperire
43 non poſſum. Quid ais? Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo relegationis, ac ſupplicij gratia colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? Patres familias, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis, ex municipijs ruſticanis, nonne optatiſſimū ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maximè ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum ſtu-
44 dijq. conſumere? An amandarat hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villā? vt commodis omnibus careret? quid ſi conſtat, hunc non modò colendis prædijs præfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui ſolitum eſſe? tamenne hæc attenta vita, & ruſticana, relegatio atq; amandatio appellabitur? Vides Eruci quantum diſtet argumentatio tua ab re ipſa atque à veritate. Quod cōſuetudine patres faciunt, id quaſi nouū reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris? quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum ſupplicij c... ſa feciſſe dicis.

45 dicis. Neque hęc tu non intelligis, ſed vſq; eo,
quid arguas, non habes: vt non modo tibi contra
nos dicendum putes, verum etiam contra rerum
naturam, contraq. conſuetudinem hominum, con-
traq. opiniones omnium. At enim cum duos fi-
lios haberet, alterum à ſe non dimittebat, alterū
ruri eſſe patiebatur. Quæſo, Eruci vt hoc in bo-
nam partē accipias: non enim exprobrandi cau-
46 ſa, ſed commouendi gratia dicam. Si tibi fortu-
na nō dedit, vt patre certo naſcerere ex quo in-
telligere poſſes qui animus patrius in liberos
eſſet: at natura certe dedit vt humanitatis non
parū haberes. Eò acceſſit ſtudium doctrinę, vt ne
à literis quidem alienus eſſes. Ecquid tandem
tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) ſenex ille
Cæcilianus minoris facere Eutychum filium ru-
ſticum, quam illum alterum Chæreſtratū? (nam,
vt opinor, hoc nomine eſt) alterum in vrbe ſe-
cum honoris cauſa habere? alterum rus ſuppli-
cij cauſa relegaſſe? Quid ad iſtas ineptias abis?
47 inquies. Quaſi verò mihi difficile ſit quamuis
multos, nominatim proferre (ne longius abeam)
vel tribuleis, vel vicinos meos qui ſuos liberos,
quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cu-
piunt. Verum homines notos ſumere odioſum
eſt, cum & illud incertū ſit, velint ne hi ſeſe no-
minari. & nemo vobis magis notus futurus ſit,
quàm eſt hic Eutychus: & certe ad rem nihil in-
terſit, vtrum hunc ego comicum adoleſcētem, an
aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc
conficta arbitror à poëtis eſſe, vt effictos noſtros
mores in alienis perſonis, expreſſamq. imaginem
48 noſtræ vitæ quotidianæ, videremus. Age nunc
refer

Digitized by Google

ferſ animum,ſis ad veritatem & conſidera non
modo in Vmbria,atque in ea vicinitate, ſed in
his veteribus municipiis, quæ ſtudia à patribus
familias maximè laudentur: iam profectò te in-
telliges inopia criminum ſummã laudem Sexto
Roſcio vitio, & culpæ dediſſe. At non modò hoc
patrum voluntate liberi faciunt: ſed permultos
& ego noui, & (niſi me fallit animus) vnuſquiſ-
que veſtrum, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio,quod
ad agrum colendum attinet, vitamq. hanc ruſti-
cam, quam tu probro & crimini putas eſſe opor
tere, & honeſtiſsimam & ſuauiſſimam eſſe arbi-
49 trantur. Quid cenſes hunc ipſum Sex. Roſcium,
quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis
rebus? vt ex his propinquis eius hominibus: ho-
neſtiſſimis audio non tu in iſto artificio accuſa-
torio callidior es quàm hic in ſuo. Verùm, vt
opinor, quoniã ita Chryſogono videtur, qui huic
nullum prælium reliquit, & artificiũ obliuiſca-
tur, & ſtudiũ deponat, licebit, quod tametſi mi-
ſerum, & indignum eſt, feret tamen æquo animo
Iudices, ſi per vos vitã, & famã poteſt obtinere,
Hoc vero eſt, quod fieri non poteſt, ſi & in hanc
calamitatẽ venit propter prędiorum bonitatẽ &
multitudinẽ, & quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei
maxime fraudi: vt parũ miſeriæ ſit, quòd alijs co
luit, non ſibi, niſi etiã, quòd omnino coluit, crimi
50 ni fuerit. Nę tu Eruci accuſator eſſes ridiculus,
ſi illis tẽporibus natus eſſes, cũ ab aratro arceſ-
ſebantur, qui Cõſules fierent. Etenim, qui præſtare
agro colendo flagitiũ putes, profectò illum Atti-
lium quem ſua manu ſpargentẽ ſemen, qui miſſi
erant, cõuenerunt hominẽ turpiſſimũ atque in

honeſtiſsimum iudicares. At hercule maiores noſtri longe aliter & de illo, & de cæteris talibus viris exiſtimabant. Itaque ex minima, tenuiſsimaque Rep. maximam, & florentiſsimam nobis reliquerunt. Suos enim agros ſtudioſe colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus, Remp. atque hoc imperium, & P. R. nomen au-
51 xerunt. Neque ego hæc eo profero, quò conferenda ſint cum hiſce, de quibus nũc quærimus; ſed vt illud intelligatur, cum apud maiores noſtros ſummi viri, clariſsimiq; homines, qui omni tempore ad gubernacula Reip. ſedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantũ operæ, temporiſque conſumpſerint, ignoſci oportere ei homini, qui ſe fateatur eſſe ruſticũ, cũ ruri aſsiduus ſemper vixerit: cũ præſertim nihil eſſet, quod aut patri gratius, aut ſibi iucundius,
52 aut re vera honeſtius facere poſſet. Odium igitur accerrimum patris in filium ex hoc opinor, oſtẽditur Eruci, quod hunc ruri eſſe patiebatur: nunquid eſt aliud? Imo vero, inquit, eſt, nam iſtum exhæredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat, nam illa, opinor, tu quoq; concedis leuia eſſe, atque inepta, cõuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem, niſi perraro, veniret. domum ſuam iſtum non fere quiſquam vocabat: nec mirum, quẽ neque in vrbe videret, neque rure vocaturus eſſet. Verum hæc quoque tu intelligis eſſe nugatoria. Illud quod cœpimus videamus, quo certius argumẽtum odij reperiri
53 nullo modo poteſt. Exhæredare pater filiũ cogita-

gitabat. Mitto quærere, qua de cauſa? quæro, qui ſcias, tametſi te dicere, atque enumerare cauſas omnes oportebat: & id erat certi accuſatoris officiũ, qui tãti ſceleris argueret, explicare omnia vitia, atq; peccata filij, quibus incenſus parẽs potuerit animum inducere, vt naturã ipſam vinceret: vt amorẽ illum penitus inſitũ eijceret ex animo, vt deniq; patrẽ eſſe ſeſe obliuiſceretur, quę ſine magnis huiuſce peccatis
54 accidere potuiſſe nõ arbitror. Verum concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces nulla eſſe cõcedis illum quidẽ, voluiſſe exhæredare, certe tu planũ facere debes, quid ergo affers, quare id factũ putemus? vere nihil potes dicere, finge aliquid ſaltẽ commode, vt ne plane videaris id facere quod aperte facis, huius miſeri fortunis, & horũ talium dignitatis illudere. Exhæredare filiũ voluit, quã ob cauſam? neſcio exhæredauit ne? nõ prohibuit? cogitabat cogitabat? cui dixit? nemini Quid eſt aliud, iudicio, ac legibus, ac maieſtate veſtra abuti ad quæſtum, atq; ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atq; id obijcere, quod planum facere non modo non
55 poſsis, verum ne coneris quidem? Nemo noſtrum eſt Eruci, quin ſciat tibi inimicitias eum Sex. Roſcio nullas eſſe: vident omnes, qua de cauſa huic inimicus venias, ſciunt huiuſce pecunia te adductũ eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, vt horũ exiſtimationem, & legem Memmiã putares aliquid valere oportere. Accuſatores multos eſſe in ciuitate vtile eſt, vt metu cõtineatur audacia: verumtamen, hoc ita eſt vtile, vt ne plane illuda-

Digitized by Google

mur ab accuſatoribus. Innocens eſt quiſpiam: verumtamen quanquã abeſt à culpa: ſuſpicione tamen non caret: tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere, cùm enim aliquid habeat, quod poſsit crimino ſe: ac ſuſpicioſe dicere aperte ludificari & calum-
56 niari ſciens non videatur. Quare facile oẽs patimur, eſſe quãplurimos accuſatores, quod innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari nõ poteſt. Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem cauſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint, at fures internoſcere nõ poſſunt: ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint: & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partẽ potius peccant, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoq; canes latrent cum deos ſalutatum aliqui venerint: opinor, ijs crura ſuffrigãtur, quod acres ſint etiam
57 tum, cùm ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrum anſeres ſunt, qui tãtummodo clamant, nocere non poſſunt: alij canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur, hoc populo gratiſsimum eſt deinde, ſi voletis, etiã tum cùm veriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latratote, id quoq; concedi poteſt. Sin autem ſic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidiſſe, neq; dicere poſsitis aut quare, aut quomodo, ac tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet: ſed ſi ego

hos

hos bene noui literam illã, cui vos vſq; eo inimici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras accuſare poſsitis. Quid mihi ad defendendum dediſti bone accuſator? quid hiſce autẽ ad ſuſpicandum? Ne exhæredaretur veritus eſt. audio. ſed qua de cauſa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo: planum fac. nihil eſt: non qui cum deliberarit, quem certiorem fecerit, vnde iſtud vobis ſuſpicari in mentem venerit. cùm hoc modo accuſas Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego quid acceperim, ſcio: quid dicam, neſcio. vnum illud ſpectaui, quòd Chryſogonus aiebat, neminem iſti patronum futurum: de bonorum emptione, deq. ea ſocietate neminẽ eſſe, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falſa in iſtam fraudem impulit. non mehercule, verbum feciſſes, ſi tibi quenquã reſponſurum putaſſes. Operæpretium erat ſi animaduertiſtis, Iudices, negligentiam eius in accuſando conſiderare. Credo cum vidiſſet, qui homines in hiſce ſubſelliis ſederẽt, quæſiſſe num ille aut ille defenſurus eſſet: de me ne ſuſpicatũ quidem, quòd antea cauſam publicam nullam dixerim. poſteaquam inuenit neminem eorum, qui poſſunt, & ſolent, ita negligens eſſe cœpit, vt cum in mentẽ veniret ei, reſideret, deinde ſpatiaretur. nonnumquã etiã puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorſus, vt veſtro conſeſſu, & hoc conuentu pro ſumma ſolitudine abuteretur. Perorauit aliquãdo. aſſedit: ſurrexi ego. reſpirare viſus eſt, quòd nõ alius potius diceret. cœpi dicere, vſq; eo ani-

maduer-

animaduerti iudices eum iocari, atq; alias res agere, antequã Chryſogonum nominaui: quem ſimul atque attigi, ſtatim homo ſe erexit: mirari viſus eſt. intellexi quid eum pupugiſſet. iterũ ac tertio nominaui poſtea homines curſare vltro, & citro non deſtiterunt, credo qui Chryſogono nũciarent, eſſe aliquem, in ciuitate, qui contra voluntatẽ eius dicere auderet: aliter cauſam agi, atq; ille exiſtimaret, aperiri bonorum emptionẽ, vexari peſſimè ſocietatem, gratiã potentiamq; eius negligi Iudices diligenter attendere, popu-
61 lo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamq. vides verſa eſſe omnia: cauſam pro Sex. Roſcio ſi non commode, at libere dici quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros ſperabas, vides iudicare: reſtitue nobis aliquando veterem tuam illa calliditatem, atque prudentiam: aut confitere huc ea ſpe veniſſe quod putares hic latrocinium, nõ iudicium futurum. De parricidio. cauſa dicitur: ratio ab accuſatore reddita non eſt, quã ob cau-
62 ſam, patrem filius occiderit. Quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis quæ magis crebra, & iam prope quotidiana ſunt, id maxime & primum quæritur, quæ cauſa maleficii fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere: in quo ſcelere, Iudices, etiam cùm multæ cauſæ conueniſſe vnum in locum, atque inter ſe congruere videntur: tamen non temere creditur, neque leui coniectura res penditur, neque teſtis incertus auditur, neq; accuſatoris ingenio res iudicatur, cum multa antea commiſſa maleficia, cum vita hominis perditiſſima, cum ſingularis
auda-

audacia oſtendatur, neceſſe eſt neq; audacia ſolum, ſed ſummus furor atq; amentia. Hæc cum ſint omnia, tamen extent oportet expreſſa ſceleris veſtigia, vbi qua ratione, per quos quo tempore maleficium ſit admiſſum: quæ niſi multa & manifeſta ſunt, profecto res tam ſceleſta, tam a-
63 trox, tam nefaria credi non poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis, multum valet communio ſanguinis, reclamitat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum atq; monſtrum certiſſimum eſt eſſe aliquẽ humana ſpecie & figura, qui tantùm immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſimè luce priuarit: cum etiam feras inter ſeſe partus: atq; educatio, & natura ipſa conci-
64 liet. Non ita multis ante annis aiunt. C. Clœliũ quendã Terracinenſem hominem non obſcurum, cùm cœnatus cubitum in idem conclaue cũ duobus adoleſcentibus filiis iſſet, inuentũ eſſe mane iugulatum. cum neq; ſeruus quiſquam reperiretur. neq; liber ad quem ea ſuſpicio pertineret: id ætatis autẽ duo filii propter cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina filiorũ de parricidio delata ſunt. Quid poſtea? erat ſane ſuſpicioſum. Neutrum ſenſiſſe? auſum autem eſſe quenquã ſe id in conclaue committere, eo potiſſimum tempore, cùm ibidem eſſent duo adoleſcẽtes filii, qui & ſentire, & defendere facile poſ-
65 ſent? Erat porro nemo in quem ea ſuſpicio cõueniret: tamen cùm planum iudicibus eſſet factum aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe, iudicio abſoluti adoleſcentes, & ſuſpicione omni liberati ſunt. Nemo enim putabat quemquã

etiã libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta exiſtat Iudices, vt poſſit vim mihi ma-
32 iorẽ adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam diſſoluto animo eſt, qui hæc cum videat, tacere ac negligere poſſit? patrem meũ, cùm proſcriptus nõ eſſet, iugulaſtis; occiſum in proſcriptorũ numerum retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis: patrimoniũ meũ poſſidetis. Quid vultis amplius? etiãne ad ſubſellia cũ ferro atq; telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condẽnetis
33 Sex. Roſcium? Hominẽ longe audaciſſimũ nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes cõſtat, niſi inter eos qui ipſi quoq; inſaniũt inſaniſſimũ is cùm curaſſet in funere C. Marij, vt Q. Scæuola vulneraretur, vir ſanctiſſimus atq; ornatiſſimus noſtræ ciuitatis (de cuius laude neq; hic locus eſt vt multa dicãtur, neq; plura tamen dici poſſunt, quàm Pop. Ro. memoria retinet) diem Scæuolæ dixit poſteaquàm cõperit eum poſſe viuere. Cùm ab eo quæreretur, quid tandẽ accuſaturus eſſet eũ, quem pro dignitate ne laudare quidẽ quiſquam ſatis commodè poſſet: aiũt hominẽ (vt erat furioſus) reſpondiſſe, quòd non totum telum corpore recepiſſet, quo Pop. Romanus nihil vidit indignius, niſi eiuſdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues ſuos perdiderit, & afflixerit: quos quia ſeruare per cõpoſitionẽ volebat, ipſe ab ijs
34 interrẽptus eſt. Eſtne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimũ? accuſatis Sex. Roſcium, quid ita? quia de manibus veſtris effugit: quia ſe occidi paſſus nõ eſt. Illud quia in Scæuola factum eſt, magis indignum videtur: hoc quia fit à
Chry-

Chryſogono,num eſt ferendū? Nam per deos immortales,quid eſt in hac cauſa,quod defenſionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſam Iudices explicemus, atque ante oculos expoſitam cōſideremus, ita facillimè quæ res totum iudicium cōtineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat,& quid vos ſequi conueniat,
35 intelligetis. Tres ſunt res quātum ego exiſtimare poſſum, quæ obſtant hoc tempore Sex.Roſcio: crimen aduerſariorū,& audacia & potētia. Criminis cōfictionē accuſator Erucius ſuſcepit: audaciæ partes Roſcij ſibi popoſcerunt: Chryſogonus autem, is,qui plurimum poteſt potentia pugnat.De hiſce omnibus rebus me dicere oporte-
36 re intelligo. Quid igitur eſt? non eodem modo de omnibus: ideo quòd prima illa res ad meū officium pertinet: duas autem reliquas vobis Pop. Rom.impoſuit. Ego crimen oportet diluam: vos & audaciæ reſiſtere, & hominum eiuſmodi pernicioſam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere
37 debetis. Occidiſſe patrem Sex.Roſcius arguitur. Sceleſtum,dij immortales, ac nefarium facinus,atque eiuſmodi,quo vno maleficio ſcelera omnia cōplexa eſſe videantur. Etenim ſi(id quod præclare à ſapientibus dicitur) vultu ſæpe læditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem obtulerit parēti,pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant?In hoc tanto,tam atroci,tam ſingulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt,ſi quando auditū ſit, portenti ac prodigij ſimile nu

mere-

Digitized by Google

38 meretur. Quibus tandem te C. Eruci argumentis
accuſatorem cenſes vti oportere? nonne & auda
ciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem o-
ſtēdere, & mores feros, immanemq; naturam, &
vitam vitijs, flagitijsq; omnibus deditam, & de-
niq; omnia ad perniciē profligata atq; perdita?
quorū tu nihil in Sex. Roſciū, ne obijciendi qui-
dem cauſa contuliſti. Patrē occidit Sex. Roſcius.
39 Qui homo? Adoleſcentulus corruptus, & ab ho-
minibus nequam inductus? annos natus magis
quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo au-
dax, & ſæpe in cæde verſatus? at hoc ab accuſa-
tore ne dici quidē audiſtis. Luxuries igitur ho-
minē nimirum, & æris alieni magnitudo, & indo-
mitę animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerūt.
De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne
in conuiuio quidē vllo ferè interfuiſſe nihil au-
tem vnquā debuit. Cupiditates porrò quæ poſ-
ſunt eſſe in eo, qui (vt ipſe accuſator obiecit)
ruri ſemper habitarit, & in agro colēdo vixerit?
quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate & cum
40 officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum
furorē Sex. Roſcio obiecit? Patri, inquit, non pla
cebat. Patri nō placebat? quam ob cauſam? Ne-
ceſſe eſt enim eam quoque iuſtam, & magnā, &
perſpicuā fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt,
mortē oblatam eſſe patri à filio ſine plurimis, &
maximis cauſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio
fuiſſe parenti filiū ſine cauſis multis, & magnis,
41 & neceſſarijs. Rurſus igitur eodem reuertamur
& quęramus, quę tāta vitia fuerint in vnico filio
quare is patri diſpliceret, at perſpicuū eſt nullū
fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine
cauſa:

cauſa: quē procrearat. at is quidem fuit omniū conſtantiſsimus. Ergo illud iam perſpicuū profectò eſt, ſi neq; amens pater, neq; perditus filius fuerit: neq; odij cauſam patri, neque ſceleris fi-
42 lio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſa odij fuerit: fuiſſe odiū intelligo: quia antea, cùm duos filios haberet: illum alterum qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in malo, nugatoriaq. accuſatione, idē mihi vſu venit in cauſa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire
43 non poſſum. Quid ais? Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo relegationis, ac ſupplicij gratia colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? Patres familias, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis, ex municipijs ruſticanis, nonne optatiſſimū ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maximè ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum, ſtu-
44 dijq. conſumere? An amandarat hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villā? vt commodis omnibus careret? quid ſi conſtat, hunc non modò colendis prædijs præfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui ſolitum eſſe? tamenne hæc attenta vita, & ruſticana, relegatio atq; amandatio appellabitur? Vides Eruci quantum diſtet argumentatio tua ab re ipſa atque à veritate. Quod cōſuetudine patres faciunt, id quaſi nouū reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris? quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum ſupplicij c[illegible]a feciſſe

dicis.

refer animum,ſis ad veritatem & conſidera non modo in Vmbria,atque in ea vicinitate, ſed in his veteribus municipiis, quæ ſtudia à patribus familias maximè laudentur: iam profectò te intelliges inopia criminum ſummā laudem Sexto Roſcio vitio,& culpæ dediſſe. At non modò hoc patrum voluntate liberi faciunt: ſed permultos & ego noui, & (niſi me fallit animus) vnuſquiſque veſtrum, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio,quod ad agrum colendum attinet,vitamq; hanc ruſticam, quam tu probro & crimini putas eſſe oportere, & honeſtiſsimam & ſuauiſſimam eſſe arbi-
19 trantur. Quid cenſes hunc ipſum Sex. Roſcium, quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? vt ex his propinquis eius hominibus, honeſtiſſimis audio non tu in iſto artificio accuſatorio callidior es quàm hic in ſuo. Verùm, vt opinor, quoniā ita Chryſogono videtur, qui huic nullum prælium reliquit, & artificiū obliuiſcatur, & ſtudiū deponat, licebit, quod tametſi miſerum, & indignum eſt, feret tamen æquo animo Iudices, ſi per vos vitā & famā poteſt obtinere. Hoc vero eſt, quod fieri non poteſt, ſi & in hanc calamitatē venit propter prędiorum bonitatē & multitudinē, & quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi: vt parū miſeriæ ſit, quòd alijs coluit, non ſibi, niſi etiā, quòd omnino coluit, crimi-
50 ni fuerit. Nę tu Eruci accuſator eſſes ridiculus, ſi illis tēporibus natus eſſes, cū ab aratro arceſſebantur, qui Cōſules fierent. Etenim, qui præſte agro colendo flagitiū putes, profectò illum Attilium quem ſua manu ſpargentē ſemen, qui miſſi erant, cōuenerunt hominē turpiſſimū atque in

honeſtiſsimum iudicares. At hercule maiores
noſtri longe aliter & de illo, & de cæteris ta-
libus viris exiſtimabant. Itaque ex minima,
tenuiſsimaque Rep. maximam, & florentiſsi-
mam nobis reliquerunt. Suos enim agros ſtu-
dioſe colebant, non alienos cupide appetebant:
quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus,
Remp. atque hoc imperium, & P. R. nomen au-
51 xerunt. Neque ego hæc eo profero, quò con-
ferenda ſint cum hiſce, de quibus nũc quærimus;
ſed vt illud intelligatur, cum apud maiores no-
ſtros ſummi viri, clariſsimiq; homines, qui omni
tempore ad gubernacula Reip. ſedere debebant,
tamen in agris quoque colendis aliquantũ ope-
ræ, temporiſque conſumpſerint, ignoſci opor-
tere ei homini, qui ſe fateatur eſſe ruſticũ, cũ
ruri aſsiduus ſemper vixerit: cũ præſertim nihil
eſſet, quod aut patri gratius, aut ſibi iucundius,
52 aut re vera honeſtius facere poſſet. Odium igi-
tur accerrimum patris in filium ex hoc opinor,
oſtẽditur Eruci, quod hunc ruri eſſe patiebatur:
nunquid eſt aliud? Imo vero, inquit, eſt, nam
iſtum exhæredare in animo habebat. Audio:
nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat, nam
illa, opinor, tu quoq; concedis leuia eſſe, at-
que inepta, cõuiuia cum patre non inibat: quip-
pe qui ne in oppidum quidem, niſi perraro, ve-
niret domum ſuam iſtum non fere quiſquam vo-
cabat: nec mirum, quẽ neque in vrbe videret,
neque rure vocaturus eſſet. Verum hæc quoque
tu intelligis eſſe nugatoria. Illud quod cœpimus
videamus, quo certius argumẽtum odij reperiri
53 nullo modo poteſt. Exhæredare pater filiũ co-
gita-

gitabat. Mitto quærere, qua de cauſa: quæro, qui ſcias, tametſi te dicere, atque enumerare cauſas omnes oportebat: & id erat certi accuſatoris officiũ, qui tãti ſceleris argueret, explicare omnia vitia, atq; peccata filij, quibus incenſus parẽs potuerit animum inducere, vt naturã ipſam vinceret: vt amorẽ illum penitus inſitũ eijceret ex animo, vt denıq; patrẽ eſſe ſeſe obliuiſceretur, quę ſine magnis huiuſce peccatis accidere potuiſſe nõ arbitror. Verum concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces nulla eſſe cõcedis illum quidẽ, voluiſſe exhæredare, certe tu planũ facere debes, quid ergo affers, quare id factũ putemus? vere nihil potes dicere, finge aliquid ſaltẽ commode, vt ne plane videaris id facere quod aperte facis, huius miſeri fortunis, & horũ talium dignitatis illudere. Exhæredare filiũ voluit, quã ob cauſam? neſcio exhæredauit ne? nõ prohibuit? cogitabat cogitabat? cui dixit? nemini Quid eſt aliud, iudicio, ac legibus, ac maieſtate veſtra abuti ad quæſtum, atq; ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atq; id obijcere, quod planum facere non modo non poſsis, verum ne coneris quidem? Nemo noſtrum eſt Eruci, quin ſciat tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe: vident omnes, qua de cauſa huic inimicus venias, ſciunt huiuſce pecunia te adductũ eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, vt horũ exiſtimationem, & legem Memmiã putares aliquid valere oportere. Accuſatores multos eſſe in ciuitate vtile eſt, vt metu cõtineatur audacia: verumtamen, hoc ita eſt vtile, vt ne plane illuda-

mur ab accuſatoribus. Innocens eſt quiſpiam: verumtamen quanquã abeſt à culpa: ſuſpicione tamen non caret: tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere, cùm enim aliquid habeat, quod poſsit crimino ſe: ac ſuſpicioſe dicere aperte ludificari & calum-
56 niari ſciens non videatur. Quare facile oẽs patimur, eſſe quãplurimos accuſatores, quod innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari nõ poteſt. Vtilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem cauſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint, at fures internoſcere nõ poſſunt: ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint: & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partẽ potius peccant, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoq; canes latrent cum deos ſalutatum aliqui venerint: opinor, ijs crura ſuffrigãtur, quod acres ſint etiam
57 tum, cùm ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrum anſeres ſunt, qui tãtummodo clamant, nocere non poſſunt: alij canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur, hoc populo gratiſsimum eſt deinde, ſi voletis, etiã tum cùm veriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latratote, id quoq; concedi poteſt. Sin autem ſic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidiſſe, neq; dicere poſsitis aut quare, aut quomodo, ac tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet: ſed ſi ego
hos

hos bene noui literam illã, cui vos vſq; eo ini-
mici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita ve-
hementer ad caput affigent, vt poſtea neminem
alium, niſi fortunas veſtras accuſare poſsitis.
58 Quid mihi ad defendendum dediſti bone accu-
ſator? quid hiſce autẽ ad ſuſpicandum? Ne ex-
hæredaretur veritus eſt. audio. ſed qua de cau-
ſa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in
animo: planum fac. nihil eſt: non qui cum deli-
berarit, quem certiorem fecerit, vnde illud vobis
ſuſpicari in mentem venerit. cùm hoc modo ac-
cuſas Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego quid
acceperim, ſcio: quid dicam, neſcio. vnum illud
ſpectaui, quòd Chryſogonus aiebat, neminem iſti
patronum futurum: de bonorum emptione, deq;
ea ſocietate neminẽ eſſe, qui verbum facere hoc
tempore auderet. Hæc te opinio falſa in iſtam
fraudem impulit. non mehercule, verbum feciſ-
59 ſes, ſi tibi quenquã reſponſurum putaſſes. Ope-
ræpretium erat ſi animaduertiſtis, Iudices, negli-
gentiam eius in accuſando conſiderare. Credo
cum vidiſſet, qui homines in hiſce ſubſelliis ſe-
derẽt, quæſiſſe num ille aut ille defenſurus eſſet:
de me ne ſuſupicatũ quidem, quòd antea cauſam
publicam nullam dixerim. poſteaquam inuenit
neminem eorum, qui poſſunt, & ſolent, ita negli-
gens eſſe cœpit, vt cum in mentẽ veniret ei, reſi-
deret, deinde ſpatiaretur. nonnumquã etiã pue-
rum vocaret, credo cui cœnam imperaret: pror-
ſus, vt veſtro conſeſſu, & hoc conuentu pro ſum-
60 ma ſolitudine abuteretur. Perorauit aliquãdo.
aſſedit: ſurrexi ego. reſpirare viſus eſt, quòd nõ
alius potius diceret. cœpi dicere. vſq; eo ani-

aduerti iudices eum iocari, atq; alias res agere, antequã Chryſogonum nominaui: quem ſimul atque attigi, ſtatim homo ſe erexit: mirari viſus eſt. intellexi quid eum pupugiſſet. iterũ ac tertio nominaui poſtea homines curſare vltro, & citro non deſtiterunt, credo qui Chryſogono nũciarent, eſſe aliquem, in ciuitate, qui contra voluntatẽ eius dicere auderet: aliter cauſam agi, atq; ille exiſtimaret, aperiri bonorum emptionẽ, vexari peſsimè ſocietatem, gratiã potentiamq; eius negligi Iudices diligenter attendere, popu-
61 lo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamq. vides verſa eſſe omnia: cauſam pro Sex. Roſcio ſi non commode, at libere dici quem dedi putabas, defendi intelligis: quos traditutos ſperabas, vides iudicare: reſtitue nobis aliquando veterem tuam illa calliditatem, atque prudentiam: aut confitere huc ea ſpe veniſſe quod putares hic latrocinium, nõ iudicium futurum. De parricidio. cauſa dicitur: ratio ab accuſatore reddita non eſt, quã ob cau-
62 ſam, patrem filius occiderit. Quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis quæ magis crebra, & iam prope quotidiana ſunt, id maxime & primum quæritur, quæ cauſa maleficii fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere: in quo ſcelere, Iudices, etiam cùm multæ cauſæ conueniſſe vnum in locum, atque inter ſe congruere videntur: tamen non temere creditur, neque leui coniectura res penditur, neque teſtis incertus auditur, neq; accuſatoris ingenio res iudicatur, cum multa antea commiſſa maleficia, cum vita hominis perditiſsima, cum ſingularis

auda-

audacia oſtendatur, neceſſe eſt neq; audacia ſolum, ſed ſummus furor atq; amentia. Hæc cum ſint omnia, tamen extent oportet expreſſa ſceleris veſtigia, vbi qua ratione, per quos quo tempore maleficium ſit admiſſum: quæ niſi multa & manifeſta ſunt, profectò res tam ſceleſta, tam a-
63 trox, tam nefaria credi non poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis, multum valet communio ſanguinis, reclamitat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum atq; monſtrum certiſſimum eſt eſſe aliquē humana ſpecie & figura, qui tantùm immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſimè luce priuarit: cum etiam feras inter ſeſe partus atq; educatio, & natura ipſa conci-
64 liet. Non ita multis ante annis aiunt C. Clœliū quendā Terracinenſem hominem non obſcurum, cùm cœnatus cubitum in idem conclaue cū duobus adoleſcentibus filiis iſſet, inuentū eſſe mane iugulatum. cum neq; ſeruus quiſquam reperiretur. neq; liber ad quem ea ſuſpicio pertineret: id ætatis autē duo filii propter cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina filiorū de parricidio delata ſunt. Quid poſtea? erat ſane ſuſpicioſum. Neutrum ſenſiſſe? auſum autem eſſe quenquā ſe id in conclaue committere, eo potiſſimum tempore, cùm ibidem eſſent duo adoleſcē-tes filii, qui & ſentire, & defendere facile poſ-
65 ſent? Erat porro nemo in quem ea ſuſpicio cōueniret: tamen cùm planum iudicibus eſſet factum aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe, iudicio abſoluti adoleſcentes, & ſuſpicione omni liberati ſunt. Nemo enim putabat quemquā

eſſe, qui cùm omnia diuina atq; humana iura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet: propterea quod qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed
66 ne ſpirare quidem ſine metu poſſunt. Videtiſne, quos nobis poëtę tradiderunt patris vlciſcendi cauſa ſuppliciū de matre ſumpſiſſe, cùm præſertim deorum immortalium iuſsis atque oraculis id feciſſe dicantur: tamen vt eos agitent furiæ, neq; conſiſtere vſquã patiantur? quod ne pij quidē ſine ſcelere eſſe potuerunt. Sic ſe res habet Iudices: magnam vim, magnam neceſsitatē magnā poſsidet religionē paternus maternusq; ſanguis: ex quo ſi qua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, verum vſque eo permanat ad animum, vt ſummus furor atq; amentia con-
67 ſequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumero videtis, eos qui aliquid impie, ſcelerateq. commiſerint agitari, & perterreri furiarum tedis ardētibus: ſua quemq. fraus, & ſuus terror maxime vexat: ſuum quemq. ſcelus agitat, amentiaq. afficit: ſuæ malæ cogitationes conſcientiaq. animi terrent. Hæ ſunt impijs aſsiduæ, domeſticæq. furiæ, quæ dies, noctesq. parentum pœnas à conſceleratiſsimis fi-
68 lijs repetant. Hæc magnitudo maleficii facit, vt niſi pene manifeſtum parricidium proferatur, credibile nō ſit, niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus flagitiis vita inquinata, niſi ſumptus effuſi cum probro atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta temeritas, vt non procul abhorreat ab inſania. Accedat huc oportet odiū parentis, animaduerſionis paternæ metus, amici

Improbi ſerui conſcij, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, reſperſas manus ſanguine paterno; Iudices videant oportet, ſi tantum facinus, tam immane, tã acer-
69 bum, credituri ſunt. Quare hoc quò minus eſt credibile, niſi oſtenditur, eo magis eſt, ſi conuincitur, vindicandum. Itaq; cum multis ex rebus intelligi poteſt, maiores noſtros non modo armis plus quàm cæteras nationes, verum etiam conſilio, ſapientiaq. potuiſſe: tum ex hac re vel maximè, quòd in impios ſingulare ſupplicium inuenerunt. Qua in re quantum prudentia præſtiterint iis, qui apud cæteros ſapientiſsimi fuiſſe
70 dicuntur, conſiderate. Prudentiſsima ciuitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur. eius porrò ciuitatis ſapientiſsimum Solonem dicunt fuiſſe eum, qui leges, quibus hodie quoque vtuntur, ſcripſerit. Is cùm interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpondit ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cùm de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur. Quanto maiores noſtri ſapientius? qui cùm intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum quod nõ aliquãdo violaret audacia, ſuppliciũ in parricidas ſingulare excogitauerunt. vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ maleficio ſummouerẽtur? inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deiici. O ſingularem ſapientiam Iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repente cælum, ſolem, a-

quam,terramq. ademerunt: vt qui eum necaſſet, vnde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur? noluerunt feris corpus obycere, ne beſtijs quoq; quæ tantū ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur: non ſic nudos in flumen deijcere, ne cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera, quæ violata ſunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare eſt, cuius, partem vllam

72 reliquerint. Etenim quid eſt tam commune, quàm ſpiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuātibus? littus eiectis? Ita viuunt dum poſſunt, vt ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam abluantur: ita poſtremo eijciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te Eruci cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorū emptores ipſos accuſares, eiq. iudicio Chryſogonus præeſſet: tamen diligentius,

73 pacatiusq. veniſſes. Vtrum quid agatur, nō vides: an apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt neminem, ne minimum quidē maleficium ſine cauſa admittere. Eſto, cauſam proferre non potes. tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi, quod in alia cauſa nō concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit; quæro quomodo occiderit.

Ita

a quæro abs te C. Eruci quomodo, & ſic tecum
gam, vt in eo loco vel reſpondendi, vel inter-
ellandi tibi poteſtatē faciam, vel etiam ſi quid
oles interrogandi. Quomodo occidit? ipſe
ercuſsit, an aliis occidendum dedit? Si ipſum
rguis, Romæ non fuit: ſi per alios feciſſe dicis,
uæro, ſeruos ne, an liberos? quos homines? in-
idemne Ameria, an hoſce ex vrbe ſicarios? Si
Ameria qui ſunt hi? cur non nominantur? ſi Ro-
mę: vnde eos nouerat Roſcius, qui Romam mul-
tis annis non venit, neque vnquam plus triduo
fuit? vbi eos cōuenit? qui cum locutus eſt? quo-
modò perſuaſit? pretiū dedit? cui dedit? per quē
dedit? vnde, aut quantum dedit? nonne his ve-
ſtigiis ad caput maleficij perueniri ſolet? Et ſi-
mul tibi in mētem veniat facito, quemadmodum
vitam huiuſce depinxeris: hunc hominem ferum
atque agreſtem fuiſſe: nunquā cum homine quo-
quam collocutum eſſe: nunquam in oppido con-
5 ſtitiſſe. Qua in re prætereo illud, quod mihi
maximo argumento ad huius innocentiam pote-
rat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in
hac horrida incultaq. vita iſtiuſmodi maleficia
gigni non ſolere. Vt non omnem frugem neque
arborē in omni agro reperire poſſis: ſic non om-
ne facinus in omni vita naſcitur. In vrbe luxu-
ries creatur: ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe
eſt, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia
ſcelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc
ruſtica quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, di-
ligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt. Verum hæc miſſa
facio. Illud quæro: is homo, qui, vt tu ipſe dicis
nunquam inter homines fuerit, per quos homi-

nes hoc tantum facinus , tam occultum , abſens
præſertim,conficere potuerit ? Multa ſunt falſa,
Iudices, quæ tamen argui ſuſpicioſe poſſunt : in
his rebus , ſi ſuſpicio reperta erit culpam ineſſe
concedam . Romæ Sex.Roſcius occiditur . cùm
in agro Amerino eſſet filius . literas credo miſit
alicui ſicario, qui Romæ nouerat neminem . ar-
ceſsiuit aliquem, at quãdo? nuntium miſit. quẽ?
aut ad quem? pretio, gratia, ſpe,promiſsis indu-
xit aliquem ? nihil horum ne confingi quidẽ po-
teſt & tamen cauſa de parricidio dicitur . Reli-
77 quum eſt,vt per ſeruos id admiſerit . O dij im-
mortales rem miſeram, & calamitoſam, quod in
tali crimine innocẽti ſaluti ſolet eſſe , vt ſeruos
in queſtionem polliceatur,id Sex. Roſcio facere
non licet : vos qui hunc accuſatis , omnes eius
ſeruos habetis : vnus puer victus quotidiani ad-
miniſter ex tanta familia Sex Roſcio relictus nõ
eſt . Te nunc appello P. Scipio, te Metelle,vo-
bis aduocatis, vobis agẽtibus, aliquoties duos
ſeruos paternos queſtionem ab aduerſarijs Sex.
Roſcius poſtulauit . Meminiſti ne te T. Roſci re-
cuſare? quid? ij ſerui,vbi ſunt ? Chryſogonũ Iu-
dices,ſectantur : apud eum ſunt in honore , & in
pretio: : etiam nunc vt ex his quæratur,ego po-
ſtulo. hic orat atque obſecrat . quid facitis : cur
78 recuſatis? Dubitate etiam nunc Iudices,ſi pote-
ſtis, à quo ſit Sex. Roſcius occiſus : ab eo ne,qui
propter illius mortem,in egeſtate & inſidijs ver-
ſatur , cui ne quærendi quidem de morte patris
poteſtas permittitur, an ab ijs , qui quæſtionem
fugitant, bona poſsident, in cæde atque ex cæde
viuũ?Omnia iudices in hac cauſa ſunt miſera at-

que

que indigna: tamen hoc nihil,neq; acerbius,ne-
que iniquius proferri poteſt . mortis paternæ de
ſeruis paternis quæſtionem habere filio non li-
cet: ne tandiu quidem dominus erit in ſuos,dum
ex ijs de patris morte quæratur . Veniam,neque
ita multo poſt , ad hunc locum : nam hoc totum
ad Roſcios pertinet: de quorum audacia tum me
dicturum pollicitus ſum, cùm Erucij crimina di-
79 luiſſem . Nunc Eruci ad te venio : conueniat
mihi tecum neceſſe eſt,ſi ad hunc maleficiũ iſtud
pertinet,aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod ne-
gas : aut per aliquos liberos, aut ſeruos liberoſ-
ne? quos neque vt conuenire potuerit , neq; qua
ratione inducere,neq; vbi, neq; per quos,neque
qua ſpe,aut quo pretio,potes oſtendere. Ego cõ-
tra oſtendo , non modo nihil eorum feciſſe Sex.
Roſcium , ſed ne potuiſſe quidem facere : quòd
neque Romæ multis annis fuerit , neque de præ-
diis vnquam temerè diſceſſerit . Reſtare tibi vi-
debatur ſeruorum nomen , quo quaſi in portum
reiectus à cæteris ſuſpicionibus, confugere poſ-
ſes: vbi ſcopulum offendis eiuſmodi, vt non mo-
do ab hoc crimen reſilire videas, verùm omnem
ſuſpicionem in voſmetipſos recidere intelligas .
80 Quid eſt ergo,quò tandem accuſator inopia ar-
gumentorum confugerit? eiuſmodi tempus erat,
inquit, vt homines vulgo impune occiderentur.
quare tu hoc propter multitudinem ſicariorum,
nullo negotio facere potuiſti . Interim mihi vi-
deris,Eruci, vna mercede duas res aſſequi velle:
nos iudicio perfundere : accuſare autem eos ip-
ſos,à quibus mercedem accepiſti. Quid ais?vul-
go occidebantur ? per quos? & à quibus ? nonne
cogi-

cogitas, te à ſectoribus huc adductum eſſe? quid
poſtea? neſcimus per iſta tempora eoſdẽ fere ſe-
81 ctores fuiſſe collorum, & bonorum? Ij denique,
qui tam armati dies noctesq. concurſabant, qui
Romæ erant aſſidui, qui omni tempore in præda
& ſanguine verſabantur, Sex. Roſcio temporis
illius acerbitatem, iniquitatemq obiicient? &
illam ſicariorum multitudinem, in qua ipſi duces
ac principes erant, huic crimini putabunt fore?
qui non modo Romæ non fuit, ſed omnino quid
Romæ ageretur, neſciret, propterea quod ruri
aſsiduos, quemadmodum tute confiteris, fuit.
82 Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis Iudices, aut
ne ingeniis veſtris videar diffidere, ſi de tã per-
ſpicuis rebus diutius differam. Erucii crimina-
tio tota, vt arbitror, diſſoluta eſt. niſi forte ex-
pectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu, ac de
eiuſmodi rebus cõmentitiis, inaudita nobis an-
te hoc tempus ac noua, obiecit, quæ mihi iſte vi
ſus eſt ex alia oratione declamare, quã in alium
reum commentaretur: ita neque ad crimen par-
ricidii, neque ad eum qui cauſam dicit, pertine-
bat. de quibus quoniam verbo arguit, verbo ſa-
tis eſt negare. Si quid eſt, quod ad teſtes reſer-
uet. ibi nos quoque, ut in ipſa cauſa paratiores
83 reperiet, quam putabat. Venio nunc eo, quò
me non cupiditas ducit, ſed fides. Nam ſi mihi
liberet accuſare, accuſarẽ alios potius, ex qui-
bus poſſem creſcere: quod certum eſt non face-
re, dum vtrumuis licebit. Is enim mihi videtur
ampliſsimus, qui ſua virtute in altiorem locum
peruenit, non qui aſcendit per alterius incom-
modum & calamitatem. Deſinamus aliquando

ea

eſt ſcrutari,quæ ſunt inania: quæramus vbi maleficium, eſt, & inueniri poteſt: iam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis ſuſpicionibus coarguatur. tametſi neque omnia dicam. & leuiter vnumquodque tangam: neque enim id facerem, niſi neceſſe eſſet. Et id erit ſigni, me inuitú facere, quòd non proſequar longius, quàm
84 ſalus huius, & mea fides poſtulabit. Cauſam tu nullã reperiebas in Sex. Roſcio. At ego in T. Roſcio reperio, tecũ enim mihi res eſt T. Roſci, quoniam iſtic ſedes, ac te palam aduerſariũ eſſe profiteris. De Capitone poſt viderimus, ſi quemadmodum paratũ eſſe audio, teſtis prodierit: tum alias quoq; ſuas palmas cognoſcet, de quibus me ne audiſſe quidẽ ſuſpicatur. L. Caſius ille, quem P. R. veriſsimum & ſapientiſsimum iudicẽ putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat, CVI BONO fuiſſet. Sic vita hominũ eſt, vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe, atq;
85 emolumento accedere. Hunc quæſitorẽ, ac iudicẽ fugiebant, atq; horrebant ij, quibus periculũ creabatur: ideo quòd tametſi veritatis erat amicus tamẽ natura nõ tam propenſus ad miſericordiam, quàm implicatus ad ſeueritatem videbatur. Ego quanquã præeſt huic queſtioni vir & contra audaciã fortiſsimus, & ab innocentia elemẽtiſsimus, tamẽ facile me paterer vel illo ipſo acerrimo iudice quærente, vel apud Caſſianos iudices, quorum etiã nunc ij quibus cauſa dicenda eſt nomen ipſũ reformidant, pro Sex.
86 Roſcio dicere. In hac enim cauſa cum viderent illos ampliſsimã pecuniã poſsidere, hũc in sũma mẽdicitatę eſſe, illud quidẽ non quærerent, cui

bono

bono fuiſſet: ſed eo perſpicuum crimen, & ſuſpicionē potius ad prædam adiungerent, quàm ad egeſtatem. Quid ſi accedit eodē, vt tenuis antea fueris? quid ſi vt auarus? quid ſi vt audax? quid ſi vt illius, qui occiſus eſt inimiciſsimus? num quærenda cauſa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergo horū negari poteſt? Tenuitas hominis eiuſmodi eſt, vt diſſimulari non queat: atque eo magis eluceat, quò
87 magis occultatur. Auaritiam præfers qui ſocietatem coieris de municipis, cognatiq; fortunis cum alieniſsimo. Quàm ſis audax (vt alia obliuiſcar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicarijs, ſolus tu inuentus es, qui cum accuſatoribus ſederes, atq; os tuum non modo oſtenderes, ſed etiam offerres. Inimicitias tibi fuiſſe cum Sex. Roſcio, & magnas rei familiaris controuerſias
88 cōcedas neceſſe eſt. Reſtat iudices, vt hoc dubitemus, vter potius Sex. Roſciū occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint: an is, ad quē mēdicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui poſtea factus ſit egentiſsimus: is, qui ardēs auaritia feratur infeſtus in ſuos, an is, qui ſemper ita vixerit, vt quæſtū noſſet nullū: fructum autē eum ſolum, quem labore peperiſſet is, qui omnium ſectorū audaciſsimus ſit, an is qui propter fori iudiciorumq; inſolentiā, non modo ſubſellia, verum etiā vrbē ipſā reformidat. Poſtremo Iudices, id quod ad rem mea ſententia maxime pertinet, vtrum inimicus potius, an filius. Hæc Eruci tot & tāta ſi nactus eſſes in reo, quādiu diceres? quo te modo iactares? tēpus, hercule,

cule, te citius, quàm oratio deficeret. Etenim in ſingulis rebus eiuſmodi materies eſt, vt dies ſingulos poſsis conſumere. Neque ego nõ poſſum: nõ enim mihi tãtum derogo, tametſi nihil arrogo, vt te copioſius, quàm me putem poſſe dicere: verùm ego forſitan propter multitudinem patronorum in grege annumerer: te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonũ facit. Multos cæſos nõ ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus.
90 Quis ibi nõ eſt vulneratus ferro Phrygio? non neceſſe eſt omnes commemorare, Curtios, Marios, deniq; Mamercos, quos iam ætas à prælijs auocabat: poſtremo Priamum ipſum, ſenem Antiſtium: quẽ non modo ætas, ſed etiam leges pugnare prohibebãt Iam quos nemo propter ignobilitatẽ nominat, ſexcẽti ſunt, qui inter ſicarios & de veneficiis accuſabãt. qui omnes (quod ad me attinet) vellem viuerent. Nihil enim mali eſt, canes ibi quàm plurimos eſſe, vbi permulti
91 obſeruandi, multaq. ſeruanda ſunt. Verùm, vt fit, multa ſępe imprudentibus Imperatoribus vis belli, ac turba molitur. dum is in aliis rebus erat occupatus, qui ſummã rerũ adminiſtrabat, erant interea qui ſuis vulneribus mederentur: qui tanquam ſi offuſa Reip. ſempiterna nox eſſet, ita ruebant in tenebris, omniaq. miſcebant: à quibus miror, ne quod iudiciorum eſſet veſtigium, non ſubſellia quoq; eſſe combuſta. nam & accuſatores & iudices ſuſtulerunt. Hoc commodi eſt, quòd ita vixerunt, vt teſtes omnes ſi cuperent, interficere non poſſent. nam dum hominũ genus erit, qui accuſet eos non deerit, dum ciuitas erit, iudicia fient. Verùm, vt cœpi dicere, &

Erucius hæc ſi haberet in cauſa,quæ commemo-
raui,poſſet ea quãuis diu dicere : & ego iudices
poſſum : ſed in animo eſt (quemadmodum ante
dixi)leuiter tranſire,ac tantũmodo perſtringere
vnamquamq; rem: vt omnes intelligant,me non
92 ſtudio accuſare , ſed officio defendere . Video
igitur cauſas eſſe permultas , quæ iſtum impel-
lerent. videamus nunc ecqua facultas ſuſcipiẽ-
di maleficij fuerit . Vbi occiſus eſt Sex. Roſcius?
Romæ. Quid tu Roſci,vbi tunc eras? Romæ: ve-
rum quid ad rem? & alij multi quaſi nunc id aga
tur,quis ex tanta multitudine occiderit : ac non
hoc quæratur,eum, qui Romæ ſit occiſus, vtrum
veriſimilius ſit ab eo eſse occiſum, qui aſsiduus
eo tẽpore Romæ fuerit: an ab eo,qui multis an-
93 nis Romam omnino non acceſserit . Age nunc,
cæteras facultates quoq; cõſideremus . erat tum
multitudo ſicariorum,id quod cõmemorauit Eru
cius: & homines impunè occidebantur. quid?ea
multitudo quæ erat? opinor,aut eorum qui in bo
nis erant occupati , aut eorum qui ab ijs condu-
cebantur,vt aliquem occiderent . Si eos putas,
qui alienũ appetebãt,tu es in eo numero,qui no-
ſtra pecunia diues es : ſin eos , quos,qui leuiore
nomine appellant,percuſsores vocant: quære in
cuius fide ſint & clientela . mihi crede,aliquem
de ſocietate tua reperies . & quicquid tu contra
dixeris,id cum defenſione noſtra contendito:ita
facillimè cauſa Sex. Roſcij cum tua conferetur.
94 Dices,Quid poſtea,ſi Romæ aſsiduus fui?reſpõ-
debo, At ego omnino non fui . Fateor me ſecto-
rem eſse: verùm & alij multi at ego (vt tute ar-
guis) agricola & ruſticus . Non continuò, ſi me

in gre-

in gregē ſicariorum contuli ſum ſicarius. at ego
profectò,qui ne noui quidē quenquam ſicarium,
longe abſum ab eiuſmodi crimine. Permulta
ſunt,quæ dici poſſunt, quare intelligatur ſummā
tibi facultatem fuiſſe maleficij ſuſcipiendi : quæ
non modo idcirco prætereo, quòd te ipſum non
libenter accuſo : verùm eo magis etiam quòd ſi
de illis cædibus velim commemorare, quæ tum
factæ ſunt iſta eadem ratione qua Sex. Roſcius
occiſus eſt, vereor ne ad plures oratio mea per-
95 tinere videatur. Videamus nunc ſtrictim,ſicut
cætera, quæ poſt mortem Sex. Roſcij abs te T.
Roſci facta ſunt: quæ ita aperta & manifeſta
ſunt,vt medius fidius, Iudices, inuitus ea dicam
vereor enim cuicuimodi es Roſci, ne ita hunc
videar voluiſſe ſeruare, vt tibi omnino non pe-
percerim. Cùm hoc vereor,& cupio tibi aliqua
ex parte (quod ſalua fide poſsim) parcere, rur-
ſus immuto voluntatem meam: venit enim mihi
in mentem oris tui. Te ne, cum cæteri ſocij tui
fugerent,ac ſe occultarent,vt hoc iudicium non
de illorum præda,ſed de huius maleficio fieri vi-
deretur,potiſsimū tibi partes iſtas depopoſciſſe,
vt in iudicio verſarere, & ſederes cum accuſa-
tore? qua in re nihil aliud aſſequeris, niſi vt ab
omnibus mortalibus audacia tua cognoſcatur,
96 & impudentia. Occiſo Sex. Roſcio,qui primus
Ameriam nunciat? Manlius Glaucia,quem iam
antea nominaui, tuus cliens, & familiaris quid
attinuit eum potiſsimum nunciare. Quod ſi nul-
lum iam ante conſiliū de morte ac de bonis eius
inieras, nullamq. ſocietatem neq; ſceleris,neq;
præmij cum homine vllo coieras, ad te minime

omniũ pertinebat. Sua ſponte Manlius nunciat? quid quęſo eius intererat?an cum Ameriã nõ huiuſce rei cauſa veniſſe, caſu accidit, vt id quod Romæ audierat, primus nunciaret? cuius rei cauſa venerat Ameriã? nõ poſſum, inquit, diuinare, eo rem iã adducã, vt nihil diuinatione opus ſit. Qua ratione Roſcio Capitoni primum nunciauit? cum Ameriæ Sex. Roſcij domus, vxor, liberiq. eſſent, cum tot propinqui, cognatiq. optimè conuenientes, qua ratione factum eſt, vt iſte tuus cliens ſceleris tui nuncius T. Roſcio Capitoni
97 potiſſimum nunciaret? Occiſus eſt à cœna rediens: nondum lucebat, cùm Ameriæ ſcitum eſt. quid hic incredibilis curſus? quid hæc tanta celeritas, feſtinatioq. ſignificat? non quæro, quis percuſſerit. nihil eſt, Glaucia, quod metuas: non excutio te, ſi quid fortè ferri habuiſti, non ſcrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniã cuius conſilio occiſus ſit, inuenio: cuius manu ſit percuſſus non laboro. Vnum hoc ſumo, quòd mihi apertum tuum ſcelus, resq. manifeſta dat. vbi, aut vnde audiuit Glaucia? qui tam citò ſciuit? fac audiſſe ſtatim. quæ res eum nocte vna tantum itineris contendere coëgit? quæ neceſſitas eum tanta premebat: vt ſi ſua ſponte iter Ameriã faceret, id tẽporis Roma proficiſceretur, nullam partẽ noctis requieſceret? Etiam ne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut con-
98 iectura capienda ſit? Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini Iudices? non illũ miſerũ, ignarum caſus ſui, redeuntẽ à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinũ? nõ verſatur ante oculos vobis in cæde Glau-
cia?

ciā? non adeſt iſte T Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontē illum ſui ſceleris acerbiſsimi, nefariæq. victoriæ nuntium? nō orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris ſui cauſa laboret? vt Capitoni quàm primùm nunciet? Quid erat, quod Capitonem primū ſcirē voluerit? neſcio: niſi hoc video, Capitonē in his bonis eſſe ſocium: de tribus & decē fundis tres
100 nobiliſſimos fundos eū video poſſidere. Audio præterea non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas eſſe infames palmas, hanc primum eſſe tamen Lemniſcatam, quæ Romæ deferatur: nullum modū eſſe hominis occidendi, quo ille nō aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem maiorum, minorem annis LX. de ponte in Tyberim deiecerit. quæ ſi prodierit atque adeo quum prodierit (ſcio enim proditurum
101 eſſe) audiet. Veniat modo, explicet ſuum volumen illud, quod ei planum facere poſſum Erucium conſcripſiſſe: quod aiunt illum Sex. Roſcio intentaſſe, & minitatum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. O præclarum teſtem Iudices! ò grauitatem dignām expectatione! ò vitam honeſtam, atq; eiuſmodi, vt libentibus animis ad eius teſtimonium veſtrum iuſiurandum accommodetis. Profectò nōn tam perſpicuè iſtorum maleficia videremus, niſi ipſos cæcos red-
102 deret cupiditas, & auaritia, & audacia. Alter ex ipſa cæde volucrem nuncium Ameriam ad ſocium, atque ad magiſtrum ſuūm miſit: vt ſi diſſimulare omnes cuperent, ſe ſcire ad quem maleficium pertineret: tamen ipſe apertū ſuum

ſcelus ante omnium oculos poneret. Alter (ſi
diis immortalibus placet) teſtimonium etiam in
Sex. Roſcium dicturus eſt. quaſi vero id nunc a-
gatur, vtrum id quod dixerit, credendũ: an quod
fecerit, vindicandum ſit: Itaq; more maiorũ cõ-
paratum eſt, vt in minimis rebus homines am-
103 pliſsimi teſtimoniũ de ſua re nõ dicerẽt. Afri-
canus, qui ſuo cognomine declarat tertiã partem
orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen ſi ſua res age-
retur, teſtimonium non diceret. nam illud in ta-
lem virum nõ audeo dicere: ſi diceret, nõ crede-
retur. Videte nunc, quàm verſa & mutata in pe-
iorem partem ſint omnia. Cum de bonis & de
cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui &
ſector eſt, & ſicarius: hoc eſt, qui & illorum ip-
ſorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque
poſſeſſor eſt: & eum hominem occidendum cu-
104 rauit, de cuius morte quæritur. Quid tu vir
optime? ecquid habes, quod dicas? mihi auſcul-
ta vide ne tibi deſis: tua quoq; res permagna
agitur, multa ſcelerate, multa audacter, multa
improbe feciſti: vnum ſtultiſsime, profecto tua
ſponte, non de Erucii ſententia: nihil opus fuit
te iſti credere. neq; enim accuſatore muto, ne-
que teſte quiſquam vtitur eo, qui de accuſatoris
ſubſellio ſurgit. Huc accedit, quòd paulo occul
tior atq; tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. nunc
quid eſt, quod quiſquam ex vobis audire deſide-
ret? quum quæ facitis, eiuſmodi ſint vt ea dedita
opera à vobis contra voſmetipſos facere videa-
105 mini. Age nunc, illa videamus Iudices, quæ
ſtatim conſecuta ſunt. ad Volaterras in caſtra
L. Syllæ mors Sex. Roſcii quatriduo, quo is occi-
ſus

ſus eſt, Chryſogono nunciatur, quæritur etiam nunc, quis eum nuncium miſerit? nonne perſpicuum eſt, eundem qui Ameriam? Curat Chryſogonus, vt eius bona væneant ſtatim, qui non norat hominẽ aut rem. at qui ei venit in mentem prædia concupiſcere hominis ignoti, quem omnino nunquã viderat? Soletis quum aliquid huiuſcemodi auditis Iudices, continuò dicere, Neceſſe eſt aliquẽ dixiſſe municipem, aut vicinum. ij plerumq. indicant: per eos pleriq; produntur.
106 Hic nihil eſt quòd ſuſpicionem hanc putetis: non enim ego ita diſputabo: veriſimile eſt Roſcios iſtam rem ad Chryſogonum detuliſſe: erat enim eis cum Chryſogono iam antea amicitia. Nam cùm multos veteres à maioribus Roſcii patronos hoſpiteſq. haberent, omnes eos colere, atq; obſeruare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni
107 fidem, & clientelam contulerunt. Hæc poſſum omnia vere dicere: ſed in hac cauſa coniectura nihil opus eſt: ipſos certo ſcio non negare, ad hæc bona Chryſogonũ acceſsiſſe impulſu ſuo. Si eum, qui indicii partem acceperit, oculis cernetis: poteritis ne dubitare Iudices, * qui indicarit? Qui ſunt igitur in iſtis bonis, quibus partem Chryſogonus dederit? duo. Roſcii. num quiſquã præterea? nemo eſt Iudices. num ergo dubium eſt, quin ij obtulerint hanc prędam Chryſogono,
108 qui ab eo partẽ prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipſius Chryſogoni iudicio Roſciorum factũ conſideremus. Si nihil in iſta pugna Roſcii, quod operæpretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam à Chryſogono tantis præmiis donabantur? ſi nihil aliud fecerunt, niſi rem detulerunt, nonne ſatis

* al. *quis*

fuit hic gratias agi? Denique, vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia, tantæ pecuniæ ſtatim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua ſunt, iſte Roſcius omnia cum Chryſogono communiter poſſidet? nonne perſpicuum eſt Iudices, has manibus Roſciis Chryſogonum
109 re cognita conceſsiſſe? Venit in decem primis Legatus in caſtra Capito: totam vitam, naturam, moresq. hominis ex ipſa legatione cognoſcite. niſi intellexeritis Iudices, nullum eſſe officium, nullum ius tam ſanctum atque integrum, quod non eius ſcelus atque perfidia violarit, & imminuerit; virum optimum eſſe eum
110 iudicatote. Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sylla doceatur: cæterorum Legatorum conſilia, & voluntatem Chryſogono enunciat: monet, vt prouideat, ne palàm res agatur; oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amiſſurum, ſeſe capitis periculum aditurũ: illum acuere: hos qui ſimul erãt miſsi fallere: illum identidem monere. vt caueret, hiſce inſidioſè ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia: horum conſilia illi enunciare: cum illo partem ſuam depaciſci, hiſce aliqua fretus 1 hora ſemper omnes aditus ad Syllam intercludere. Poſtremo iſto hortatore. authore, interceſſore ad Syllam Legati nõ adierunt: iſtius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipſis cognoſcere poteritis. ſi accuſator voluerit teſtimonium eis denunciare, pro
111 re certa ſpem falſam domum retulerunt. In priuatis rebus ſi qui rem mandatam non modo malitioſius geſsiſſet ſui quæſtus aut commodi

1 al. vera

cau-

cauſa, verùm etiam negligentius, cum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium, non minus turpe, quàm furti: credo propterea, quod quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat 1 omnium commune præſidium: &, quantum in ipſo eſt diſturbat vitæ ſocietatem. Non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commu-

1 ſ ho-minum

112 ne cõmodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum, ſi aut neglecturus, aut ad tuũ commodum conuerſurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio ſimulato officis, & obſtas? recede de medio, per alium tranſigam. Suſcipis onus officij quod te putas ſuſtinere poſſe: quod minime videtur graue ijs, qui minime ipſi leues ſunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat amicitiam, & fidem. nam neque mandat quiſquam fere, niſi amico: neque credit, niſi ei, quem fidelem putat. Perditiſsimi eſt igitur hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere eum, qui læſus

113 non eſſet, niſi crediſſet. Itane eſt? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpiſsimo iudicio condemnetur neceſſe eſt: in re tanta, quum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ ſunt, atq; concreditæ, ignominia mortuum affecerit; is inter honeſtos homines atq; adeo inter viuos numerabitur? in minimis, priuatiſq. rebus etiã negligentia in crimen mandati iudicijq. infamiã reuocatur, propterea, quòd ſi rectè fiat, il-

lum

lum negligere oporteat, qui mandarit, non illum qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publicè geſta, atq; cōmiſſa ſit, qui non negligentia priuatum aliquod cōmodū læſerit, ſed perfidia legationis ipſius cæremoniam polluerit, maculaq; affecerit: qua is tandē pœna afficietur? aut quo
114 iudicio damnabitur? Si hanc ei rem priuatim Sex. Roſcius mandauiſſet, vt cum Chryſogono tranſigeret, atq; decideret, inq. eam rem fidē ſuā, ſi quid opus eſſe putaret, interponeret: ille, qui ſeſe facturum recepiſſet, nonne ſi ex eo negotio tantulum in rem ſuam cōuertiſſet, damnatus per arbitrum & rem reſtitueret, & honeſtatē omnem
115 amitteret? Nunc nō hanc ei rem Sex. Roſcius mādauit, ſed id quod multo grauius eſt, ipſe Sex. Roſcius cum fama, vita, boniſq. omnibus à Decurionibus publicè Roſcio mandatus eſt: & ex eo T. Roſcius non paulum neſcio quid in rem ſuam conuertit: ſed hunc funditus euertit bonis: ipſe tria prædia ſibi depactus eſt: voluntatem Decurionum, ac municipum omnium tantidē, quanti
116 fidem ſuā, fecit. Videte iam porrò cætera Iudices, vt intelligatis fingi maleficium nullū poſſe, quo iſte ſeſe non contaminarit. In rebus minoribus ſocium fallere turpiſsimum eſt, æqueque turpe, atque illud de quo ante dixi, neq; iniuiuria, propterea quòd auxilium ſibi ſe putat adiunxiſſe, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui ſe cōmiſerit? Atqui ea ſunt animaduertenda peccata maximè, quæ difficillimè præcauentur. tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa apertiora videant neceſſe eſt; ſociū verò

caue-

cauere qui poſſumus? quem etiam ſi metuimus,
ius officii lædimus. Rectè igitur maiores eũ,qui
ſocium fefelliſſet, in virorum bonorum numero
117 non putarunt haberi oportere. At vero T. Ro-
ſcius non vnum rei pecuniariæ ſocium fefellit
(quod tametſi graue eſt,tamen aliquo modo poſ-
ſe ferri videtur) verùm nouem homines hone-
ſtiſsimos,eiuſdẽ muneris,legationis,officii,man-
datorumq. ſocios induxit,decepit, deſtituit, ad-
uerſariis tradidit,omni fraude & perfidia feſel-
lit. Qui de eius ſcelere ſuſpicari nihil potue-
runt: ſocium officij metuere non debuerunt: eius
malitiã non viderunt,orationi vanæ crediderũt.
Itaque nunc} illi homines honeſtiſsimi propter
iſtius inſidias parum putantur cauti prouidiq.
fuiſſe. Iſte, qui initio proditor fuit,deinde per-
fuga: qui primo ſociorum conſilia aduerſariis
enuntiauit, deinde ſocietatem cum ipſis aduer-
ſariis coijt: terret etiam nos,ac minatur, tribus
prędiis,hoc eſt pręmiis ſceleris ornatus. In eiuſ-
modi vita Iudices, in his tot tantisq. flagitiis
hoc quoq; maleficiũ,de quo iudiciũ eſt,reperie-
118 tis. Etenim quærere ita debetis: vbi multa a-
uare,multa audacter,multa improbè, multa per-
fidiosè facta videtis, ibi ſcelus quoq; latere in-
ter illa tot flagitia putatote. Tametſi hoc qui-
dẽ minimè latet: quod ita promptum & propoſi-
tum eſt,vt non ex illis maleficiis,quę in illo cõ-
ſtat eſſe hoc intelligatur: verùm ex hoc etiamſi
quod illorum fortè dubitatur,conuincatur. Quid
tandem quæſo,Iudices? num aut ille laniſta om-
nino iam à gladiis receſsiſſe videtur: aut iſte di-
ſcipulus magiſtro tantulum de arte concedere?

Par

Par eſt auaritia , ſimilis improbitas , eadem
impudentia, gemina audacia . Etenim quoniam
fidem magiſtri cognoſtis, cognoſcite nunc diſci-
119 puli æquitatem . Dixi iam antea ſæpe nume-
ro , poſtulatos eſſe ab iſtis duos ſeruos in quæ-
ſtionem : tu ſemper T. Roſci recuſaſti . Quæro
abs te , ij ne , qui poſtulabant , indigni erant ,
qui impetrarent : an iſte non commouebat , pro
quo poſtulabant ? an res ipſa tibi iniqua vide-
batur ? Poſtulabant homines nobiliſſimi , atque
integerrimi noſtræ ciuitatis,quos iam antea no-
minaui:qui ita vixerũt, talesq; à Populo Roma-
no putãntur,vt quicquid dicerẽt,nemo eſſet, qui
nõ æquum putaret. Poſtulabãt autẽ pro homine
miſerrimo atq; infeliciſſimo,qui vel ipſe ſeſein
cruciatũ dari cuperet,dum de patris morte quæ-
reretur . Res porro abs te eiuſmodi poſtulaba-
tur,vt nihil intereſſet,vtrum eam rem recuſares,
120 an de maleficio confiterere. Quę cum ita ſint,
quæro abs te , quam ob cauſam recuſaris. Cum
occiditur Sex. Roſcius , ibidem fuerunt. Seruos
ipſos , quod ad me attinet , neque arguo neque
purgo ; quod à vobis hoc pugnari video , ne in
quæſtionem dentur , ſuſpicioſum eſt : quod vero
apud vos ipſos in honore tanto ſunt , profecto
neceſſe eſt ſciant aliquid, quod ſi dixerint, per-
nicioſum uobis futurum ſit. In dominos quæri
de ſeruis iniquum eſt. anne quæritur? Sex. enim
Roſcius reus eſt. Neq; enim , cum de hoc quæ-
ritur , vos dominos eſſe dicitis. Cũ Chryſogono
ſunt . Ita credo , literis eorum , & vrbanitate
Chyſogonus ducitur , vt inter ſuos omnium de-
liciarum atq; omniũ artium puerulos ex tot ele-
gan-

gantiſſimis familijs lectos, velit hos verſari homines pene operarios ex Amerina diſciplina
121 patris familiæ ruſticani. Non eſt ita profecto iudices: non eſt 1 veriſimile, vt Chryſogonus ho- 1. *non* rum literas adamarit, aut humanitatem: non, vt *eſt vt* rei familiaris negotio 7 diligentiam cognorit *Chryſ.* eorum, & fidem. Eſt quiddam, quod occultatur: quod quò ſtudioſius ab ipſis opprimitur, &
122 abſconditur, eò magis eminet, & apparet Quid igitur? Chriſogonus ſui maleficij occultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? minime Iudices. non in omnes arbitror omnia cõuenire. Ego in Chriſogono, quod ad me attinet, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meminiſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſam; in crimen, cuius tota argumentatio permiſſa Erucio eſt: & in audaciam, cuius partes Roſcijs impoſitæ ſunt. qui quid maleficij, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit. nimiam gratiam potentiamq; Chryſogoni dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & à vobis, quoniam poteſtas data eſt. non modo infirmari,
123 verum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo: qui quæri velit ex ijs, quos conſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum invenire: qui recuſet, eum profecto, tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio Iudices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quàm cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt, & vnaquæque earum multis cum argumentis dici poteſt. Verum ego, quod

inuitus

inuitus ac neceſſario facio, neq; diu, neq; diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter Iudices attigi, quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus, de quibus ſi cœpero dicere, pluribus verbis ſit differendum, ea veſtris in-
124 geniis, coniecturæq. committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur: de quo Iudices, neque quomodo dicam, neq; quomodo taceam, reperire poſſum. Si enim taceo, vel maximam partẽ relinquo: ſin autem dico, vereor ne non ille ſolus (id quod ad me nihil attinet) ſed alij quoque plures læſos ſe eſſe putent. tametſi ita ſe res habet, vt mihi in communem cauſam ſectorum dicendum nihil magnopere videatur: Hæc e-
125 nim cauſa noua profecto & ſingularis eſt. Bonorum Sex. Roſcij emptor eſt Chryſogonus. Primum hoc videamus, eius hominis bona qua ratione vænierunt, aut quomodo vænire potuerũt. Atque hoc non ita quæram Iudices, vt id dicam eſſe indignum, hominis innocentis bona vænisse. Si enim hæc audientur, ac liberè dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roſcius in ciuitate, vt de eo potiſsimum conqueramur. Verùm hoc ego quæro, qui potuerunt iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia (nõ enim noui, nec ſcio) verùm iſta ipſa lege bona
126 Sex. Roſcij vænire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, vt eorum bona væneãt, qui proſcripti ſunt. quo in numero Sex. Roſcius non eſt: aut eorum, qui in aduerſariorum præſidiis occiſi ſunt. Dum præſidia vlla fuerunt, in Syllæ præſidiis fuit: poſteaquàm ab armis receſſerunt,

in ſummo otio rediens à cœna Romæ occiſus eſt. Si lege, bona quoq; lege vænisse fateor : ſin autē conſtat contra omnes non modo veteres leges, verùm etiam nouas occiſum eſſe ; bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege vænierint, quæro.
127 In quem hoc dicam, quæris Eruci? non in eum quem vis & putas. Nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipſius eximia virtus omni tempore purgauit. Ego hæc omnia Chryſogonū feciſſe dico, vt ementiretur, vt malum ciuem Roſcium fuiſſe fingeret, vt eum apud aduerſarios occiſum eſſe diceret, vt hiſce de rebus à Legatis Amerinorū doceri L. Syllam paſſus non ſit. Denique etiam illud ſuſpicor, omnino hæc bona non vænisse : id quod poſtea, ſi per vos Iudices licitum erit, ape-
128 rietur. Opinor enim eſſe in lege, quam ad diē proſcriptiones, venditionesq. fiant : nimirum ad Calen. Iunias. Aliquot poſt menſes & homo occiſus eſt, & bona vænisse dicuntur. Profectò aut hæc bona in tabulas publicas 1 nullas redierūt, nosq. ab iſto nebulone facetius eludimur quàm putamus: aut ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt. Nam lege quidem bona vænire non potuiſſe conſtat. Intelligo me ante tempus Iudices hæc ſcrutari, & propemodum errare, qui cùm capiti Sex. Roſcij mederi debeam reduuiam curem. Non enim laborat de pecunia, non vllius rationē ſui commodi ducit: facile egeſtatē ſuam ſe laturum putat, ſi hac indigna
129 ſuſpicione, & ficto crimine liberatus ſit. Verùm quæſo à vobis, Iudices, vt hæc pauca, quæ reſtāt, ita audiatis, vt partim me dicere pro meipſo putetis, partim pro Sex. Roſcio. Quæ enim mihi

1 l *nulla*

2 al. *redeuiam*

mihi ipſi indigna & intolerabilia videntur, quæ-
que ad omnes, niſi prouideamus, arbitror, per-
tinere : ea pro me ipſo ex animi mei ſenſu, ac
dolore pronuntio. Quæ ad huius vitæ caſum
cauſamq. pertineant, & quid hic pro ſe dici ve-
lit, & qua conditione cõtentus ſit, iam in extre-
130 ma oratione noſtra, Iudices audietis. Ego hæc
à Chryſogono mea ſponte, remoto Sex. Roſcio,
quæro. Primũ, quare ciuis optimi bona vænie-
rint: deinde quare hominis eius, qui neq; apud
aduerſarios occiſus eſt, bona vænierint, quũ in
eos ſolos lex ſcripta ſit? Deinde quare aliquãto
poſt eã diẽ vęnierint, q̃ dies in lege pręfinita eſt?
Deinde cur tantulo vænierint? Quæ oĩa ſi, quẽ-
admodũ ſolẽt liberti nequã & improbi facere,
in patronũ ſuum voluerit conferre, nihil egerit,
nemo eſt enim qui neſciat propter magnitudinẽ
rerum multa multos partim conniuente, partim
131 imprudente L. Sylla commiſiſſe. Placet igitur
in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non
placet Iudices: ſed neceſſe eſt. Etenim ſi Iupiter
Optim. Max. cuius nutu & arbitrio cœlum, terra,
mariaq. reguntur, ſæpe ventis vehemẽtioribus,
aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio ca-
lore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit,
vrbes deleuit, fruges perdidit, quorum nihil per-
niciei cauſa diuino conſilio, ſed vi ipſa, & ma-
gnitudine rerum factum putamus: at contra,
commoda quibus vtimur lucemque qua fruimur,
ſpiritũq. quẽ ducimus, ab eo nobis dari atq. im-
pertiri videmus, quid miramur L. Syllã, cum ſo-
lus Remp. regeret, orbemq. terrarum guberna-
ret, imperijq. maieſtatẽ, quam armis receperat,
legi-

Gellius lib. 9. c. 14. hoc in loco à Cicerone Pernicij ſcriptũ affirmat.

legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non
132 ſit. Verum vt hæc miſſa faciam: quæ iam facta ſunt ex iis, quę nunc maximè fiunt, nonne quiuis poteſt intelligere, omnium architectum, & machinatorē vnum eſſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcij nomen deferendum 1 curauit? hoc iudicium, cuius honoris cauſa accuſare ſe dixit Erucius.

1 *curauit. qui hoc iudicium conflauit? cuius h.*

Deſunt non pauca.

133 aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, vnde vix ter in anno audire nuntium poſſunt. Alter tibi deſcendit de palatio, & ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſa rus amœnū & ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum, niſi præclarum & propinquū: domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis: in quibus eſt authepſa illa, quā tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum vænire arbitrarenturr. Quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba & rapinis coaceruari vna in domo po-
134 tuit. Familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios: animi & aurium cauſa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturniſq. conuiuis tota vicinitas per-

ſonet. In hac vita Iudices quos ſumptus quoti-
tidianos, quas effuſiones fieri putatis? quæ vero
conuiuia? honeſta credo in eiuſmodi domo: ſi do-
mus hæc habenda eſt potius, quam officina ne-
135 quitiæ, & diuerſorium flagitiorum omniũ. Ip-
ſe verò quemadmodum cõpoſito & delibuto ca-
pillo paſſim per forũ volitet cum magna caterua
togatorum, videtis Iudices, vt omnes deſpiciat,
vt hominem præ ſe neminem putet, vt ſe ſolum
beatum, ſolum potentem putet. Quæ verò effi-
ciat, & quæ conetur, ſi velim commemorare, ve-
reor, Iudices, ne quis imperitior exiſtimet me
cauſam nobilitatis, victoriamq. voluiſſe læde-
re: tametſi meo iure poſſum, ſi quid in hac par-
te mihi non placeat, vituperare. Non enim ve-
reor ne quis alienum me animum habuiſſe à cau
136 ſa nobilitatis exiſtimet. Sciunt ij, qui me no-
runt, me pro illa tenui, infirmaq. parte poſtea-
quam id quod maximè volui, fieri non potuit, vt
componeretur: id maxime defendiſſe, vt ij vin-
cerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non vi-
deret humilitatem cum dignitate de amplitudi-
ne contendere? Quo in certamine perditi ciuis
erat, non ſe ad eos iungere, quibus incolumi-
bus, & domi dignitas, & foris authoritas retine-
retur. Quæ perfecta eſſe, & ſuum cuiq. honorem
& gradum redditum, gaudeo, Iudices vehemen-
terq. lætor: eaq. omnia deorum voluntate, ſtu-
dio Pop. Rom. conſilio, & imperio, & felicitate
137 L. Syllæ geſta eſſe intelligo. Quod animaduer-
ſum eſt in eos, qui contra omni ratione pugna-
runt, non debeo reprehendere, quod viris for-
tibus, quorum opera eximia in rebus gerendis
exti-

extitit, honos habitus eſt, laudo. Quæ vt fierent,
idcirco pugnatum eſſe arbitror, meq. in eo ſtu-
dio partium fuiſſe confiteor. Sin autem id actũ
eſt, & idcirco arma ſumpta ſunt, vt homines
poſtremi pecunijs alienis locupletarentur, & in
fortunas vniuſcuiuſque impetum facerent, & id
non modo re prohibere non licet, ſed ne ver-
bis quidem vituperare; tum verò in iſto bello
non recreatus, neque reſtitutus, ſed ſubactus op-
8 preſſusq. Populus Romanus eſt. Verum lon-
ge aliter eſt nihil horum eſt Iudices: non modo
non lædetur cauſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus
reſiſtetis: verum etiam ornabitur. Etenim qui
hæc vituperare volunt, Chryſogonum tantum
poſſe queruntur: qui laudare volunt, conceſſum
ei non eſſe commemorant. Ac iam nihil eſt,
quòd quiſquam aut tam ſtultus, aut tam impro-
bus ſit, qui dicat: Vellem quidem liceret, hoc
dixiſſem: dicas licet, hoc feciſſem: facias, licet,
nemo prohibet, hoc decreuiſſem decerne, modo
rectè: omnes approbabunt. hoc iudicaſſem: lau-
dabunt omnes, ſi recte, & ordine iudicaris.
9 Dum neceſſe erat, resq. ipſa cogebat, vnus
omnia poterat: qui poſteaquã magiſtratus crea-
uit, legeſq. conſtituit, ſua cuiq. procuratio,
authoritasq. eſt reſtituta. Quam ſi retinere vo-
lunt ij, qui 1 recuperarunt in perpetuum poterũt *1 rece-*
obtinere ſin has cædes, & rapinas, & hos tantos, *perunt*
tamq. profuſos ſumptus aut facient, aut appro-
babunt; nolo in vos grauius quicquam, ne ho-
minis quidem cauſa dicere: vnum hoc dico. no-
ſtri iſti nobiles, niſi vigilãtes, & boni, & fortes. &
miſericordes erunt; ijs hominibus, in quibus hęc

erunt, ornamenta ſua concedant neceſſe eſt.
140 Quapropter deſinant, aliquando dicere, male aliquem locutum eſſe, ſi quis verè ac liberè locutus ſit: deſinant ſuam cauſam 1 cum Chryſogono communicare: deſinant, ſi ille læſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: videant ne turpe, miſerumq. ſit, eos qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt, ſerui nequiſſimi dominationem ferre poſſe. Quæ quidem dominatio Iudices in aliis rebus antea verſabatur: nunc vero 2 quam viam muniter, quod iter affectet, videtis: ad fidem, ad iuſiurandum, ad iudicia veſtra, ad id, quod ſolum prope in ciuita-
141 te ſyncerum, ſanctumque reſtat. Hic ne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? O rem miſeram atque acerbam. Neque mehercule hoc indigne fero, quòd verear, ne quid poſſit: verùm quod auſus eſt, quod ſperauit ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe innocentis, id ipſum queror. Idcirco ne experrecta nobilitas armis atq; ferro rempubl. recuperauit, vt ad libidinem ſuam liberti, ſeruuliq. nobilium, bona fortunas
142 veſtras, noſtrasq. vexare poſſent? Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cũ illis ſenſerim, tametſi inermis, Iudices, ſenſi. Sin autẽ victoria nobilium ornamento atque emolumento reip. populoq. romano debet eſſe, tum verò optimo & nobiliſsimo cuiq. meam orationem gratiſsimã eſſe oportet. Quòd ſi quis eſt, qui & ſe, & cauſam lædi putet cum Chryſogonus vituperetur: is cauſam ignorat, ſeipſum prope non nouis. Cauſa enim ſplẽdidior

1 al. *cũ Chryſogoni*

2 f. *quoniam*

didior fiet, ſi nequiſsimo cuiq. reſiſtetur. Ille improbiſsimus Chryſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem cōmunicatam putat, læditur quum
143 ab hoc ſplēdore cauſa ſeparatur. Verùm hæc omnis oratio (vt iam ante dixi) mea eſt: qua me vti Reſp. & dolor meus, & iſtorum iniuria coēgit. Sed Roſcius horũ nihil indignum putat: neminem accuſat: nihil de ſuo patrimonio queritur: & putat homo imperitus 1 morum, agricola & ruſticus, iſta omnia, quæ vos per Syllam geſta eſſe dicitis more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario ſolutus cupit à vo-
144 bis diſcedere. Si ha c indigna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus cōmodis dicit rogat, oratq. te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſsimis in ſuam rem conuertit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſua omnia conceſsit, adnumerauit: appendit, ſi veſtitum quo ipſe tectus erat, anulumq. dedit, os ſuũ tibi tradidit, ſi ex omnibus rebus ſeipſum nudum, neq; præterea quicquam excepit vt ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus, vitam
145 in egeſtate degere. Prædia mea tu poſſides, ego aliena miſericordia viuo: concedo: & quod animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt: mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt: fero. Familia mea maxima vteris, ego ſeruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuā voluntatē lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occidere, ſpoliaſti. Quid quæris amplius? Si inimicitiarum: quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius

1 al. *rerum*

1 al. *anulũque de digito ſuũ tibi tradidit.*

1 *Ante*

1 anteà prædia poſſediſti quā ipſum cognoſti. Sin metuis; ab eo ne aliquid metuis, quem vides, ipſum ab ſeſe tam atrocem iniuriam propulſare non poſſe? Sin quod bona, quæ Roſcij fuerunt, tua facta ſunt; idcirco hunc illius filium ſtudes perdere; nonne oſtendis id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, nequando liberis præſcriptorum bona patria reddantur?

2 al. *Facis iniuriam* l. *Syllæ, Chryſogone,*

146 Facis 2 iniuriam Chryſogone, ſi maiorem ſpem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla geſſit. Quod ſi tibi cauſa nulla eſt, cur hunc miſerum tanta calamitate affici velis, ſi tibi omnia ſua præter animā tradidit, nec ſibi quicquam paternum, ne monumenti quidem cauſa reſeruauit: per deos immortales quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera, immaniſq. natura? quis vnquam prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus? vt quum integram prædam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil poſſe, nihil vnquam cōtra rem tuam cogitaſſe, & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odiſſe debes, 3 nec quicquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere poſsis: niſi hoc indignum putas, quòd veſtitum ſedere in iudicio vides: quem tu è patrimonio tanquam è naufragio nudum expuliſti. Quaſi verò neſcias hunc & ali, & veſtiri à Cæcilia Balearici filia, Nepotis ſorore, ſpectatiſsima femina: quæ quum patrem clariſsimum, ampliſsimos patruos, ornatiſsimum fratrem haberet: tamen, quum eſſet mulier, virtute perfecit, vt 4 quanto honore ip-

3 al. *neq; quicquam*

4 l. *quācumq;*

ſa

ſa ex illorum dignitate afficeretur, non mino-
147 ra illis ornamenta ex ſua laude redderet. An
quòd diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, ſi pro patris eius hoſpitijs, & gratia vellent omnes huius hoſpites adeſſe, & auderent libere defendere, ſatis copioſe defenderetur: ſin autem pro magnitudine iniuriæ, proq. eo, quod ſumma Reipub. in huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarēt, conſiſtere mehercule vobis iſto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, 1 non ſane vt moleſte ferre aduerſarij debeant, neque vt ſe potentia 1 l. *ſa ne vt*
148 ſuperari putent. Quæ domi gerenda ſunt, ea *nō mo*
per Cæciliam tranſiguntur: fori, iudicijq. rationem Meſſala, vt videtis Iudices, ſuſcepit, qui ſi iam ſatis ætatis, atque roboris haberet, ipſe pro Sex. Roſcio diceret, quoniam ad dicendum impedimento eſt ætas, & pudor, qui ornat ætatem, cauſam mihi tradidit, quem ſua cauſa cupere, ac debere intelligebat: ipſe aſſiduitate, conſilio, authoritate, diligentia perfecit, vt Sex. Roſcij vita erepta de manibus ſectorum, ſententijs iudicum permitteretur. Nimirum Iud. pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit. hæc acta res eſt, vti nobiles reſtituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Meſſalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuriæ reſiſterent: qui quantum poſſent in ſalute alterius, quàm in exitio mallent oſtendere. Quod ſi omnes qui eodem loco nati ſunt, facerent, & Reſpub. ex illis, & ipſi ex inuidia minus laborarent. Verum ſi à Chryſogono Iudices non impetramus, vt pecunia noſtra con-

tentus ſit; vitã ne petat: ſi ille adduci nõ poteſt, vt cum ademerit nobis omnia, quæ noſtra erant

1. l. propriè

1 propria, ne lucem quoque hanc, quæ cõmunis eſt, eripere cupiat, ſi non ſatis habet auaritiam ſuam pecunia explere, niſi etiam crudelitate ſan-

2 al. præditus ſit

guinis 2 perlitus ſit: vnum perfugiũ Iudices vna ſpes reliqua eſt Sex. Roſcio, eadẽ quę Reip veſtra priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſalui etiã nunc eſſe poſſumus: ſin ea crudelitas, quę hoc tempore in Rep verſata eſt, veſtros quoque animos (id quod fieri profectò non poteſt) duriores, acerbioresq. reddidit, actum eſt Iudices: inter feras ſatius eſt ætatẽ degere, quàm in
150 hac tanta immanitate verſari. Ad eam ne rem vos reſeruati eſtis? ad eam ne rẽ delecti, vt eos condemnaretis, quos ſectores, ac ſicarii iugulare non potuiſſent? Solent hoc boni Imperatores facere, quum prælium committunt, vt in eo loco,

3 f. qua fugam

quo 3 fugam hoſtiũ fore arbitrentur milites collocent: in quos, ſi qui ex acie fugerint, de improuiſo incidant. Nimirum ſimiliter arbitrãtur iſti bonorum emptores, vos hic tales viros ſedere, qui excipiatis eos, qui de ſuis manibus effugerint. Dii prohibeant Iudices, vt hoc quod 4 maiores conſilium publicum vocari voluerũt, præ-

4 f. maiores noſtri cõſ.

151 ſidiũ ſectorum exiſtimetur. An verò iudices vos non intelligitis, nihil aliud agi, niſi vt proſcriptorũ liberi quauis ratione tollãtur, & eius rei initium in veſtro iureiurando atq; in Sex. Roſcii periculo quæri? Dubium eſt ad quẽ maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte ſectorem, inimicum, ſicarium, eundemq. accu-

5 l. ex altera eg.

ſatorem hoc tempore: ex altera 5 parte egentẽ, pro-

probatũ ſuis filium, in quo non modo culpa nulla, ſed ne ſuſpicio quidẽ potuit conſiſtere? Nunquid hic aliud videtis obſtare Roſcio, niſi quod
152 patris bona vænierunt? Quòd ſi id vos ſuſcipitis, & eadem in re operã veſtrã profitemini: ſi idcirco ſedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi quorum bona vænierunt: cauete per deos immortales Iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proſcriptio inſtaurata eſſe videatur. Illã priorem, quæ facta eſt in eos, qui arma capere potuerunt, tamen Senatus ſuſcipere noluit; ne quid acrius, quam more maiorum comparatum eſt, publico conſilio factum videretur. Hanc verò, quæ ad eorũ liberos, atq; infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc iudicio à vobis reiicitis: & aſpernamini, videte per deos immortales, quẽ in locum Rempub. 1 peruenturã putetis.
153 Homines ſapientes, & iſta authoritate & poteſtate præditos, qua vos eſtis, ex quibus rebus maxime Reſp. laborat, iis maximè mederi conuenit. Veſtrum nemo eſt, quin intelligat populum Rom. qui quondã in hoſtes leniſsimus exiſtimabatur, hoc tempore domeſtica crudelitate laborare, hanc tollite ex ciuitate iudices: hanc pati nolite diutius in hac Rep. verſari: quæ nõ modo habet id in ſe mali, quòd tot ciues atrociſsimè ſuſtulit, verũ etiã hominibus leniſsimis ademit miſericordiã conſuetudine incommodorum: nam quum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus, etiam qui natura mitiſsimi ſumus, aſsiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus.

1 *ſ deuenturam*

Deſit fortaſſe quippiam.

ACTIO-

ACTIONIS IN VERREM PRIMAE, quæ diuinatio dicitur.

ARGVMENTVM.

C. Verres cùm Siciliam prouinciam triennium Prætor adminiſtraſſet, in eaq; libidinoſè, auarè, & crudeliter multa perpetraſſet, ſuccedente ſibi Metello, repetūdarum reus à Siculis Romæ appellatus eſt, vniuerſis, præter Syracuſanos & Mamertinos, Ciceroni accuſationē eam deferentibus. Quibus cùm Cicero, ob veterem cū Syracuſanis neceſsitudinem, operam ſuam benignè pollicitus eſſet, Q. Cæcilius Niger, Siculus, Verris Quæſtor, eiuſque (vt ipſe affirmabat) inimicus, contēdebat, ſe potius quàm Ciceronem accuſatorem conſtitui oportere, tum quod ipſe à Verre læſus: eiuſq. crimina probè noßet, tum vero quod Siculus pro Siculis agat. Cui Cicero hac Oratione reſpondet, docetque, eum accuſatorem eſſe oportere, qui inuitus officij religione à Siculis rogatus id præſtare cogatur, quemque metuat is, qui accuſatur, qui denique pro Reip. imitatione maiorum hoc onus ſuſcipiat. Cæterum Diuinatio hæc oratio dicitur, quoniam cùm de accuſatore coſtituendo agatur, coniecturam, & quaſi præiudicationem habet rei futura, vter, an Cicero, an vero Cæcilius Verrē accuſare debeat, nam (vt vult Aſconius) remotis teſtibus ac tabulis, ſola argumenta Iudices ſequuntur,

tur, at quaſi diuinant. Genus cauſæ honeſtū eſt. Status negotialis comparatiuus, quis nimirū de duobus, aut quis potiſsimum ſolus accuſet.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIB. I. QVI DIVINATIO DICITVR.

SI quis veſtrum Iudices, aut eorū qui adſunt, forte miratur, me, qui tot annos in cauſis, iudicijsq. publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem, ſubito nunc mutata voluntate ad accuſandū deſcendere: is ſi mei conſilii cauſam, rationemque cognouerit, vna & id quod facio probabit, & in hac cauſa profecto neminem mihi præponendum eſſe actorem putabit. Cum Quæſtor in Sicilia fuiſſem Iudices, itaque ex ea prouincia deceſsiſſem, vt Siculis omnibus iucundam, diuturnamque memoriam Quæſturæ, nominiſque mei relinquerem: factum eſt, vti cum ſummum in veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præſidium ſuis fortunis conſtitutū eſſe arbitrarentur, qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publice ſæpe venerunt, vt ſuarum fortunarum omniū cauſam, defenſionemque ſuſciperem. me ſæpe eſſe pollicitum, ſæpe oſtendiſſe dicebant. ſi quod tempus

acci-

accidiſſet,quo tẽpore aliquid à me requirerent,
3 commodis eorum me nõ defuturum . Veniſſe tẽ-
pus aiebant, non iam vt cõmoda ſua, ſed vt vi-
tam, ſalutemque totius prouinciæ defenderem:
ſeſe iam ne deos quidẽ in ſuis vrbibus, ad quos
confugerent,habere: quòd eorum ſimulacra ſan-
ctiſſima C. Verres ex delubris religioſiſsimis ſu-
ſtuliſſet:quas res luxuries in flagitiis, crudelitas
in ſupliciis,auaritia in rapinis,ſuperbia in con-
tumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc
vno prætore per triennium pertuliſſe, rogare, &
orare,ne illos ſupplices aſpernarer, quos me
4 incolumi nemini ſupplices eſſe oporteret . Tuli
grauiter,& acerbè Iudices,in eum me locum ad-
ductum,vt aut eos homines ſpes falleret, qui o-
pem à me,atque auxilium petiſſent: aut ego,qui
me ad defendendos homines ab ineunte adole-
ſcentia dediſſem, tempore atque officio coactus
ad accuſandum traducerer. Dicebam habere eos
actorem Q. Cæcilium, qui preſertim Quæſtor in
eadem prouincia poſt me Quæſtorem fuiſſet,quo
ego adiumento ſperabam hanc à me moleſtiam
poſſe dimoueri: id mihi erat aduerſarium maxi-
me. nam illi multo mihi hoc facilius remiſiſſent,
ſi iſtum non poſſent, aut ſi iſte apud eos Quæſtor
5 non fuiſſet . Adductus ſum Iudices officio, fide,
miſericordia multorum bonorum exemplo, ve-
teri conſuetudine, inſtitutoq. maiorum, vt onus
hoc laboris atq. officii,non ex meo, ſed ex meo-
rum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiendum
putarem . Quo in negotio tamen illa me res Iu-
dices conſolatur,quòd hæc,quæ,videtur eſſe ac-
cuſatio mea, non potius accuſatio, quam defen-

ſio

ſio eſt exiſtimāda. Defendo enim multos mortales multas ciuitates, prouinciam Siciliā totam. Quamobrem, ſi mihi vnus eſt accuſandus, propemodum manere in inſtituto meo videor, & nō omnino à defendendis hominibus, ſubleuandiſq.
6 diſcedere. Quod ſi hanc cauſam tam idoneam, tam illuſtrē, tam grauem nō haberem: ſi aut hoc à me Siculi non petiſſent, aut mihi cum Siculis cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet: & hoc quod facio, me Reip. cauſa facere profiterer, vt homo ſingulari cupiditate, audacia, ſcelere præditus, cuius furta, atq; flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Achaia, Aſia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpiſsimaque noſſemus, me agente in iudicium vocaretur: quis tandem eſſet, qui meum
7 factum, aut conſilium poſſet reprehendere. Quid eſt, pro deum, hominūq. fidem, in quo ego Reip. plus hoc tēpore prodeſſe poſsim? Quid eſt: quod aut P.R. gratius eſſe debeat? aut ſociis, exteriſq; nationibus optatius eſſe poſſit? aut ſaluti, fortuniſq; omnium magis accomodatum ſit? Populatæ vexatæ, funditus euerſæ prouinciæ: ſocij ſtipendiarijq. P.R. afflicti miſeri, iam non ſalutis ſpē,
8 ſed exitij ſolatiū quærunt. Qui iudicia manere apud ordinē. Senatorium volunt, queruntur accuſatores ſe idoneos non habere, qui accuſare poſſent, iudiciorum ſeueritatem deſiderant. P.R. interea tametſi multis incommodis, difficultatibuſque affectus eſt, tamen nihil æquè in Rep. atque illam veterem iudiciorum vim, grauitatemque requirit. Iudiciorum deſiderio Tribunitia poteſtas efflagitata eſt; iudiciorum leuitate ordo

do quoque alius ad res iudicādas poſtulatur:iu-
dicium culpa atque dedecore etiā Cenſoriū no-
men, quod aſperius antea populo videri ſolebat,
id nunc poſcitur:id iam populare, atq; plauſibi-
9 le factum eſt. In hac libidine hominum nocen-
tiſsimorum,in P. R. quotidiana querimonia, iu-
diciorum infamia, totius ordinis offenſione, cū
hoc vnū his tot incōmodis remediū eſſe arbitra-
rer,vt homines idonei,atq;integri cauſam Reip.
legumq. ſuſciperent, fateor me ſalutis omnium
cauſa ad eam partem acceſſiſſe Reip.ſubleuādæ,
10 quæ maxime laboraret. Nunc quoniā quibus
rebus adductus ad cauſam acceſſerim demoſtra-
uit,dicendum neceſſario eſt de contentione no-
ſtra, vt in conſtituendo accuſatore, quod ſequi
poſſitis, habeatis.ego ſic intelligo Iudices cū de
pecuniis repetundis nobis cuiuſpiam deferatur,
ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimū dela-
tio detur, hæc duo in primis ſpectari oportere:
quē maxime velint actorem eſſe ij, quibus factæ
eſſe dicantur iniuriæ,& quē minime velit is,qui
11 eas iniurias feciſſe arguatur.In hac cauſa Iudi
ces, tametſi vtrūq; arbitror eſſe perſpicuū tamē
vtroq; dicā & de eo prius quod apud vos pluri-
mū debet valere,hoc eſt,de voluntate eorū qui-
bus iniuriæ factæ ſunt, quorum cauſa iudiciū de
pecunijs repetundis eſt conſtitutū. Siciliā pro-
uinciam, C. Verres per trieniū depopulatus eſſe
Siculorum ciuitates vaſtaſſe, domos exinaniſſe,
fana ſpoliaſſe dicitur. Adſunt, queruntur Sicu-
li vniuerſi: ad meam fidem, quam habent ſpe-
ctatam iam & diu cognitam, confugiunt: auxi-
lium ſibi per me à vobis, atque à P. R. legibus
pe-

Digitized by Google

petunt: me defenſorem calamitatum ſuarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris ſui, me
12 actorem cauſæ totius eſſe voluerunt. Vtrum Q. Cæcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad cauſam accedere? an optimorum fideliſsimorumq. ſociorum voluntatem apud hos grauem eſſe non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum eſſe ſimulas, maximè exiſtimari vult. Siculos hoc à me non petiſſe: primum cauſam inimici tui ſubleuabis, de quo non præiudicium, ſed plane iudicium iam factum putatur], quòd ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius iniurias quæſiſſe.
13 Hoc ſi tu inimicus eius factum negabis, quod ipſe, cui maximè hæc res obſtat, negare non audet: videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde ſunt teſtes veri clariſsimi noſtræ ciuitatis, quos omnes à me nominari non eſt neceſſe: eos qui adſunt, appellabo: quos ſi mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minimè vellem. Scit is: qui eſt in conſilio C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atq; præſidio Siculi maximè nituntur: quòd omnino Marcellorum
14 nomini tota illa prouincia adiuncta eſt. Hi ſciunt hoc non modo à me petitum eſſe, ſed ita ſæpe, & ita vehementer eſſe petitum, vt aut cauſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſsitudinis repudiandum. Sed quid ego his teſtibus vtor, quaſi res dubia, aut obſcura ſit? Adſunt homines ex tota prouincia nobiliſsimi, qui præſentes vos orant, atque obſecrant iudices, vt in actore cauſæ ſuę deligendo, veſtrum iudicium

à ſuo

à ſuo iudicio ne diſcrepet. Omnium ciuitatũ to-
tius Siciliæ legationes adſunt, præter duas ciui-
tates: quarum duarũ ſi adeſſent, duo crimina vel
maxima minuerẽtur, quæ cum his ciuitatibus C.
15 Verri communicata ſunt. At enim cur à me po-
tiſſimum hoc præſidium petiuerunt? Si eſſet du-
bium, petiſſent à me præſidium, nec ne, dicerem
cur petiſſent. Nunc vero, cum id ita perſpicuum
ſit, vt oculis iudicare poſſitis: neſcio cur hoc mi-
hi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi obijciatur,
16 me potiſſimũ eſſe delectũ. Verùm id mihi nõ ſu-
mo, Iudices, & hoc nõ modo in oratione mea nõ
pono, ſed ne in opinione quidẽ cuiuſquam relin-
quo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Non
ita eſt: ſed vniuſcuiuſq. tẽporis, valetudinis, fa-
cultatis ad agendũ, ducta ratio eſt. Mea fuit ſem
per hæc in hac re voluntas, & ſentẽtia; quẽuis vt
hoc mallẽt de ijs qui eſſent idonei ſuſcipere: quã
17 me: me vt mallent, quã neminem. Reliquum eſt
iã, vt illud quæramus, cũ hoc cõſtet Siculos à me
petiſſe, ecquid hãc rem apud vos, animoſq. ve-
ſtros valere oporteat, ecquid authoritatis apud
vos in ſuo iure repetundo ſocij P. Ro. ſupplices
veſtri habere debeant. De quo, quid ego plura
commemorem? quaſi vero dubium ſit, quin tota
lex de pecuniis repetũdis ſociorũ cauſa conſti-
18 tuta ſit. Nam ciuibus cũ ſunt ereptæ pecuniæ,
ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur.
Hæc lex Socialis eſt: hoc ius nationum exterarũ
eſt: hanc habent arcem minus aliquãto nũc qui-
dẽ munitam, quã antea: veruntamen ſi qua re-
liqua ſpes eſt, quæ ſociorũ animos cõſolari poſ-
ſit, ea tota in hac lege poſita eſt; cuius legis nõ
modo

modo à P. R. ſed etiam ab vltimis nationibus
19 iampridem ſeueri cuſtodes requiruntur. Quis
igitur eſt qui neget oportere eorum arbitratu le-
ge agi, quorum cauſa lex ſit conſtituta? Sicilia
tota ſi vna voce loqueretur: hoc diceret quod
auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis
vrbibus, ſedibus, delubris fuit, quod in vnaquaq;
re beneficio Senatus, Populiq; Rom. iuris ha-
bui, id mihi tu C. Verres eripuiſti, atq; abſtu-
liſti quo nomine abs te ſeſtertium millies ex le-
ge repeto. Si vniuerſa, vt dixi, prouincia loqui
poſſet, hac voce vteretur quoniam id non pote-
tat, harum rerum actorem, quem idoneum eſſe
20 arbitrata eſt, ipſa delegit. In huiuſmodi re
quiſquam tam impudens reperietur, qui ad alie-
nam cauſam inuitis ijs, quorum negotium
eſt accedere, aut aſpirare audeat? Si tibi Q. Cę-
cili hoc Siculi dicerent: te non nouimus: neſci-
mus qui ſis: nunquam te antea vidimus: ſine nos
per eum noſtras fortunas defendere, cuius fides
eſt nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuius
probare deberent? nunc hoc dicunt: vtrunque ſe
noſſe: alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortu-
21 narum ſuarum alterum plane nolle. Cur nolint:
etiam ſi taceant ſatis dicunt, verum non tacent,
tamen his inuitiſſimis te offeres? tamen in alie-
na cauſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe ab
omnibus deſertos potius, quàm abs te defenſos
eſſe malunt? tamen his operam tuam pollicebe-
re, qui te neque velle ſua cauſa, nec ſi cupias,
poſſe arbitrantur? Cur eorum ſpem exiguam re-
liquarum fortunarum, quam habent in legis, &
iudicij ſeueritatę poſitam, vt extorquere co-

Digitized by Google

naris ? cur te interponis inuitiſſimis his, quibus maxime lex conſultum eſſe vult ? cur de quibus in prouincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere ? cur his non modo perſequendi iuris ſui, ſed etiam
22 deplorandæ calamitatis adimis poteſtatẽ ? Nã te actore quem eorum affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, ſed vt per aliquem te ipſum vlciſcantur, laborare? At enim ſolum id eſt, vt me Siculi maxime velint: alterum illud credo obſcurum eſt, à quo Verres minime ſe accuſari velit. Ecquis vnquam tam palam de honore, tam vehementer de ſalute ſua contendit, quàm ille atque illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur ? Sunt multa, quæ Verres in me eſſe arbitratur, quæ ſcit in te Q. Cæcili non eſſe, quæ cuiuſmodi in vtroque noſtrum ſunt,
23 paulo poſt commemorabo. Nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi aſſentiare : nullam rem in me eſſe quam ille contemnat : nullam in te, quam pertimeſcat. Itaque magnus ille defenſor, & amicus eius tibi Hortenſius ſuffragatur, me oppugnat : aperte ab iudicibus petit, vt tu mihi anteponare : & ait hoc ſe honeſte, ſine vlla inuidia, ac ſine vlla offenſione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod ſoleo, cùm vehementius contendit, impetrare, reus vt abſoluatur, non peto: ſed vt ab hoc potius, quam ab illo accuſetur, id peto. Da mihi hoc : concede, quod facile eſt, quod honeſtum, quod non inuidioſum : quod cum dederis, ſine vllo tuo periculo, ſine infamia illud dederis, vt is abſol-
24 uatur cuius ego cauſa laboro. Et ait idem vt

aliquis

aliquis metus adiunctus ſit ad gratiam: certos eſſe in conſilio, quibus oſtendi tabellas velit: id eſſe perfacile, non enim ſingulos ferre ſententias, ſed vniuerſos conſtituere: ceratam vnicuiq; tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quàm quòd eum minime res tota delectat. videt enim ſi à pueris nobilibus, quos adhuc eluſit, ſi à quadruplatoribus, quos nõ ſine cauſa contempſit ſemper, ac pro nihilo putauit, accuſandi voluntas ad viros fortes, ſpectatoſque homines tranſlata ſit, ſe in iudicijs dominari non poſſe. Huic ego homini iam ante denuncio, ſi à me cauſam hanc vos agi volueritis rationem illi defendendi totam eſſe mutandam & ita tamen mutandam, vt meliore & honeſtiore conditione ſit, quàm qua ipſe eſſe vult: vt imitetur homines eos, quos ipſe vidit ampliſſimos, L. Craſſum & M. Antonium, qui niil ſe arbitrabantur ad iudicia, cauſasq; amicorum præter fidem & ingenium afferre oportere, nihil erit, quòd me agente arbitretur iudicium ſine magno multorum periculo poſſe

26 corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum cauſam receptam. P.R. ſuſceptam eſſe arbitror: vt mihi non vnus homo improbus opprimendus ſit id quod Siculi petiuerunt: ſed omnino omnis improbitas, id quod P.R. iamdiu flagitat, extinguenda atque delenda ſit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quàm in oratione mea ponere.

27 Tu vero Cæcili quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo ſpecimen cæteris aliquod

dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In men-
tem tibi non venit, quid negotij ſit cauſam pu-
blicam ſuſtinere? vitam alterius totam expli-
care? atque eam non modo in animis iudicum,
ſed etiam in oculis, conſpectuque omnium ex-
ponere? ſociorum ſalutem, commoda prouincia-
rum, vim legum, grauitatem iudiciorum defen-
dere? Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tem
pus diſcendi nactus es, quam multa eſſe opor-
teat in eo, qui alterũ accuſet, ex quibus ſi vnum
aliquod in te cognoueris, ego iã tibi ipſe iſthuc
quod expetis mea voluntate concedam. Primum
integritatem, atque innocentiam ſingularem,
nihil eſt enim quod minus ferendum ſit, quam ra-
tionem ab altero vitæ repoſcere eum, qui non
28 poſſit ſuæ reddere. Hic ego de te plura nõ di-
cam: vnum illud credo omnes animaduertere, te
adhuc ab nullis niſi à Siculis potuiſſe cogno-
ſci: Siculos hoc dicere, cum eidem ſint irati,
cui tu te inimicum eſſe dicis, ſeſe tamen te ac-
tore ad iudicium non aſſuturos quare negent,
ex me non audies: hos patere id ſuſpicari; quod
neceſſe eſt, illi quidem (vt eſt hominum genus
nimis acutum & ſuſpicioſum) non te ex Sicilia
literas in Verrẽ deportare velle arbitrantur: ſed
cũ iiſdem literis illius Prætura & tua Quæſtura
conſignata ſit, aſportare te velle ex Sicila lite-
29 ras ſuſpicantur. Deinde accuſatorem firmum,
verumque eſſe oportet. Eum ego ſi te putem
cupere eſſe, facile intelligo eſſe non poſſe. Nec
ea dico, quæ ſi dicam, tamen infirmare non
poſſis te: antequam de Sicilia deceſſeris, in gra-
tiam rediſſe cum Verre; Potamonem ſcribam, &
famili-

familiarem tuum retentum eſſe à Verre in prouincia cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum lectiſſimum, atque ornatiſſimum adoleſcentem non modo non adeſſe, neque tecum tuas iniurias perſequi: ſed eſſe cum Verre: cum illo familiariſsime, atque amiciſsime, viuere. Sunt hæc & alia inte falſi accuſatoris ſigna permulta: quibus ego nunc non vtor, hoc dico, te, ſi maxime cupias, tamen verum accuſato-
30 rem eſſe non poſſe. Video enim permulta eſſe crimina, quorum tibi ſocietas cum Verre eiuſmodi eſt, vt ea in accuſando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus cum frumentum ſibi in cellam imperauiſſet, & cum eſſet tritici modius HS. II. pro frumento in modios ſingulos duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc
31 vno crimine illum condemnem neceſſe eſt. Tu Cæcili quid facies? Vtrum hoc tantum crimen prætermittes, an obijcies? Si obijcies: id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipſe feciſti? audebis ita accuſare alterum, vt quo minus tute condemnere, recuſare non poſsis? Sin prætermittes: qualis erit illa tua accuſatio, quæ domeſtici periculi metu, certiſsimi & maximi criminis non modo ſuſpicionem, verum etiam mentionem ipſam pertimeſcat? Emptum eſt ex S. C. frumentum ab Siculis Prætore Verre pro quo frumento pecunia omnis ſoluta nõ eſt. graue eſt hoc crimẽ in Verrẽ, graue me agẽte, te accuſante nullũ. eras enim tu quæſtor: pecuniam publicam tu tractabas: ex

qua etiam ſi cuperet Prætor, tamen ne qua de-
ductio fieret, magna ex parte tua poteſtas erat.
Huius quoq; igitur criminis, te accuſante, men-
tio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maxi-
mis, & notiſſimis illius furtis & iniurijs. Mihi
crede Cæcili, nō poteſt in accuſando ſocios ve-
re defendere is qui cum reo criminum ſocietate
33 coniunctus eſt. Mancipes à ciuitatibus pro fru-
mento pecuniam exegerunt. Quid hoc Verre
Prætore factum eſt ſolum? non, ſed etiam Quæ-
ſtore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic cri-
mini, quod & potuiſti prohibere ne fieret, & de-
buiſti? an totum id relinques? Ergo id omnino
Verres in iudicio ſuo non audiet, quod cū fa-
ciebat, quemadmodum defenſurus eſſet, non re-
periebat. Atque ego hæc quæ in medio poſita
ſunt commemoro. Sunt alia magis occulta fur-
ta: quæ ille, vt iſtius credo animos atque impe-
tus retardaret, cum Quæſtore ſuo benigniſſime
34 communicauit. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata:
quæ ſi velim proferre, facilè omnes intelligent,
vobis inter vos non modo voluntatem fuiſſe cō-
iunctam, ſed ne prædam quidem adhuc eſſe di-
uiſam. Quapropter ſi tibi iudicium poſtulas da-
ri quòd tecum vna fecerit, concedo ſi id lege
permittitur, ſin autem de accuſatione dicimus
concedas oportet ijs, qui nullo ſuo peccato im-
pediuntur, quò minus alterius peccata demon-
35 ſtrare poſſint. Ac vide, quantum interfuturum
ſit inter meam atque tuam accuſationem. Ego
etiam quæ tu ſine Verre commiſiſti Verri cri-
mini daturus ſum, quod te non prohibuerit, cùm
ſummam ipſe haberet poteſtatem: tu contra, ne
quæ

Digitized by Google

quæ ille quidem fecit, obiicies ne qua ex parte
coniunctus cum eo reperiare. Quid illa Cæcili?
contemnenda ne tibi videntur eſſe, ſine quibus
cauſa ſuſtineri, præſertim tanta, nullo modo po-
teſt? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi cō-
ſuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus, aut ra-
36 tio, aut exercitatio. Intelligo quàm ſcopulo-
ſo, difficiliq. in loco verſer, nam cum omnis ar-
rogantia odioſa eſt, tum illa ingenij, atque elo-
quentiæ multo moleſtiſſima. Quamobrem nihil
dico de meo ingenio, neque eſt quod poſſim di-
cere, neque ſi eſſet, dicerem, aut enim id mihi ſa-
tis eſt, quod eſt de me opinionis, quid quid eſt:
aut ſi id parum eſt, ego maius id commemorando
37 facere non poſſum. De te Cæcili iam meher-
cule hoc extra hanc contentionem, certamenq.
noſtrum familiariter tecum loquar. Tu ipſe
quemadmodum exiſtimes, vide etiam atq; etiā:
& tu te collige & qui ſis, & quid facere poſſis,
conſidera. Putas ne te poſſe de maximis, acer-
biſſimiſq. rebus, cùm cauſam ſociorum fortunaſ-
que prouinciæ, ius Pop. Rom. grauitatem iudicij,
legumq. ſuſceperis, tot res, tam graues, tam va-
rias, voce, memoria, conſilio, ingenio, ſuſtinere?
38 Putas ne te poſſe, quæ C. Verres in Quæſtura
quæ in legatione, quæ in Prætura, quæ Romæ,
quæ in Italia, quæ in Achaia, Aſia, Pamphiliaq.
patrarit, ea quemadmodum locis, temporibuſque
diuiſa ſint, ſic criminibus, & oratione diſtingue-
re? Putas ne poſſe, id quod in eiuſmodi reo ma-
ximè neceſſarium eſt facere, vt quæ ille libidi-
noſè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æ-
què acerba, & indigna videantur eſſe ijs, qui au-

do quoque alius ad res iudicādas poſtulatur:Iu-
dicium culpa atque dedecore etiā Cenſoriū no-
men, quod aſperius antea populo videri ſolebat,
id nunc poſcitur:id iam populare, atq; plauſibi-
9 le factum eſt . In hac libidine hominum nocen-
tiſsimorum,in P. R. quotidiana querimonia , iu-
diciorum infamia, totius ordinis offenſione , cū
hoc vnū his tot incōmodis remediū eſſe arbitra-
rer,vt homines idonei,atq;integri cauſam Reip.
legumq. ſuſciperent , fateor me ſalutis omnium
cauſa ad eam partem acceſſiſſe Reip.ſubleuādæ,
10 quæ maxime laboraret . Nunc quoniā quibus
rebus adductus ad cauſam acceſſerim demoſtra-
uit ,dicendum neceſſario eſt de contentione no-
ſtra , vt in conſtituendo accuſatore, quod ſequi
poſſitis, habeatis.ego ſic intelligo Iudices cū de
pecuniis repetundis nobis cuiuſpiam deferatur,
ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimū dela-
tio detur , hæc duo in primis ſpectari oportere :
quē maxime velint actorem eſſe ij , quibus factæ
eſſe dicantur iniuriæ,& quē minime velit is,qui
11 eas iniurias feciſſe arguatur.In hac cauſa Iudi
ces, tametſi vtrūq; arbitror eſſe perſpicuū tamē
vtroq; dicā & de eo prius quod apud vos pluri-
mū debet valere,hoc eſt,de voluntate eorū qui-
bus iniuriæ factæ ſunt , quorum cauſa iudiciū de
pecunijs repetundis eſt conſtitutū . Siciliā pro-
uinciam, C. Verres per trieniū depopulatus eſſe
Siculorum ciuitates vaſtaſſe , domos exinaniſſe,
fana ſpoliaſſe dicitur . Adſunt, queruntur Sicu-
li vniuerſi : ad meam fidem , quam habent ſpe-
ctatam iam & diu cognitam, confugiunt : auxi-
lium ſibi per me à vobis , atque à P. R. legibus

pe-

petunt: me defenſorem calamitatum ſuarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris ſui, me
12 actorem cauſæ totius eſſe voluerunt. Vtrum Q. Cæcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad cauſam accedere? an optimorum fideliſsimorumq. ſociorum voluntatem apud hos grauem eſſe non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum eſſe ſimulas, maximè exiſtimari vult. Siculos hoc à me non petiſſe: primum cauſam inimici tui ſubleuabis, de quo non præiudicium, ſed plane iudicium iam factum putatur], quòd ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius iniurias quæſiſſe.
13 Hoc ſi tu inimicus eius factum negabis, quod ipſe, cui maximè hæc res obſtat, negare non audet: videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde ſunt teſtes veri clariſsimi noſtræ ciuitatis, quos omnes à me nominari non eſt neceſſe: eos qui adſunt, appellabo: quos ſi mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minimè vellem. Scit is: qui eſt in conſilio C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atq; præſidio Siculi maximè nituntur: quòd omnino Marcellorum
14 nomini tota illa prouincia adiuncta eſt. Hi ſciunt hoc non modo à me petitum eſſe, ſed ita ſæpe, & ita vehementer eſſe petitum, vt aut cauſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſsitudinis repudiandum. Sed quid ego his teſtibus vtor, quaſi res dubia, aut obſcura ſit? Adſunt homines ex tota prouincia nobiliſsimi, qui præſentes vos orant, atque obſecrant iudices, vt in actore cauſæ ſuę deligendo, veſtrum iudicium

à ſuo

à ſuo iudicio ne diſcrepet. Omnium ciuitatũ to-
tius Siciliæ legationes adſunt, præter duas ciui-
tates: quarum duarũ ſi adeſſent, duo crimina vel
maxima minuerẽtur, quæ cum his ciuitatibus C.
15 Verri communicata ſunt. At enim cur à me po-
tiſſimum hoc præſidium petiuerunt? Si eſſet du-
bium, petiſſent à me præſidium, nec ne, dicerem
cur petiſſent. Nunc vero, cum id ita perſpicuum
ſit, vt oculis iudicare poſſitis: neſcio cur hoc mi-
hi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi obijciatur,
16 me potiſſimũ eſſe delectũ. Verùm id mihi nõ ſu-
mo, Iudices, & hoc nõ modo in oratione mea nõ
pono, ſed ne in opinione quidẽ cuiuſquam relin-
quo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Non
ita eſt: ſed vniuſcuiuſq. tẽporis, valetudinis, fa-
cultatis ad agendũ, ducta ratio eſt. Mea fuit ſem
per hæc in hac re voluntas, & ſentẽtia; quẽuis vt
hoc mallẽt de ijs qui eſſent idonei ſuſcipere: quã
17 me: me vt mallent, quã neminem. Reliquum eſt
iã, vt illud quæramus, cũ hoc cõſtet Siculos à me
petiſſe, ecquid hãc rem apud vos, animoſq. ve-
ſtros valere oporteat, ecquid authoritatis apud
vos in ſuo iure repetundo ſocij P. Ro. ſupplices
veſtri habere debeant. De quo, quid ego plura
commemorem? quaſi vero dubium ſit, quin tota
lex de pecuniis repetũdis ſociorũ cauſa conſti-
18 tuta ſit. Nam ciuibus cũ ſunt ereptæ pecuniæ,
ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur.
Hæc lex Socialis eſt: hoc ius nationum exterarũ
eſt: hanc habent arcem minus aliquãto nũc qui-
dẽ munitam, quã antea: veruntamen ſi qua re-
liqua ſpes eſt, quæ ſociorũ animos cõſolari poſ-
ſit, ea tota in hac lege poſita eſt; cuius legis nõ

modo

modo à P. R. ſed etiam ab vltimis nationibus
19 iampridem ſeueri cuſtodes requiruntur. Quis igitur eſt qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum cauſa lex ſit conſtituta? Sicilia tota ſi vna voce loqueretur: hoc diceret quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, ſedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque beneficio Senatus, Populiq; Rom. iuris habui, id mihi tu C. Verres eripuiſti, atq; abſtuliſti quo nomine abs te ſeſtertium millies ex lege repeto. Si vniuerſa, vt dixi, prouincia loqui poſſet, hac voce vteretur quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum eſſe
20 arbitrata eſt, ipſa delegit. In huiuſmodi re quiſquam tam impudens reperietur, qui ad alienam cauſam inuitis ijs, quorum negotium eſt accedere, aut aſpirare audeat? Si tibi Q. Cecili hoc Siculi dicerent: te non nouimus: neſcimus qui ſis: nunquam te antea vidimus: ſine nos per eum noſtras fortunas defendere, cuius fides eſt nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuius probare deberent? nunc hoc dicunt: vtrunque ſe noſſe: alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortu-
21 narum ſuarum alterum plane nolle. Cur nolint: etiam ſi taceant ſatis dicunt, verum non tacent, tamen his inuitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quàm abs te defenſos eſſe malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa, nec ſi cupias, poſſe arbitrantur? Cur eorum ſpem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis, & iudicij ſeueritate poſitam, vt extorquere co-

naris ? cur te interponis inuitiſſimis his, quibus
maxime lex conſultum eſſe vult ? cur de quibus
in prouincia non optime es meritus , eos nunc
plane fortunis omnibus conaris euertere ? cur
his non modo perſequendi iuris ſui , ſed etiam
22 deplorandæ calamitatis adimis poteſtatẽ ? Nã
te actore quem eorum affuturum putas? quos
intelligis non vt per te alium , ſed vt per ali-
quem te ipſum vlciſcantur,laborare? At enim ſo-
lum id eſt, vt me Siculi maxime velint : alterum
illud credo obſcurum eſt , a quo Verres minime
ſe accuſari velit. Ecquis vnquam tam palam de
honore , tam vehementer de ſalute ſua conten-
dit,quàm ille atque illius amici, vt ne hæc mi-
hi delatio detur ? Sunt multa , quæ Verres in
me eſſe arbitratur , quæ ſcit in te Q. Cæcili non
eſſe , quæ cuiuſmodi in vtroque noſtrum ſunt ,
23 paulo poſt commemorabo . Nunc tantum id di-
cam , quod tacitus tu mihi aſſentiare : nullam
rem in me eſſe quam ille contemnat : nullam in
te , quam pertimeſcat . Itaque magnus ille de-
fenſor , & amicus eius tibi Hortenſius ſuffra-
gatur,me oppugnat : aperte ab iudicibus petit ,
vt tu mihi anteponare : & ait hoc ſe honeſte ,
ſine vlla inuidia,ac ſine vlla offenſione conten-
dere. Non enim, inquit, illud peto, quod ſoleo ,
cùm vehementius contendit, impetrare , reus vt
abſoluatur,non peto:ſed vt ab hoc potius,quam
ab illo accuſetur,id peto. Da mihi hoc : conce-
de,quod facile eſt,quod honeſtum,quod non in-
vidioſum : quod cum dederis , ſine vllo tuo pe-
riculo , ſine infamia illud dederis , vt is abſol-
24 uatur cuius ego cauſa laboro . Et ait idem vt
aliquis

aliquis metus adiunctus ſit ad gratiam: certos eſſe in conſilio, quibus oſtendi tabellas velit: id eſſe per facile, non enim ſingulos ferre ſententias, ſed vniuerſos conſtituere: ceratam vnicuiq; tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quàm quòd eum minime res tota delectat. videt enim ſi à pueris nobilibus, quos adhuc eluſit, ſi à quadruplatoribus, quos nō ſine cauſa contempſit ſemper, ac pro nihilo putauit, accuſandi voluntas ad viros fortes, ſpectatoſque homines tranſlata ſit, ſe in iudicijs dominari non poſſe. Huic ego homini iam ante denuncio, ſi à me cauſam hanc vos agi volueritis rationem illi defendendi totam eſſe mutandam & ita tamen mutandam, vt meliore & honeſtiore conditione ſit, quàm qua ipſe eſſe vult: vt imitetur homines eos, quos ipſe vidit ampliſſimos, L. Craſſum & M. Antonium, qui niil ſe arbitrabantur ad iudicia, cauſasq; amicorum præter fidem & ingenium afferre oportere, nihil erit, quòd me agente arbitretur iudicium ſine magno multorum periculo poſſe
26 corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum cauſam receptam. P.R. ſuſceptam eſſe arbitror: vt mihi non vnus homo improbus opprimendus ſit id quod Siculi petiuerunt: ſed omnino omnis improbitas, id quod P.R. iamdiu flagitat, extinguenda atque delenda ſit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quàm in oratione mea ponere.
27 Tu vero Cæcili quid potes? quo tempore, aut qua in re, non modo ſpecimen cæteris aliquod

Digitized by Google

dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In mentem tibi non venit, quid negotij ſit cauſam publicam ſuſtinere? vitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, ſed etiam in oculis, conſpectuque omnium exponere? ſociorum ſalutem, commoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorum defendere? Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tempus diſcendi nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterũ accuſet, ex quibus ſi vnum aliquod in te cognoueris, ego iã tibi ipſe iſthuc quod expetis mea voluntate concedam. Primum integritatem, atque innocentiam ſingularem; nihil eſt enim quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero vitæ repoſcere eum, qui non
28 poſſit ſuæ reddere. Hic ego de te plura nõ dicam: vnum illud credo omnes animaduertere, te adhuc ab nullis niſi à Siculis potuiſſe cognoſci: Siculos hoc dicere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimicum eſſe dicis, ſeſe tamen te actore ad iudicium non affuturos quare negent, ex me non audies: hos patere id ſuſpicari; quod neceſſe eſt, illi quidem (vt eſt hominum genus nimis acutum & ſuſpicioſum) non te ex Sicilia literas in Verrẽ deportare velle arbitrantur: ſed cũ iiſdem literis illius Prætura & tua Quæſtura conſignata ſit, aſportare te velle ex Sicila lite-
29 ras ſuſpicantur. Deinde accuſatorem firmum, verumque eſſe oportet. Eum ego ſi te putem cupere eſſe, facile intelligo eſſe non poſſe. Nec ea dico, quæ, ſi dicam, tamen infirmare non poſſis te: antequam de Sicilia deceſſeris, in gratiam rediſſe cum Verre: Potamonem ſcribam, & famili-

familiarem tuum retentum eſſe à Verre in prouincia cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum lectiſſimum, atque ornatiſſimum adoleſcentem non modo non adeſſe, neque tecum tuas iniurias perſequi: ſed eſſe cum Verre: cum illo familiariſsime, atque amiciſsime, viuere. Sunt hæc & alia inte falſi accuſatoris ſigna permulta: quibus ego nunc non vtor, hoc dico, te, ſi maxime cupias, tamen verum accuſato-
30 rem eſſe non poſſe. Video enim permulta eſſe crimina, quorum tibi ſocietas cum Verre eiuſmodi eſt, vt ea in accuſando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus cum frumentum ſibi in cellam imperauiſſet, & cum eſſet tritici modius HS. II. pro frumento in modios ſingulos duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc
31 vno crimine illum condemnem neceſſe eſt. Tu Cæcili quid facies? Vtrum hoc tantum crimen prætermittes, an obijcies? Si obijcies: id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipſe feciſti? audebis ita accuſare alterum, vt quo minus tute condemnere, recuſare non poſsis? Sin prætermittes: qualis erit illa tua accuſatio, quæ domeſtici periculi metu, certiſsimi & maximi criminis non modo ſuſpicionem, verum etiam mentionem ipſam pertimeſcat? Emptum eſt ex S. C frumentum ab Siculis Prætore Verre pro quo frumento pecunia omnis ſoluta nō eſt. graue eſt hoc crimē in Verrē, graue me agēte, te accuſante nullū. eras enim tu quæſtor: pecuniam publicam tu tractabas: ex

Digitized by Google

qua etiam ſi cuperet Prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua poteſtas erat. Huius quoq; igitur criminis, te accuſante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis, & notiſſimis illius furtis & iniurijs. Mihi crede Cæcili, nō poteſt in accuſando ſocios vere defendere is qui cum reo criminum ſocietate
33 coniunctus eſt. Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid hoc Verre Prætore factum eſt ſolum? non, ſed etiam Quæſtore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuiſti prohibere ne fieret, & debuiſti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in iudicio ſuo non audiet, quod cùm faciebat, quemadmodum defenſurus eſſet, non reperiebat. Atque ego hæc quæ in medio poſita ſunt commemoro. Sunt alia magis occulta furta: quæ ille, vt iſtius credo animos atque impetus retardaret, cum Quæſtore ſuo benigniſſime
34 communicauit. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata: quæ ſi velim proferre, facilè omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuiſſe coniunctam, ſed ne prædam quidem adhuc eſſe diuiſam. Quapropter ſi tibi iudicium poſtulas dari quòd tecum vna fecerit, concedo ſi id lege permittitur: ſin autem de accuſatione dicimus concedas oportet ijs, qui nullo ſuo peccato impediuntur, quò minus alterius peccata demon-
35 ſtrare poſſint. Ac vide, quantum interfuturum ſit inter meam atque tuam accuſationem. Ego etiam quæ tu ſine Verre commiſiſti in Verri crimini daturus ſum, quod te non prohibuerit, cùm ſummam ipſe haberet poteſtatem: tu contra, ne

quæ ille quidem fecit, obiicies ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa Cæcili? contemnenda ne tibi videntur eſſe, ſine quibus cauſa ſuſtineri, præſertim tanta, nullo modo poteſt? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi cōſuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus, aut ra-
36 tio, aut exercitatio. Intelligo quàm ſcopuloſo, difficiliq. in loco verſer, nam cum omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenij, atque eloquentiæ multo moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque eſt quod poſſim dicere, neque ſi eſſet, dicerem, aut enim id mihi ſatis eſt, quod eſt de me opinionis, quid quid eſt: aut ſi id parum eſt, ego maius id commemorando
37 facere non poſſum. De te Cæcili iam mehercule hoc extra hanc contentionem, certamenq. noſtrum familiariter tecum loquar. Tu ipſe quemadmodum exiſtimes, vide etiam atq; etiã: & tu te collige & qui ſis, & quid facere poſſis, conſidera. Putas ne te poſſe de maximis, acerbiſſimiſq. rebus, cùm cauſam ſociorum fortunasque prouinciæ, ius Pop. Rom. grauitatem iudicij, legumq. ſuſceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, conſilio, ingenio, ſuſtinere?
38 Putas ne te poſſe, quæ C. Verres in Quæſtura quæ in legatione, quæ in Prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Aſia, Pamphiliaq. patrarit, ea quemadmodum locis, temporibusque diuiſa ſint, ſic criminibus, & oratione diſtinguere? Putas ne poſſe, id quod in eiuſmodi reo maximè neceſſarium eſt facere, vt quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba, & indigna videantur eſſe ijs, qui au-

Digitized by Google

39 dient, atq; illis viſa ſunt, qui ſenſerũt? Magna ſunt ea quæ dico: mihi, mihi crede, noli hęc contemnere: dicenda, demonſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſa non ſolum exponenda, ſed etiam grauiter, copioſeq. agenda eſt: perficiendum eſt, ſi quid agere aut perficere vis, vt homines te non ſolum audiant, verum etiam libenter, ſtudioſeq. audiant. In quo ſi te multum natura adiuuaret, ſi optimis à pueritia diſciplinis atq. artibus ſtuduiſſes, & in his elaboraſſes, ſi literas Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didiciſſes: tamen eſſet magnum tantam cauſam, tam expectatam, & diligentia conſequi, & memoria complecti, & oratione exponere, &
40 voce, & viribus ſuſtinere. Fortaſſe dices, quid? ergo hæc in te ſunt omnia? vtinam quidem eſſent: veruntamen vt eſſe poſſent, magno ſtudio mihi à pueritia eſt elaboratum. Quod ſi ego hæc propter magnitudinem rerum ac difficultatem aſſequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abeſſe arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitaſti, ſed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ
41 & quantæ ſint ſuſpicari potes? Ego, qui ſicut omnes ſciunt, in foro iudicijsq. ita verſer, vt eiuſdem ætatis aut nemo, aut pauci, plures cauſas defenderint, & qui omne tempus quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his ſtudijs, laboribuſq. conſumam, quo paratior ad vſum forenſem promptiorq. eſſe poſsim: tamen ita deos mihi velim propitios, vt cum illius diei mihi venit in mentem, quo die citato reo mihi dicendum ſit, non ſolum commoueor animo, ſed etiam

toto

42 toto corpore perhorreſco: Iam nunc mente, & cogitatione perſpicio, quæ tum ſtudia hominum qui concurſus futuri ſint, quantam expectationem magnitudo iudicij ſit allatura: quantam auditorum multitudinē C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura ſit. Quæ cum cogito iam nunc timeo, quidnam pro offenſione hominum, qui illi inimici infenſiq; ſunt, & expectatione omnium, & magnitudine rerum di-
43 gnum eloqui poſſim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & ſi quid ex vetere aliqua oratione. IOVEM ego optimum Maximum, aut, VELLEM, ſi fieri potuiſſet, iudices: aut aliquid eiuſmodi ediſcere potueris, præclare te paratū in iudiciū venturum arbitraris. Ac ſi tibi nemo reſponſurus eſſet, tamen ipſam cauſam, vt ego arbitror, demonſtrare non
44 poſſes. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine diſertiſsimo, & ad dicēdum paratiſsimo futurum eſſe certamen: qui cūm modo diſſerendum, modo omni oratione pugnandum, & certandumq. ſit? Cuius ego ingenium ita laudo, vt non pertimeſcam: ita probo, vt me ab eo delectari facilius, quā decipi putem poſſe. Nunquā ille me opprimet conſilio: nunquam vllo artificio peruertet: nunquā ingenio me ſuo labefactare, atq; infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationeſq. dicendi: ſæpe in ijſdem ſæpe in contrarijs cauſis verſati ſumus. Ita contra me ille dicet, quanuis ſit ingenioſus: vt nonnullum etiam de ſuo ingenio iudicium fieri ar-
45 bitretur. Te vero Cæcili quemadmodum ſit eluſurus

ſurus, quàm omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi poteſtatem, optionemq. facturus ſit vt eligas vtrum velis, factum eſſe, necne: verum eſſe, an falſum: vtrum dixeris, id contra te futurum, qui tibi æſtus, qui error, quæ tenebræ dij immortales erunt homini minimè malo? Quid, cùm accuſationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis ſuis ſingulas partes cauſæ conſtituere? Quid cùm vnum quodque tranſigere, expedire, abſoluere? Ipſe profectò metuere incipies, ne innocenti periculum faceſ-
46 ſeris. Quid, cùm commiſerari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traij-cere cœperit? cõmemorare Quæſtoris cum Prætore neceſsitudinem conſtitutam? morem maiorum, ſortis religionem? poteriſne eius orationis ſubire inuidiam. Vide modo, etiam atq; etiam conſidera: mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, ſed geſtu ipſo, ac motu corporis perſtringat aciem ingenij tui, teq. ab inſtitutis tuis, cogitationi-
47 busq; abducat. Atque huiuſce rei iudicium iam continuo video futurum. Si enim mihi hodie reſpondere ad hæc, quæ dico, potueris: ſi ab iſto libro, quem tibi magiſter ludi neſcio quis ex alienis orationibus cõpoſitum dedit, verbo vno diſceſſeris, poſſe te, & illi quoque iudicio non deeſſe, & cauſæ atque officio tuo ſatisfacere arbitrabor, ſin mecum in hac proluſione nihil fueris, quem te in ipſa pugna cum acerrimo aduerſario fore putemus? Eſto: ipſe nihil eſt, nihil poteſt: ac venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis, & diſertis, eſt tamen hoc aliquid tametſi
non

non eſt ſatis omnibus enim rebus is qui princeps in agendo eſt, ornatiſſimus & paratiſſimus eſſe debet. Veruntamem L. Apuleium eſſe video proximum ſubſcriptorem, hominem non ætate, ſed vſu forenſi, atque exercitatione tyronem.
48 Deinde (vt opinor) habet Allienum, hunc tamen à ſubſellijs: qui quid in dicendo poſſit nunquam ſatis attendi: in clamando quidem video eum eſſe bene robuſtum, atque exercitatum, in hoc ſpes tuæ ſunt omnes: hic, ſi tu eris actor conſtitutus, totum iudicium ſuſtinebit. Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum poteſt ſed conſulet laudi, & exiſtimationi tuæ: & ex eo, quòd ipſe poteſt in dicendo, aliquantum remittet, vt tu tandem aliquid eſſe videare. Vt in actoribus Græcis fieri videmus, ſæpe illum qui eſt ſecundarum, aut tertiarum partium, cum poſſit aliquanto clarius dicere, quam ipſe primarum, multum ſummittere, vt ille princeps quàm meximè excellat: ſic faciet Allienus, tibi ſeruiet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto
49 contendet, quam poteſt. Iam hoc conſiderate, cuiuſmodi accuſatores in tanto iudicio ſimus habituri: cum & ipſe Allienus ex ea facultate, ſi quam habet, aliquantum detracturus ſit: & Cæcilius tum denique ſe aliquid facturum putet, ſi Allienus minus vehemens fuerit, & tibi primas in dicendo partes conceſſerit. Quartum quem ſit habiturus, nõ video, niſi quem forte ex illo grege oratorum, qui ſubſcriptionem ſibi poſtularunt, cuicunque vos delationem dediſſe-
50 tis. Ex quibus alieniſſimis hominibus, ita paratus venis, vt tibi hoſpes aliquis ſit recipien-

piendus. Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, vt ad ea quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim vnicuique reſpondeam. ſic breuiter, quoniam non conſultò, ſed caſu in eorum mentionem incidi, quaſi præteriens ſatisfaciam vniuerſis. Tantane vobis inopia videor eſſe amicorum, vt mihi non ex his, quos mecum adduxerim, ſed de populo ſubſcriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum eſt, vt mihi cauſam præripere conemini potius, quàm aliquos à columna Menia veſtri ordinis reos
51 reperiatis? Cuſtodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui non ſolum ne quid enuncies, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. Sed de iſto cuſtode toto ſic vobis breuiſſime reſpondebo: non eſſe hos tales viros commiſſuros, vt ad cauſam tantam à me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor me inuito aſpirare poſſit. Etenim ſi fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpecu-
52 latorem reformidat. Verum vt ad te Cæcili redeam, quam multa te deficiant vides: quàm multa ſint in te, quæ reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profectò iam intelligis. Quid ad hæc dici poteſt? non enim quæro quid tu dicturus ſis, video mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet: qui ſi te recte monere volet, ſuadebit tibi, vt hinc diſcedas, neque mihi verbum vllum reſpondeas. Quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi feciſſe Verrem? arbitror, neque enim eſſet veriſimile,
cum

cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi
53 vnum eximium, cui conſuleret, fuiſſe. Sed cæ-
teri Siculi vltorem ſuarum iniuriarum inuene-
runt: tu dum tuas iniurias per te, id quod nō po
tes, perſequi conaris, id agis, vt cæterorum quo-
que iniuriæ ſint impunitæ, atque inultæ, & hoc
te præterit, non id ſolum ſpectari ſolere, qui de-
beat, ſed etiam illud, quid poſſit vlciſci, in quo
alterum, in eo non quid is velit, ſed quid facere
54 poſſit, quæri ſolere. Quòd ſi ei potiſſimum cen-
ſes permitti oportere accuſandi poteſtatem, cui
maximam C. Verres iniuriam fecerit: vtrum
tandem cenſes hos Iudices grauius ferre opor-
tere, te ab illo eſſe læſum, an prouinciam Sici-
liam eſſe vexatam, ac perditam? Opinor con-
cedis, multo hoc & eſſe grauius, & ab omnibus
ferri grauius oportere. Concede igitur, vt tibi
anteponatur in accuſando prouincia: nam pro-
uincia accuſat, cum is agit cauſam, quem ſibi il-
la defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarū acto-
55 rem totius cauſæ adoptauit. At eam tibi C.
Verres fecit iniuriam, quæ cæterorum quoque
animos poſſet alieno incommodo commouere:
minimè: nam id quoque ad rem pertinere arbi-
tror, qualis iniuria dicatur, quæ cauſa inimici-
tiarum proferatur. Cognoſcite ex me: nam
iſte eam profectò, niſi planè nihil ſapit, nun-
quam proferet. Agonis eſt quædam Lilybæ-
tana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier
ante hunc Quæſtorem copioſa planè & locu-
ples fuit. Ab hac præfectus Antonij quidam
Symphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam,
quibus ſe in claſſe vti velle dicebat. Tu illa,

vt mos

vt mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, &
eorum qui à Venere ſe libarauerunt, vt præfe-
cto illi religionem Veneris, nomenq. obijceret.
56 dixit & ſe, & omnia ſua Veneris eſſe. Vbi hoc
Quæſtori Cæcilio viro optimo, & homini æquiſ-
ſimo nunciatum eſt: vocari ad ſe Agonidem iu-
bet: iudicium dat ſtatim, ſi pateret eam ſe, &
ſua Veneris eſſe dixiſſe, iudicant Recuperato-
res id quod neceſſe erat, neque enim cuiquam
dubium, quin illa dixiſſet, iſte in poſſeſsionem
bonorum mulieris mittit: ipſam Veneri in ſer-
uitutem adiudicat: deinde bona vendit: pecu-
niam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris
nomini Agonis ac religione retinere vult, for-
tunas omnes, libertatemq. ſuam iſtius iniuria
perdidit. Lilybæum Verres venit poſtea: rem
cognoſcit: factum improbat: cogit Quæſtorem
ſuum pecuniam, quam ex Agonidis bonis rede-
giſſet, eam mulieri omnem annumerare, & red-
57 dere. Eſt adhuc, id quod vos omnes admirari
video: non Verres, ſed Qu. Mutius, quid enim
facere potuit elegantius ad hominum exiſtima-
tionem? æquius ad leuandam mulieris calami-
tatem? vehementius ad Quæſtoris libidinem
coërcendam? Summe hæc omnia mihi viden-
tur eſſe laudanda. Sed repente è veſtigio ex ho-
mine tanquam aliquo Circæo poculo, factus eſt
Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos, nam
ex illa pecunia magnam partem ad ſe vertit,
58 mulieri reddidit quantulum viſum eſt. Hic tu
ſi læſum te à Verre eſſe dices, patiar, & conce-
dam: ſi iniuriam, tibi factam quereris, defen-
dam, & negabo. Deinde de iniuria, quæ tibi fa-

cta

cta ſit, neminem noſtrum grauiorem vindicem
eſſe oportet, quàm te ipſum, cui facta dicitur.
Si tu cum illo poſtea in gratiam rediſti, ſi domi
illius aliquoties fuiſti, ſi ille apud te poſtea cœ-
nauit: vtrum te perfidioſum, an præuaricato-
rem exiſtimari mauis? video eſſe neceſſe alteru-
trum. Sed ego te cum in eo non pugnabo, quò
59 minus vtrum velis eligas. Quid, ſi ne iniuriæ
quidem, quæ tibi ab illo facta ſit, cauſa rema-
net? quid habes, quod poſsis dicere, quamobrem
non modò mihi, ſed cuiquam anteponare? niſi
fortè illud, quod dicturum te eſſe audio. Quæ-
ſtorem illius fuiſſe. quæ cauſa grauis eſſet, ſi
certares mecum, vter noſtrum illi amicior eſſe
deberet, in contentione ſuſcipiendarum inimi-
citiarum, ridiculum eſt putare cauſam neceſsi-
tudinis ad inferendum periculum iuſtam videri
60 oportere. Etènim ſi plurimas à tuo prætore in-
iurias accepiſſes, tamen eas ferendo maiorē lau-
dem, quàm vlciſcendo merere: cùm verò nullum
illius in vita rectius factum ſit, quàm id, quod tu
iniuriam appellas: hi ſtatuent hanc cauſam, quā
ne in alio quidem probarent, in te iuſtam ad ne-
ceſsitudinem violandam videri? qui ſi ſummam
iniuriam ab illo accepiſti, tamen quoniam Quæ-
ſtor eius fuiſti, non potes eum ſine vlla vitupe-
ratione accuſare, ſi verò nulla tibi facta eſt in-
iuria, ſine ſcelere eum accuſare non potes.
Quare cùm incertum ſit de iniuria: quenquam
eſſe horum putas, qui non malit te ſine vitupe-
61 ratione, quàm cùm ſcelere diſcedere? At vide
quid differat inter meam opinionem, ac tuam:
tu cum omnibus rebus inferior ſis, hac vna in
re te mihi anteferri putas oportere, quòd Quæ-

ſtor

ſtor illius fueris : ego ſi ſuperior cæteris rebus eſſes, te hanc vnam ob cauſam accuſatorem repudiari putarem oportere. Sic enim à Maioribus noſtris accepimus, Prætorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quam coniunctionem ſortis, quam prouinciæ, quam officij,
62 quàm publicam muneris ſocietatem. Quamobrem ſi iure eum poſsis accuſare, tamen cum is tibi parentis numero fuiſſet, id pie facere non poſſes: cum vero neque iniuriam acceperis, & Prætori tuo periculum crees, fatearis neceſſe, eſt, te illi iniuſtum impiumque bellum inferre conari. Etenim iſta Quæſtura ad eam rem valet, vt elaborandum tibi in ratione reddenda ſit, quamobrem, qui Quæſtor eius fueris, accuſes: non, vt ob eam ipſam cauſam poſtulandum ſit: vt tibi potiſsimum accuſatio detur, neq; fere vnquam venit in contentionem de accuſando, qui quæſtor fuiſſet,
63 quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C Seruilium nominis deferendi poteſtas eſt data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum neque Cn. Pompeio in T. Albutium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus eſt: ſed ne libido violandæ neceſsitudinis authoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, vt tu mecum Quæſtor enim Albutij fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc ſe cum authoritatis ad accuſandum afferebat quod, vt hoc tempore nos ab Siculis, ſic tum ille ab Sardis rogatus ad cauſam acceſſerat. Semper hæc cauſa plurimum valuit,
ſem-

ſemper hæc ratio accuſandi fuit honeſtiſsima, pro ſocijs, pro ſalute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere operam, ſtudium, laborem
64 interponere. Etenim ſi probabilis eſt eorum cauſa, qui iniuriasſuas perſequi volunt, qua in re dolori ſuo, non Reip. commodis ſeruiunt. quanto illa cauſa honeſtior, quæ non ſolum probabilis videri, ſed etiam grata eſſe debet, nulla priuatim acepta iniuria, ſociorum atque amicorum Pop. Ro. dolore atque iniurijs commoueri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſsimus, & innocentiſsimus L. Piſo delationem nominis poſtularet, & contra Qu. Cæcilius peteret, isq. ſe veteres inimicitias iamdiu ſuſceptas perſequi diceret:cum authoritas, & dignitas Piſonis valebat plurimum, tum illa erat cauſa iuſtiſsima,quod eum ſibi Achæi patronum
65 adoptarant. Etenim cum lex ipſa de pecunijs repetundis ſociorum,atque amicorum P. R cauſa comparata ſit: iniquum eſt,non eum legis,iudicijq. actorem idoneum maxime putari, quem actorem cauſæ ſuæ ſocij, defenſoremq. fortunarum ſuarum potiſsimum eſſe voluerunt. An quod ad commemorandum eſt honeſtius, id ad probandum non multo videri debet æquius? Vtra igitur eſt ſplendior? vtra illuſtrior cõmemoratio? accuſaui eum qui cum Quæſtor fueram, qui cum me fors,conſuetudoq.maiorum,qui cum me deorum hominumq. iudicium coniunxerat: an, accuſaui rogatu ſociorum atq.amicorum? delectus ſum ab vniuerſa prouincia, qui eius iura, fortunaſq. defenderem. Dubitare quiſquam poteſt,

teſt, quin hoc honeſti⁹ ſit, eorũ cauſa apud quos Quæſtor fueris, quàm eum, cuius quæſtor fueris,
66 accuſare? Clariſsimi viri noſtræ ciuitatis temporibus optimis hoc ſibi ampliſsimum pulcherrimumque ducebant, ab hoſpitibus, clientibuſque ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam P. R. ditionemque eſſent, iniurias propulſare, eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum ſapientem, clariſsimum virum, & prudentiſsimum, cum multis graues inimicitias geſsiſſe accepimus propter Hiſpanorum,
67 apud quos Conſul fuerat, iniurias. Nuper C. Domitium ſcimus Decimo Syllano diem dixiſſe propter vnius hominis Egritomari paterni amici atque hoſpitis iniurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res vnquam vlla commouit, quam hæc maiorum conſuetudo longo interuallo repetita, atque relata, ſociorum querimoniæ delatæ ad hominẽ non inertiſsimũ: ſuſceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas
68 fide, diligentiaq. ſua poſſe defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc inſtitui, atque adeò inſtitutum referri, ac renouari moleſtè ferunt, putant fore, vti, ſi paulatim hæc conſuetudo ſerpere, ac prodire cœperit, per homines honeſtiſsimos, viroſque fortiſsimos, non imperitos adoleſcentulos, aut illiuſmodi quadruplatores,
69 leges iudiciaq. adminiſtrentur. Cuius conſuetudinis atque inſtituti patres, maioresq. noſtros, non pœnitebat, tum cum P. Lent. is, qui princeps Senatus fuit, accuſabat. M. Aquilium, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus homo virtute, fortuna, gloria, rebus geſtis ampliſſimus,

ſimus,poſtea quam bis Conſul, & Cenſor fuerat, L.Cottam in iudiciū vocabat. Iure tūm florebat Populi Rom. nomen iure authoritas huius imperij ciuitatiſque maieſtas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine paruis opibus ac facultatibus prędito, ſimulant ſeſe mirari, cum moleſte ferat.
70 Quid ſibi iſte vult? accuſatorem ne ſe exiſtimari, qui antea defendere conſueuerat? nunc præſertim, ea iam ætate, cum Aedilitatem petat. Ego verò & ætatis non modo meæ,ſed multo etiam ſuperioris, & honoris ampliſsimi puto eſſe, & accuſare improbos, & miſeros calamitoſoſq. defendere. Et profectò aut hoc remedium eſt ægrotæ, ac propè deſperatæ Reip. iudiciisq. corruptis, ac contaminatis paucorum vitio, ac turpitudine, homines ad legum defenſionem, iudiciorumque authoritatem, quàm honeſtiſsimos & integerrimos, diligentiſsimosq. accedere aut ſi ne hoc quidem prodeſſe poterit, profectò nulla vnquam medicina his tot incom-
71 modis reperietur. Nulla ſalus Reip.maior eſt, quam eos, qui alterum accuſant, non minus de laude, de honore, de fama ſua, quam illos, qui accuſantur, de capite ac fortunis ſuis pertimeſcere. Itaque ſemper ij diligentiſsime, laborioſiſsimeq accuſarunt, qui ſe ipſos in diſcrimen exiſtimationis venire arbitrati ſunt. Quamobrem hoc ſtatuere Iudices debetis, Q. Cæcilium de quo nulla vnquam opinio fuerit, nullaq. in hoc ipſo iudicio expectatio futurа ſit, qui neque, vt ante collectam famam conſeruet: neq; vti reliqui tēporis ſpē cōfirmet, laboret, nō nimis hāc cauſam ſeuere, non nimis acura-

curatè, nō nimis diligenter acturū, habet enim
nihil quod in offenſione deperdat: vt turpiſsimè,
flagitioſiſsimeq. diſcedat, nihil de ſuis veteri-
72 bus ornamentis requirit. A nobis multos ob-
ſides habet P.R. quos vt incolumes conſeruare,
tueri, confirmare, ac recuperare poſsimus, omni
ratione erit dimicandum: habet honorem quem
petimus: habet, ſpem quam propoſitam nobis
habemus: habet exiſtimationem multo ſudore,
labore, vigiliiſq. collectam: vt ſi in hac cauſa
noſtrum officium, ac diligentiam probauerimus,
hæc quæ dixi, retinere per P.R. incolumia ac
ſalua poſsímus: ſi tantulum offenſum, tituba-
tumq. ſit, vt ea quæ ſingulatim, ac diu collecta
73 ſunt, vno tempore vniuerſa perdamus. Qua-
propter Iudices veſtrum eſt deligere, quem exi-
ſtimetis faciliimè poſſe magnitudinem cauſæ ac
iudicij ſuſtinere fide, diligentia, conſilio, autho-
ritate. Vos ſi mihi Qu. Cæcilium antepoſueri-
tis, ego me dignitate ſuperatum non arbitra-
bor: P.R. ne tam honeſtam, tam ſeueram,
diligentemq. accuſationem neque
vobis placuiſſe, neque ordini
veſtro placere arbitre-
tur, prouidete.

ACTIO.

ACTIONIS IN VERREM SECVNDÆ

ARGVMENTVM.

Victo Cæcilio, & accuſatione ad ſe delata, petit hac oratione Cicero, ut propter fraudem aduerſariorum, qui eludendi iudicij cauſa, in futurum Hortenſij ac Metelli Conſulatus annum, omne negotium protrahebant, perpetua ſibi oratione abſtinere liceat, ne tempus dicendo extrahatur: & crimina ſingulatim exponere, & ad unum quodque teſtes producere, eóſque Hortenſio interrogandos dare, quò totum iudicium intra certum tempus peragatur. Qua quidem arte adeo Hortenſius (qui Verrem defendendum ſuſceperat) ſtupefactus dicitur, ut rationem defenſionis omitteret, adeo perculſus Verres, ut deſperato patrocinio ſua ſponte in exilium abiret. Cæterum Oratio ipſa Iudicialis eſt, & ſtatum habet negotialem ex qualitate iuris, An videlicet iuſtum petat Cicero, hoc eſt, an ei permittendum ſit, ut hoc modo agat.

Digitized by Google

ACCVSATIONIS IN C. VERREM

LIBER II.

1 QVod erat optandum maximè Iudices, & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiamq. iudiciorum ſedandam, maximè pertinebat: id non humano conſilio, ſed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis ſummo Reip. tempore videtur. Inueterauit enim iam opinio pernicioſa Reip. vobisque periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc ſunt, pecunioſum hominẽ, quam-
2 uis ſit nocens, neminem poſſe damnari. Nunc in ipſo diſcrimine ordinis, iudiciorumq. veſtrorum: cùm ſint parati, qui concionibus & legibus hanc inuidiam Senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus pecuniæ magnitudine, ſua ſpe, ac prædicatione abſolutus. Huic ego cauſæ iudices cum ſumma voluntate & expectatione populi Romani actor acceſſi, non vt augerem inuidiam ordinis, ſed vt infamiæ, communi ſuccurrerem, adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum Pop. Rom. ſatisfacere exte-

ris nationibus poſſetis: depeculatorem ærarij, vexatorem Aſiæ atque Pamphiliæ, prædonem iuris vrbani, labem atque perniciem prouinciæ
3 Siciliæ. De quo ſi vos ſeuerè, religioſeque iudicaueritis, authoritas ea quæ in vobis remanere debet, hærebit, ſin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem, veritatemq. perfregerint: ego hoc tamen aſſequar, vt iudicium potius Reipublicæ, quàm aut reus iudicibus, aut accuſator reo defuiſſe videatur. Equidem vt de me confitear iudices, cum multæ mihi à C. Verre inſidiæ terra, marique factæ ſint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum ſtudio, officioque repulerim: nunquam tamen, neque tantum periculum mihi adire viſus ſum, neque tantopere pertimui, vt nunc in
4 ipſo iudicio. Neque tantum me expectatio accuſationis meæ, concurſusque tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementiſsimè perturbor, commouet, quantum iſtius inſidiæ nefariæ, quas vno tempore mihi, vobis, M. Glabrioni Prætori ſocijs exteris nationibus, ordini, nomini denique Senatorio facere conatur: qui ita dictitat, ijs eſſe metuendum, quid quod ipſis ſolis ſatis eſſet, ſurripuiſſent: ſe tantum rapuiſſe, vt id multis ſatis eſſe poſſit: nihil eſſe tam ſanctum quod non violari, nihil tam munitum, quod non
5 expugnari pecunia poſsit. Quòd ſi quàm audax eſt ad conandum, tam eſſet obſcurus in agendo, fortaſſe aliqua in re nos aliquando feſelliſſet: verum hoc adhuc percommode cadit, quòd cum incredibili eius audacia ſingularis ſtultitia coniuncta eſt. Nam vt apertus in corri-

piendis pecunijs fuit, ſic in ſpe corrumpendi iudicij perſpicua ſua conſilia, conatuſq. omnibus fecit. Semel ait ſe in vita pertimuiſſe, tum cum primum reus à me factus ſit: quod, cum è prouincia recens eſſet, inuidiaq. & infamia non recenti, ſed vetere ac diuturna flagaret, tum ad iudicium corrupendum tempus alienum offenderet.
6 Itaq. cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam poſtulauiſſem, inuenit iſte qui ſibi in Achaiā biduo breuiorem diem poſtularet: non vt is idem conficeret diligentia, & induſtria ſua quod ego meo labore & vigilijs cōſecutus ſum. Etenim ille Achaicus inquiſitor ne Brundiſium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus ſic obij, vt omnium populorum, priuatorumq. literas, iniuriaſq. cognoſcerē: vt perſpicuum cuiuis eſſe poſsit hominem ab iſto quæſitum eſſe, non qui reum ſuum adduceret, ſed
7 qui meum tempus obſideret. Nunc homo audacisſimus, atq; amentiſsimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atq; inſtructum in iudiciū venire, vt non modo in auribus veſtris, ſed in oculis omnium ſua furta, atq; flagitia defixurus ſim. Videt ſenatores multos eſſe teſtes audaciæ ſuæ: videt multos equites Romanos, frequentes preterea ciues, atq; ſocios, quibus ipſe inſignes iniurias fecerit: videt etiam tot graues ab amicisſimis ciuitatibus legationes cū publicis au-
8 toritatibus, ac teſtimonijs conueniſſe. Quæ cum ita ſint, vſque eo de omnibus bonis male exiſtimat: vſq; eo Senatoria iudicia perdita, profligataq; eſſe arbitratur, vt hoc palam dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum pecuniæ fuiſſe, quoniam
tan-

tantum in pecunia præſidium experiatur eſſe: ſeſe (id quod difficillimum fuerit) tempus ipſum emiſte iudicij ſui, quo cætera facilius emere poſſet: vt quoniam criminum: vim ſubter fugere nullo modo poterat, procellam temporis deui-
9 taret. Quod ſi non modo in cauſa, verum in aliquo honeſto præſidio, aut in alicuius eloquĕtia, aut gratia ſpem aliquam: collocaſſet, profecto non hæc omnia colligeret, atq; aucuparetur: non vſq. eo deſpiceret, contemneretq. ordinem Senatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex Senatu, qui reus fieret. qui, dum hic quæ opus eſſent, compararet, cauſam interea ante eum dice-
10 ret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum intendat, facile perſpicio, quamobrem vero ſe cŏfidat aliquid perficere poſſe hoc Glabrione Prætore, & hoc conſilio intelligere non poſſum, unum illud intelligo, quod Prætor in recectione iudicum iudicauit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, vt omnem rationem ſalutis in pecunia poneret: hoc erepto præſidio, vt nullam ſibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod eſt ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ iſtius vitam tot vitijs flagitijsq. conuictam, iampridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte po-
11 ſsit defendere? Cuius vt adoleſcentiæ maculas ignominiasq. prætercam, Quæſtura primus gradus honoris quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum à Quæſtore ſua pecunia publica? nudatum, & proditum Conſulem? deſertum exercitum? relictam prouinciam? ſortis neceſsitudinem, religionemq. violatam? cuſus

lega-

legatio exitium fuit Aſiæ totius & Pamphiliæ: quibus in prouincijs multas domos, plurimas vrbes, omnia fana depeculatus eſt, cum in Cn. Dolabellam ſcelus ſuum illud priſtinum renouauit & inſtaurauit Quæſtorium, cum eum, cui legatus, & pro Quæſtore fuiſſet, & in inuidiam ſuis maleficijs adduxit, & in ipſis periculis non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnauit, ac prodidit. Cuius Prætura vrbana ædium ſacrarum fuit, publicorumq; operũ depopulatio: ſimul in iure dicendo bonorum poſſeſsionumque contra omnium inſtituta addictio, & condonatio. Iam vero omnium vitiorum ſuorum plurima & maxima conſtituit monumenta & indicia in prouincia Sicilia: quam iſte per trienium ita vexauit, ac perdidit, vt ea reſtitui in antiquum ſtatum nullo modo poſsit: vix autem per multos annos, innocenteſq; Prætores aliqua ex parte
13 recreari aliquando poſſe videatur. Hoc Prætore Siculi neque ſuas leges, neque noſtra Senatusconſulta, neque communia iura tenuerunt: tantum quiſque habet in Sicilia, quantum hominis auariſsimi, & libidinoſiſsimi, aut imprudentiam ſubterfugit, aut ſatietati ſuperfuit. Nulla res per triennium, niſi ad nutum iſtius, iudicata eſt: nulla res tam patria cuiuſquam atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio iſtius adiudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo, nefarioque inſtituto coactæ: ſocij fideliſsimi in hoſtium numero exiſtimati: ciues Romani ſeruilem in modum cruciati, & necati, homines nocentiſsimi propter pecuniã iudicio liberati, honeſtiſsimi atq;
inte-

integerrimi abſentes rei facti, indicta cauſa damnati & eiecti: portus munitiſsimi, maximæ, tutiſsimæq. vrbes piratis, prædonibuſq. patefactæ: nautæ, militeſq. Siculorũ, ſocij noſtri, atque amici fame negati: claſſes opt. atq; opportuniſsimæ cum magna ignominia P. RO. amiſſæ
14 & perditæ. Idem iſte Prætor monumenta antiquiſsima partim Regum locupletiſsimorum, quæ illi ornamento vrbibus eſſe voluerunt, partim etiam noſtrorum Imperatorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt, ſpoliauit nudauitq. omnia. Neque hoc ſolum in ſtatuis, ornamentiſq. publicis fecit: ſed etiam delubra omnia ſanctiſsimis religionibus conſecrata, depeculatus eſt: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In ſtupris vero & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: ſimul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugeſq. ſuas integras ab
15 iſtius petulantia conſeruare non licitum eſt. At enim hæc ita commiſſa ſunt ab iſto, vt non cognita ſint ab omnibus. Hominem eſſe arbitror neminem, qui nomen iſtius audierit, quin facta quoq; eius nefaria cõmemorare poſsit: vt mihi magis timendum ſit, ne multa crimina prætermittere, quam nequa in iſtum fingere exiſtimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoſcere ex me cauſam voluiſſe: ſed ea quæ ſcit, mecum recognoſcere. Quæ cum ita ſint, iſte homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat,

non id agit vt alicuius eloquentiam mihi oppo-nat: non gratia, non authoritate cuiuſquam, non potentia nititur: ſimulat his ſe rebus confidere: ſed video quid agat (neque enim agit occultiſ-ſimè) proponit inania mihi nobilitatis, hoc eſt, hominum arrogantium nomina, qui non tam me impediunt, quod nobiles ſunt, quam adiuuant; quod noti ſunt: ſimulat ſe eorum præſidio confi-dere, cùm interea aliud quiddam iamdiu machi-

16 netur. Quam ſpem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam, Iudices, exponam; ſed prius vt ab initio res ab eo conſtituta ſit, quæſo cognoſcite. Vt primum è prouincia redijt, redemptio eſt huius iudicij facta grandi pecu-nia: manſit in conditione atque pacto vſque ad eum finem, dum iudices reiecti ſunt poſteaquàm reiectio iudicum facta eſt, quod & in ſortitione iſtius ſpem fortuna Pop. Rom. & in reijciendis iudicibus mea diligentia iſtorum impudentiam

17 vicerat, renunciata eſt tota conditio. Præcla-re ſe res habebat: libelli nominum veſtrorum, conſilijq. huius in manibus erant omnium: nul-la nota, nullus color, nullæ ſordes videbantur his ſententijs allini poſſe: cùm iſte repente ex alacri atq; læto, ſic erat humilis, atque demiſ-ſus, vt non modo populo Rom. ſed etiam ſibi ip-ſe condemnatus videretur. Ecce autem repen-te, his diebus paucis, comitijs Conſularibus fa-ctis, eadem illa vetera conſilia pecunia maiore repetuntur, eędemq. veſtræ famæ, fortuniſq. om-nium inſidiæ per eoſdem homines comparantur. Quæ res primò iudices pertenui nobis argumen-to indicioq. patefacta eſt: poſt aperto ſuſpicio-

nis

nis introitu ad omnia intima iſtorum conſilia ſi-
18 ne vllo errore peruenimus. Nam vt Horten-
ſius COS. deſignatus domum reducebatur è
campo cum maxima frequentia à multitudine:
fit obuiam caſu ei multitudini. C. Curio: quem
ego hominem honoris potius quàm contumeliæ
cauſa nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ
ille ſi commemorari noluiſſet, non tanto in con-
uentu,tam apertè,palamq. dixiſſet,quæ tamen,
à me pedetentim,cauteq dicentur: vt & amici-
tiæ noſtræ, & dignitatis illius habita ratio eſſe
19 intelligatur. Videt ad ipſum fornicem Fabianũ
in turba Verrem,appellat hominẽ,& ei voce ma-
xima victoriã gratulatur: ipſi Hortenſio,qui Cõ-
ſul erat factus,propinquis,neceſſarijsq. eius,qui
tum aderant, verbũ nullum facit. cum hoc con-
ſiſtit,hunc amplexatur,hunc iubet ſine cura eſſe.
Renuncio,inquit,tibi,te hodiernis comitiis eſſe
abſolutum. Quod cùm tam multi homines ho-
neſtiſsimi audiſſent, ſtatim ad me defertur, imo
verò,vt quiſque me viderat,narrabat, alijs illud
indignum,alijs ridiculum videbatur: ridiculum
ijs, qui iſtius cauſam in teſtium fide, in criminũ
ratione, in iudicum poteſtate, non in comitijs
Conſularibus poſitam arbitrabantur: indignum
ijs qui altius perſpiciebãt, & hanc gratulationẽ
ad iudiciũ corrumpendũ ſpectare arbitrabãtur.
20 Etenim ſic ratiocinabantur,ſic honeſtiſsimi ho-
mines inter ſe,& mecũ loquebantur, apertè iam
& perſpicuè nulla eſſe iudicia: qui reus pridie
iam ipſe ſe condemnatũ putabat,is,poſtea quàm
defenſor eius Conſul eſt factus,abſoluitur. Quid
igitur? quòd tota Sicilia, quòd omnes Siculi,

om-

omnes negotiatores, omnes publicæ, priuatæq; literæ Romæ ſunt, nihil ne id valebit? nihil, inuito COS. deſignato? Quid iudices? non crimina, non teſtes, non exiſtimationem Po. Rom. ſequentur? non omnia in vnius poteſtate ac moderatione vertentur? Vere loquar Iudices, vehementer me hæc res commouebat, optimus enim quiſq; ita loquebatur. Iſte quidem tibi eripietur: ſed nos non tenebimus iudicia diutius, etenim quis poterit Verre abſoluto de transfe-
21 rendis iudicijs recuſare? Erat omnibus moleſtum: neque eos tam iſtius hominis perditi ſubita lætitia, quam hominis ampliſsimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam diſsimulare me id moleſte ferre: cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. Ecce autem illis ipſis diebus, cùm Prætores deſignati ſortirentur, & M. Metello obtigiſſet, vt is de pecunijs repetundis quæreret: nuntiatur mihi, tantam iſti gratulationem eſſe factam, vt is domum quoque
22 pueros mitteret, qui vxori ſuæ nuntiarent. Sane ne hæc quidem res mihi placebat: neq; tantopere quid in hac ſorte metuendum mihi eſſet, intelligebã: vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiſcos complures cum pecunia Siciliensi à quodã Senatore ad Equitẽ Romanũ eſſe trãſlatos: ex his quaſi X. fiſcos ad Senatorẽ illum relictos eſſe comitiorũ meorũ nomine: diuiſores omnium tribuum noctu ad iſtũ vocatos. Ex quibus quidã, qui ſe omnia mea cauſa facere debere arbitrabatur, eadẽ ille nocte ad me venit, demõſtrat, qua iſte oratione vſus eſſet; cõmemoraſſe iſtũ quã liberaliter

ter eos tractaſſet etiam antea, cum ipſe præ-
turam petiſſet, & proximis Conſularibus,
Prætorijsque comitijs: deinde eſſe pollicitum,
quantum vellent pecuniæ, ſi me Aedilitate de-
iecisſent: hoc alios negaſſe audere, alios re-
ſpondiſſe, non putare id perfici poſſe: inuentum
tamen eſſe fortem amicum ex eadem familia
Qu. Verrem Romilia, ex optima diuiſorum di-
ſciplina, patris iſtius diſcipulum atque ami-
cum, qui HS. quingentis millibus depoſitis,
id ſe perfecturum polliceretur & fuiſſe tamen
nonnullos, qui ſe vna facturos eſſe dicerent,
quæ cum ita eſſent, ſane beneuolo animo me,
24 vt magnopere cauerem, præmonebat. Solici-
tabar rebus maximis vno, atque eo perexiguo
tempore: vrgebant comitia, & his ipſis oppugna-
bar grandi pecunia, inſtabat iudicium: ei quoq;
negotio fiſci Sicilienſes minabantur agere quæ
ad iudicium pertinebant libere comitiorũ metu
deterrebar; petitioni toto animo ſeruire prop-
ter iudicium non licebat, minari denique diui-
ſoribus ratio non erat, propterea quòd eos in-
telligere videbam, me hoc iudicio diſtrictum at-
25 que obligatum futurum. Atque hoc ipſo tem-
pore Siculis denuntiatum eſſe audio, primum ab
Hortenſio, domum ad illum vt venirent: Siculos
in eo ſane liberos fuiſſe, qui, quamobrem accer-
ſerentur, cum intelligerent, non veniſſent. Inte-
rea comitia noſtra, quorũ iſte ſe vt cæterorũ hoc
anno comitiorũ, dominũ eſſe arbitrabatur, haberi
cœpta ſunt, curſare iſte homo, potẽs cũ filio blã-
do, & gratioſo circum tribus paternos amicos,
hoc eſt, diuiſores appellare omnes, & cõuenire.

Quod

Digitized by Google

Quod cùm eſſet intellectum, & animaduerſum: fecit animo libentiſsimo Populus Rom. vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuiſſent, ne
26 eiuſdem pecuniis de honore deiicerer. Poſteaquàm illa petitionis magna cura liberatus ſum, animo cœpi multo magis vacuo ac ſoluto, nihil aliud, niſi de iudicio, agere, & cogitare. Reperio iudices hæc ab iſtis conſilia inita, & conſtituta, vt quacumq; opus eſſet ratione, res ita duceretur, vt apud M. Metellum Prætorem cauſa diceretur: in eo eſſe hæc commoda: primum M. Metellum amiciſsimum, deinde Hortenſiũ COS. non ſolùm, ſed etiam Q. Metellum: qui quàm iſti ſit amicus, attendite. dedit enim prærogatiuam ſuæ voluntatis eiuſmodi, vt iſti pro prærogati-
27 uis iam reddidiſſe videatur. An me taciturum tantis de rebus exiſtimauiſtis? & in tanto Reipub. exiſtimationisq. meæ periculo cuiquam cõſulturum potius, quàm officio, & dignitati meæ? Acceſſit alter COS. deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus eſſet Prætor in Sicila: cum ijs ita loquitur, ſe Conſulem eſſe fratrem ſuum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri poſsit, multis ra-
28 tionibus eſſe prouiſum. Quid eſt quæſo Metelle iudicium corrumpere, ſi hoc non eſt? teſtes, præſertim Siculos timidos homines, & afflictos, non ſolùm authoritate deterrere, ſed etiam Cõſulari metu, & duorum Prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditiſsimum atq; alieniſsimum de officio, ac dignitate decedis, & cõmo-

Digitized by Google

mittis, vt quod ille dictitat, alicui qui te igno-
rat, verũ eſſe, videatur? Nam hoc Verrẽ dicere
aiebant, te non facto vt cæteros ex veſtra fami-
lia, ſed opera ſua Conſulem factum. Duo igitur
COSS. & quæſitor erunt ex illius voluntate.
Non ſolum effugiemus, inquit, hominem in quæ-
rendo nimium diligentem, nimium ſeruientem
populi exiſtimationi, M. Glabrionem: accedit
nobis etiam illud, iudex eſt M. Cæſonius Col-
lega noſtri accuſatoris, homo in rebus iudican-
dis ſpectatus, & cognitus quem minime expe-
diat eſſe in eo conſilio, quod conemur aliqua ra-
tione corrumpere: propterea quod iam antea,
cùm iudex in Iuniano conſilio fuiſſet, turpiſſi-
mum illud facinus non ſolum grauiter tulit, ſed
etiam in medium protulit, hunc iudicem ex Ca-
30 len. Ian. non habebimus. Q. Manilium, & Q. Cor-
nificium duos ſeueriſſimos, atq; integerrimos iu-
dices, quod Trib. plebis tum erunt, iudices non
habebimus. P. Sulpitius iudex triſtis, & integer
magiſtratum ineat neceſſe eſt Nonis Decemb.
M. Creperius ex acerrima illa Equeſtri familia.
& diſciplina, L. Caſſius ex familia tum ad cæ-
teras res, tum ad iudicandum ſeueriſsima. Cn.
Tremellius homo ſumma religione, & diligen-
tia; tres hi homines veteres Trib. militares
ſunt deſignati, ex Calen. Ian. non iudicabunt.
Subſortiemur etiam in M. Metelli locum: quo-
niam is huic ipſi queſtioni pręfuturus eſt. Ita ſe-
cundum Calend. Ianua. & Prætore, & prope to-
to conſilio commutato, magnas accuſatoris mi-
nas, magnamq. iudicij expectationem ad noſtrũ
31 arbitrium, libidinemq. eludemus. Nonæ ſunt

hodie Sextiles : hora nona conuenire cœpiſtis : hunc diem iam ne numerant quidẽ . Decem dies ſunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt, hi ludi dies quindecim auferent : deinde continuo Romani conſequentur . Ita prope XL. diebus interpoſitis, tum deniq; ſe ad ea, quæ à nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrãtur : deinde ſe ducturos , & dicendo & excuſando facile ad ludos Victoriæ : cum his plebeios eſſe coniunctos: ſecundum quos aut nulli , aut pauci dies ad agendum futuri ſunt , ita defeſſa , ac refrigerata accuſatione , rem integram ad M. Metellum Prætorẽ eſſe vẽturam, quem ego hominẽ, ſi eius fidei diffiſus eſſem , iudicem non retinuiſ-
32 ſem . Nunc tamen eo animo ſum, vt eo iudice , quàm Prætore hanc rem tranſigi malim , & iurato ſuam , quàm iniurato aliorũ tabellas committere. Nunc ego Iudices iam vos cõſulo, quid mihi faciendum putetis : id enim conſilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi neceſſario capiendum intelligo. Si vtar ad dicendum meo ligitimo tempore : mei laboris , induſtriæ , diligentiæq. capiam fructum: & ex accuſatione perficiam , vt nemo vnquam poſt hominum memoriam paratior vigilantior, compoſitior ad iudicium veniſſe videatur, ſed in hac laude induſtriæ meæ, reus ne elabatur ſummum periculum eſt. Quid eſt igitur, quod fieri poſſit? non obſcurũ,
3 opinor, neq; abſconditũ . Fructum iſtum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit , in alia tempora reſeruemus: nunc hominem tabulis, teſtibus , priuatis publiciſq. literis , authoritatibuſque accuſemus . Res omnis mihi tecum

erit

erit Hortenſi, dicam aperte: ſi te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem, ego quoque in accuſando, atq; in explicandis criminibus operam conſumerem: nunc quoniam pugnare contra me inſtituiſti, nõ tam ex tua natura, quàm ex iſtius tempore, & cauſæ malitioſe: neceſſe eſt iſtiuſmodi rationi
34 aliquo conſilio obſiſtere. Tua ratio eſt, vt ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem, ita fiet vt tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta, meum hoc conſilium neceſſarium. Verum illud quod inſtitueram dicere, mihi rem tecum eſſe, huiuſmodi eſt. Ego cum hanc cauſam Siculorum rogatu reeepiſſem, idq; mihi amplum, & præclarũ exiſtimaſſem, eos velle meæ fidei, diligentiæq. periculum facere, qui innocentiæ, abſtinentiæq. feciſſent: tũ ſuſcepto negotio maius mihi quiddam propoſui, in quo meam in Remp. voluntatẽ
35 Pop. Ro. perſpicere poſſet. Nam illud mihi nequaquam dignum induſtria, conatuq. meo videbatur, iſtum à me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, niſi iſta tua intolerabilis pontentia, & ea cupiditas, quæ per hoſce annos in quibuſdam iudicijs vſus es, etiam in iſtius hominis deſperati cauſa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumq. iudiciorum tantopere delectat: & ſunt homines, quos libidinis infamiæq. ſuæ neq; pudeat, neq; tædeat, qui quaſi de induſtria in odiũ, offenſionemq. P. R. irruere videantur: hoc me profiteor ſuſcepiſſe, magnũ fortaſſe onus, & mihi periculoſum, veruntamen dignum in quo

omnes neruos ætatis, induſtriæq. meæ contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia iudiciorum: profiteor huic generi hominum me inimicum accuſatorem, odioſum, aſſiduum acerbum aduerſarium, hoc mihi ſumo, hoc mihi depoſco: quòd agam in magiſtratu, quòd agam ex eo loco, ex quo me P. R. ex Cal. Ianua. ſecum agere de Rep. ac de hominibus improbis voluit: hoc munus ædilitatis meæ Pop. Rom. ampliſſimum, pulcherrimumq. polliceor, moneo, prædico ante denuntio, qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut ſequeſtres, aut interprtretes corrumpendi iudicij ſolēt eſſe, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam ſuam profeſſi ſunt, abſtineant in hoc iudicio manus, animoſq. ab hoc ſcelere nefario.

36

37 Erit tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio, & poteſtate: ego autem Aedilis, hoc eſt, paulo amplius, quam priuatus. Tamen hæc huiuſmodi res eſt, quam me acturum eſſe polliceor, ita P. Rom. grata, atq; iucunda, vt ipſe COS. in hac cauſa præ me minus etiam, ſi fieri poſſit, quam priuatus eſſe videatur. Omnia non modo commemorabuntur, ſed etiam expoſitis certis rebus agentur, quæ intra decem annos, poſteaquam iudicia ad ſenatum tranſlata ſunt in rebus

38 iudicandis nefarie flagitioſeq. facta ſunt. Cognoſcet ex me P. R. quid ſit, quamobrem, cum equeſter ordo iudicaret annos prope quinquaginta continuos, nullo iudice Equite Rom. iudicante, ne tenuiſſima quidem ſuſpicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandā cōſtituta ſit: quid ſit, quòd

quòd iudicijs ad Senatorium ordinem tranſlatis,
ſublataq. Po. Rom. in vnumquemque noſtrorum
poteſtate. Q. Calidius damnatus dixerit mino-
ris H. S. * X X X. M. Prætorium hominem ho-
neſte non poſſe damnari: quid ſit, quod P. Septi-
mio Senatore damnato, Q. Hortenſio Prætore de
pecunijs repetundis, lis æſtimata ſit: eo nomine
quod ille ob rem iudicãdam pecuniam accepiſ-
39 ſet. Quòd in C. Herennio, quòd in C. Popillio
Senatoribus, qui ambo peculatus damnati ſunt:
quod in M. Attilio, qui de maieſtate damnatus
eſt, hoc planum factum eſt, eos pecuniam ob
rem iudicandam accepiſſe: quod inuenti ſunt
Senatores, qui C. Verre Præ. vrbano ſortiente,
exirent in eum reum, quem incognita cauſa con-
demnarent: quod inuentus eſt Senator, qui cum
iudex eſſet, in eodem iudicio ab reo pecuniam
acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab ac-
40 cuſatore, vt reũ damnaret. Iam verò quomodo
illam labem, ignominiam, calamitatemq. totius
ordinis conquerar? hoc factum eſſe in hac ciui-
tate, cum Senatorius ordo iudicaret, vt diſco-
loribus ſignis, iuratorum hominum ſententiæ
notarentur? hæc omnia me diligenter, ſeuereq.
acturum eſſe polliceor. Quo me tandem animo
fore putetis, ſi quid in hoc ipſo iudicio intelle-
xero ſimili aliqua ratione eſſe violatum atque
commiſſum? cum præſertim planum facere mul-
tis teſtibus poſſim, C. Verrem in Sicilia multis
audientibus ſæpe dixiſſe, ſe habere hominẽ po-
tentẽ, cuius fiducia prouinciam ſpoliaret: neq;
ſibi ſoli pecuniã quærere, ſed ita triẽnium illud
pręturę Siciliẽſis diſtributũ habere, vt ſecũ prę-

clare agi diceret, ſi vnius anni quæſtum in rem ſuam conuerteret: alterum patronis & defenſoribus ſuis traderet: tertium illum vberrimum, quæſtuoſiſſimumq. annum totum iudicibus re-
41 ſeruaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere quod apud M. Glabrionem nuper cum in reijciendis iudicibus commemoraſſem, intellexi vehementer P. Rom. cõmoueri: me arbitrari fore vti nationes exteræ Legatos ad P. R. mitterent, vt lex de pecunijs repetundis, iudiciumq. tolleretur: ſi enim iudicia nulla ſint, tantũ vnũquemque ablaturum putant, quantum ſibi, ac liberis ſuis ſatis eſſe arbitretur, nunc quod eiuſmodi iudicia, ſint tantum vnumquemq. auferre, quantum ſibi, patronis, aduocatis, Prætoribus, iudicibus ſatis futurum ſit: hoc profecto infinitũ eſſe: ſe auariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere
42 poſſe, nocentiſſimæ victoriæ non poſſe. O commemoranda iudicia, præclaramq. exiſtimationẽ noſtri ordinis, cum ſocij Po. Ro. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ à maioribus noſtris ſociorum cauſa comparata ſunt. An iſte vnquam de ſe bonam ſpem habuiſſet, niſi de vobis malam opinionem animo imbibiſſet? Quo maiore etiam, ſi fieri poteſt, apud vos odio eſſe debet, quam eſt apud Populum Rom. cum in auaritia, ſcelere, periurio vos ſui ſimiles eſſe ar-
43 bitretur. Cui loco per deos immortales Iudices conſulite, ac prouidete, moneo, prædicoque id, quod intelligo tempus opportuniſſimum vobis hoc diuinitus datum eſſe, vt odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis, nulla in iudicijs ſeueritas, nulla religio,
nulla

nulla denique iam exiſtimantur eſſe iudicia.
itaque à Pop.Ro.contemnimur,deſpicimur,gra-
44 ui, diuturnaq. iam flagramus infamia. Neque
enim vllam aliam ob cauſam Populus Ro. Tri-
bunitiam poteſtatẽ tanto ſtudio requiſiuit:quam
cum poſcebat,verbo illam poſcere videbatur,re
vera iudicia poſcebat.Neq; hoc Q.Catulum ho-
minem ſapientiſſimum atq; ampliſſimum fugit,
qui Cn. Popmpeio viro fortiſſimo, & clariſſimo
de Tribunitia poteſtate referente,cum eſſet ſen-
tentiam rogatus, hoc initio eſt ſumma cum au-
thoritate vſus: Patres conſcriptos iudicia male,
& flagitioſe tueri: quod ſi in rebus iudicandis
P.R.exiſtimationi ſatisfacere voluiſſent,nõ tan-
topere homines fuiſſe Tribunitiam poteſtatem
45 deſideraturos. Ipſe denique Cn. Pompeius cùm
primum concionem ad vrbem COS. deſignatus
habuit: vbi (id quod maxime expectari vide-
batur) oſtendit ſe Tribunitiam poteſtatem re-
ſtiturum,factus eſt in eo ſtrepitus, & grata con-
cionis admurmuratio. Idem in eadem concione
cũ dixiſſet:populatas,vexataſq. eſſe prouincias,
iudicia autem turpia,& flagitioſa fieri, ei rei ſe
prouidere,ac conſulere velle:tum vero non ſtre-
pitu, ſed maximo clamore ſuam populus Rom.
46 ſignificauit voluntatẽ. Nunc autem homines in
ſpeculis ſunt:obſeruant quemadmodũ ſeſe vnuſ-
quiſque veſtrum gerat in retinenda religione,
conſeruandiſque legibus. vident adhuc poſt le-
gem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuiſſi-
mum eſſe damnatum. quod tametſi non repre-
hendunt, tamen magnopere, quòd laudent, non
habent. Nulla eſt enim laus,ibi eſse integrum,

vbi nemo eſt, qui aut poſsit, aut conetur corrũ-
47 pere. Hoc eſt iudicium in quo vos de reo, P.
R. de vobis iudicabit : in hoc homine ſtatuetur,
poſsit ne Senatoribus iudicantibus homo nocen
tiſsimus, pecunioſiſsimusq. damnari. Deinde eſt
huiuſmodi reus, in quo homine nihil ſit, præter
ſumma peccata, maximamq. pecuniam : vt ſi li-
beratus ſit, nulla alia ſuſpicio, niſi ea quæ tur-
piſsima eſt, reſidere poſsit non gratia, nõ cogna-
tione, nõ alijs rectè factis, non deniq; aliquo me-
diocri vitio tot tantaq. eius vitia ſubleuata eſſe
48 eſſe exiſtimabuntur. Poſtremo ego cauſam ſi
agam, Iudices: eiuſmodi res, ita notas, ita teſta-
ſtas, ita magnas, ita manifeſtas proferã, vt nemo
à vobis, vt iſtum abſoluatis. per gratiã conetur
contendere. Habeo autẽ certam viã, atq; ratio-
nẽ, qua omnes illorũ conatus inueſtigare, & cõ-
ſequi poſsim. Ita res à me agetur, vt in eorum
conſilijs omnibus non modo aures hominum, ſed
49 etiam oculi Pop. Rom intereſſe videantur. Vos
aliquot iam per annos conceptã huic ordini tur-
pitudinẽ, atq; infamiam delere, ac tollere pote-
ſtis. Conſtat inter omnes poſt hæc conſtituta
iudicia, quibus nunc vtimur, nullũ hoc ſplendo-
re, atq; hac dignitate conſiliũ fuiſſe. Hic ſi quid
erit offenſum : omnes homines non iam ex eodẽ
ordine alios magis idoneos, quod fieri nõ poteſt:
ſed aliũ omnino ordinem ad res iudicãdas quæ-
50 rendum arbitrabuntur. Quapropter primùm
ab dijs immortalibus, quod ſperare mihi videor,
hoc idem Iudices peto, vt in hoc iudicio nemo
improbus præter eum, qui iam pridem inuentus
eſt reperiatur: deinde, ſi plures improbi fuerint,
hoc

hoc vobis,hoc Pop.Ro.iudices confirmo, vitam mehercule mihi prius, quàm vim , perſeuerantiamq. ad illorum improbitatem perſequendam
51 defuturam . Verùm quod ego laboribus , periculis,inimicitijsq. meis tũ, cùm admiſſum erit, dedecus ſeuerè me perſecuturum eſſe polliceor : id ne accidat,tu tua ſapientia,authoritate,diligentia M.Glabrio potes prouidere , ſuſcipe cauſam iudiciorum: ſuſcipe cauſam ſeueritatis, integritatis,fidei,religionis: ſuſcipe cauſam Senatus, vt is hoc iudicio probatus, cum populo Ro. & in laude,& in gratia eſſe poſsit . Cogita quis ſis , quo loco , quid dare populo Romano , qui reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem , qua lege Pop. Ro. de pecuniis repetundis optimis iudiciis,ſe-
52 uerisſimisq. iudicibus vſus eſt . Circunſtant te ſummæ authoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant,quæ te dies noctesq. commoneant , fortiſsimum tibi patrem ſapientiſsimum auum,grauiſsimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſsimis , ſi aui Scæuolæ prudentiam ad proſpiciendas inſidias,quæ tuæ , atque horum famæ comparantur : ſi ſoceri Scauri conſtantiam,vt ne quis te de vera & certa poſsit ſententia dimouere : intelliget populus Rom integerrimo, atque honeſtiſsimo Prætore,delectoq. conſilio , nocenti reo magnitudinem pecunię plus habuiſſe momenti ad ſuſpicio-
53 nem criminis,quàm ad rationem ſalutis . Mihi certum eſt nõ cõmittere, vt in hac cauſa Prætor nobis , conſiliumq. mutetur . non patiar rem in

id tem-

id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc ſerui deſignatorum COSS. non mouerunt, cùm eos nouo exemplo vniuerſo arceſſerent, eos tum lictores Conſulum vocent: vt homines miſeri, antea ſocij atque amici Populi Rom. nunc ſerui ac ſupplices, non modo ius ſuum, fortunaſque omnes eorum imperio amittãt, verum etiam deplorandi iuris ſuis poteſtatem non habeant. Non ſinam profectò cauſa à me perorata. X I. diebus interpoſitis, cum nobis denique reſpondeant, cum accuſatio noſtra in obliuionem diuturnitate adducta ſit: non committam vt tum res iudicetur, cùm hæc frequentia totius Italiæ Roma diſceſſerit, quæ conuenit vno tempore vndique, comitiorum, iudiciorum, cenſendiq; cauſa huius iudicij, & laudis fructum, & offenſionis periculum, veſtrum: laborem, ſolicitudinemq; noſtram: ſcientiam quid agatur, memoriamq; quid a quoque dictum ſit. omnium puto eſſe oportere.

55 Faciam hoc nõ nuoum, ſed ab ijs qui nunc principes noſtræ ciuitatis ſunt ante factum, vt teſtibus vtar ſtatim: illud à me nouum Iudices cognoſcetis, quod ita teſtes conſtituam, vt crimen totum explicem vbi id interrogando, argumentis, atq; oratione firmauero tũ teſtes ad crimen accommodem: vt nihil inter illam vſitatã accuſationem, atq; hanc nouam interſit, niſi quod in illa tunc, cum omnia dicta ſunt, teſtes dantur hic in ſingulas res dabuntur: vt illis quoq; eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq; ſit. Si quis erit, qui perpetuam orationẽ, accuſationẽq. deſideret altera actione audiet. nũc id quod facimus, ea ratione facimus, vt malitiæ illorum

conſi-

conſilio noſtro occuramus, neceſſario fieri in-
56 telligat. Hæc primæ actionis erit accuſatio].
Dicimus C. Verrem, cum multa libidinoſe, multa crudeliter in ciues Rom. atque in ſocios, multa in deos, hominesq; nefarie fecerit, tũ pręterea quadringenties ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtuliſſe, hoc teſtibus, hoc tabulis, priuatis publicisq. authoritatibus ita vobis planũm faciemus, vt hoc ſtatuatis, etiam ſi ſpatium ad dicendũ noſtro commodo, vacuosq. dies habuiſſemus, tamẽ oratione lõga nihil opus fuiſſe.

ACTIONIS IN VERREM SEXTÆ

ARGVMENTVM.

Huius orationis argumentum fere ſuperioribus Actionibus aſsimilatur, exceptis quibuſdam iniurijs & criminibus pręcipue furtis & latrocinijs quibus Verrem tanquam perniciofiſsimum, & flagitioſiſsimum hominem accuſat. Tota hac actio eſt vehemens, continetque grauiſsimas reprehenſiones. Loci demum quamplurimi diuerſis dicendi generibus accommodati ex ea decerpi poſſunt.

ACCV-

Digitized by Google

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER VI.

ORATIO NONA.

1 Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudiũ, vt amici eius, morbum & inſaniam, vt Siculi, latrocinium: ego, quo nomine appellem neſcio rem vobis proponam: vos eam ſuo nominis pondere penditote. genus ipſum prius cognoſcite, iudices: deinde fortaſſe non magnopere quæretis, quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copioſis, vllum argentum vas, vllũ Corinthium, aut Deliacum fuiſſe: nego vllam gemmam, aut margaritam fuiſſe, aut quidquam ex auro, aut ebore factũ, ſignum vllum, æneum marmoreum, eburneum: nego vllam picturam, neq; in tabulis, neque textilem fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit: quod placitum ſit, abſtulerit.

2 Magnum videor dicere, attendite etiã quemadmodum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi cauſa complector omnia, cum dico nihil iſtum eiuſmodi rerum in tota prouincia reliquiſſe, Latine me ſcitote, nõ accuſatoriè loqui. etiã planius: nihil in ædibus cuiuſquã ne in oppidis quidem: nihil in locis cõmunibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud ciuem

Ro-

Romanum: denique nihil iſtum, quod oculos animumq. accederit, neq; priuati, neq; publici, neq; profani, neq; ſacri, tota in Sicilia reliquiſ-
3 ſe. Vnde igitur potius incipiã, quam ab ea ciuitate, quæ tibi vna in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quã ex ipſis laudatoribus tuis? facilius enim perſpicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accuſant, qui perſequuntur: cũ apud tuos Mamertinos inueniare improbiſſima ratione eſſe prædatus, C. Heius eſt Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Meſſanã acceſſerunt, facilè concedent) omnibus rebus in illa ciuitate ornatiſſimus. huius domus eſt vel optima Meſſanæ, notiſſima quidem certè, & noſtris hominibus apertiſſima, maximeq. perhoſpitalis. Ea domus ante aduentum iſtius ſic ornata fuit, vt vrbi quoq; eſſet ornamento. nam ipſa Meſſana, quæ ſi tu, mœnibus, portuq. ornata ſit, ab his rebus, quibus iſte delectatur, ſanè
4 vacua, atq; nuda eſt. Erat apud Heium ſacrarium magna cum dignitate in ædibus à maioribus traditum, perantiquum: in quo ſigna pulcherrima quatuor ſummo artificio, ſumma nobilitate: quæ non modo iſtum hominem ingenioſum, atque intelligentem, verum etiam quemuis noſtrum, quos iſte idiotas appellat, delectare poſſent: vnum Cupidinis marmoreũ Praxitelis: nimirum didici etiã, dum in iſtum inquiro, artificum nomina. idem opinor artifex eiuſdemmodi Cupidinem fecit illum, qui eſt Theſpijs: propter quẽ Theſpiæ viſuntur. nam alia viſendi cauſa nulla eſt. Itaque ille L. Mummius, cum Theſpijs ea, quę ad ędẽ Felicitatis ſunt, cęteraq.

profana ex illo oppido ſigna tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat conſecratus, non
5 attigit. Verum, vt ad illud ſacrarium redeam ſignum erat hoc, quod dico, Cupidinis è marmore: ex altera parte Hercules egregie factus ex ære. is dicebatur eſſe Mironis, vt opinor: & certe ita eſt. ante hoſce deos. erant tabulæ, quæ cuiuis ſacrarij religionem ſignificare poſſent. erant ænea præterea duo ſigna non maxima, verum eximia venuſtate, virginali habitu, atque veſtitu, quæ manibus ſublatis: ſacra quædam more Athenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſæ vocabantur. ſed earum artificem quemnam? recte admones. Polycletum eſſe dicebant. Meſſanam vt quiſque noſtrum venerat, hæc viſere ſolebat, omnibus hæc ad viſendum patebāt quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam
6 ciuitati. C. Claudius, cuius Aedilitatem magnificentiſsimam ſcimus fuiſſe, vſus eſt hoc Cupidine tamdiu, dum forum dijs immortalibus populoq; Romano habuit ornatum: & cum eſſet hoſpes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, vt illis benignis vſus eſt ad commodandum, ſic ipſe diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles eiuſmodi, iudices, & quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paulo ante vidimus: qui forum, ac baſilicas nō ſpolijs prouinciarum, ſed ornamentis amicorum, commodis hoſpitum, nō furtis nocentium ornarent: qui tamen ſigna, atque ornamenta ſua cuique reddebant, non ablata ex vrbibus ſociorum quatridui cauſa per ſimulationem ædilitatis, domum deinde, at-

que

7 que ad ſuas villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, iudices, ab Heio de ſacrario Verres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud vllum tamen, præter vnum peruetus ligneum, Bonam Fortunam, vt opinor eam iſte domi ſuæ habere noluit. Pro deum hominumque fidē, quid hoc eſt? quæ hæc cauſſa? quæ hæc impudentia eſt? quæ dico ſigna, antequam abs te ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin vidèrint. tot prætores, tot conſules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt, tot homines cuiuſquemodi, non loquor de integris innocentibus, religioſis: tot cupidi tot inprobi, tot audaces: quorum nemo ſibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis viſus eſt, qui ex illo ſacrario quidquam poſcere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbique erit pulcherimum auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletiſsimas domus iſtius vna capiet? idcirco nemo ſuperiorum attigit, vt iſte tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, vt C. Verres poſſet aufere? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam diſciplinam: facile illo ſacrario patrio continebatur: Heio ſe à maioribus relictum eſſe ſciebat: ad hæreditatem ſacrorum non quærebat
8 meretricis hæredem quærebat. Sed quid ego tam vehementer inuehor? verbo iam vno repellar. emi, inquit, O dij immortales præclarā defenſionē. mercatorē cū imperio, ac ſecurib⁹ in prouinciā miſimus: qui omnia ſigna, tabulas pictas, omne, argētū, aurū, ebur, gēmas coemeret: nihil cuiquā relinqueret, hæc enim mihi ad oīa defenſio pateſi-

patefieri videtur,emiſſe. Primum,ſi id,quod vis,
tibi ego concedam , vt emeris : quoniam in toto
hoc genere hac vna defenſione vſurus es : quæro
cuiuſmodi tu iudicia Romæ putaris eſſe , ſi tibi
hoc quemquam conceſſurum putaſti,te in prętu-
ra,atque imperio, tot res, tam pretioſas, omnes
denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex
9 prouincia coëmiſſe . Videte maiorũ diligentiã ,
qui nihil dum etiam iſtiuſmodi ſuſpicabantur:
verũtamen ea,quæ paruis in rebus accidere po-
terant prouidebãt. Neminẽ, qui cum poteſtate,
aut legatione in prouinciam eſſet profectus,tam
amentem fore putarunt, vt emeret argentum:
dabatur enim de publico . vt veſtem : præbeba-
tur enim legibus: mancipium putauerunt,quo &
omnes vtimur , & non præbetur à populo ſanxe-
runt,ne quis emeret mancipium , niſi in demor-
tui locum. ſi quis Romæ eſſet demortuus? immo,
ſi quis ibidem non enim te inſtruere, domum tuã
voluerunt in prouincia , ſed illum vſum prouin-
10 ciæ ſupplere . Quæ fuit cauſa,cur tam diligen-
ter nos in prouinciis ab emptionibus remoue-
rent? hæc,iudices, quod putabãt ereptionẽ eſſe,
non emptionẽ,cum venditori ſuo arbitratu ven-
dere non liceret, in prouinciis intelligebant , ſi
is,qui eſſẽt cum imperio ac poteſtate,quod apud
quemque eſſet emere vellet, idq. ei liceret,: fo-
re,vti quod quiſque vellet,ſiue eſſet venale,ſiue
non eſſet quanti vellet,auferret. Dicet aliquis,
Noli iſto modo agere cum Verre: noli eius facta
ad antiquę religionis rationẽ exquirere: conce-
de, vt impune emerit,modo vt bona ratione eme
rit,nihil pro poteſtate,nihil ab inuito, nihil per
iniu-

iniuriam, ſic agam ſi quid venale habuit Heius, ſi id quāti æſtimabat, tanti vendidit: deſino quęrere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum eſt? num argumentis vtendum in re huiuſmodi? quærendum credo eſt, Heius iſte num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: ſi fecit, num tanta difficultas eũ rei nummariæ tenuerit, tanta egeſtas, tanta vis oppreſſerit, vt ſacrarium ſpoliaret, vt deos patrios venderet. At hominē video auctionem feciſſe nullam, vendidiſſe, præter fructus ſuos, nihil vnquam, non modo in ære alieno nullo, ſed in ſuis nummis multos eſſe, ac ſemper fuiſſe. ſi hæc contra, ac dico, eſſent omnia: tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, ſacrarioq. maiorum fuiſſent, venditurum non fuiſſe. Quid ſi magnitudine pecuniæ perſuaſum eſt ei? veriſimile non eſt, vt ille homo tam locuples, tam honeſtus, religioni ſuæ monumentiſq.
12 maiorum pecuniam anteponeret. Sunt iſta: veruntamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab inſtitutis ſuis, magnitudine pecuniæ. Videamus quanta iſta pecunia fuit, quæ potuerit Heium hominem maximè locupletem, minimè auarum ab humanitate, & pietate, ab religione deducere. Ita iuſſiſti, opinor, ipſum in tabulas referre; hæc omnia ſigna Praxitelis, Myronis, Polycleti H-S. VI. mill. & D. Verri vendita ſunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ iſti ad cælum ferunt, Verris æſtimatione ſic concidiſſe. Cupidinem, Praxitelis H S. M.D.C. profecto hinc natũ eſt,
13 malo emere, quam rogare. Dicet aliquis, Quid? tu iſta permagno æſtimas? ego vero ad meam rationem,

H

tionem,vſumq. non æſtimo. veruntamen à vobis
ita arbitror ſpectari oportere, quanti hæc eorum
iudicio,qui ſtudioſi ſunt harũ rerum, æſtimetur:
quanti venire ſoleant:quanti hæc ipſa,ſi palam,
libereque venirent,venire poſſent: denique ipſe
Verres.quanti æſtimet. nunquã enim,ſi denarijs
quadringentis Cupidinem illum putaſſet, com-
miſiſſet, vt propter eum in ſermonem hominum,
14 atque in tantam vituperationem veniret. Quis
veſtrum igitur neſcit,quanti hæc æſtimentur? in
auctione ſignum æneum non magnum H S.CXX.
millibus venire nõ vidimus? quid ſi velim nomi-
nare homines qui aut non minoris, aut etiã plu-
ris emerent? nõne poſſum? etenim qui modus eſt
in his rebus cupiditatis, idem eſt æſtimationis.
difficile eſt enim finem facere pretio,niſi libidi-
ni feceris.Video igitur Heium,neque voluntate,
neq; difficultate aliqua temporis, neque magni-
tudine pecuniæ adductum eſſe, vt hæc ſigna ven-
deret, teque iſta ſimulatione emptionis, vi,
metu, imperio, faſcibus, ab homine eo, quem
vna cum cæteris ſocijs non ſolum poteſtati tuæ,
ſed etiam fidei populus Ro. commiſerat,eripuiſ-
15 ſe,atque abſtuliſſe. Quid mihi tam optandum,
iudices, poteſt eſſe in hoc crimine, quam vt
hæc eadem dicat ipſe Heius? nihil profecto.
ſed ne difficilia optemus. Heius eſt Mamer-
tinus.Mamertina ciuitas iſtum publice commu-
ni conſilio ſola laudat: omnibus ipſe cæteris
Siculis odio eſt: ab his ſolis amatur. eius autem
legationis, quæ ad iſtum laudandum miſſa eſt
princeps eſt Heius. Etenim eſt primus ciuita-
tis ne forte,dum publicis mandatis ſeruiat,de
priua-

16 priuatis iniurijs reticeat. Hæc cum ſcirem &
cogitarem, commiſi tamen me iudices Heio.
produxi eum prima actione:neque id tamen vllo
periculo feci. Quid enim poterat Heius reſpon-
dere,ſi eſſet improbus? ſi ſui diſsimilis? ſigna
illa domi ſuæ eſſe nõ apud Verrem? qui poterat
quidquam eiuſmodi dicere? vt homo turpiſſimus
eſſet,impudentiſſimeque mentiretur,hoc diceret
illa ſe habuiſſe venalia, eaq. ſeſe quanti volue-
rit,vendidiſſe. Homo domi ſuæ nobiliſſimus,qui
vos de religione ſua, ac dignitate verè exiſti-
mare maxime vellet, primo dixit ſe iſtum publi-
ce laudare,quod ſibi ita mandatum eſſet, deinde
neq; ſe illa habuiſſe venalia,neq; vlla conditio-
ne ſi vtrũ vellet liceret, adduci vnquam potuiſ-
ſe, vt venderet illa, quæ in ſacrario fuiſſent à
17 maioribus ſuis relicta, & tradita. Quid ſedes
Verres? quid expectas? quid te à Cẽturipina ci-
uitate, à Catinenſi, ab Haleſina, Tyndaritana,
Ennenſi, Agyrinenſi, cæteriſq. Siciliæ ciuitati-
bus circumueniri, atq; opprimi dicis? tua te al-
tera patria, quẽadmodũ dicere ſolebas, Meſſana
circumuenit,tua inquam,Meſſana,tuorum adiu-
trix ſcelerum,libidinum teſtis,prædarum ac fur-
torũ receptrix. adeſt enim vir ampliſſimus eius
ciuitatis, legatus huiuſce iudicij cauſa domo
miſſus, princeps laudationis tuæ, qui te publice
laudat: ita enim mandatum, atq; imperatum eſt.
Tametſi rogatus de Cybea, tenetis memoria quid
reſpõderit: ædificatã publicis operis publice co-
actis, eiq. ædificandæ publice Mamertinũ ſena-
torem præfuiſſe. Idem ad vos priuatim, iudices,
confugit: vtitur hac lege, qua iudicium eſt com-

munis ; & priuatæ rei ſociorum, tametſi lex eſt de pecunijs repetundis, ille ſe negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere deſiderat: ſacra ſe maiorum ſuorum repetere abs te
18 dicit: deos penates à te patrios repoſcit. Ecquis pudor eſt? ecqua religio, Verres? ecquis metus? habitaſti apud Heium Meſſanæ? res illũ diuinas apud eos deos in ſuo ſacrario prope quotidie facere vidiſti. non mouetur pecunia: deniq; quæ ornamẽti cauſa fuerunt, nõ requirit: habe Canephoras: deorum ſimulacra reſtitue, quæ quia dixit, quia tempore dato modeſtè apud vos ſocius, amicusq. Pop. Rom. queſtus eſt, quia religionis ſuæ, non modo in diis patriis repetundis, ſed etiam in ipſo iureiurando, ac teſtimonio proximus fuit, hominem miſſum ab iſto ſcitote eſſe Meſſanam de legatis vnum, illum ipſum, qui naui iſtius ædificandæ publicè præfuit, qui à Senatu peteret, vt Heius ignominia afficere-
19 tur. Homo amentiſſimè, quid putaſti? te impetraturum? quanti is à ciuibus ſuis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? verum fac te imperauiſſe: fac aliquid grauius in Heiũ ſtatuiſſe Mamertinos: quantam putas authoritatem laudationis eorum futuram, ſi in eum quem conſtet. verum pro teſtimonio dixiſſe, pœnam cõſtituerent? tametſi quæ eſt iſta laudatio, cùm laudator interrogatus lædat neceſſe eſt? Quid? iſti laudatores tui, nonne teſtes mei ſunt? Heius eſt laudator, læſit grauiſſimè producam cæteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent quæ neceſſe erit * ingratis. Negent iſti onerariam nauem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ? negent,

gent, ſi poſſint negent ei naui faciundæ Senatorē
Mamertinum publicè præfuiſſe? vtinam negent.
Sunt etiam cætera, quæ malo integra reſeruare,
vt quam minimum ſit illis temporis ad meditan-
20 dum confirmandumq. periurium. Hæc tibi lau-
datio procedat in numerum: hi te homines au-
thoritate ſua ſubleuent, qui te neq; debent ad-
iuuare, ſi poſſint: neque poſſunt, ſi velint: quibus
tu priuatim iniurias plurimas cõtumeliasq. im-
poſuiſti: quo in oppido multas familias totas in
perpetuũ infames tuis ſtupris, flagitiisq. feciſti.
At publicè commodaſti. non ſine magno quidem
Reipub. prouinciæq. Siciliæ detrimento Tritici
modium LX. millia empta Populo Romano da-
re debebant, & ſolebant. abs te ſolo remiſſum
eſt. Reſpub. detrimentum fecit, quod per te im-
perij ius vna in ciuitate imminutum eſt: Sicu-
li, quod hoc non de ſumma frumenti detractum
eſt: ſed tranſlatum in Centuripinos, & Haleſinos
immunes populos: & hoc plus impoſitum, quàm
21 ferre poſſent. Nauem imperare ex fœdere de-
buiſti: remiſiſti in triennium militem nullũ vn-
quam popoſciſti per tot annos. feciſti item vti
prædones ſolent: qui cum communes hoſtes ſint
omnium, tamen aliquos ſibi inſtituunt amicos,
quibus non modo parcant, verum etiam præda
quos augeant: & eos maximè, qui habent oppi-
dum opportuno loco: quo ſæpe adeundum ſit na
uibus, nonnunquam etiam neceſſario. Phaſelis
illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs an-
te Cilicum, atque prædonum: Lycij illam Græci
homines incolebãt. ſed quòd erat eiuſmodi lo-
co, atque ita proiecta in altum, vt & exeunte è

Sicilia prædones ſæpe ad eam neceſſario deuenirent, & cum ex hiſce locis ſe reciperent, eodẽ deferrentur: aſciuerũt illud ſibi oppidum piratæ,
22 primo commercio, deinde etiam ſocietate. Mamertina ciuitas improba antea non erat, etiam erat inimica improborum, quæ C. Catonis illius, qui conſul fuit, impedimenta retinuit. at cuius hominis? clariſſimi, potentiſſimique, qui tamen cum conſul fuiſſet, condemnatus eſt. Ita? C. Cato duorum hominum clariſſimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani ſororis filius: quo damnato, tum, cum ſeuera iudicia fiebant, H-S. X V I I I. millibus lis æſtimata eſt. huic Mamertini irati non fuerunt: qui maiorem ſumptũ, quã quanti Catonis lis æſtimata eſt, in Thi-
23 marchidis prandium ſæpe fecerunt. Verum hæc ciuitas iſti prædoni, ac piratæ Sicilienſi Phaſelis fuit. huc omnia vndiq. deportabantur: apud iſtos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant ſe poſitum, ac reconditum: per iſtos, quæ volebat in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onuſtam furtis in Italiam mitteret, apud iſtos faciendam, ædificandamq. curauit. Pro hiſce rebus vacatio data eſt ab iſto ſumptus, laboris militiæ rerum denique omnium per triennium ſoli non modo in Sicilia, verum, vt opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe tarrarum, vacui expertes, ſoluti ac liberi fuerunt ab omni ſumptu, moleſtia, munere. Hinc illa Verrea nata ſunt: hinc in conuiuium Sex. Cominium protrahi iuſſit, in quem ſcyphum de manu iacere conatus eſt: quem obtorta gula de conuiuio in vincula,

cula, atque in tenebras abripi iuſſit. Hinc illa crux, in quam ciuem Rom. iſte multis inſpectantibus ſuſtulit: quam non auſus eſt vſquam defigere, niſi apud eos, quibus cum omnia ſcelera ſua, ac latrocinia communicaſſet. Laudatum etiam vos quemquam venire audetis? qua authoritate? vtrum quam apud ſenatorium ordinem: an quam apud populum Romanum ha-
25 bere debetis? Ecqua ciuitas eſt, non modo in prouincijs noſtris: verum in vltimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara? rex denique ecquis eſt, qui ſenatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini ſolum habetur, ſed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis authoritati quæ niſi grauis erit apud ſocios, & exteras nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publicè non inuitarunt. me cum dico, leue eſt. Senatorem populi Romani ſi non inuitarunt; honorem debitum detraxerunt, non homini, ſed ordini. Nam ipſi Tullio patebat domus locupletiſsima, & ampliſsima Cn. Pompeij Baſiliſci: quo, etiam ſi eſſet inuitatus a vobis, tamen diuertiſſet. erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij ſunt, domus honeſtiſsima: quo L. frater meus ſnmma illorum voluntate diuertit. Stnator populi Romani, quod in vobis fuit, in veſtro oppido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc ciuitas vnquam alia commi-
26 ſit. Amicum enim noſtrum In iudicium vocabat, tum, quid ego priuatim negotij geram, in-

Digitized by Google

terpretabere, in minuendo honore Senatorio? verum hæc tum queremur, ſi quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo à vobis adhuc ſolis contemptus eſt. in Populi Ro. quidem conſpectum, quo ore vos commiſiſtis? nec prius illã crucem, quæ etiam nunc ciuis Rom. ſanguine redundat, quæ fixa eſt ad portum, vrbemq. veſtrã, reuelliſtis, neq; in profundum abieciſtis, locũq. illum omnem expiaſtis, quã Romam, atq; in horum conuentum adiretis? In Mamertinorum ſolo fœderato atq; pacato monumentum iſtius crudelitatis conſtitutũ eſt. veſtra ne vrbs electa eſt, ad quã qui adirent ex Italia, crucem ciuis Romani prius, quàm quenquam amicum P. Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis veſtris, ciuibus Rom. oſtendere ſoletis, quo minus ſibi arrogent, minuſque vos deſpiciãt, cùm videant in ciuitatis, illo ſupplicio eſſe mactatum.
27 Verum hæc emiſſe te dicis. Quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodẽ Heio peripetaſmata emere oblitus es? licuit eodẽ modo, vt ſigna quid enim actum eſt? an literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de ſacrario eſſet ablatum. At quomodo abſtulit? nõ poſſum dicere planius, quam ipſe apud vos dixit Heius. cum quæſiſſem nunquit aliud de bonis eius perueniſſet ad Verrem, reſpondit, iſtum ad ſe miſiſſe, vt ſibi mitteret Agrigentum peripetaſmata. quæſiui an miſiſſet: reſpondit id, quod neceſſe erat, ſcilicet dicto audientem fuiſſe prætoris: miſiſſe rogaui perueniſſent ne Agrigentum: dixit perueniſſe. quæſiui

ſiui an domum reuertiſſent ; negauit adhuc reuertiſſe. riſus populi atque admurmuratio om-
28 nium facta eſt. Hic tibi in mentem non venit, iubere, vt hæc quoque referret H-S. VI. mill. ſe tibi vendidiſſe. metuiſti ne æs alienum tibi creſceret, ſi H S. VI. mil. tibi conſtarent ea, quæ tu facile poſſes vendere H S. CC. millib. fuit tanti mihi crede. haberes quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res eſſet: ſi modo te poſſes docere emiſſe, facilè cui velles tuam cauſam, & factum probares. nunc de peripetaſmatis quem-
29 admodum te expedias, non habes? Quid? à Philarco Ceturipino homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrime factas, quę regis Hieronis fuiſſe dicuntur, vtrum tandem abſtuliſti, an emiſti? in Sicilia quidem cum eſſem, ſic à Centuripinis, ſic à cæteris audiebã (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras à Philarco Centuripino abſtuliſſe dicebant, quam alias item nobiles, ab Ariſto Panormitano, quã tertias à Cratippo Tyndaritano. Etenim Philarcus vendidiſſet: non ei poſteaquam reus factus es, redditurum te promiſiſſes. quod quia vidiſti plures ſcire, cogitaſti, ſi ei reddidiſſes, te minus inuidiæ habiturum, rem nihilominus teſtatam futuram: non reddidiſti. dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quod noſſet tuum iſtum morbum, vt amici tui appellant, ſtudioſè cupiſſe te celare de phaleris: cum abs te appellatus eſſet, negaſſe habere ſeſe: apud alium quoq; eas habuiſſe depoſitas, nequa inuenirentur: tuã tantam fuiſſe ſagacitatem, vt eas per illum ipſum inſpiceres, vbi erant depoſitæ; tum ſe deprehenſum negare non potuiſſe:

Digitized by Google

30 ita ab ſe inuito ablatas phaleras gratis. Iam
vt hæc omnia reperire ac perſcrutari ſolitus ſit,
iudices, eſt operepretium cognoſcere. Cybira-
tæ ſunt fratres quidam, Triptolemus, & Hiero.
quorum alrerum fingere opinor è cera ſolitum
eſſe, alterum eſſe pictorem. hoſce, opinor, Cy-
biræ, cum in ſuſpicionem veniſſent ſuis ciuibus
fanum expilaſſe. Apollinis, veritos pœnam iu-
dicij ac legis, domo profugiſſe. quod Verrem
artificij ſui cupidum cognouerant, tum, cum iſte,
id, quod ex teſtibus didiciſtis, Cybiram cum
inanibus ſyngraphis venerat: domo profugien-
tes ad eum ſe exſules, cum iſte eſſet in Aſia, con-
tulerunt. habuit ſecum eos ab illo tempore, &
in legationis prædis atque furtis, multum illo-
31 rum opera conſilioque vſus eſt. Hi ſunt illi,
quibus, in tabulis retulit ſeſe. Q. Tædius dediſse
iuſſu iſtius Græcis pictoribus. eos, iã bene cogni-
tos & reprobatos ſecum in Siciliam duxit. Quò
poſteaquàm venerunt, mirandum in modum ca-
nes venaticos diceres: ita odorabantur omnia,
& perueſtigabant, vt vbi quidquid eſſet, aliqua
ratione inuenirent aliud minitando, aliud pol-
licendo: aliud per ſeruos, aliud per liberos, per
amicum aliud, aliud per inimicum inueniebant.
quidquid illis placuerat, perdendum erat, nihil
aliud optabant, quorum poſcebatur argentum,
32 niſi vt Hieroni, & Tlepolemo diſpliceret. Ve-
rũ mehercules, hoc, iudices, dicam. memini Pã-
philum Lilybætanum hoſpitem meum, & ami-
cum, nobilem hominem, mihi narrare: cum iſte
ab ſeſe hydriam Boëti manu factam præclaro
opere, & grandi pondere, per poteſtatem abſtu-

liſ-

liſſet: ſe ſane triſtem, & conturbatum domum reuertiſſe, quod vas eiuſmodi quod ſibi à patre, & à maioribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet vti ad feſtos dies ad hoſpitum aduentum, à ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius: iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum, inquit: binos habebam, iubeo promi vtroſque, ne quid plus mali naſceretur: & mecum ad prætoris domum ferri. eo cum venio, prætor quieſcebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui ſimul vt me viderunt, Vbi ſunt Pamphile, inquiunt, ſcyphi? oſtendo triſtis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum quod alicuius eſſet pretij, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. tum illi, vbi me cõturbatum vident: quid vis nobis dare, iſti abs te ne auferantur? ne multa, H-S. C C. me, inquit, popoſcerant, dixi me daturum. C. vocat interea prætor: ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicuius pretij ſcyphos eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet: ait ille, idem ſibi videri. ita Pamphilius
33 ſcyphos optimos aufert. EY mehercules, ego anteà, tametſi hoc neſcio quid negatoriũ ſciebã eſſe, iſta intelligere, tamen mirari ſolebã, iſtum in his ipſis rebus aliquem ſenſum habere, quem ſcirem nulla in re quidquam ſimile hominis habere: tum primũ intellexi ad eam rem iſtos fratres Cybiratas fuiſſe, vt iſte in furando manibus ſuis, oculis illorum vteretur. At ita ſtudioſus eſt huius præclaræ exiſtimationis, vt putetur in hiſce rebus intelligens eſſe: vt nuper (videte hominis

minis amentiā) poſteaquā eſt comperendinatus,
cum iam pro damnato, mortuoq. eſſet, ludis Cir-
cenſibus mane apud L. Siſennam virum prima-
rium, cum eſſent triclinia ſtrata, argentumq. ex-
poſitum in ædibus, cum pro dignitate L. Siſennæ
domus eſſet plena hominū honeſtorum, acceſſe-
rit ad argentum, cōtemplari vnum quodq. otio-
ſe, & conſiderare cœperit. mirari ſtultitiā alij,
quod in ipſo iudicio, eius ipſius cupiditatis, cu-
ius inſimularetur, ſuſpicionē augeret. alij amen-
tiam, cui comperendinato, cum tam multi teſtes
dixiſſent, quidquam illorum veniret in mentem.
pueri autem Siſennæ, credo qui audiuiſſent, quæ
in iſtum teſtimonia eſſent dicta, oculos de iſto
nuſquam deijcere, neque ab argento digitum di-
34 ſcedere. Eſt boni iudicis paruis ex rebus con-
iecturā facere vniuſcuiuſq; & cupiditatis, & in-
continentiæ: qui reus lege, & reus comperendi-
natus, re & opinione hominum pene damnatus,
temperare non potuerit maximo conuentu, quin
L. Siſennæ argentum tractaret, & conſideraret:
hunc in prouincia Prætorem quiſquam putabit
à Siculorum argēto cupiditatem, aut manus ab-
35 ſtinere potuiſſe. Verum vti Lilybæum vnde di-
greſſa eſt, oratio reuertatur. Diocles eſt Pam-
phili gener illius, à quo hydria ablata eſt, Po-
pillius cognomine. ab hoc abaci vaſa omnia, vt
expoſita fuerant abſtulit. dicat ſe emiſſe. ete-
nim hic propter magnitudinem furti ſunt, vt opi-
nor, litteræ factæ iuſſit Timarchidem æſtimare,
argentum quo modo? quo, qui vnquam tenuiſſi-
mè in donationē hiſtrionum æſtimauit. Tameſi
iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptio-
nibus

Digitized by Google

nibus verba faciam,& quæram,vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo tranſigere poſſum. Ede mihi ſcriptum, quid argenti in prouincia Sicilia pararis, vnde quidque aut
36 quanti emeris. Quid fit? quanquam non debebam ego abs te has litteras poſcere me enim tabulas tuas habere,& proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot confeciſſe. cōpone hoc, quod poſtulo, de argento: de reliquo videro, nec ſcriptum habeo, nec poſſum edere. Quid futurum igitur eſt?quid exiſtimas hoſce iudices facere poſſe? domus plena ſignorum pulcherrimorum, iam etiam ante præturam, multa ad villas tuas poſita, apud amicos multa depoſita: multa alijs data atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia eſt: nihil cuiquam, quod ſuum dici vellet, relictum fingitur improba defenſio, Prætorem omne id argentum coëmiſſe: tamen id ipſum tabulis demonſtrari nō poteſt. ſi quas tabulas profers, in his, quæ habeas, quomodo habeas, ſcriptum non eſt, horum autem temporum, cum te plurimas res emiſſe dicas, tabulas omnino nullas proferas: non ne te & prolatis,& nō
37 prolatis tabulis condemnari neceſse eſt? Tu à M. Cælio equite Rom. lectiſsimo adoleſcente, quæ voluiſti vaſa argentea Lilybæi abſtuliſti: tu C.Cacurij promptiſsimi hominis, & experiētis, & in primis gratioſi, ſupellectilem omnem auferre non dubitaſti: tu maximam & pulcherrimam menſam citream à Q. Lutadio Diodoro, qui Q.Catuli beneficio à L.Sulla ciuis Romanus factus eſt, omnibus ſcientibus Lilybæi abſtuliſti.

Non

Non tibi obijcio, quod hominem digniſſimum
tuis moribus, Apollonium Niconis filium Dre-
panitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni
argento optime facto ſpoliaſti, ac depeculatus
es. taceo non enim putat ille ſibi iniuriam fa-
ctam: propterea quod homini iam perdito, & col-
lum in laqueũ inſerenti, ſubueniſti, cum pupillis
Drepanitanis bona patria erepta cum illo par-
titus es. gaudeo etiam, ſi quid ab illo abſtuliſti
& abs te nihil rectius factum eſſe dico. à Liſone
vero Lilybætano primo homine, apud quem di-
uerſatus es, Apollinis ſignum ablatum certe eſſe
non oportuit. At dices te emiſſe. ſcio H S. M. ita
opinor. ſcio inquam proferam litteras: & tamen
id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Mar-
cellus tutor eſt, à quo pecuniam grandem eri-
pueras, ſchaphia cum emblematis Lilybæi vtrum
38 empta eſſe dicis, an confiteris erepta? Sed quid
ego iſtius in eiuſmodi rebus mediocres iniurias
colligo: quæ tantummodo in furtis iſtius, & dan-
nis eorum, à quibus auferebat, verſata eſſe vi-
deantur? Accipite ſi vultis, iudices, rem eiuſmo-
di, vt amentiam ſingularem, vt furorem iam, non
cupiditatem eius perſpicere poſſitis. Melitenſis
Diodorus eſt, qui apud vos antea teſtimonium
dixit is Lilybæi multos iã annos habitat, homo
& domi nobilis, & apud eos, quo ſe contulit,
propter virtutem ſplendidus & gratioſus. de hoc
Verre dicitur, habere eum perbona toreumata:
in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nomi-
nantur, Mentoris manu ſummo artificio facta.
quod iſte vbi audiuit, ſic cupiditate inflammatus
eſt, non ſolum inſpiciundi, verum etiam aufe-

rendi,

rēdi, vt Diodorū ad ſe vocaret, ac poſceret. ille, qui illa non inuitus haberet, reſpōdit ſe Lilybæi non habere: Melitæ apud quendam propinquum
39 ſuum reliquiſſe. Tum iſte continuo mittit homines certos Melitam: ſcribit ad quoſdam Melitenſes, vt ea vaſa perquirant: rogat Diodorum, vt ad illum ſuum propinquum det literas. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi, ac diligens, qui ſua ſeruare vellet, propinquo ſuo ſcribit vt ijs, qui à Verre veniſſent, reſponderet, illud argentum ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybæum. ipſe interea recedit. abeſſe ab domo pauliſper maluit, quam præſens illud optime factum argentum amittere. Quod vbi audiuit iſte, vſque eo eſt commotus, vt ſine vlla dubitatione inſanire omnibus, ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipſe à Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat. minitari abſenti Diodoro: vociferari palam: lacrymas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, vt cum vidiſſet monile, vt opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine, eius incenſa ſalutem viri proderet. ſimilis iſtius cupiditas: hoc etiam acrior atq; inſanior, quod illa cupiebat id, quod viderat: huius libidines non ſolum
40 oculis, ſed etiam auribus excitabantur. Conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia caſtra iam mouerat, & vaſa collegerat. homo, vt aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem, ſi hæc ratio potius, quā amentia nominanda eſt: apponit de ſuis canibus quendam, qui dicat ſe Diodorum Me-

li-

litenſem rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietiſsimum, ab omni non modo facinore, verumetiam minimi errati ſuſpicione remotiſsimum: deinde eſſe perſpicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iſte non dubitat iubere nomen deferri. & tum primùm, opinor, iſtum ab-
41 ſentis nomen recepiſſe. Reclamat Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neque ſolùm præſentes reos fieri, ſed etiam abſentes. Diodorus Romæ ſordidatus circum patronos atque hoſpites curſare: rem omnibus narrare. literæ mittuntur iſti à patre vehemẽtes, ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram eſſe, & inuidioſam: inſanire hominem, periturum hoc vno crimine, niſi cauiſſet. iſte etiam tum patrem, ſi non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum ſe ſatis inſtruxerat: primus annus erat prouinciæ non, vt in Sthenio, iam refertus pecunia. itaque furor eius paullulum non pudore, ſed metu, ac timore repreſſus eſt: condemnare Diodorum non audet: abſentem de reis eximit. Diodorus interea, prætore iſto, prope triennium prouincia
42 domoque caruit. Cæteri non ſolum Siculi, ſed etiam ciues Romani hoc ſtatuerant: quoniam iſte tantum cupiditate progrederetur, nihil eſſe quod quiſquam putaret ſe, quod iſti paullo magis placeret, conſeruare, aut domi retinere poſſe. poſtea vero quam intellexerunt, iſti virum fortem, quem ſumme prouincia exſpectabat, Q. Arrium non ſuccedere; ſtatuerunt ſe nihil tam

clau-

clauſum, neque tam reconditum poſſe habere, quod non iſtius cupiditati apertiſsimum, promptiſsimumq. eſſet. Tum iſte ab equite Ro. ſplendido, & gratioſo Cn. Calidio, cuius filium ſciebat ſenatorem Pop. Rom. & iudicem eſſe, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant,
43 aufert. Imprudens huc incidi, iudices emit enim, non abſtulit. nollem dixiſſe. iactabit ſe, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam ſolui. credo. etiam tabulæ proferentur. eſt tanti. cedo tabulas. dilue ſane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aſpicere poſsim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, ſe, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te ſolo ita eſſe contemptum, ita deſpectum, vt etiã cũ cæteris Siculis diſpoliaretur, ſi emeras? quid erat, quod confirmabat, ſe abs te argentum eſſe repetiturum, ſi tibi ſua voluntate vendiderat? tu porro poſſes facere, vt Cn. Calidio nõ redderes? præſertim cum is L. Siſenna defenſore tuo, tã familiariter vteretur, & cum cæteris familiaribus
44 Siſennæ reddidiſſes? Deinde nõ opinor negaturũ eſſe te, homini honeſto, ſed non gratioſiori quam Cn. Calidius eſt, L. Cordio te argentum per Potamonem amicum tuum reddidiſſe. qui quidem ceterorũ cauſam apud te difficiliorẽ fecit. Nam cũ te cõpluribus confirmaſſes redditurũ, poſteaquàm Cordius pro teſtimonio dixit, te ſibi reddidiſſe, finẽ reddendi feciſti: quod intellexiſti te, præda de manibus amiſſa: teſtimoniũ tamẽ effugere nõ poſſe. Cn. Calidio equiti Romano per oẽs prætores licuit argẽtũ habere benefactũ: licuit poſſe domeſticis copijs, cũ magiſtratũ aut aliquẽ

ſuperiorem inuitaſſet, ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac poteſtate fuerunt: nemo inuentus eſt tam amens, qui illud argentum tam præclarum, at tam nobile eriperet, nemo tam audax, qui poſceret, nemo tam impudens, qui poſtularet, vt venderet.
45 Superbum eſt enim iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honeſto, locupleti, ſplendido, Vende mihi vaſa cælata: hoc eſt enim dicere. Non es dignus tu, qui habeas, quæ tã bene facta ſint: meæ dignitatis iſta ſunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, vt non conferam vitam, atque exiſtimationem tuã cum illius (neque enim eſt conferenda) hoc ipſum conferam, quo tu te ſuperiorem fingis. quod HS.XXX millia diuiſoribus, vt prætor renunciarere, dediſti: trecenta accuſatori ne tibi odioſus eſſet.. ea re contemnis equeſtrem ordinem, ac deſpicis? ea re indignum tibi viſum eſt, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius
46 habere, quam te? Iactat ſe iamdudum de Calidio: narrat omnibus, ſe emiſſe. Num etiam de L. Papyrio viro primario, locuplete, honeſtoq. equite Romano turibulum emiſti? qui pro teſtimonio dixit te, cùm inſpiciendum popoſciſſes, auulſo emblemate remiſiſſe: vt intelligatis, in homine intelligentiam eſſe, non auaritiam, artificij cupidum, non argenti fuiſſe. Nec ſolum in Papyrio fuit hęc abſtinentia: tenuit hoc inſtitutum in turibulis omnibus, quæcunq; in Sicilia fuerunt. incredibile eſt autẽ, quã multa & quam pręclara fuerint credo tũ, cũ Sicilia florebat opibus & copijs, magna artificia fuiſſe in ea inſula.
Nam

Nam domus erat ante iſtum prætorē nulla pauſo locupletior, qua in domo hæc non eſſent, etiam ſi prçterea nihil eſſet argenti, patella grãdis, cum ſigillis, ac ſimulacris deorum, patera, qua mulieres ad res diuinas vterentur, turibulum: hæc autem omnia antiquo opere, & ſummo artificio facta: vt hoc liceret ſuſpicari fuiſſe aliquando apud Siculos peræqua proportione cetera: ſed quibus multa fortuna ademiſſet tamen apud eos remanſiſſe ea, quæ religio retinuiſſet.
47 Dixi, iudices, multa fuiſſe fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne vnum quidem eſſe. Quid hoc eſt? quod monſtrum, quod prodigium in prouinciam miſimus? nonne vobis id egiſſe videtur, vt non vnius libidinem, non ſuos oculos, ſed omnium auariſſimorum inſanias, cum Romam reuertiſſet, expleret? qui ſimul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inueſtigabant, & perſcrutabantur omnia. ſi quod erat grande vas, & maius opus inuentum, læti auferebant. ſi minus eiuſmodi quippiam venari poterant, illa quidem certe pro lepuſculis capiebantur, patellæ, pateræ, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce rebus? quæ forſitam vobis paruæ eſſe videantur, ſed magnum & acerbum dolorem commouent, mulierculis præſertim, cum eripiuntur è manibus ea quibus ad res diuinas vti conſueuerunt, quæ à ſuis ac-
48 ceperunt; quæ in familia ſemper fuerunt. Hic nolite expectare dum ego hoc crimen agam oſtiatim, ab Aeſchilo Tyndaritano iſtum pateram

abſtuliſſe, à Thraſone itẽ Tyndaritano patellã, à Nymphodoro Agrigentino turibulum, cum teſtes ex Sicilia dabo: quem volet eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, ſed ne domus quidem paulo locupletior expers huius iniuriȩ reperietur: qui cum in conuiuium veniſſet ſi quidquam cælati aſpexerat, manum abſtinere Iudices, non poterat. Cn. Pompeius eſt, Philo, qui fuit Tyndaritanus. is cœnam iſti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant. ille, ciuis Rom. quod erat, impunius id ſe facturum putauit: appoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia. iſte continuo vt vidit non dubitauit illud inſigne penatiũ, hoſpitaliumq. deorum ex hoſpitali menſa tollere ſed tamen, quod anteá de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis auulſis reliquũ argentum ſine vlla auaritia reddidit.
49 Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hoſpiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? cœnabat apud eum. argentum illi cæterum purum appoſuerat, ne purus ipſe relinqueretur: duo pocula non magna, veruntamen cum emblematis hic quaſi feſtiuum acroama, ne ſine corollario de conuiuio diſcederet, ibidem conuiuis inſpectantibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc iſtius facta omnia enumerare conor: neque opus eſt, nec fieri vllo modo poteſt: tantummodo vniuſcuiuſque de varia improbitate generis indicia apud vos & exempla profero neq; enim ita ſe geſſit in his rebus, tãquã rationẽ aliquãdo eſſet redditurus, ſed
prorſus

prorſus ita, quaſi aut reus nunquam eſſet futu-
rus: aut quo plura abſtuliſſet, eo minore pericu-
lo in iudicium eſſet venturus: qui hæc, quæ dico
iam non occulte, non per amicos, atque inter-
pretes, ſed palam de loco ſuperiore ageret pro
50 imperio & poteſtate. Catinam cum veniſſet,
oppidum locuples, honeſtum, copioſum, Dio-
nyſiarchum ad ſe Proagorum, hoc eſt ſummum
magiſtratum vocari iubet: ei palam imperat, vt
omne argentum, quod apud quemq. eſſet Cati-
næ, conquirendum curaret, & ad ſe afferendũ.
Philarchum Centuripinum primarium hominem
genere, virtute pecunia, non hoc idem iuratum
dicere audiſtis? ſibi iſtum, negotium dediſſe, atq;
imperauiſſe, vt Cẽturipinis in ciuitate totius Si-
ciliæ multo maxima, & locupletiſſima, omne ar-
gentum conquireret, & ad ſe cõportari iuberet.
Agyrio ſimiliter iſtius imperio vaſa Corinthia
per Apollodorum, quem teſtem audiſtis, Syra-
51 cuſas deportata ſunt. Illa vero optima: quod
cum Haluntium veniſſet prætor laborioſus & di-
ligens ipſe in oppidum accedere noluit, quod
erat difficili aſcenſu, atque arduo: Artagathum
Haluntinum, hominem non ſolum domi ſuæ, ſed
tota Sicilia in primis nobilem vocari iuſſit. ei
negotium dedit, vt quidquid Halunti eſſet ar-
genti cælati, aut ſi quid etiam Corinthiorum,
id omne ſtatim ad mare ex oppido deportaretur.
aſcendit in oppidum Artagathus, homo nobi-
lis, quia ſuis & amari, & diligi vellet, fe-
rebat grauiter, illam ſibi ab iſto prouinciam
datam: nec quid faceret, habebat. pronuntiat
quia ſibi imperatum eſſet: iubet omnes profer-

re, quæ haberent: metus erat ſummus: ipſe enim
tyrannus non diſcedebat longius: Arthagathum
& argentum in lectica cubans ad mare intra op-
52 pidum exſpectabat. Quem concurſum factum
in oppido putatis? quem clamorem? quem por-
ro fletum mulierum? qui viderent, equum Tro-
ianum introductum, vrbem captam eſſe dicerent
efferri ſine thecis vaſa, extorqueri alia de ma-
nibus mulierum, effringi multorum fores, re-
uelli clauſtra. Quid enim putatis? ſcuta ſiquan-
do conquiruntur a priuatis in bello, ac tumul-
tu, tamen homines inuiti dant, etſi ad ſalutem
communem dari ſentiunt: ne quem putetis ſine
maximo dolore argentum cælatum domo, quod
alter eriperet protuliſſe omnia deferuntur. Cy-
biratæ fratres vocantur, pauca improbant. quæ
probarent, ijs cruſtæ, aut emblemata detrahun-
tur. Sic Haluntini excuſſis delicijs, cum argen-
53 to puro domum reuerterunt. Quod vnquam, iu-
dices, huiuſcemodi euerriculum vlla in prouin-
cia fuit? auertere aliquid de publico quam ob-
ſcuriſſime per magiſtratum ſolebāt: etiā aliquid
de priuato nonnunquā occulte auferebāt: & illi
tamen condemnabantur, & ſi quæritis, vt egomet
mihi detrahā: illos ego accuſatores puto fuiſſe.
qui huiuſmodi hominū furta odore, aut aliquo le
uiter preſſo veſtigio perſequebātur. Nā nos qui-
dē quid facimus in Verre, quē in luto volutatum
totius corporis veſtigijs inuenimus? permagnum
eſt in eū dicere aliquid, qui prætereuns lectica
pauliſper depoſita, non per præſtigias, ſed pa-
lam per poteſtatem, vno imperio, oſtiatim totum
oppidum compilarit? At tamen, vt poſſit ſe

dicere

dicere emiſſe, Arthagato imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat nummorum dicis cauſa daret. inuenit Arthagatus paucos qui vellent accipere: his dedit. eos nummos tamen iſte Archagato non reddidit.. voluit Romæ repetere Archagatus: Cn Lentulus Marcellinus diſſuaſit, ſicut ipſum dicere audiſtis atq; hac tota de re audiſtis Archagati & Lentuli teſtimo-
54 nium. Et ne forte hominem exiſtimetis hanc tantam vim emblematum ſine cauſa coaceruare voluiſſe, videte quanti vos, quanti exiſtimationem populi Romani, quanti leges & iudicia, quanti teſtes Siculos, negotiatoreſque fecerit. poſteaquã tantã multitudinẽ collegerat emblematum, vt ne vnum quidem cuiquam reliquiſſet: inſtituit officinam Siracuſis in regiam maximã, palam artifices omnes, cælatores, ac vaſcularios cõuocari iubet: & ipſe ſuos cõplures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menſes octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, niſi aureum. tum illa, ex patellis, & turibulis, quæ vellerat, ita ſcite in aureis poculis illigabat, ita apte in ſcyphis aureis includebat, vt ea ad illam rem nata eſſe diceres. ipſe tamen prætor, qui ſua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuiſſe, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla ſedere ſolebat,
55 & pallio. Hæc ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de iſto ab alijs in ſermone, quam à me in iudicio audiſſe vos diceretis. Quis enim eſt, qui de hac officina, qui de vaſis aureis, qui de iſtius pallio, tunica pulla non audierit? quem voles de conuentu Syracu-

ſanorum virum bonum nominato. producam. nemo erit, quin hoc ſe aut vidiſſe, aut audiſſe dicat.
56 cat. O tempora, ò mores: nihil nimium vetus proferam. Sunt veſtrum iudices, quam multi qui L. Piſonem cognouerunt, huius L. Piſonis, qui prætor fuit, patrem. is cum eſſet in Hiſpania prætor, qua in prouincia occiſus eſt, neſcio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quem habebat, fractus eſt, & comminutus cum vellet ſibi anulum facere, aurificem iuſſit vocari in foro, ad ſellam, Cordubæ & ei palā appendit aurum. hominē in foro ſellam iubet ponere, & facere anulum omnibus præſentibus. Nimium fortaſſe dicet aliquis hunc diligentem hactenus reprehendat, ſi quis volet nihil amplius verum fuit ei concedendum. filius enim L. Piſonis erat eius, qui primus de pecunijs repetundis
57 legem tulit. Ridiculum eſt nunc de Verre me dicere, cum de Piſone frugi dixerim. veruntamen quantum interſit, videte, iſte cum aliquot abacorum faceret vaſa aurea, non laborauit, quin non modo in Sicilia, verum etiam Romæ in iudicio audiret: ille in auri ſemuncia totam Hiſpaniam ſcire voluit, vnde prætori anulus fieret. nimirum vt hic nomen ſuum comprobauit, ſic ille cognomen. Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi, aut oratione complecti: genera ipſa cupio breuiter attingere: vt hic modo me commouit Piſonis anulus, quod totum effluxerat. Quam multis iſtum putatis hominibus honeſtis, de digitis anulos aureos abſtuliſſe? nunquam dubitauit, quotieſcūque alicuius aut gemma, aut anulo delectatus eſt. Incredibilem

bilem rem dicam, ſed tam claram, vt ipſum ne-
38 gaturum non arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epiſtola Agrigento allata eſſet, caſu ſignum iſte animaduertit in cretula: placuit ei: exquiſiuit, vnde eſſet epiſtola: reſpondit Agrigento. iſte litteras ad quos ſolebat, miſit, vt is anulus ad ſe primo quoque tēpore afferetur ita literis: iſtius patrisfamilias L. Titio cuidam ciui Rom. anuius de digito detractus eſt. Illa vero eius cupiditas incredibilis eſt. nam vt in ſingula conclauia, quæ iſte non modo Romæ, ſed omnibus in villis habet, tricenos lectos optime ſtratos cum cæteris ornamentis conuiuij quæreret: nimium multa cōparare videretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, vbi iſte nō textrinā
39 inſtituerit. Mulier eſt Segeſtana perdiues, & nobilis, Lamia nomine. per triennium iſti plena domo telarum, ſtragulam veſtem confecit, nihil niſi conchylio tinctū Attalus homo pecunioſus, nec vulgo Lilybæi, Critolaus Ennæ, Siracuſis Aeſchrio. Cleomenes, Theonnaſtus. Pelori Archonides, Megiſtus vox me citius defecerit, quam nomina. Ipſe dabat purpuram tantū: amici operas, credo. iā enim non libet omnia criminari. quaſi vero hoc mihi non ſatis ſit ad crimen habuiſſe tam multū quod daret: voluiſſe deportare tā multa: hoc denique quod concedit, ami-
60 corū operis eſſe in huiuſcemodi rebus vſum. Iā vero lectos æratos, & candelabra ænea num cui præter iſtū Syracuſis per trienniū facta eſſe exiſtimatis? emebat: credo. ſed tantū vos certiores, iudices, facio, quid iſte in prouincia prætor egerit, ne cui forte nimiū negligens fuiſſe videatur,

neq;

neq; ſe ſatis, cum poteſtatem habuerit, intruxiſſe & ornaſſe. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, ſed ad eiuſmodi facinus in quo omnia nefaria contineri mihi atq; ineſſe videantur: in quo dij immortales violati, exiſtimatio atq; authoritas nominis Pop. Rom. imminuta, hoſpitium ſpoliatum, ac proditum, abalienati ſcelere iſtius a nobis omnes reges amiciſſimi, nationeſq. quæ in
61 eorum regno, ac ditione ſunt. Nam reges Syriç, regis Antiochi filios pueros ſcitis Romæ nuper fuiſſe. qui venerant non propter Syriæ regnum (nam id ſine controuerſia obtinebant, vt a patre, & à maioribus acceperant) ſed regnum Ægypti ad ſe, & ad Selenem matrem ſuam pertinere arbitrabantur. hi poſtquã temporibus populi Romani excluſi, per ſenatum agere, quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti ſunt. eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. itaque iſto
62 prætore, venit Syracuſas. Hic Verres hæreditatem ſibi veniſſe arbitratus eſt, quod in eius regnum, ac manus venerat is, quem iſte & audierat multa ſecum præclara habere, & ſuſpicabatur mittit homini munera ſatis large, hæc ad vſum domeſticum, vini, olei, quod viſum erat: etiam tritici, quod ſatis eſſet, de his decumis, deinde ipſum regem ad cœnã vocauit. exornat ample magnificeq. triclinium: exponit ea quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vaſa argẽtea. nãq; hæc aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus inſtructum, & paratum vt ſit conuiuium. Quid multa? Rex ita diſceſſit, vt & iſtum
copio-

copioſe ornatum, & ſe honorifice acceptum arbitraretur: vocat ad cœnam deinde ipſe prætorem: exponit ſuas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro quæ, vt mos eſt regius, & maxime in Syria, gēmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo: de qua credo, ſatis idoneum. ſatis
63 grauem teſtem Q. Minuciū dicere audiſtis. Iſte vnūquodq. vas in manus ſumere laudare mirari. Rex gaudere prætori P. R. ſatis iucundum, & gratum illud eſſe conuiuium. poſteaquam inde diſceſſum eſt cogitare iſte, nihil aliud, quam id, quod res ipſa declarauit, niſi quemadmodū regē ex prouincia ſpoliatum, expilatumq. dimitteret, mittit rogatum vaſa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait ſe ſuis cælatoribus velle oſtēdere. Rex qui iſtum non noſſet, ſine vlla ſuſpicione libentiſſime dedit. mittit etiā trullam gēmeam rogatum: velle eam ſe diligentius cōſide-
64 rare ea quoque ei mittitur. Nunc reliquum, iudices, attendite de quo & vos audiſtis, & populus Ro. non nunc primum audiet, & in exteris nationibus vſq; ad vltimas terras peruagatum eſt. Candelabrum è gemmis clariſſimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attuliſſent, vt in Capitolio ponerent: quod nōdum etiam perfectum tēplum offenderāt, neq. ponere, neq. vulgo oſtendere, ac proferre voluerūt: vt & magnificētius videretur, cū ſuo tēpore in cella Iouis opt. max. poneretur, & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret: ſtatuerunt id ſecum

in Syriam reportare: vt cum audiſſent ſimulachrum Iouis opt. max. dedicatum, legatos mitterent, qui cum cæteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in capitolium afferrēt. peruenit res ad iſtius aures, neſcio quomodo. nam rex id celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut ſuſpicaretur: ſed vt ne multi illud ante perciperent oculis, quam pop. Rom. Iſte petit à rege & eum pluribus verbis rogat, vti ad ſe mittat: cupere ſe dicit inſpicere. neque ſe alijs videndi poteſtatem eſſe facturum.
65 Antiochus, qui animo & puerili eſſet, & regio, nihil de iſtius improbitate ſuſpicatus eſt, imperat ſuis, vt id in prætorium inuolutum quam occultiſſime deferrent, quo poſteaquam attulerunt, inuolucriſque reiectis conſtituerunt: iſte clamare cœpit, dignā rem eſſe regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo ſplendore, qui ex clariſſimis, & plurimis gemmis eſſe debebat: ea varietate operum, vt ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, vt intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad ampliſſimi templi ornamentum eſſe factum. quod cum ſatis iam perſpexiſſe videretur: tollere incipiunt, vt referrent. iſte ait, ſe velle illud etiam, atque etiam conſiderare: nequaquam ſe eſſe ſatiatum. iubet illos
66 diſcedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari. dies vnus, alter, plures: non referri. tum mittit rex ad iſtū, ſi ſibi videatur, vt reddat. iubet iſte poſterius ad ſe reuerti. mirum illi videri, mittit iterum:

non redditur, ipſe hominem appellat: rogat, vt reddat. Os hominis, inſignemq. impudentiã cognoſcite. quod ſciret, quodque ex ipſo rege audiſſet in Capitolio eſſe ponendũ, quod Ioui optimo maximo, quod populo Romano ſeruari videret, id ſibi vt donaret, rogare, & vehementer petere cœpit. Cum ille ſe & religione Iouis Capitolini, & hominum exiſtimatione impediri diceret: quod multę nationes teſtes eſſent illius operis, ac muneris: iſte homini minari acerrime cœpit. Vbi videt eum nihilo magis minis quam precibus permoueri: repente hominem de prouincia iubet ante noctem diſcedere. ait ſe comperiſſe ex eius regno piratas in Siciliam eſſe ventu-
67 turos. Rex maximo conuentu Syracuſis, in foro (ne quis forte me in crimine obſcuro verſari atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur, in foro inquam Syracuſis flens, deos, hominesq. conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo Romano monumentum ſuæ ſocietatis, amicitiæque eſſe voluiſſet, id ſibi C. Verrem abſtuliſſe, de cæteris operibus ex auro, & gemmis quę ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: hoc ſibi eripi miſerum eſſe, & indignum. id etſi antea iam mente & cogitatione ſua, fratriſq. ſui conſecratum eſſet, tamen tum ſe in illo conuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Ioui optimo maximo, teſtemq. ipſum Iouem ſuę voluntatis ac religionis adhibere. Quæ vox? quę latera? quę vires huius vnius criminis querimoniã poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui

Romæ

Digitized by Google

Romæ ante oculos omnium noſtrum biennium,
fere comitatu regio, atq; ornatu fuiſſet, is, cum
amicus, & ſocius P. R. eſſet amiciſsimo patre,
auo, maioribus, antiquiſsimis, & clariſsmis re-
gibus, opulentiſsimo & maximo regno, preceps
e prouincia Pop. Rom. exturbatus eſt. quem-
admodum hoc accepturas nationes exteras?
68 Quemadmodum huius tui facti famam in regna
aliorum, atque in vltimas terras peruenturam
putaſti, cum audirent a Prætore populi Roma-
ni in prouincia violatum regem, ſpoliatum ho-
ſpitem, eiectum ſocium populi Romani atque
amicum? Nomen veſtrum, populique Romani
odio atque acerbitati ſcitote nationibus exte-
ris. iudices, futurum, ſi iſtius hæc tanta iniu-
ria impunita diſceſſerit. ſic omnes arbitrabun-
tur, præſertim cum hæc omnino fama de noſtro-
rum hominum auaritia & cupiditate percre-
buerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus, ſed eo-
rum etiam, qui approbarint. Multi reges, mul-
tæ liberæ ciuitates, multi priuati, opulenti ac
potentes, habent profecto in animo Capito-
lium ſic ornare, vt templi dignitas, imperijque
noſtri nomen deſiderat. qui, ſi intelexerint, in-
teruerſo regali hoc dono, grauiter vos tuliſſe,
grata fore vobis, populoq Ro ſua ſtudia, ac do-
na arbitrabūtur ſin hoc vos in rege tam nobili,
in re tam eximia, in iniuria tā acerba neglexiſ-
ſe audierint, non erunt tam amentes, vt operā,
curam, pecuniam impendant in eas res, quas vo
69 bis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q.
Catule, te appello: loquor enim de tuo clariſſimo
pulcherrimoq. monumento: non iudicis ſolum
ſeue-

ſeueritatem in hoc crimine, ſed prope inimici atque accuſatoris vim ſuſcipere debes. tuus eſt enim honos in illo templo ſenatus populiq. Romani beneficio: tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur: tibi hæc cura ſuſcipienda, tibi hæc opera ſumenda eſt, vt Capitolium, quomodo magnificentius eſt reſtitutum, ſic copioſius ornatum ſit, quam fuit: vt illa flamma diuinitus extitiſſe videatur, non quæ deleret Iouis optimi maximi templum, ſed
70 quæ præclarius magnificentiusque depoſceret. Audiſti Q. Minucium Rufum dicere, domi ſuæ diuerſatum eſſe Antiochum regem Syracuſis: ſe illud ſcire ad iſtum eſſe delatum: ſe ſcire non redditũ audiſti, & audies omnes è conuentu Syracuſano, qui ita dicant, ſeſe audientibus, illud Ioui optimo max. dicatũ eſſe ab rege Antiocho, & conſecratum. Si iudex non eſſes & hæc ad te delata res eſſet, te potiſsimum hoc perſequi, te petere, & agere oporteret. Quare nõ dubito quo animo iudex huius criminis eſſe debeas: qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego
71 ſum, actor, accuſatorq. eſſe deberes. Vobis autẽ, iudices quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri poteſt? Verres ne habebit domi ſuæ candelabrum Iouis optimi maximi e gemmis auroq. perfectum? cuius fulgore collucere, atq; illuſtrari Iouis optimi maximi templum oportebat, id apud iſtum in eiuſmodi conuiuijs conſtituetur, quæ domeſticis ſtupris flagitijsq. flagrabunt? in iſtius lenonis turpiſsimi domo ſimul cũ cæteris Chelidonis hereditarijs ornamẽtis Capitolij ornamẽta ponentur? Quid huic fa-

cri

cri vnquã fore; aut quid fuiſſe religioſi putatis, qui nunc tanto ſcelere ſe obſtrictum eſſe non ſentiat? qui in iudicium veniat? vbi ne precari quidem Iouem optimum maximum atque ab eo auxilium petere more omnium poſsit? à quo etiam dij immortales ſua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad ſuas res repetundas eſt conſtitutum. Miramur Athenis Mineruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab iſto deos tota Aſia, Græciaq. violatos, qui à capitolio manus abſtinere non potuerit? quod priuati homines de ſuis pecunijs ornant, ornaturiq. ſunt, id C. Verres ab regibus
72 ornari non eſt paſſus. Itaque hoc nefario ſcelere concepto, nihil poſtea tota in Sicilia neq; ſacri, neque religioſi eſſe duxit, ita ſeſe in ea prouincia per triennium geſsit, vt ab iſto non ſolum hominibus, verum etiam dijs immortali-
73 bus bellum indictum putaretur. Segeſta eſt oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente à Troia, atq; in hæc loca veniente, conditum eſſe demoſtrant. itaq; Segeſtani non ſolum perpetua ſocietate, atq; amicitia, verum etiam cognatione ſe cum populo Romano coniunctos eſſe arbitrantur. Hoc quondã oppidũ, cum illa ciuitas cum pœnis ſuo nomine ac ſua ſponte bellaret, à Carthaginienſibns vi captum, atque deiectum eſt: omniaq. quæ ornamẽto vrbi eſſe poſſent, Carthaginem ſunt ex illo loco deportata. fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ, tum ſumma atque antiquiſsima præditum. religione, tum ſingulari opere, artificioque perfectum. Hoc tranſlatum Carthaginem locum

tantũ

tantum, hominesq. mutarat: religionẽ quidem
priſtinam conſeruabat. nam propter eximiam
pulchritudinem etiam hoſtibus digna, quam ſan-
74 ctiſsimè colerent, videbatur. Aliquot ſæculis
poſt, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem
cepit. qua in victoria (videte hominis virtutẽ &
diligentiam, vt & domeſticis præclariſsimæ vir-
tutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio di-
gnam iſtius incredibilem audaciã iudicetis) cõ-
uocatis Siculis omnibus, quod diutiſsimè ſæpiſ-
ſimeq. Siciliam vexatam à Carthaginenſibus co-
gnouerat, iubet omnia conquiri: pollicetur ſibi
magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus, quæ cu-
iuſq; fuiſſent, reſtituerentur. tum illa, quæ quon-
dam fuerant, Himera ſublata, de quibus antea
dixi, Thermitanis ſunt reddita, tum alia Gelen-
ſibus, alia Agrigentinis, in quibus etiã ille nobi-
lis taurus, quem crudeliſsimus omnium Tyran-
norum Phalaris habuiſſe dicitur, quo viuos ſup-
plicij cauſa demittere homines, & ſubijcere
flammam ſolebat. quem taurum Scipio cum red-
deret Agrigentinis, dixiſſe dicitur, æquum eſſe
illos cogitare, vtrum eſſet Siculis vtilius, ſuiſne
ſeruire, an populo Romano obtemperare: cum
idem monumentum & domeſticæ crudelitatis, &
75 noſtræ manſuetudinis haberent. Illo tempore
Segeſtanis maxima cum cura hæc ipſa Diana,
de qua dicimus, redditur: reportatur Segeſtam:
in ſuis antiquis ſedibus ſumma cum gratulatio-
ne ciuium, & lætitia reponitur. hæc erat poſita
Segeſtæ, ſane excelſa in baſi: in qua grandibus
literis P. Africani nomen erat inciſum, eumque,
Carthagine capta, reſtituiſſe perſcriptum cole-

batur à ciuibus : ab omnibus aduenis viſebatur.
cum quæſtor eſſem, nihil mihi ab illis eſt demon
ſtratum prius. Erat admodum amplum, & excel-
ſum ſignum cum ſtola : veruntamen inerat in il-
la magnitudine ætas, atque habitus virginalis.
ſagittæ pendebant ab humero, ſiniſtra manu re-
tinebat arcum: dextra ardentem facem præfe-
76 rebat. Hanc cum iſte ſacrorum omnium ho-
ſtis, religionumq. prædo vidiſſet: quaſi ipſa illa
face percuſſus eſſet, ita flagrare cupiditate, atq;
amentia cœpit. Imperat magiſtratibus iſte, vt
eam demoliantur, & ſibi dent: nihil ſibi gratius
oſtendit futurum. illi vero dicere, id ſibi nefas
eſſe: ſeq. cum ſumma religione, tum ſummo me-
tu legum, & iudiciorum teneri, iſte tum petere
ab illis, tum minari, tum ſpem, tum metũ oſten-
dere: opponebant illi interdum nomen Africa-
ni: donum populi Rom. illud eſſe dicebant: nihil
ſe in eo poteſtatis habere, quod imperator cla-
riſſimus vrbe hoſtium capta, monumentũ victo-
riæ P.R. eſſe voluiſſet, cum iſte nihilo remiſſius,
atq; etiam multo vehemẽtius inſtaret quotidie,
res agitur in ſenatu: vehemẽter ab omnibus re-
clamatur. Itaq; illo tempore ac primo iſtius ad-
uentu pernegatur. poſtea quidquid erat oneris
in nautis, remigibusq. exigendis, in frumento
imperando, Segeſtanis præter cæteros impone-
bat, aliquanto amplius, quam ferre poſſent. præ-
terea magiſtratus eorum euocabat: optimum &
nobiliſſimum quemq. ad ſe arceſſebat: circum
omnia prouinciæ fora rapiebat: ſigillatim vni-
cuique calamitati fore ſe denunciabat: vniuer-
ſam ſe funditus illam euerſurum eſſe ciuitatem

minabatur. itaque aliquando multis malis, ma-
gnoq. metu victi Segeſtani, prætoris imperio pa
rendum eſſe decreuerunt. Magno cum luctu, &
gemitu totius ciuitatis, multis cum lachrymis &
lamentatione virorum, mulierumq. omnium, ſi-
77 mulacrum Dianæ tollendum locatur. Videte,
quanta religione fuerit. apud Segeſtanos reper-
tum eſſe, Iudices, ſcitote neminem neque libe-
rum, neque ſeruum, neque ciuem, neq; peregri-
num, qui illud ſignum auderet attingere. Bar-
baros quoſdam Lilybæo ſcitote aduocatos eſſe
operarios: hi denique illud ignari totius nego-
tij, ac religionis, mercede accepta, ſuſtulerunt.
quod cum ex oppido exportaretur, quem conuē-
tum mulierum factum eſſe arbitramini? quē fle-
tum maiorum natu? quorum nonnulli etiam il-
lum diem memoria tenebant, cum illa eadem
Diana Segeſtam Carthagine reuecta, victoriam
P. R. reditu ſuo nunciaſſet. quam diſſimilis hic
dies illi tempori videbatur: tum imperator po-
puli Rom. vir clariſſimus deos patrios reporta-
bat Segeſtanis, ex vrbe hoſtiū recuperatos: nunc
ex vrbe ſociorum prætor eiuſdem populi turpiſ-
ſimus, atq; impuriſſimus eoſdē illos deos nefario
ſcelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia eſt cla-
rius quam omnes Segeſtanas matronas, & virgi-
nes conueniſſe cum Diana exportaretur ex op-
pido, vnxiſſe vnguentis, compleſſe coronis, & flo
ribus, ture, odoribuſq. incenſis vſque ad agri fi-
78 nes proſecutas? Hanc tu tantam religionem, ſi
tum in imperio propter cupiditatem, atq; auda-
ciā nō pertimeſcebas, ne nunc quidē in tāto tuo
liberorumq. tuorū periculo perhorreſcis? Quem

tibi aut hominem, inuitis dijs immortalibus, aut vero deum tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atq; in otio religionē nullā attulit? quæ cū duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas incenſasq. vidiſſet, bis ex duorum bellorū flamma ferroq. ſeruata eſt: quæ Carthaginienſium victoria loco mutato religionem tamen non amiſit: P. Africani virtute religionē ſimul cum loco recuperauit. Quo quidē ſcelere ſuſcepto, cum inanis eſſet baſis, & in ea P. Africani nomen inciſum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non ſolùm religiones eſſe violatas, verum etiam P. Africani viri fortiſsimi rerum geſtarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ
79 C. Verrem ſuſtuliſſe. Quod cum iſti renuntiaretur de baſi ac literis, exiſtimauit homines in obliuionem totius negotij eſſe venturos, ſi etiā baſim, tanquam iudicem ſui ſceleris, ſuſtuliſſet. itaque tollendam iſtius imperio locauerunt, quæ vobis locatio ex publicis Segeſtanorum literis priore actione recitata eſt. Te nunc, P. Scipio, te, inquam lectiſsimum, ornatiſsimumq. adoleſcentem appello: abs te officium tuum debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro iſto, qui laudem, honoremq. familiæ veſtræ depeculatus eſt, pugnas? cur eum defenſum eſſe vis? cur ego tuas partes ſuſcipio? cur tuum onus ſuſtineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum qui illa ſuſtulit, defendit. cum mos à maioribus traditus ſit, vt monumenta maiorum ita ſuorum quiſque defendat, vt ea ne ornari quidem nomine alieno ſinat, tu iſti aderis,

ris, qui non obtruſit aliqua ex parte monumen-
ta P. Scipionis, ſed funditus ſuſtulit ac deleuit?
80 Quiſnam igitur per deos immortales tuebitur
P. Scipionis memoriam mortui? quis monumen-
ta, atque indicia virtutis, ſi tu ea relinquis, ac
deſeris? neque ſolum ſpoliata illa patiere, ſed
etiam eorum ſpoliatorem, vexatoremq. defen-
des? adſunt Segeſtani clientes tui, ſocij populi
Romani atque amici: certiorem te faciunt P. A-
fricanum, Carthagine deleta, ſimulachrum Dia-
næ maioribus ſuis reſtituiſſe: idq; apud Segeſta-
nos eius imperatoris nomine poſitum ac dedi-
catum fuiſſe: hoc Verrem demoliendũ, & aſpor-
tandum, nomenq. omnino P. Scipionis delendũ,
tollendumq; curaſſe: orant te, atq; obſecrant, vt
ſibi religionẽ, generi tuo laudem, gloriamq. re-
ſtituas: vt, quod ex vrbe hoſtium per P. Africa-
num recuperarint, id per te ex prædonis domo
conſeruare poſsint. Quid aut his reſpondere ho-
neſte potes, aut illi facere niſi, vt te, ac fidẽ tuã
implorent? adſunt, & implorant. potes dome-
ſticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes.
omnia in te ſunt, quæ aut fortuna hominibus, aut
natura largitur. non præcerpo fructũ officij tui:
non alienam mihi laudem appeto: non eſt pudo-
ris mei, P. Scipione florentiſsimo adoleſcẽte vi-
uo & incolumi, me propugnatorem monumento-
81 rum P. Scipionis, defenſoremq. profiteri. Quam
ob rem ſi ſuſcipis domeſticæ laudis patrociniũ,
me non ſolum ſilere de veſtris monumentis opor
tebit, ſed etiam lætari, P. Africani eiuſmodi eſſe
fortunas mortui, vt ẽius honos ab ijs, qui ex ea-
dem familia ſint, defendatur, neque vllum aduẽ-

ntium requiratur auxilium, ſi iſtius amicitia te impediet; ſic hoc, quod abs te poſtulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: ſuccedam ego vicarius tuo muneri, & ſuſcipiã partes quas alienas eſſe arbitrabar: vt iſta præclara nobilitas deſinat queri, populum Romanum hominibus nouis atq; induſtriis libenter honores mandare, ſemperq: mandaſſe. non eſt querendum in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum poſſe. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui virtute, ac nomine. talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus eſt, vt non vni familiæ, ſed vniuerſæ ciuitati commendatus eſſe debeat. Eſt aliqua mea pars virilis, quod eius ciuitatis ſum, quã ille amplam, illuſtrem, claramq. reddidit: præcipuè quòd in his artibus pro mea parte verſor, quarum ille princeps fuit, æquitate, induſtria, temperantia, defenſione miſerorum, odio improborum, quæ cognatio ſtudiorum, & artium propemodum non minus eſt coniuncta, quam iſta, qua vos delectamini, generis, & nominis.

82 Repeto abs te Verres, monumentum P. Africani: cauſam Siculorum, quam ſuſcepit, relinquo: iudicium de pecuniis repetundis, ne ſic hoc tempore: Segeſtanorum iniuriæ negligantur: baſis P. Africani reſtituatur: nomen inuictiſsimi imperatoris incidatur: ſignum pulcherrimum Carthagine captum reponatur. hæc abs te non Siculorum defenſor, non tuus accuſator, non Segeſtani poſtulant, ſed is, qui laudem, gloriamq. P. Africani tuendam, conſeruandamq. ſuſcepit. Non vereor, ne hoc officium meũ P. Seruilio iu-

dici non probem: qui cum res maximas geſſerit, monumentaq. ſuarum rerum maximè cõſtituat, atque in his elaboret: profectò volet hæc nõ ſolum ſuis poſteris, verumetiam omnibus viris fortibus, & bonis ciuibus defendenda, non ſpolianda improbis tradere. Non vereor, ne tibi Q. Catule, diſpliceat, cuius ampliſsimum in orbe terrarum, clariſsimumq. monumentum eſt, quamplurimos eſſe cuſtodes monumentorum, & putare omnes bonos alienæ gloriæ defenſionẽ ad of-
83 ficium ſuum pertinere. Equidem cæteris iſtius furtis, atque flagitiis ita moueor, vt ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior, vt nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum ſuam plenam ſtupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatiſſimi, ſanctiſſimique viri monumentum, Dianæ ſimulacrum virginis, in ea domo collocabit, in qua ſemper me-
84 retricum, lenonumque flagitia verſantur? At hoc ſolum Africani monumentum violaſti. quid? à Tyndaritanis non eiuſdem Scipionis beneficio poſitum ſimulachrum Mercurij pulcherrimè factum ſuſtuliſti? at quemadmodum dij immortales: quàm audacter, quàm libidinosè, quàm impudenter? audiſtis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honeſtiſsimos, ac principes ciuitatis: Mercurium, qui ſacris anniuerſariis apud eos, ac ſumma religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non ſolum ſuæ victoriæ, ſed etiam illorum fidei, ſocietatis monumentum, atq; indicium dediſſet, huius vi, ſcelere imperioq; eſſe ſublatum,

qui vt primum in illud oppidum venit, ſtatim
tanquam ita fieri non ſolum oporteret, ſed etiam
neceſſe eſſet, tanquã hoc ſenatus mandaſſet, po-
puluſq. Romanus iuſsiſſet, ita continuò ſignum
vt demolirentur, & Meſſanam deportarent, im-
85 perauit. Quod cum illis, qui aderant, indignũ,
qui audiebant, incredibile videretur, non eſt ab
iſto primo illo aduentu perſeueratum. diſcedens
mandat Proagoro Sopatro cuius verba audiſtis,
vt demoliatur. cùm recuſaret, vehementer mi-
natur. ita tũ ex illo oppido proficiſcitur Proa-
gorus refert rem ad ſenatum: vehementer vndi-
quereclamatur. ne multa: iterum iſte aliquan-
dò poſt ad illos venit. quærit continuò de ſigno.
reſpondetur ei Senatum non permittere, pœnam
capitis conſtitutam ſi iniuſſu ſenatus quiſquam
attigiſſet. ſimul religio cõmemoratur tum iſte,
Quam mihi religionem narras? quam pœnam?
quem ſenatum? viuum non te relinquam: mo-
riere virgis, niſi ſignum traditur. Sopater iterũ
flens ad ſenatum defert iſtius cupiditatem, mi-
naſq demonſtrat. Senatus Sopatro reſponſum
nullum dat, ſed commotus, perturbatuſq. diſce-
dit ille prætoris accerſitus nuntio, rem demon-
ſtrat: negat vllo modo fieri poſſe. Atq; hæc (ni-
hil enim prætermittendum de iſtius impudentia
videtur) agebantur in conuentu palam, de ſella,
86 ac de loco ſuperiore. Erat hyems ſumma, tem-
peſtas, vt ipſum Sopatrum dicere audiſtis, per-
frigida, imber maximus: cum iſte imperat licto-
ribus, vt Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſede-
bat, præcipitem in forum deijciant, nudumq. cõ-
ſtituant. vix erat hoc planè etiam imperatum,
cum

cum illum ſpoliatum, ſtipatumq. lictoribus videres. omnes ideo putabant, vt miſer atque innocens virgis cæderetur. fefellit hæc homines opinio. virgis iſte cæderet ſine cauſa ſocium Pop. Rom. atque amicum? non vſq; eo eſt improbus: non omnia ſunt in eo vno vitia: nunquã fuit crudelis. leuiter hominem clementerq. accepit. Equeſtres ſunt medio in foro Marcellorum ſtatuæ, ſicuti ferè cæteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq. prouincia recentiſsima erant, & maxima: in ea Sopatrum hominem tum domi nobilem, tum ſummo magiſtratu præditum. diuaricari, ac delegari iubet.
87 Quo cruciatu ſit affectus venire in mentẽ neceſſe eſt omnibus, cum eſſet vinctus, nudus, in aëre, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ crudelitatiq. fiebat donec populus, atque vniuerſa multitudo atrocitate rei, miſericordiaque commota, ſenatum clamore coëgit, vt ei ſimulachrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, vt ipſi ſeſe dij immortales vlciſcerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. tum frequens Senatus ad iſtum venit: pollicetur ſignum. Ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum iam pœnè obriguiſſet, vix viuus aufertur. Non poſſum diſpoſitè iſtum accuſare, ſi cupiam. opus eſt non ſolum ingenio, verum etiã
88 artificio quodã ſingulari. Vnum hoc crimen videtur eſſe, & a me pro vno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura ſunt: ſed ea quo pacto diſtinguere. ac ſeparare poſsim, neſcio. eſt pecuniarũ captarum, quod ſignum à ſociis pecuniæ magnæ

ſuſtu-

Digitized by Google

ſuſtulit: eſt peculatus, quod publice P.R. ſignũ,
de præda hoſtium captum, poſitum imperatoris
noſtri nomine, non dubitauit auferre: eſt maie-
ſtatis, quod imperij noſtri gloria, rerumq. geſta-
rum monumenta euertere, atque aſportare au-
ſus eſt: eſt ſceleris, quod religiones maximas
violauit: eſt crudelitatis, quod in hominem in-
nocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum,
nouum ac ſingulare ſupplicij genus excogita-
19 uit. Illud vero quid ſit iam non queo dicere:
quo nomine appellem, neſcio, quod in C. Mar-
celli ſtatua. Quid eſt hoc? patronus ne quod
erat? quid tum? quo id ſpectat? vtrum ea res ad
opem, an ad calamitatem clientium atq; hoſpi-
tũm valere debebat? an vt hoc oſtenderes, con-
tra vim tuã in patronis præſidij nihil eſſe? quis
hoc non intelligeret, in improbi præſentis impe-
rio maiorem eſſe vim quam in bonorum abſen-
tium patrocinio? an vero ex hoc illa tua ſingu-
laris ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contuma-
cia? detrahere videlicet aliquid te de magnitu-
dine Marcellorum putaſti? itaque nunc Siculo-
rum Marcelli non ſunt patroni: Verres in eo-
20 rum locum ſubſtitutus eſt. Quam in te tantam
virtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, vt
conarere clientelã tam illuſtrem, tam ſplendidæ
prouinciæ, transducere ad te, auferre a certiſſi-
mis, antiquiſſimiſq. patronis? tu iſta ſtultitia, ne-
quitia inertia, nõ modo totius Siciliæ, ſed vnius
tenuiſsimi Siculi clientelã tueri potes? tibi Mar
celli ſtatua pro patibulo in clientes Marcello-
rum fuit? tu ex illius honore in eos ipſos, qui ho
norem illi habuerant, ſupplicia quærebas? Quid
po-

poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitrabare? an verò id quód accidit? Nam Tyndaritani ſtatuã iſtius quam ſibi propter Marcellos altiore etiam baſi poni iuſſerat, deturbarunt: ſimul ac ſucceſſum iſti audierunt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad ſtatuam Siculi te prætore alligabãtur, eius religioni te eundẽ vinctũ, aſtrictumq. de-
91 damus. Ac primò, iudices, hoc ſignum Mercurij dicebat iſte Tyndaritanos C. Marcello huic Aeſernino vendidiſſe: atq; hoc ſua cauſa etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum quod mihi nunquam veriſimile viſum eſt, adoleſcentẽ illo loco natum: patronum Siciliæ, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis commodaturum, veruntamen ita res mihi tota prouiſa, atque præcauta eſt, vti ſi maximè eſſet inuentus, qui in ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenq. cuperet: tamen is proficere nihil poſſet: eos enim teſtes deduxi, & eas litteras deportaui, vt de iſtius facto
92 dubium nemini eſſe poſſet. Publicæ litteræ ſunt deportatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu publico. dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio publice legatum. Poleam quid is? vbi eſt? præſto eſt: teſtis eſt. Proagori Sopatri iuſſu. quis eſt hic? qui ad ſtatuam aſtrictus eſt. quid is? vbi eſt? teſtis eſt. vidiſtis hominem, & verba eius audiſtis. demoliendum curauit Demetritus Gymnaſiarchus, quod is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo vero ipſe præſens: Romæ nuper ipſum eſſe pollicitũ ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi eius rei teſtificatio tolleretur, cautumque eſſet,

eos

eos teſtimoniũ non eſſe dicturos . dixit hoc apud
vos Zoſippus , & Hiſmænias homines nobiliſsi-
93 mi, & principes Tyndaritanæ ciuitatis . Quid
Agrigento ? nonne eiuſdem P. Scipionis monu-
mentum, ſignum Apollinis pulcherrimum, cuius
in femine literulis minutis argenteis nomen Mi-
ronis erat inſcriptum , ex Aeſculapij religioſiſ-
ſimo fano ſuſtuliſti ? quod iſte, iudices ,cum clam
feciſſet, cum ad ſuum ſcelus illud, furtumq. ne-
farios quoſdam homines, improbos duces, atque
adiutores adhibuiſſet: vehementer commota ci-
uitas eſt . vno eodem tempore Agrigentini be-
neficium Africani , religionem domeſticam, or-
namentum vrbis, indicium victoriæ, teſtimonium
ſocietatis requirebant, itaque ab illis, qui prin-
cipes in ea ciuitate erant, præcipitur , & nego-
tium datur quæſtoribus,& ædilibus, vt noctu vi-
gilias agerent ad ædes ſacras etenim iſte Agri-
genti (credo propter multitudinem illorum ho-
minum , atque virtutem , & quod ciues Romani
viri fortes ac ſtrenui, & honeſti permulti in illo
oppido, coniunctiſsimo animo cum ipſis Agrigen
tinis viuunt , ac negotiantur (non audebat pa-
94 lam tollere, aut poſcere, quæ placebant . Her-
culis templum eſt apud Agrigentinos, non longè
à foro, ſane ſanctum apud illos , & religioſum .
ibi eſt ex ære ſimulachrum ipſius Herculis, quo
non facile quidquã dixerim me vidiſſe pulchrius
(tametſi non tam multum in iſtis rebus intelli-
go, quam multa vidi) vſque eo, iudices, vt rictus
eius, ac mentũ paullo ſit attritius, quòd in pre-
cibus,& gratulationibus, non ſolum id venerari,
verum etiam oſculari ſolent . Ad hoc templum

cum

Digitized by Google

cum eſſet iſte Agrigenti, duce Timarchide, repente nocte intempeſta ſeruorum armatorum fit concurſus, atque impetus. clamor à vigilibus, faniq. cuſtodibus tollitur. qui primo cum obſiſtere ac defendere conarentur, male multati clauis, ac fuſtibus repelluntur poſtea conuulſis repagulis, effractisq. valuis, demoliri ſignũ, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota vrbe percrebuit, expugnari deos patrios, non hoſtium aduentu, neq; repentino prædonum impetu, ſed ex domo atque cohorte prætoria manum fugitiuorum inſtructam armatamq.
95 veniſſe. Nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui nõ illa nocte eo nuncio excitatus ſurrexerit, telumq. quod cuique ſors offerebat, arripuerit. itaq; breui tempore ad fanum ex vrbe tota concurritur. Hora amplius iam in demoliendo ſigno permulti homines moliebantur. illud interea nulla lababat ex parte, cum alij vectibus ſubiectis conarentur cõmouere, alij deligatum omnibus mẽbris rapere ad ſe funibus, repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant ſeſe in fugam iſtius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen ſigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad iſtum prædonem religionum reuerterentur. Nunquã tantum mali eſt Siculis, quin aliquid facete, & commodè dicant: velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immaniſsimum Verrem, quam illum
96 aprum Erymanthium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati ſunt Aſſorini: poſtea viri fortes & fideles, ſed nequaquam ex

tam

tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate Chryſas eſt amnis, qui per Aſſorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius eſt in agro propter ipſam viam, qua Aſſoro itur Ennam. in eo Chryſæ eſt ſimulachrum præclarè factum è marmore: id iſte poſcere Aſſorinos propter ſingularem eius fani religionem non auſus eſt. Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu facta manu, armatique veniũt: fores ædis effringunt: æditimi, cuſtodeſq mature ſentiunt: ſignum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt, eijcitur fugatu q. Tlepolemus neque quidquam ex fano Chryſæ, præter vnum per-
97 paruulum ſignum ex ære, deſideratum eſt. Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt (iam enim mihi non modo breuiter de vnoquoq; dicendum eſt, ſed etiã prætereunda videntur eſſe permulta, vt ad maiora iſtius, & illuſtriora in hoc genere furta, & ſcelera veniamus) in hoc fano loricas, galeaſq. æneas, cælatas opere Corinthio, hydriaſq. grandes ſimili in genere, atq; eadẽ arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus præcellentiſsimus poſuerat, & ſuũ nomen inſcripſerat. Quid iam de iſto plura dicã, aut querar? omnia illa, iudices, abſtulit: nihil in religioſiſsimo fano, præter veſtigia violatæ religionis, nomenq. P. Scipionis reliquit, hoſtium ſpolia monumenta imperatorum, decora, atq; ornamenta fanorum poſthac his præclaris nominibus amiſſis, in inſtrumento, ac ſupellectili C. Verris nu-
98 merabuntur. Tu videlicet ſolus vaſis Corinthiis delectaris? tu illius æris temperatio-

tu operum lineamenta ſolertiſsimè perſpicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſsimus, atq: humaniſsimus? tu ſine vlla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine literis, intelligis & iudicas? vide ne ille non ſolum temperantia, ſed etiã intelligentia, te atq; iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit: nam quia, quã pulchra eſſent, intelligebat, idcirco exiſtimabat, ea nõ ad hominũ luxuriem, ſed ad ornatũ fanorum atq; oppidorum eſſe facta: vt poſteris noſtris mo-
99 numenta religioſa eſſe videantur. Audite etiã ſingularẽ eius, iudices, cupiditatẽ, audaciã, amẽtiam, in his præſertim ſacris polluendis, quæ nõ modo manibus attingi, ſed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrariũ Cereris eſt apud Catinenſes eadem religione qua Romæ, qua in cæteris locis, qua propè in toto orbe terrarũ. in eo ſacrario intimo fuit ſignum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiuſmodi eſſet, ſed ne eſſe quidem ſciebant. aditus enim in id ſacrarium non eſt viris: ſacra per mulieres ac virgines confici ſolent. hoc ſignũ noctu clam iſtius ſerui, ex illo religioſiſsimo, atque antiquiſsimo fano ſuſtulerunt. poſtridie ſacerdotes Cereris, atque illius fani antiſtites, maiores natu, probatæ, ac nobiles mulieres, rem ad magiſtratus ſuos deferunt, omnibus acerbum, indignum, lu-
100 ctuoſum deniq; videbatur. Tum iſte permotus illa atrocitate negotij: vt ab ſe ſceleris iſtius ſuſpicio remoueretur, dat hoſpiti ſuo cuidã negotiũ, vt aliquem reperiret, quem ea feciſſe inſimularet, daretq. operã vt is eo crimine dãnaretur ne ipſe eſſet in crimine res nõ procraſtinatur,

nam

nam cum iſte Catinam profectus eſſet. ſerui cuiuſdam nomen defertur his accuſatur: ficti teſtes in eum dantur: rem cunctus ſenatus Catinēſium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur ſecreto in curia, quid eſſet factum quemadmodum arbitrarentur ſignum eſſe ablatum: reſpondent illæ, prætoris in illo loco ſeruos eſſe viſos. res quæ eſſet antea non obſcura, ſacerdotum teſtimonio perſpicua eſſe cœpit, itur in conſilium: ſeruus ille innocens omnibus ſententijs abſoluitur: quo facilius vos hunc omni-
201 bus ſententijs condemnare poſſetis. Quid enim poſtulas Verres? quid ſperas? quid expectas? quem tibi deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eo ne tu ſeruos ad ſpoliandum fanum immitere auſus es, quo liberos adire ne orandi quidem cauſa fas erat? hiſne rebus manus afferre non dubitaſti, à quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant. tametſi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam ſceleratam, ac tam nefariam decidiſti, nam id concupiſti, quod nunquam videras: id, inquam, adamaſti, quod antea nō aſpexeras, auribus tu tantam cupiditatem concepiſti, vt eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum exi-
202 ſtimatio cōtineret. At ex viro bono, credo, audieras, & bono authore, qui id poteſt, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audiſti igitur ex muliere, quoniam id viri neq; vidiſſe, neq; noſſe poterant. qualem porro illam fœminam fuiſſe putatis, Iudices? quam pudicam, quæ cum Verre loqueretur? quam religioſam, quæ ſacrariū ſpoliandi oſtenderet rationē? atminime mirum, quę

ſacra

ſacra per ſummam caſtimoniam virorum,ac mulierum erãt, eadem per iſtius ſtuprum ac flagitium eſſe violata. Quid ergo? hoc ſolum auditione expetere cœpit, cùm id ipſe non vidiſſet: immo vero alia complura. ex quibus eligã ſpoliationem nobiliſſimi, atq; antiquiſſimi fani, de qua priore actione teſtes dicere audiſtis. nunc eadem illa quæſo audite & diligenter, ſicut a-
103 dhuc feciſtis, attendite. Inſula eſt Melita, Iudices, ſatis lato ab Sicila mari, periculoſoq. disiuncta: in qua eſt eodem nomine oppidum, quo iſte nunquam acceſſit quod tamen iſti textrinũ per triennium ad muliebrem veſtem conficiendã fuit. Ab eo oppido non longe in promontorio fanum eſt Iunonis antiquum: quod tanta religione ſemper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quę in his fere locis nauali prælio geſta atq. verſata ſunt, ſed etiam in hac prædonum multitudine ſemper inuiolatum ſanctumq fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum eſt, claſſe quondam Maſsiniſſæ regis ad eũ locum appulſa, præfectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine è fano ſuſtuliſſe, & eos in Africã portaſſe, Maſsiniſſæque donaſſe Regem quidem primo delectatum eſſe munere: poſt vbi audiſſet vnde eſſent ſtatim certos homines in quinqueremi miſiſſe, qui eos dentes reportarent. Itaq; in his inſcriptum litteris Punicis fuit, regem Maſsiniſsam imprudentem accepiſſe: re cognita, reponẽdos reſtituendosq. curaſſe. Erat pręterea magna vis eboris, multa ornamẽta in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac sũma ar-
104 te perfectæ. Hæc iſte oĩa, ne multis morer, vno impetu,

impetu, atq; vno nuntio per ſeruos Venerios, quos eius rei cauſa miſerat, tollenda atque aſportanda curauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuſo? quem legibus ac iudiciali iure perſequor? de quo vos ſententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenſes publice, ſpoliatum templum eſſe Iunonis: nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſepe acceſſerint, vbi piratę fere quot annis hyemare ſoleant: quod neque prædo violarit antea, neque hoſtis attigerit, id ab vno iſto ſic ſpoliatum eſſe, vt nihil omnino ſit relictum. hic nunc aut iſte reus, aut ego accuſator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut ſuſpicionibus in iudicium vocatur? dij ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerum nullam ſibi iſte neque inficiandi rationem, neq; defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à teſtibus, vrgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficijs tenetur: & manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit.

205 Nimium mihi diu videor in vno genere verſari criminum. ſentio, iudices, occurrendum eſſe ſatietati aurium, animorumq. veſtrorum. quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus ſum, reficite vos queſo, iudices, per deos immorrtales, per eos ipſos, de quorum religione iamdiu dicimus: dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota eſt. de quo ſi paulo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoſcite. rei magnitudo me breuiter perſtringere atrocitatem criminis

106 minis non ſinit. Vetus eſt hæc opinio, iudi-
ces, quæ conſtat ex antiquiſſimis Græcorum lit-
teris, atque monimentis, inſulam Siciliam to-
tam eſſe Cereri, & Liberę conſecratam. hoc cum
cæteræ gentes ſic arbitrantur, tum ipſis Siculis
tam perſuaſum eſt, vt animis eorũ inſitum, atque
innatum eſſe videatur. Nam & natas eſſe has in
his locis deas: & fruges in ea terra primum re-
pertas arbitrãtur, & raptam eſſe Liberam. quam
eandẽ Proſerpinã vocant, ex Ennenſiũ nemore:
qui locus, quod in media eſt inſula ſitus, vmbi-
licus Siciliæ nominatur quam cum inueſtigare,
& conquirere Ceres vellet, dicitur inflammaſſe
tædas ijs ignibus, qui ex Aetnæ vertice erum-
punt: quas ſibi cum ipſa præferret: orbem om-
107 nium peragraſſe terrarum. Enna autem, vbi
ea, quæ dico, geſta eſſe memorantur, eſt loco
præcelſo, atque edito: quo in ſummo eſt æquata
agri planities, & aquæ perẽnes. tota vero omni
aditu circumciſa, atq; dirempta eſt. quam circa
lacus, lucique ſunt plurimi, & lectiſſimi flores
omni tempore anni: locus vt ipſe raptum illũ vir-
ginis, quem iam à pueris accepimus, declarare
videatur. Etenim prope eſt ſpelunca quædam,
conuerſa ad Aquilonem, infinita altitudine, qua
Ditem patrem ferunt repente cum curru extitiſ-
ſe, abreptamque ex eo loco virginem ſecum aſ-
portaſſe, & ſubito non longe à Siracuſis pene-
traſſe ſub terras, lacumq; in eo loco repente ex-
titiſſe: vbi vſque ad hoc tempus Syracuſani fe-
ſtos dies anniueſarios agunt, celeberrimo vi-
rorum, mulierumque conuentu. Propter huius
opinionis vetuſtatem, quod eorum in his locis

veſtigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quædam tota Sicilia priuatim ac publice religio eſt Cereris Ennenſis. Etenim multa ſæpe prodigia vim eius numenq; declarãt: multis ſæpe in difficillimis rebus præſens auxilium eius ablatum eſt, vt hæc inſula ab ea non ſolum diligi, ſed etiam incoli, cuſtodiriq. videatur.
108 Nec ſolum Siculi, verum etiam cæteræ gentes nationesq. Ennenſem Cererem maxime colunt. etenim ſi Athenienſiũ ſacra ſumma cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur, frugesque attuliſſe: quantam eſſe religionem conuenit eorum, apud quos eam natam eſſe & fruges inueniſſe conſtat? Itaq; apud patres noſtros atroci, ac difficili reip. tempore, cũ Tib. Graccho occiſo, magnorum periculorũ metus ex oſtentis portenderetur, P. Mucio, L. Calphurnio COS. aditũ eſt ad libros Sibyllinos: in quibus inuentum eſt, Cererem antiquiſſimam placari oportere. tũ ex ampliſſimo collegio decemuirali ſacerdotes populi Romani, cum eſſet in vrbe noſtra Cereris, pulcherrimũ, & magnificentiſsimum templum, tamen vſque Ennam profecti ſunt. tanta enim erat authoritas & vetuſtas illius religionis, vt cum illuc irent, non ad ædem Cereris, ſed ad ipſam Cererẽ proficiſci
109 viderentur. Non obtũdam diuitius aures veſtras, iamdudũ vereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorũ ratione, & quotidiana dicẽdi conſuetudine eſſe videatur. hoc dico hanc ipsã Cererẽ antiquiſsimã, religioſiſsimã, principem omnium ſacrorum, quæ apud omnes gentes, nationeſque ſiunt à C. Verre ex ſuis templis ac ſedibus eſſe
ſubla-

ſublatam. Qui acceſſiſtis Ennam, vidiſtis ſimulacrum Cereris è marmore, & in altero templo Liberæ. ſunt ea perampla, atque præclara, ſed non ita antiqua: Ex ære fuit quoddā modica amplitudine, ac ſingulari opere, cum facibus, perantiquum omniū illorum, quæ ſunt in eo fano, multo antiquiſsimū, id ſuſtulit. ac tamen eo con-
110 tentus non fuit. Ante ædē Cereris in aperto ac propatulo loco ſigna duo ſunt, Cereris vnum, alterū Triptolemi, & pulcherrima, & perampla, his pulchritudo periculo, amplitudo ſaluti, fuit: quod eorum demolitio, atque aſportatio perdifficilis videbatur. inſiſtebat in manu Cereris dextra ſimulacrum pulcherrime factum Victorię. hoc iſte è ſigno Cereris auellendum, aſportandumq. curauit. Qui tandē iſtius animus eſt nunc in recognitione ſcelerū ſuorum, cum ego ipſe in commemoratione eorum non ſolum animo commouear; verum etiam corpore perhorreſcam? venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mētē: verſantur, ante oculos omnia, dies ille, quo ego Ennam cum veniſſem, præſto mihi ſacerdotes Cereris cum infulis, ac verbenis fuerūt, concio conuentuſque ciuium: in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitusq. fiebant, vt acerbiſsimus tota vrbe luctus verſari videretur.
111 Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importuniſsimas iſtius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti, oppreſſiq. erant, conquerebātur: Cereris numē, ſacrorū vetuſtatē fani religionem, iſtius ſceleratiſsimi atq; audaciſsimi ſupplicio expiari volebant; omnia ſe cetera pati,

ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus,
vt Verres alter Orcus veniſſe Ennā, & non Pro-
ſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abripuiſſe Cere-
rem videretur. Etenim vrbs illa nō vrbs videtur,
ſed fanum Cereris eſſe: habitare apud ſeſe Ce-
rerem Ennenſes arbitrantur: vt mihi non ciues
illius ciuitatis, ſed omnes ſacerdotes, omnes
accolæ, atque anſtitites Cereris eſſe videantur.
112 Ennæ, tu ſimulachrū Cereris tollere audebas?
Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere. &
deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil
violare, nihil attingere auſi ſunt: in quibus e-
rant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt, quam
religioni. tenuerunt enim P. Popilio, P. Rupi-
lio COSS. illum locum ſerui fugitiui, barbari,
hoſtes. ſed neque tam ſerui illi dominorum, quā
tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis.
quam tu à iure, & à legibus: neque tam barbari
lingua, & natione, illi, quam tu natura & mo-
ribus: neque illi tam hoſtes hominibus, quam tu
dijs immortalibus. Quæ deprecatio eſt igitur ei
reliqua, qui indignitate ſeruos, temeritate fu-
gitiuos, ſcelere barbaros, crudelitate hoſtes vi-
113 cerit? Audiſtis Theodorum, & Numinium, &
Nicaſionem legatos Ennēſes publice dicere, ſeſe
à ſuis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verrē
adirent, & eum ſimulacrum Cereris, & victoriæ
repoſcerēt: id ſi impetraſſent, tū vt morē veterē
Ennenſium conſeruarent, publice in eū, tametſi
vexaſſet Siciliā, tamē quoniam hæc à maioribus
cōſtituta accepiſsēt, teſtimoniū ne quod dicerēt:
ſin autem ea non reddidiſſet, tū vt iudicio adeſ-
ſēt, tū vti de eius iniurijs iudices docerent, ſed
multo

multo maxime de religione quererentur. quas illorũ querimonias nolite per deos immortales aſpernari, nolite cõtemnere. ac negligere iudices. Aguntur iniuriæ ſociorum: agitur vis legum: agitur exiſtimatio, veritaſq; iudiciorum quæ ſunt omnia permagna: verum illud maximũ: tanta religione obſtricta tota prouincia eſt, tanta ſuperſtitio ex iſtius facto mentes omnium Siculorum occupauit, vt quæcunque accidunt publicè vel priuatim incommoda propter eam
114 cauſam ſcelere iſtius euenire videantur. Audiſtis Centuripinos, Agyrinenſes, Catinenſes, Herbitenſes, Ennenſes, complures alios publice dicere, quæ ſolitudo eſſet in agris, quæ vaſtitas, quæ fuga aratorum: quàm deſerta, quã inculta, quã relicta omnia. ea tametſi iſtius multis & varijs iniurijs acciderunt, tamen hæc vna cauſa in opinione Siculorum plurimũ valet, quod Cerere violata, omnes cultus, fructuſq. Cereris in his locis interijſſe arbitrantur. Medemini religioni ſociorum, iudices conſeruate veſtram autoritatem. Neq; enim hæc externa nobis eſt religio, neque aliena. quod ſi eſſet, ſi ſuſcipere eã nolletis, tamen in eo, qui violaſſet, ſancire vos
115 velle oporteret. Nũc vero in cõmuni omniũ gentium religione, inque his ſacris, quæ maiores noſtri ab exteris nationibus adſcita atque accerſita coluerunt, quæ ſacra, vt erant reuera, ſic appellari Græca voluerunt, negligentes ac diſſoluti ſi cupiamus, eſſe qui poſſumus? Vnius etiã vrbis omnium pulcherrimæ, atq; ornatiſſimæ Syracuſarum direptionẽ cõmemorabo, & in medium proferam, iudices: vt aliquando totam

tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate Chryſas eſt amnis, qui per Aſſorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius eſt in agro propter ipſam viam, qua Aſſoro itur Ennam. in eo Chryſæ eſt ſimulachrum præclarè factum è marmore: id iſte poſcere Aſſorinos propter ſingularem eius fani religionem non auſus eſt. Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu facta manu, armatique veniūt: fores ædis effringunt: æditimi, cuſtodeſq mature ſentiunt: ſignum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt, eijcitur fugatu‑q. Tlepolemus neque quidquam ex fano Chryſæ, præter vnum per‑
97 paruulum ſignum ex ære, deſideratum eſt. Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt (iam enim mihi non modo breuiter de vnoquoq; dicendum eſt, ſed etiā prætereunda videntur eſſe permulta, vt ad maiora iſtius, & illuſtriora in hoc genere furta, & ſcelera veniamus) in hoc fano loricas, galeaſq. æneas, cælatas opere Corinthio, hydriaſq. grandes ſimili in genere, atq; eadē arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus præcellentiſsimus poſuerat, & ſuū nomen inſcripſerat. Quid iam de iſto plura dicā, aut querar? omnia illa, iudices, abſtulit: nihil in religioſiſsimo fano, præter veſtigia violatæ religionis, nomenq. P. Scipionis reliquit, hoſtium ſpolia monumenta imperatorum, decora, atq; ornamenta fanorum poſthac his præclaris nominibus amiſſis, in inſtrumento, ac ſupellectili C. Verris nu‑
98 merabuntur. Tu videlicet ſolus vaſis Corinthiis delectaris? tu illius æris temperationem,

tu operum lineamenta ſolertiſsimè perſpicis?
hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſsi-
mus, atq; humaniſsimus? tu ſine vlla bona arte,
ſine humanitate, ſine ingenio, ſine literis, intel-
ligis & iudicas? vide ne ille non ſolum tempe-
rantia, ſed etiã intelligentia, te atq; iſtos, qui ſe
elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quã pul
chra eſſent, intelligebat, idcirco exiſtimabat, ea
nõ ad hominũ luxuriem, ſed ad ornatũ fanorum
atq; oppidorum eſſe facta: vt poſteris noſtris mo
99 numenta religioſa eſſe videantur. Audite etiã
ſingularẽ eius, iudices, cupiditatẽ, audaciã, amẽ-
tiam, in his præſertim ſacris polluendis, quæ nõ
modo manibus attingi, ſed ne cogitatione qui-
dem violari fas fuit. Sacrariũ Cereris eſt apud
Catinenſes eadem religione qua Romæ, quã in
cæteris locis, quã propè in toto orbe terrarũ. in
eo ſacrario intimo fuit ſignum Cereris peranti-
quum: quod viri, non modo cuiuſmodi eſſet, ſed
ne eſſe quidem ſciebant. aditus enim in id ſa-
crarium non eſt viris: ſacra per mulieres ac vir-
gines confici ſolent. hoc ſignũ noctu clam iſtius
ſerui, ex illo religioſiſsimo, atque antiquiſsimo
fano ſuſtulerunt. poſtridie ſacerdotes Cereris,
atque illius fani antiſtites, maiores natu, proba-
tæ, ac nobiles mulieres, rem ad magiſtratus
ſuos deferunt, omnibus acerbum, indignum, lu-
100 ctuoſum deniq; videbatur. Tum iſte permotus
illa atrocitate negotij: vt ab ſe ſceleris iſtius
ſuſpicio remoueretur, dat hoſpiti ſuo cuidã ne-
gotiũ, vt aliquem reperiret, quem ea feciſſe inſi-
mularet, daretq. operã vt is eo crimine dãnare-
tur ne ipſe eſſet in crimine res nõ procraſtinatur,

nam

nam cum iſte Catinam profectus eſſet. ſerui
cuiuſdam nomen defertur his accuſatur: ficti te-
ſtes in eum dantur: rem cunctus ſenatus Catinē-
ſium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex
his quæritur ſecreto in curia, quid eſſet factum
quemadmodum arbitrarentur ſignum eſſe abla-
tum: reſpondent illæ, prætoris in illo loco ſer-
uos eſſe viſos. res quæ eſſet antea non obſcura,
ſacerdotum teſtimonio perſpicua eſſe cœpit, itur
in conſilium: ſeruus ille innocens omnibus ſen-
tentijs abſoluitur: quo facilius vos hunc omni-
101 bus ſententijs condemnare poſſetis. Quid enim
poſtulas Verres? quid ſperas? quid expectas?
quem tibi deorum, aut hominum auxilio putas
futurum? eo ne tu ſeruos ad ſpoliandum fanum
immitere auſus es, quo liberos adire ne orandi
quidem cauſa fas erat? hiſne rebus manus affer-
re non dubitaſti, à quibus etiam oculos cohibe-
re te religionum iura cogebant. tametſi ne ocu-
lis quidem captus in hanc fraudem tam ſcele-
ratam, ac tam nefariam decidiſti, nam id concu-
piſti, quod nunquam videras: id, inquam, ada-
maſti, quod antea nō aſpexeras, auribus tu tan-
tam cupiditatem concepiſti, vt eam non metus,
non religio, non deorum vis, non hominum exi-
102 ſtimatio cōtineret. At ex viro bono, credo, au-
dieras, & bono authore, qui id poteſt, qui ne ex
viro quidem audire potueris? Audiſti igitur ex
muliere, quoniam id viri neq; vidiſſe, neq; noſſe
poterant. qualem porro illam fœminam fuiſſe
putatis, Iudices? quam pudicam, quæ cum Verre
loqueretur? quam religioſam, quæ ſacrariū ſpo-
liandi oſtenderet rationē? atminime mirum, quę

ſacra

Digitized by Google

ſacra per ſummam caſtimoniam virorum, ac mu-
lierum erãt, eadem per iſtius ſtuprum ac flagi-
tium eſſe violata. Quid ergo? hoc ſolum audi-
tione expetere cœpit, cùm id ipſe non vidiſſet:
immo vero alia complura. ex quibus eligã ſpo-
liationem nobiliſſimi, atq; antiquiſſimi fani, de
qua priore actione teſtes dicere audiſtis nunc
eadem illa quæſo audite & diligenter, ſicut a-
103 dhuc feciſtis, attendite. Inſula eſt Melita, Iu-
dices, ſatis lato ab Sicila mari, periculoſoq. diſ-
iuncta: in qua eſt eodem nomine oppidum, quo
iſte nunquam acceſſit quod tamen iſti texſtrinũ
per triennium ad muliebrem veſtem conficiendã
fuit. Ab eo oppido non longe in promontorio fa-
num eſt Iunonis antiquum: quod tanta religio-
ne ſemper fuit, vt non modo illis Punicis bellis,
quę in his fere locis nauali prælio geſta atq. ver
ſata ſunt, ſed etiam in hac prædonum multitudi-
ne ſemper inuiolatum ſanctumq fuerit. Quin
etiam hoc memoriæ proditum eſt, claſſe quon-
dam Maſsiniſſæ regis ad eũ locum appulſa, præ-
fectum regium dentes eburneos incredibili ma-
gnitudine è fano ſuſtuliſſe, & eos in Africã por-
taſſe, Maſsiniſſæque donaſſe Regem quidem
primo delectatum eſſe munere: poſt vbi audiſſet
vnde eſſent ſtatim certos homines in quinque-
remi miſiſſe, qui eos dentes reportarent. Itaq;
in his inſcriptum litteris Punicis fuit, regem
Maſsiniſsam imprudentem accepiſſe: re cogni-
ta, reponẽdos reſtituendosq. curaſſe. Erat prę-
terea magna vis eboris, multa ornamẽta in qui-
bus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac sũma ar-
104 tę perfectæ. Hæc iſte oĩa, ne multis morer, vno

impetu, atq; vno nuntio per ſeruos Venerios, quos eius rei cauſa miſerat, tollenda atque aſportanda curauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuſo? quem legibus ac iudiciali iure perſequor? de quo vos ſententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenſes publice, ſpoliatum templum eſſe Iunonis: nihil iſtum in religioſiſſimo ſano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſepe acceſſerint, vbi piratę fere quot annis hyemare ſoleant: quod neque prædo violarit antea, neque hoſtis attigerit, id ab vno iſto ſic ſpoliatum eſſe, vt nihil omnino ſit relictum. hic nunc aut iſte reus, aut ego accuſator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut ſuſpicionibus in iudicium vocatur? dij ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerum nullam ſibi iſte neque inficiandi rationem, neq; defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à teſtibus, vrgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficijs tenetur: & manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit.

305 Nimium mihi diu videor in vno genere verſari criminum. ſentio, iudices, occurrendum eſſe ſatietati aurium, animorumq. veſtrorum. quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus ſum, reficite vos queſo, iudices, per deos immorrtales, per eos ipſos, de quorum religione iamdiu dicimus: dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota eſt. de quo ſi paulo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoſcite. rei magnitudo me breuiter perſtringere atrocitatem criminis

minis

106 minis non ſinit. Vetus eſt hæc opinio, iudices, quæ conſtat ex antiquiſſimis Græcorum litteris, atque monimentis, inſulam Siciliam totam eſſe Cereri, & Liberę conſecratam. hoc cum cæteræ gentes ſic arbitrantur, tum ipſis Siculis tam perſuaſum eſt, vt animis eorũ inſitum, atque innatum eſſe videatur. Nam & natas eſſe has in his locis deas: & fruges in ea terra primum repertas arbitrãtur, & raptam eſſe Liberam. quam eandẽ Proſerpinã vocant, ex Ennenſiũ nemore: qui locus, quod in media eſt inſula ſitus, vmbilicus Siciliæ nominatur quam cum inueſtigare, & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammaſſe tædas ijs ignibus, qui ex Aetnæ vertice erumpunt: quas ſibi cum ipſa præferret: orbem om-
107 nium peragraſſe terrarum. Enna autem, vbi ea, quæ dico, geſta eſſe memorantur, eſt loco præcelſo, atque edito: quo in ſummo eſt æquata agri planities, & aquæ perẽnes. tota vero omni aditu circumciſa, atq; dirempta eſt. quam circa lacus, lucique ſunt plurimi, & lectiſſimi flores omni tempore anni: locus vt ipſe raptum illũ virginis, quem iam à pueris accepimus, declarare videatur. Etenim prope eſt ſpelunca quædam, conuerſa ad Aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitiſſe, abreptamque ex eo loco virginem ſecum aſportaſſe, & ſubito non longe à Siracuſis penetraſſe ſub terras, lacumq; in eo loco repente extitiſſe: vbi vſque ad hoc tempus Syracuſani feſtos dies anniueſarios agunt, celeberrimo virorum, mulierumque conuentu. Propter huius opinionis vetuſtatem, quod eorum in his locis

veſtigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quædam tota Sicilia priuatim ac publice religio eſt Cereris Ennenſis. Etenim multa ſæpe prodigia vim eius numenq; declarát: multis ſæpe in difficillimis rebus præſens auxilium eius ablatum eſt, vt hæc inſula ab ea non ſolum diligi, ſed etiam incoli, cuſtodiriq. videatur.
108 Nec ſolum Siculi, verum etiam cæteræ gentes nationesq. Ennenſem Cererem maxime colunt. etenim ſi Athenienſiũ ſacra ſumma cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur, frugesque attuliſſe: quantam eſſe religionem conuenit eorum, apud quos eam natam eſſe & fruges inueniſſe conſtat? Itaq; apud patres noſtros atroci, ac difficili reip. tempore, cũ Tib. Graccho occiſo, magnorum periculorũ metus ex oſtentis portenderetur, P. Mucio, L. Calphurnio COS. aditũ eſt ad libros Sibyllinos: in quibus inuentum eſt, Cererem antiquiſſimam placari oportere. tũ ex ampliſſimo collegio decemuirali ſacerdotes populi Romani, cum eſſet in vrbe noſtra Cereris, pulcherrimũ, & magnificentiſsimum templum, tamen vſque Ennam profecti ſunt. tanta enim erat authoritas & vetuſtas illius religionis, vt cum illuc irent, non ad ædem Cereris, ſed ad ipſam Cererẽ proficiſci
109 viderentur. Non obtũdam diuitius aures veſtras, iamdudũ vereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorũ ratione, & quotidiana dicẽdi conſuetudine eſſe videatur. hoc dico hanc ipſã Cererẽ antiquiſsimã, religioſiſsimã, principem omnium ſacrorum, quæ apud omnes gentes, nationeſque fiunt à C. Verre ex ſuis templis ac ſedibus eſſe

ſubla-

ſublatam. Qui acceſſiſtis Ennam, vidiſtis ſimulacrum Cereris è marmore, & in altero templo Liberæ. ſunt ea perampla, atque præclara, ſed non ita antiqua: Ex ære fuit quoddã modica amplitudine, ac ſingulari opere, cum facibus, perantiquum omniũ illorum, quæ ſunt in eo fano, multo antiquiſsimũ, id ſuſtulit. ac tamen eo con-
110 tentus non fuit. Ante ædẽ Cereris in aperto ac propatulo loco ſigna duo ſunt, Cereris vnum, alterũ Triptolemi, & pulcherrima, & perampla, his pulchritudo periculo, amplitudo ſaluti, fuit: quod eorum demolitio, atque aſportatio perdifficilis videbatur. inſiſtebat in manu Cereris dextra ſimulacrum pulcherrime factum Victoriæ. hoc iſte è ſigno Cereris auellendum, aſportandumq. curauit. Qui tandẽ iſtius animus eſt nunc in recognitione ſcelerũ ſuorum, cum ego ipſe in commemoratione eorum non ſolum animo commouear; verum etiam corpore perhorreſcam? venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mẽtẽ: verſantur, ante oculos omnia, dies ille, quo ego Ennam cum veniſſem, præſto mihi ſacerdotes Cereris cum inſulis, ac verbenis fuerũt, concio conuentuſque ciuium: in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitusq. fiebant, vt acerbiſsimus tota vrbe luctus verſari videretur.
111 Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importuniſsimas iſtius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti, oppreſſiq. erant, conquerebãtur: Cereris numẽ, ſacrorũ vetuſtatẽ fani religionem, iſtius ſceleratiſsimi atq; audaciſsimi ſupplicio expiari volebant: omnia ſe cetera pati,

L 2 ac

ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus veniſſe Ennã, & non Proſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abripuiſſe Cererem videretur. Etenim vrbs illa nõ vrbs videtur, ſed fanum Cereris eſſe: habitare apud ſeſe Cererem Ennenſes arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis, ſed omnes ſacerdotes, omnes accolæ, atque anſtitites Cereris eſſe videantur.
112 Ennæ, tu ſimulachrũ Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere. & deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere auſi ſunt: in quibus erant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popilio, P. Rupilio COSS. illum locum ſerui fugitiui, barbari, hoſtes. ſed neque tam ſerui illi dominorum, quã tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis. quam tu à iure, & à legibus: neque tam barbari lingua, & natione, illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hoſtes hominibus, quam tu dijs immortalibus. Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua, qui indignitate ſeruos, temeritate fugitiuos, ſcelere barbaros, crudelitate hoſtes vi-
113 cerit? Audiſtis Theodorum, & Numinium, & Nicaſionem legatos Ennẽſes publice dicere, ſeſe à ſuis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verrẽ adirent, & eum ſimulacrum Cereris, & victoriæ repoſcerẽt: id ſi impetraſſent, tũ vt morẽ veterẽ Ennenſium conſeruarent, publice in eũ, tametſi vexaſſet Siciliã, tamẽ quoniam hæc à maioribus cõſtituta accepiſsẽt, teſtimoniũ ne quod dicerẽt: ſin autem ea non reddidiſſet, tũ vt iudicio adeſſẽt, tũ vti de eius iniurijs iudices docerent, ſed
multo

multo maxime de religione quererentur. quas illorũ querimonias nolite per deos immortales aſpernari, nolite cõtemnere. ac negligere iudices. Aguntur iniuriæ ſociorum: agitur vis legum: agitur exiſtimatio, veritaſq; iudiciorum quæ ſunt omnia permagna: verum illud maximũ: tanta religione obſtricta tota prouincia eſt, tanta ſuperſtitio ex iſtius facto mentes omnium Siculorum occupauit, vt quæcunque accidunt publicè vel priuatim incommoda propter eam
114 cauſam ſcelere iſtius euenire videantur. Audiſtis Centuripinos, Agyrinenſes, Catinenſes, Herbitenſes, Ennenſes, complures alios publice dicere, quæ ſolitudo eſſet in agris, quæ vaſtitas, quæ fuga aratorum: quàm deſerta, quã inculta, quã relicta omnia. ea tametſi iſtius multis & varijs iniurijs acciderunt, tamen hæc vna cauſa in opinione Siculorum plurimũ valet, quod Cerere violata, omnes cultus, fructuſq. Cereris in his locis interijſſe arbitrantur. Medemini religioni ſociorum, iudices conſeruate veſtram autoritatem. Neq; enim hæc externa nobis eſt religio, neque aliena. quod ſi eſſet, ſi ſuſcipere eã nolletis, tamen in eo, qui violaſſet, ſancire vos
115 velle oporteret. Nũc vero in cõmuni omniũ gentium religione, inque his ſacris, quæ maiores noſtri ab exteris nationibus adſcita atque accerſita coluerunt, quæ ſacra, vt erant reuera, ſic appellari Græca voluerunt, negligentes ac diſſoluti ſi cupiamus, eſſe qui poſſumus? Vnius etiã vrbis omnium pulcherrimæ, atq; ornatiſſimæ Syracuſarum direptionẽ cõmemorabo, & in medium proferam, iudices: vt aliquando totam

huius generis orationem concludam, ac definiã. Nemo fere veſtrum eſt, quin quemadmodum captæ ſint à M. Marcello Syracuſæ, ſæpe audierit: nonnunquam etiã in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui conſtitutas
116 accepit, captas dicetis Syracuſas. Ac iam illa omitto, quæ diſperſè à me multis locis dicentur. ac dicta ſunt: forum Syracuſanorum, quod introitu Marcelli à plurima cæde ſeruatum eſt, id aduentu Verris Siculorum innocentium ſanguine redũdaſſe, portum Syracuſanorum, qui tum & noſtris claſſibus, & Carthaginienſium clauſus fuiſſet, eum, iſto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibusq. potuiſſe: mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas: quæ tum, vrbe capta, commiſſa non ſunt neq; odio hoſtili, neq; licentia militari, neq; more belli, neq; iure victoriæ, mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab iſto per triennium perfecta ſunt ea, quæ coniuncta cũ illis rebus ſunt, de quibus antea dixi, cogno-
117 ſcite. Vrbẽ Syracuſas maximam eſſe Græcarũ vrbium, pulcherrimamq. omnium ſæpe audiſtis. eſt, iudices, ita, vt dicitur. nam & ſitu eſt communito, tum ex omni aditu vel terra, vel mari præclaro ad aſpectum: & portus habet prope in ædificatione aſpectuq. vrbis incluſos: qui cum diuerſos inter ſe aditus habeãt, in exitu coniunguntur, & confluunt, eorũ coniunctione pars oppidi, quæ appellatur Inſula, mari diſiũcta angu-
ſto,

118 ſto, ponte rurſum adiungitur, & continetur. Ea tanta eſt vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis conſtare dicatur. quarum vna eſt ea, quam dixi, Inſula: quæ duobus portubus cincta, in vtriuſque portus oſtium aditumq. proiecta eſt: in qua domus eſt, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores vti ſolent. in ea ſunt ædes ſacræ complures, ſed duæ, quæ longe cæteris antecellunt, Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante iſtius aduentum ornatiſſima, Mineruæ. In hac inſula extrema eſt fons aquæ dulcis, cui nomen Arethuſa eſt, incredibili magnitudine, pleniſſimus piſcium, qui fluctu totus operiretur, niſi munitione, ac mole lapidum
119 à mari diſiunctus eſſet. Altera autem eſt vrbs Syracuſis, cui nomen Acradina eſt: in qua forum maximum pulcherrimæ porticus, ornatiſſimum prytaneum, ampliſſima eſt curia, templumque egregium Iouis Olympij: cæteræque vrbis partes vna lata via perpetua, multiſque tranſuerſis diuiſæ, priuatis ædificijs continentur. Tertia eſt vrbs, quæ quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, Tyche nominata eſt: in qua & gymnaſium ampliſſimum eſt, & complures ædes ſacræ: coliturque ea pars, & habitatur frequentiſſime. Quarta autem eſt vrbs, quæ, quia poſtrema ædificata eſt, Neapolis nominatur: quam ad ſummam theatrum eſt maximum: præterea duo templa ſunt egregia, Cereris vnum, alterum Liberæ: ſignumque Apollinis qui Theſmotes vocatur, pulcherrimum & maximum, quod iſte ſi portare potuiſſet, non dubitaſſet
120 auferre. Nunc ad Marcellum reuertar, ne hæc à me ſine cauſa commemorata eſſe videantur.

qui

qui cum tam præclaram vrbem vi, copijsq; ce-
piſſet, non putauit ad laudem populi Romani
hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua
præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere, &
extinguere. itaque ædificijs omnibus publicis,
& priuatis ſacris, & profanis ſic pepercit, quaſi
ad ea defendenda cum exercitu non expugnan-
da veniſſet in ornatu vrbis habuit victoriæ ra-
tionẽ: habuit humanitatis victoriæ putabat eſſe:
eſſe, multa Romam deportare, quæ ornamento
vrbi eſſe poſſent: humanitatis, non plane ſpo-
liare vrbem: prçſertim quam conſeruare voluiſ-
121 ſet. In hac partitione ornatus, non plus vi-
ctoria Marcelli populo Romano appetiuit, quã
humanitas Syracuſanis reſeruauit. Romam quæ
aſportata ſunt, ad ædem Honoris atque Virtu-
tis, itemque alijs in locis videmus. nihil in æ-
dibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano.
putauit, ſi vrbis ornamenta domum ſuam non
contuliſſet, domum ſuam vrbi ornamento futu-
ram. Syracuſis autem permulta, atque egregia
reliquit: deum vero nullum violauit, nullum at-
tigit. Conferte Verrem, non vt hominem cum
homine comparetis: neque tali viro mortuo
fiat iniuria, ſed vt pacem cum bello, leges cum
vi, forum & iuriſdictionem cum ferro, & armis,
aduentum & comitatum cum exercitu & victo-
122 ria conferatis. Aedes Mineruæ eſt in inſula,
de qua ante dixi, quam Marcellus non attigit,
quam plenam atque ornatam reliquit, quæ ab
iſto ſic ſpoliata, atq; direpta eſt, non vt ab hoſte
aliquo, qui tamẽ in bello religionũ, & conſuetu-
dinis iura retineret: ſed vt à barbaris prædo-

nibus

nibus vexata eſſe videatur. Pugna erat equeſtris, Agathoclis regis in tabulis picta præclare: his autem tabulis interiores templi parietes veſtiebantur: nihil erat ea pictura tabulis, nihil Syracuſis, quod magis viſendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa, victoria ſua profana feciſſet: tamen religione impeditus non attigit, iſte, cum illa iam propter diuturnam pacem, fidelitatemq. populi Syracuſani ſacra religioſaq. accepiſſet, omnes eas tabulas abſtulit: parietes, quorũ ornatus tot ſęcula manſerat, tot bella effugerat, nudos ac defor-
123 matos reliquit. Et Marcellus, qui, ſi Syracuſas cepiſſet. duo templa ſe Romæ dedicaturum vouerat, id quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit. Verres: qui non Honori neque Virtuti, vt ille, ſed Veneri & Cupidini vota deberet, is Mineruæ templum ſpoliare conatus eſt. ille deos, deorum ſpolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ virginis in meretriciã domum tranſtulit. Viginti & ſeptem præterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem æde ſuſtulit: In quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum: quæ non ſolum pictorum artificio delectabant: ſed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac videte, quanto tetrior hic tyrãnus Syracuſanis fuerit, quã quiſquam ſuperiorum: cum illi tamen ornarint tẽpla deorum immortalium: hic etiam deorum moni-
123 menta, atq; ornamenra ſuſtulerit. Iã vero quid ego de valuis illius tẽpli commemorẽ? vereor, ne hæc qui nõ viderũt, omnia me nimis augere, atq; ornare arbitrẽtur. quod tamen nemo ſuſpi-

cari

cari debet, tam eſſe me cupidum, vt tot viros
primarios velim, præſertim ex iudicum nume-
ro, qui Syracuſis fuerint, qui hæc viderint, eſſe
temeritati & mendacio meo conſcios. Confir-
mare hoc liquido, iudices, poſſum, valuas ma-
gnificentiores ex auro atque ebore, perfectio-
res, nullas vnquam ullo tempore fuiſſe. incre-
dibile dictu eſt, quàm multi Græci de harum val-
uarum pulchritudine, ſcriptum reliquerint: ni-
mium forſitan hæc illi mirentur atque efferant.
eſto. veruntamen honeſtius eſt reip. noſtræ, iudi-
ces, ea, quæ illis pulchra eſſe videantur, impera-
torem noſtrum in bello reliquiſſe, quam prætorē
in pace abſtuliſſe. Ex ebore diligētiſſimè perfe-
cta argumēta erāt in valuis: ea detrahenda cu-
rauit omnia Gorgonis os pulcherrimū, cinctum
anguibus, reuellit atq; abſtulit: & tamen indi-
cauit, ſe non ſolum artificio, ſed etiam pretio,
quæſtuq. duci. nam bullas omnes aureas ex his
valuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubi-
tauit auferre: quarum iſte nō opere delectaba-
tur, ſed pondere. Itaque eiuſmodi valuas reli-
quit, vt quæ olim ad ornandum templum erant
maxime, nunc tantū ad claudendū factæ eſſe vi-
125 deātur. Etiam ne gramineas haſtas? vidi enim
vos in hoc nō minime, cum teſtes dicerent, com-
moueri: quod erant huiuſmodi, vt ſemel vidiſ-
ſe ſatis: eſſet: in quibus neq; manu factum quid-
quam, neq; pulchritudo erat vlla, ſed tantū ma-
gnitudo incredibilis de qua vel audire ſatis eſ-
ſet nimiū, videre plus, quā ſemel, etiā ne id cō-
cupiſti? Nā Sappho, quę ſublata de prytaneo eſt,
dat tibi iuſtā excuſationē, prope vt concedēdū

atque

126 atq; ignoſcendũ eſſe videatur. M. Syllanionis opus tam perfectũ, tam elegans, tã elaboratum, quiſquam non modo priuatus, ſed populus potius haberet, quam homo elegantiſſimus atque eruditiſſimus Verres? nimirum contra dici nihil poteſt. noſtrum enim vnuſquiſque, qui tam beati quam iſte eſt, non ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus. ſi quando aliquid iſtiuſmodi videre volet: eat ad ædem Felicitatis, ad monimẽtum Catuli, in porticum Metelli: det operam vt admittatur in alicuius iſtorum Tuſculanum: ſpectet: eorum ornatum, ſi quid iſte ſuorum ædilibus accomodauit. Verres hæc habeat domi. Verres ornamentis fanorum, atq; oppidorũ habeat plenam domum, villas refertas. Etiam ne huius operarij ſtudia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus eſt, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, vt multo appoſitior ad deferenda,
127 quam ad auferenda ſigna eſſe videatur. Atque hæc Sappho ſublata quantum deſiderium ſui reliquerit, dici vix poteſt. nam tum ipſa fuit egregie facta, tum epigrãma Græcum pernobile inciſum habuit in baſi: quod iſte eruditus homo, & Græculus qui hæc ſubtiliter iudicat, qui ſolus intelligit, ſi vnam literam Græcam ſciſſet, certe non ſuſtuliſſet. nunc enim quod inſcriptum eſt inani in baſi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? ſignum Pæanis ex æde Aeſculapij præclara factum ſacrum, & religioſum non ſuſtuliſti? quod omnes propter pulchritudinem viſere, propter religionem colere ſolebãt. Quid? ex æde Liberi ſimulacrum Ariſtæi non tuo imperio palam ablatum eſt? Quid? ex æde Iouis,

reli-

religioſiſſimum ſimulacrum Iouis imperatoris,
quem Græci Vrion nominant, pulcherrime fa-
228 ctum, non ne abſtuliſti? Quid? ex æde Liberi
paruum illud caput pulcherrimum, quod viſere
ſolebamus, num dubitaſti tollere? Atque ille
Pæan ſacrificijs anniuerſarijs ſimul cũ Aeſcu-
lapio apud illos colebatur. Ariſtęus, qui vt Gre-
ci ferunt, Liberi filius inuentor olei eſſe dicitur,
vna cum Libero patre apud illos eodem erat in
229 templo conſecratus. Iouem autem Imperatorẽ
quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitramini?
hinc colligere poteſtis, ſi recordari volueritis,
quanta religione fuerit eadẽ ſpecie atq; forma
ſignum illud quod ex Macedonia captum in Ca-
pitolio poſuerat Flaminius. Etenim tria ferebã-
tur in orbe terrarum ſigna Iouis imperatoris
vno in genere pulcherrime facta: vnum, illud
Macedonicũ, quod in Capitolio videmꝰ: alterũ,
in Ponti ore & Anguſtijs: tertiũ quod Syracuſis
ante Verrem prætorẽ fuit illud Flamininus ita
ex æde ſua ſuſtulit, vt in Capitolio, hoc eſt, in
230 terreſtri domicilio Iouis poneret. Quod autẽ
eſt ad introitum Ponti, id cũ tam multa ex illo
mari bella emerſerint, tam multa porro in Pon-
tum inuecta ſint, vſq; ad hanc diem integrum,
inuiolatumq. ſeruatum eſt. hoc tertium, quod
erat Syracuſis, quod M. Marcellus armatus &
victor viderat, quod religioni conceſſerat, quod
ciues atque incolæ Syracuſani colere, aduenæ
non ſolum viſere, verum etiam venerari ſole-
231 bant: id Verres ex templo Iouis ſuſtulit. Vt
ſæpius ad M. Marcellũ reuertar, Iudices, ſic ha-
betote: plures eſſe à Syracuſanis iſtius aduẽtu

deos,

deos quam victoria Marcelli homines deſideratos. Etenim ille requiſiſſe dicitur etiã Archimedẽ illũ, ſummo ingenio hominẽ ac diſciplina: eumque cum audiſſet interfectum, permoleſte tuliſſe. Iſte omnia, quæ requiſiuit, non vt ſeruaret, verũ vt aſportaret, requiſiuit. Iam illa quia leuiora videbuntur, ſi hoc loco dicerentur, ideo præteribo, quod iſte menſas Delphicas è marmore, crateras ex ære pulcherrimas vim maximam vaſorum Corinthiorum ex omnibus ædi-
132 bus ſacris Syracuſis abſtulit. Itaque, iudices, hi qui hoſpites ad ea quæ viſenda ſunt, ducere ſolent, & vnum quidque oſtendere, quos illi Myſtagogos vocant, conuerſam iam habent demõſtrationem ſuam. nam vt ante demonſtrabãt, quid vbique eſſet, ita nunc quid vndique ablatum ſit, oſtendunt. Quid tum? mediocri ne tandem dolore eos affectos eſſe arbitramini? non ita eſt, iudices: primum, quod omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos ſibi diligenter, & retinendos eſſe arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atq; artificia, ſigna tabulæ pictæ, Grẹcos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorũ querimonijs intelligere poſſumus, hæc illis acerbiſſima videri, quæ forſitan nobis leuia, & contemnenda eſſe videantur, mihi credite, iudices (tametſi vosmetipſos hẹc eadẽ audire certo ſcio) cũ multas acceperint per hoſce annos ſocij, atq; exterẹ nationes calamitates, & iniurias, nullas Grẹci homines grauius tulerũt, nec ferũt, quam huiuſcemodi ſpoliationes fanorum,
133 atq; oppidorũ. Licet iſte dicat emiſſe ſe ſicuti

ſolet

ſolet dicere:credite hoc mihi iudices, nulla vnquam ciuitas tota Aſia,& Græcia ſignum vllum, tabulam pictam, nullum denique ornamentum vrbis, ſua voluntate cuiquam vendidit niſi forte exiſtimatis, poſteaquã iudicia ſeuera Romæ fieri deſierint, Græcos homines hæc vẽdere cœpiſſe, quæ tum non modo non vendebant, cum iudicia fiebant, verumetiã coemebant niſi arbitramini L. Craſſo, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentiſsimis hominibus,quorum ædilitates ornatiſsimas vidimus, commercium iſtarum rerũ cũ Grecis hominibus non fuiſſe: his qui poſt iudiciorum diſſolutiones ædiles facti ſunt, fuiſſe.
134 Acerbiorẽ etiã ſcitote eſſe ciuitatibus falſam iſtam & ſimulatam emptionẽ, quam ſi quis clam ſurripiat,aut eripiat palam,atque auferat. nam turpitudinem ſummam eſſe arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductã ciuitatem, & pretio paruo, ea, quæ accepiſſnet à maioribus, vendidiſſe, atq; alienaſſe. etenim mirandum in modum Greci rebus iſtis quas nos contemnimus, delectãtur. Itaq; maiores noſtri facile patiebãtur, hæc eſſe quãplurima apud ſocios,vt imperio noſtro quã ornatiſsimi florẽtiſsimiq. eſsẽt apud eos autem, quos vectigales,aut ſtipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebãt,vt illi quibus ea iucũda ſunt,quæ nobis leuia videbãtur, haberẽt
135 hæc oblectamenta, & ſolatia ſeruitutis. Quid arbitramini Rhegynos,qui iã ciues Romani ſunt, mereri velle, vt ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur, quid Tarentinos, vt ne Europam in Tauro ſedentem amittant, ut Satyrum qui apud illos in æde Veſtæ eſt, vt cætera, quid Theſpię-
ſes,

ſes, vt Cupidinis ſignum, propter quod vnum vi-
ſuntur Theſpiæ? quid Gnidios, vt Venerem mar-
moream? quid vt pictã Coos? quid Epheſios, vt
Alexandrum? quid Cyzicenos, vt Aiacem, aut
Medeam? quid Rhodios, vt Ialyſium? quid Athe-
nienſes, vt ex marmore Iacchum, aut Parhalum
pictum, aut ex ære Myronis bucculã. Longũ eſt,
& non neceſſarium cõmemorare, quę apud quoſ-
que viſenda ſunt tota Aſia & Græcia, verũ illud
eſt, quamobrẽ hæc commemorarim, quod exiſti-
mare vos hoc volo, mirum quendã dolorem ac-
cidere ijs, ex quorum vrbibus hæc auferantur.
136 Atq; vt cæteros omittamus, de ipſis Syracuſa-
nis cognoſcite, ad quos ego cũ veniſſem, ſic pri-
mo exiſtimabam, vt Romę ex iſtius amicis acce-
perã, ciuitatẽ Syracuſanã propter Heraclij hæ-
reditatem, non minus eſſe iſti amicã, quam Ma-
mertinam propter prædarum, ac furtorũ omniũ
ſocietatem: ſimul & verebar, ne mulierum nobi-
lium, & formoſarum gratia, quarum iſte arbitrio
præturã per triennium geſſerat, virorumq. qui-
buſcum illæ nuptæ erant, nimia in iſtum non le-
nitudine, ſed etiam liberalitate oppugnarer, ſi
quid ex literis Syracuſanorum conquirerem.
137 Itaq; Syracuſis cum ciuibus Romanis eram, &
eorum tabulas ſcribebam, iniurias cognoſcebã.
cum diutius in eo negotio, curaq. fueram, vt re-
quieſcerem, curamq. animi remitterem, ad Car-
pinatij præclaras tabulas reuertebar: vbi cum
equitibus Ro. ex illo conuentu honeſtiſsimis, il-
los Verrutios, de quibus antea dixi, explicabam:
à Syracuſanis prorſus nihil adiumẽti neque pu-
blicè, neque priuatim expectabam: neque erat

in animo poſtulare. Cum hæc agerē repente ad me venit Heraclius, qui tum magiſtratū Syracuſis habebat, homo nobilis, qui Sacerdos Iouis fuiſſet: qui honos apud Syracuſanos eſt ampliſſimus: agit mecum & cum fratre meo, vt ſi nobis videretur, adiremus ad eorum ſenatū: frequentes eſſe in curia: ſe iuſſu ſenatus à nobis pete-
138 re, vt veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito venit in mentē, non eſſe vitandum nobis illum conuentum & locum. itaq; in curiam venimus. honorificè ſane cōſurgitur, nos rogatu magiſtratus aſſedimus. incipit is loqui, qui & authoritate, & ætate, & vt mihi viſum eſt, vſu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo ſententiam, Senatum, populumq. Syracuſanum moleſte, grauiterq. ferre, quod ego cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus ſenatum, populumq. docuiſſem, quid eis vtilitatis, quid ſalutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, teſtimoniaq. ſumpſiſſem, in illa ciuitate nihil eiuſmodi facerem, reſpondi. Neq; Romæ in conuentu Siculorum cum à me auxilium cōmuni omnium legationum conſilio petebatur, cauſaq. totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracuſanorum affuiſſe: neque me poſtulare, vt quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea Curia, in qua inauratā C. Verris ſtatuā viderē.
139 Quod poſteaquam dixi, tantus eſt gemitus factus aſpectu ſtatuæ, & commemoratione, vt illud in curia poſitum monimentū ſcelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro ſe quiſq; quantū dicendo aſſequi poterat, docere me cœpit ea quæ

paullo

paulo ante cõmemoraui, ſpoliatam vrbem, fana direpta, ex Heraclij hæreditate, quam palæſtritis conceſſiſſet, multo maximã partem ipſum abſtuliſſe: neq; poſtulandum fuiſſe vt ille palæſtritas deligeret, qui etiam inuentorem olei deum ſuſtuliſſet: neq; illam ſtatuam eſſe ex pecunia publica, neq; publicè datam: ſed eos qui hæreditatis diripiendæ participes fuiſſent, faciendã ſtatuendamq. curaſſe: eoſdẽ Romæ fuiſſe legatos, illius adiutores improbitatis, ſocios furtorum, conſcios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, ſi illi communi legatorum voluntati, &
140 ſaluti Siciliæ defuiſſent. Vbi eorum dolorem ex illius iniuriis non modo non minorẽ, ſed prope maiorem quàm cæterorum Siculorum eſſe cognoui: tum meum animum in illos, tum mei conſilij, negotiiq. totius ſuſcepti cauſam rationẽq. propoſui, tum eos hortatus ſum, vt cauſæ cõmuni ſalutiq. ne deeſſent, vt ei illã laudationẽ, quã ſe vi, ac metu coactos paucis illis diebus decreſſe dicebant, tollerent. Itaque, iudices, Syracuſani hæc faciunt iſtius clientes atque amici: primũ mihi litteras publicas, quas in ærario ſanctior cõditas habebãt, proferũt: in quibus oſtendũt oĩa, quę dixi ablata, eſſe perſcripta, & plura etiã, quã ego potui dicere: perſcripta autẽ hoc modo, Quod ex ęde Mineruę hoc & illud abeſſet, ꝙ ex æde Iouis, quod ex æde Liberi. vt quiſq; eis rebus tuẽdis, cõſeruãdiſq. præfuerat. ita perſcriptũ erat, cũ rationẽ ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet tradere: petiſſe, vt ſibi, quod hæ res abeſsẽt, ignoſceretur. itaq; oẽs liberatos diſceſsiſſe; & eſſe ignotũ oĩbus, quas ego literas

obſignandas publico ſigno, deportādasq. curaui.
141 De laudatione autē ratio ſic reddita eſt: primum cum à Verre litterę aliquāto ante aduentū meum de laudatione veniſſent: nihil eſſe decretum: deinde, cum quidā ex illius amicis cōmonerent, oportere decerni, maximo eſſe clamore & conuicio repudiatos: & poſteaquā meus aduentus appropinquarit, imperaſſe eum, qui ſummam poteſtatem haberet, vt decernerent: decretū ita eſſe, vt multo plus illa laudatio mali quā boni poſſit afferre. Id adeo, iudices vt mihi ab illis demōſtratum eſt, ſic vos ex me cognoſcite.
142 Mos eſt Syracuſis, vt ſi qua de re ad Senatū referatur, dicat ſententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. & tamen, vt quiſq; honore & ætate antecedit, ita primus ſolet ſua ſponte dicere: idque à cæteris ei conceditur. ſi quando taceant omnes, tunc ſortito coguntur dicere. Cum hic mos eſſet: refertur ad Senatum de laudatione Verris: in quo primum, vt aliquid eſſet moræ, multi interpellant: de Sex. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optime meritus eſſet, ſeſe antea, cum audiſſent ei negotiū faceſſitū, cumq. eum publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperēt, à Verre prohibitos eſſe, iniquum eſſe, tametſi Peduceus eorum laudatione iam non vteretur: tamen non id prius decernere, quod aliquando
143 voluiſſent, quā quod tum cogerentur. Conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: refertur de Peduceo: vt quiſq; ætate, & honore antecedebat, ita ſententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipſo S.C. cognoſcite: nam principio ſen-
ten-

tentiæ præſcribi ſolet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui primi ſuaſerint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic. quæſo quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc eſt? SORS DVCITVR. quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ? defenſor periculorũ tuorũ? præſertim cum inire à prætore RO. gratiã poſſet: nemo. ipſi illi tui conuiuæ, conſiliarij & conſcij, verbum facere non audebant. in qua curia ſtatua tua ſtabat, & nuda in ea filij, nemo fuit, quem ne nudus quidem filius
144 in nuda prouincia cõmoueret. Atq; etiam hoc me docent, Eiuſmodi ſenatuſconſulto ſeſe feciſſe laudationẽ, vt omnes intelligere poſſent, non laudationẽ, ſed potius irriſionem eſſe illam: quæ commonefaceret iſtius turpem, calamitoſamq. præturã. Etenim ſcriptum eſt ita: QVOD iſte virgis neminem cecidiſſet: à quo cognoſcitis nobiliſsimos homines, atq; innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: QVOD vigilanter prouinciã adminiſtraſſet: cuius omnes vigilias in ſtupris cõſtat adulterijsq. eſſe conſumptas. hoc autẽ ſcriptum etiam, quod proferre nõ auderet reus: accuſator recitare non deſineret, QVOD prędones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres: quos etiam intra Syracuſanã inſulam recepiſſet.
145 Quæ poſteaquã ex illis cognoui: diſceſſi cum fratre è curia, vt nobis abſentibus, ſi quid vellent decernerent. decernunt ſtatim: primũ, vt L. fratri hoſpitium publicè fieret: quod is eandem

voluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem id non modo tum ſcripſerunt, verum etiā in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde, hercule, te Syracuſani tui quos crebro cōmemorare ſoles, diligunt: qui cū accuſatore tuo ſatis iuſtā cauſam coniungēdæ neceſsitudinis putāt, quod te accuſaturus ſit, & quod ad inquirendum in te venerit. poſtea decernitur ac non variè, ſed prope cōiunctis ſententiis, vt laudatio, quæ C. Verri decreta eſſet, tolleretur.
146 Atque adeo cū iam non ſolum diſceſsio facta eſſet, ſed etiā perſcriptū, atq; in tabulas relatū, prætor appellatur. at quis appellat? magiſtratus aliquis? nemo ſenator? ne id quidē Syracuſanorū aliquis? minime quis igitur prætorē appellat? qui quæſtor iſtius fuerat, Cæcilius. O rem ridiculā, ò deſertum hominē, ò deſperatum, ac relictum à magiſtratu Siculo, ne S. C. Siculi homines facere poſſent, ne ſuū ius, ſuis moribus, ſuis legibus obtinere poſſent, non amicus iſtius, non hoſpes, non deniq; aliquis Siculus, ſed quæſtor prætorē appellat. Quis hoc vidit? aut quis audiuit? Prætor æquus, & ſapiens dimitti iubet ſenatū concurrit ad me maxima multitudo. primū ſenatores clamare, eripi ſibi ius, eripi libertatē. populus ſenatum laudare, gratias agere: ciues Romani à me nuſquā diſcedere. quo quidem die nihil ęgrius factum eſt multo labore meo, quā vt
147 manus ab illo appellatore abſtinerētur Cū ad prætorē in ius adiſſemus, excogitat ſanè diligēter, & cautè, quid decernat. nā ante quā verbum facerem, de ſella ſurrexit: atq; abijt. itaq; tum de foro, cum iam aduesperaſceret, diſceſsimus.

Po-

Poſtridie mane ab eo poſtulo, vt Syracuſanis liceret S. C. quod pridie feciſſent, mihi reddere. Ille enimuero negat: & ait indignũ facinus eſſe, quod ego in ſenatu Græco verba feciſſem. quod quidẽ apud Græcos Græce locutus eſſem, id ferri nullo modo poſſe. Reſpondi homini, vt potui, vt volui, vt debui: tũ multa, tũ etiã hoc me memini dicere, facile eſſe perſpicuũ, quantum inter hunc & illũ Numidicum verũ & germanum Metellũ intereſſet: illũ noluiſſe ſua laudatione iuuare L. Lucullũ ſororis virũ, qui cum optime cõueniſſet: hunc homini alieniſsimo, à ciuitatibus laudationes per vim & metum comparare.

148 Quod vbi intellexi, multũ apud illum recentes nuntios multum tabulas non cõmendaticias, ſed tributarias valuiſſe: admonitu ipſorum Syracuſanorũ impetum in eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce autẽ noua turba, atq; rixa. ne tamen iſtũ omnino Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus plane nudum eſſe, ac deſertũ putetis: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidã. homo ridicule inſanus, quẽ Syracuſani Theoractũ vocant, qui illic eiuſmodi eſt, vt eum pueri ſectentur, vt omnes, cùm loqui cœperit, irrideant. Huius tamen inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tum moleſta ſane fuit. nã cũ ſpumas ageret in ore, arderent oculi voce maxima vim me ſibi afferre clamaret: copulati in ius

149 peruenimus. Hic ego poſtulare cœpi, vt mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille cõtra inſtare: ego mihi omniũ tabularũ, & litterarũ fieri poteſtatẽ oportere. Cõtra ille furios⁹ vrgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor

prouincias, quotquot Lucullus tenebat, ſuccederet, belliq. gerendi aduerſus Mithribatẽ & Tigranem Imperator extra ordinem deligeretur. Hac lege quoniam Pompeij potentia nimium augeri, libertas publica prodi, & Lucullus ſuarum rerum geſtarum gloria priuari videbatur (quòd triumphi potius quàm belli ſucceſſor hac lege Pompeius decerneretur) Hortenſius & Q. Catulus viri Cõſulares legis promulgationi interceſſerunt, cæteris metu plebis conticentibus. His Cicero hac oratione reſpondet, oſtendens bellum neceſſarium ac difficillimum eſſe, nec alium imperatorem præter Pompeium inueniri, qui idoneus ſit ad id bellum adminiſtrandũ. Quare populo ſuadet, vt lege Manilij Pompeium ducẽ belli Mithridatici declaret. Eſt autẽ oratio generis Deliberatiui ſuadet enim Cicero Pompeiũ deligi Imperatorem. Status coniecturalis, An Pompeius bello Mithridatico ſit præficiendus. Genus ipſum orationis temperatum.

M. T. CICERONIS

PRO LEGE MANILIA

AD POPVLVM ORATIO.

QVanquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò iucundiſsimus, hic autem locus ad agendũ ampliſſimus, ad dicendũ ornatiſsimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuiq; maxime patuit nõ

mea,

mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerũt. Nã cùm antea per ætatẽ nondũ huius authoritatẽ loci contingere auderẽ, ſtatueremq; nihil huc, niſi perfectũ ingenio, elaboratũ induſtria afferri oportere, omne meũ tẽpus amicorũ tẽporibus tranſmittendũ putaui.
2 Ita neq; hic locus vacuus vnquã fuit ab ijs qui veſtrã cauſam defenderẽt: & meus labor in priuatorũ periculis caſte integreq. verſatus, ex veſtro iudicio fructũ eſt ampliſsimũ cõſecutus. Nã cùm propter dilationẽ comitiorũ ter Prætor primus Centurijs cũctis renũciatus ſum, facilè intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præſcriberetis. Nunc cũ & authoritatis in me tantũ ſit, quantũ vos honoribus mandandũ eſſe voluiſtis; & ad agendum facultatis tantùm, quantũ homini vigilanti ex forenſi vſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, ijs oſtendam potiſsimum, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt.
3 Atq. illud in primis mihi lætandum iure eſſe video, quòd in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari, eximiaq. virtute: huius autẽ orationis difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire: itaque non mihi tam copia,
4 quàm modus in dicendo quærendus eſt. Atque vt inde ratio mea proficiſcatur, vnde hæc omnis cauſa ducitur: bellum graue, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis à duobus potentiſsimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane:

Digitized by Google

ſolet dicere:credite hoc mihi iudices, nulla vnquam ciuitas tota Aſia,& Græcia ſignum vllum, tabulam pictam, nullum denique ornamentum vrbis, ſua voluntate cuiquam vendidit niſi forte exiſtimatis, poſteaquã iudicia ſeuera Romæ fieri deſierint, Græcos homines hæc vẽdere cœpiſſe, quæ tum non modo non vendebant, cum iudicia fiebant, verumetiã coemebant niſi arbitramini L. Craſſo, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentiſsimis hominibus,quorum ædilitates ornatiſsimas vidimus, commercium iſtarum rerũ cũ Grecis hominibus non fuiſſe: his qui poſt iudiciorum diſſolutiones ædiles facti ſunt, fuiſſe.
134 Acerbiorẽ etiã ſcitote eſſe ciuitatibus falſam iſtam & ſimulatam emptionẽ, quam ſi quis clam ſurripiat,aut eripiat palam,atque auferat. nam turpitudinem ſummam eſſe arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductã ciuitatem, & pretio paru o, ea, quæ accepiſſnet à maioribus, vendidiſſe, atq; alienaſſe. etenim mirandum in modum Gręci rebus iſtis quas nos contemnimus, delectãtur. Itaq; maiores noſtri facile patiebãtur, hæc eſſe quãplurima apud ſocios,vt imperio noſtro quã ornatiſsimi florẽtiſsimiq. eſsẽt apud eos autem, quos vectigales,aut ſtipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebãt,vt illi quibus ea iucũda ſunt,quæ nobis leuia videbãtur, haberẽt
135 hæc oblectamenta, & ſolatia ſeruitutis. Quid arbitramini Rhegynos,qui iã ciues Romani ſunt, mereri velle, vt ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur, quid Tarentinos, vt ne Europam in Tauro ſedentem amittant, ut Satyrum qui apud illos in æde Veſtæ eſt, vt cætera, quid Theſpienſes,

ſtes, vt Cupidinis ſignum, propter quod vnum viſuntur Theſpiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictã Coos? quid Epheſios, vt Alexandrum? quid Cyzicenos, vt Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, vt Ialyſium? quid Athenienſes, vt ex marmore Iacchum, aut Parhalum pictum, aut ex ære Myronis bucculã. Longũ eſt, & non neceſſarium cõmemorare, quę apud quoſque viſenda ſunt tota Aſia & Græcia, verũ illud eſt, quamobrẽ hæc commemorarim, quod exiſtimare vos hoc volo, mirum quendã dolorem accidere ijs, ex quorum vrbibus hæc auferantur.

136 Atq; vt cæteros omittamus, de ipſis Syracuſanis cognoſcite. ad quos ego cũ veniſſem, ſic primo exiſtimabam, vt Romę ex iſtius amicis acceperã, ciuitatẽ Syracuſanã propter Heraclij hæreditatem, non minus eſſe iſti amicã, quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorũ omniũ ſocietatem: ſimul & verebar, ne mulierum nobilium, & formoſarum gratia, quarum iſte arbitrio præturã per triennium geſſerat, virorumq. quibuſcum illæ nuptæ erant, nimia in iſtum non lenitudine, ſed etiam liberalitate oppugnarer, ſi quid ex literis Syracuſanorum conquirerem.

137 Itaq; Syracuſis cum ciuibus Romanis eram, & eorum tabulas ſcribebam, iniurias cognoſcebã. cum diutius in eo negotio, curaq. fueram, vt requieſcerem, curamq. animi remitterem, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: vbi cum equitibus Ro. ex illo conuentu honeſtiſsimis, illos Verrutios, de quibus antea dixi, explicabam: à Syracuſanis prorſus nihil adiumẽti neque publicè, neque priuatim expectabam: neque erat

in animo poſtulare. Cum hæc agerē repente ad me venit Heraclius, qui tum magiſtratū Syracuſis habebat, homo nobilis, qui Sacerdos Iouis fuiſſet: qui honos apud Syracuſanos eſt ampliſſimus: agit mecum & cum fratre meo, vt ſi nobis videretur, adiremus ad eorum ſenatū: frequentes eſſe in curia: ſe iuſſu ſenatus à nobis pete-
138 re, vt veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito venit in mentē, non eſſe vitandum nobis illum conuentum & locum. itaq; in curiam venimus. honorificè ſane cōſurgitur, nos rogatu magiſtratus aſſedimus. incipit is loqui, qui & authoritate, & ætate, & vt mihi viſum eſt, vſu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo ſententiam, Senatum, populumq. Syracuſanum moleſte, grauiterq. ferre, quod ego cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus ſenatum, populumq. docuiſſem, quid eis vtilitatis, quid ſalutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, teſtimoniaq. ſumpſiſſem, in illa ciuitate nihil eiuſmodi facerem, reſpondi. Neq; Romæ in conuentu Siculorum cum à me auxilium cōmuni omnium legationum conſilio petebatur, cauſaq. totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracuſanorum affuiſſe: neque me poſtulare, vt quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea Curia, in qua inauratā C. Verris ſtatuā viderē.
139 Quod poſteaquam dixi, tantus eſt gemitus factus aſpectu ſtatuæ, & commemoratione, vt illud in curia poſitum monimentū ſcelerum. non beneficiorum videretur. Tum pro ſe quiſq; quantū dicendo aſſequi poterat, docere me cœpit ea quæ

paullo

paulo ante cõmemoraui, ſpoliatam vrbem, fana
direpta, ex Heraclij hæreditate, quam palæſtri-
tis conceſſiſſet, multo maximã partem ipſum ab-
ſtuliſſe: neq: poſtulandum fuiſſe vt ille palæſtri-
tas deligeret, qui etiam inuentorem olei deum
ſuſtuliſſet: neq; illam ſtatuam eſſe ex pecunia
publica, neq; publicè datam: ſed eos qui hære-
ditatis diripiendæ participes fuiſſent, faciendã
ſtatuendamq. curaſſe: eoſdẽ Romæ fuiſſe lega-
tos, illius adiutores improbitatis, ſocios furto-
rum, conſcios flagitiorum: eo minus mirari me
oportere, ſi illi communi legatorum voluntati, &
140 ſaluti Siciliæ defuiſſent. Vbi eorum dolorem
ex illius iniuriis non modo non minorẽ, ſed pro-
pe maiorem quàm cæterorum Siculorum eſſe co-
gnoui: tum meum animum in illos, tum mei con-
ſilij, negotiiq. totius ſuſcepti cauſam rationẽq.
propoſui, tum eos hortatus ſum, vt cauſæ cõmu-
ni ſalutiq. ne deeſſent, vt ei illã laudationẽ, quã
ſe vi, ac metu coactos paucis illis diebus de-
creſſe dicebant, tollerent. Itaque, iudices, Syra-
cuſani hæc faciunt iſtius clientes atque amici:
primũ mihi litteras publicas, quas in ærario ſan
ctior cõditas habebãt, proferũt: in quibus oſten
dũt oĩa, quę dixi ablata, eſſe perſcripta, & plura
etiã, quã ego potui dicere: perſcripta autẽ hoc
modo, Quod ex ęde Mineruę hoc & illud abeſſet,
ꝗ ex æde Iouis, quod ex æde Liberi. vt quiſq;
eis rebus tuẽdis, cõſeruãdisq. præfuerat. ita per-
ſcriptũ erat, cũ rationẽ ex lege redderet, & quæ
acceperat, deberet tradere: petiſſe, vt ſibi, quod
hæ res abeſsẽt, ignoſceretur. itaq; oẽs liberatos
diſceſsiſſe; & eſſe ignotũ oĩbus, quas ego literas

obſignandas publico ſigno, deportãdasq. curaui.
141 De laudatione autẽ ratio ſic reddita eſt: primum cum à Verre litterę aliquãto ante aduentũ meum de laudatione veniſſent: nihil eſſe decretum: deinde, cum quidã ex illius amicis cõmonerent, oportere decerni, maximo eſſe clamore & conuicio repudiatos: & poſteaquã meus aduentus appropinquarit, imperaſſe eum, qui ſummam poteſtatem haberet, vt decernerent: decretũ ita eſſe, vt multo plus illa laudatio mali quã boni poſſit afferre. Id adeo, iudices vt mihi ab illis demõſtratum eſt, ſic vos ex me cognoſcite.
142 Mos eſt Syracuſis, vt ſi qua de re ad Senatũ referatur, dicat ſententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. & tamen, vt quiſq; honore & ætate antecedit, ita primus ſolet ſua ſponte dicere: idque à cæteris ei conceditur. ſi quando taceant omnes, tunc ſortito coguntur dicere. Cum hic mos eſſet: refertur ad Senatum de laudatione Verris: in quo primum, vt aliquid eſſet moræ, multi interpellant: de Sex. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optime meritus eſſet, ſeſe antea, cum audiſſent ei negotiũ faceſſitũ, cumq. eum publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperẽt à Verre prohibitos eſſe, iniquum eſſe, tametſi Peduceus eorum laudatione iam non vteretur; tamen non id prius decernere, quod aliquando
143 voluiſſent, quã quod tum cogerentur. Conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: refertur de Peduceo: vt quiſq; ætate, & honore antecedebat, ita ſententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipſo S.C. cognoſcite: nam principio ſen-
ten-

tentiæ præſcribi ſolet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui primi ſuaſerint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic. quæſo quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc eſt? SORS DVCITVR. quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ? defenſor periculorū tuorū? præſertim cum inire à prætore ro. gratiā poſſet: nemo. ipſi illi tui conuiuæ, conſiliarij & conſcij, verbum facere non audebant. in qua curia ſtatua tua ſtabat, & nuda in ea filij, nemo fuit, quem ne nudus quidem filius
144 in nuda prouincia cōmoueret. Atq; etiam hoc me docent, Eiuſmodi ſenatuſconſulto ſeſe feciſſe laudationē, vt omnes intelligere poſſent, non laudationē, ſed potius irriſionem eſſe illam: quæ commonefaceret iſtius turpem, calamitoſamq. præturā. Etenim ſcriptum eſt ita: QVOD iſte virgis neminem cecidiſſet: à quo cognoſcitis nobiliſsimos homines, atq; innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: QVOD vigilanter prouinciā adminiſtraſſet: cuius omnes vigilias in ſtupris cōſtat adulterijsq. eſſe conſumptas. hoc autē ſcriptum etiam, quod proferre nō auderet reus: accuſator recitare non deſineret, QVOD prędones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres: quos etiam intra Syracuſanā inſulam recepiſſet.
145 Quæ poſteaquā ex illis cognoui: diſceſſi cum fratre è curia, vt nobis abſentibus, ſi quid vellent decernerent. decernunt ſtatim: primū, vt L. fratri hoſpitium publicę fieret: quod is candem

voluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem id non modo tum ſcripſerunt, verum etiã in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde, hercule, te Syracuſani tui quos crebro cõmemorare ſoles, diligunt: qui cũ accuſatore tuo ſatis iuſtã cauſam coniungẽdæ neceſsitudinis putãt, quod te accuſaturus ſit, & quod ad inquirendum in te venerit. poſtea decernitur ac non variè, ſed prope cõiunctis ſententiis, vt laudatio, quæ C. Verri decreta eſſet, tolleretur.
146 Atque adeo cũ iam non ſolum diſceſsio facta eſſet, ſed etiã perſcriptũ, atq; in tabulas relatũ, prætor appellatur. at quis appellat? magiſtratus aliquis? nemo ſenator? ne id quidẽ Syracuſanorũ aliquis? minime. quis igitur prætorẽ appellat? qui quæſtor iſtius fuerat, Cæcilius. O rem ridiculã, ò deſertum hominẽ, ò deſperatum, ac relictum à magiſtratu Siculo, ne S. C. Siculi homines facere poſſent, ne ſuũ ius, ſuis moribus, ſuis legibus obtinere poſſent, non amicus iſtius, non hoſpes, non deniq; aliquis Siculus, ſed quæſtor prætorẽ appellat. Quis hoc vidit? aut quis audiuit? Prætor æquus, & ſapiens dimitti iubet ſenatũ concurrit ad me maxima multitudo. primũ ſenatores clamare, eripi ſibi ius, eripi libertatẽ. populus ſenatum laudare, gratias agere: ciues Romani à me nuſquã diſcedere. quo quidem die nihil ęgrius factum eſt multo labore meo, quã vt
147 manus ab illo appellatore abſtinerẽtur. Cũ ad prætorẽ in ius adiſſemus, excogitat ſanè diligẽter, & cautè, quid decernat. nã ante quã verbum facerem, de ſella ſurrexit: atq; abijt. itaq; tum de foro, cum iam adueſperaſceret, diſceſsimus.

Po-

Poſtridie mane ab eo poſtulo, vt Syracuſanis liceret S. C. quod pridie feciſſent, mihi reddere. Ille enimuero negat: & ait indignũ facinus eſſe, quod ego in ſenatu Græco verba feciſſem. quod quidẽ apud Græcos Græce locutus eſſem, id ferri nullo modo poſſe. Reſpondi homini, vt potui, vt volui, vt debui: tũ multa, tũ etiã hoc me memini dicere, facile eſſe perſpicuũ, quantum inter hunc & illũ Numidicum verũ & germanum Metellũ intereſſet: illũ noluiſſe ſua laudatione iuuare L. Lucullũ ſororis virũ, qui cum optime cõueniſſet: hunc homini alieniſsimo, à ciuitatibus laudationes per vim & metum comparare.

148 Quod vbi intellexi, multũ apud illum recentes nuntios multum tabulas non cõmendaticias, ſed tributarias valuiſſe: admonitu ipſorum Syracuſanorũ impetum in eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce autẽ noua turba, atq; rixa. ne tamen iſtũ omnino Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus plane nudum eſſe, ac deſertũ putetis: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidã. homo ridicule inſanus, quẽ Syracuſani Theoractũ vocant, qui illic eiuſmodi eſt, vt eum pueri ſectentur, vt omnes, cùm loqui cœperit, irrideant. Huius tamen inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tum moleſta ſane fuit. nã cũ ſpumas ageret in ore, arderent oculi voce maxima vim me ſibi afferre clamaret: copulati in ius

149 peruenimus. Hic ego poſtulare cœpi, vt mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille cõtra inſtare: ego mihi omniũ tabularũ, & litterarũ fieri poteſtatẽ oportere. Cõtra ille furios⁹ vrgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor

intelligens negare ſibi placere, quod S. C. ratum eſſe non deberet, id me Romã deportare. Quid multa? niſi vehementius homini minatus eſſem: niſi legum ſanctionem, pœnamq. recitaſſem: tabularum mihi poteſtas facta non eſſet: ille autem inſanus, qui pro iſto contra me vehementiſſimè declamaſſet: poſtquã non impetrauit: credo, vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erãt: quæ ego antea iam ab illis cognouerã, & acceperam.
150 Laudent te ſane iam Mamertini, qui ex tanta prouincia ſoli ſunt qui te ſaluũ velint: ita tamen laudent vt Heius, qui eius princeps legationis eſt, adſit: ita laudẽt, vt ea quæ rogati erunt, mihi parati ſint reſpondere. Ac ne ſubito à me opprimantur, hæc ſum rogaturus: nauem debeantne? fatebuntur. præbuerint ne prætore C. Verre? negabunt, ædificauerint ne nauem onerariã maximam publice, quã Verri dederunt? negare non poterunt. frumentũne ab his ſumpſerit Verres, quod Populo Rom. mitteret, ſicuti ſuperiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuiſſe Meſſanam omnium iſtius furtorum, ac prædarum receptricem? negare nõ potuerunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc deniq; nauem maximam à Mamertinis datam, onuſtam
151 cum iſto prætore profectã? fatebuntur. Quamobrem tibi habe ſane iſtam laudationem Mamertinam: Syracuſanam quidem ciuitatem, vt abs te affecta eſt, ita in te eſſe animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitioſa ſublata ſunt, etenim minime conueniebat, ei deorum honores

nores haberi, qui ſimulacra deorum ſuſtuliſſet. Etiam, mehercule, illud in Syracuſanis merito reprehenderetur, ſi, cum diem feſtum ludorum de faſtis ſuis ſuſtuliſſent celeberrimum & ſanctiſſimum, quod eo ipſo die Syracuſæ à Marcello captæ eſſe dicuntur, iidem diem feſtum Verris nomine agerent, cum iſte Syracuſanis, quæ ille calamitoſus dies reliquerat, ademiſſet. At videte hominis impudentiam atq; arrogantiã, iudices, qui non ſolum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia conſtituerit: verum etiã Marcellea tolli imperarit: vt ei ſacra facerẽt, quotannis, cuius opera omnium annorum ſacra, deoſque patrios amiſerant: eius autem familiæ dies feſtos tollerent, per quam cæteros quoque feſtos dies recuperarant.

ORATIONIS PRO LEGE MANILIA

ARGVMENTVM.

Cum Mithridatem Regem Ponti multis prælijs terra marique L. Lucullus viciſſet, eumque tandem in Armenia cum Rege Tigrane, ad quem confugerat, magno certamine ſuperaſſet, ipſe à militibus ſuis deſtitutus, atq; Senatúſconſulto euocatus, bellum conficere non potuit. Mithridate igitur prouincijs, ſocijs, atque amicis populi Romani imminẽte, C. Manilius Trib. pl. legem tulit, vt Pompeius in

pro-

prouincias, quotquot Lucullus tenebat, ſuccederet, belliq. gerendi aduerſus Mithridatē & Tigranem Imperator extra ordinem deligeretur. Hac lege quoniam Pompeij potentia nimium augeri, libertas publica prodi, & Lucullus ſuarum rerum geſtarum gloria priuari videbatur (quòd triumphi potius quàm belli ſucceſſor hac lege Pompeius decerneretur) Hortenſius & Q. Catulus viri Cōſulares legis promulgationi interceſſerunt, cæteris metu plebis conticentibus. His Cicero hac oratione reſpondet, oſtendens bellum neceſſarium ac difficillimum eſſe, nec alium imperatorem præter Pompeium inueniri, qui idoneus ſit ad id bellum adminiſtrandū. Quare populo ſuadet, vt lege Manilij Pompeium ducē belli Mithridatici declaret. Eſt autē oratio generis Deliberatiui ſuadet enim Cicero Pompeiū deligi Imperatorem. Status coniecturalis, An Pompeius bello Mithridatico ſit præficiendus. Genus ipſum orationis temperatum.

M. T. CICERONIS

PRO LEGE MANILIA

AD POPVLVM ORATIO.

1 QVanquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò iucundiſsimus, hic autem locus ad agendū ampliſſimus, ad dicendū ornatiſsimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuiq. maxime patuit nō

mea,

mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerũt. Nã cùm antea per ætatẽ nondũ huius authoritatẽ loci contingere auderẽ, ſtatueremq. nihil huc, niſi perfectũ ingenio, elaboratũ induſtria afferri oportere, omne meũ tẽpus amicorũ tẽporibus tranſmittendũ putaui.
2 Ita neq; hic locus vacuus vnquã fuit ab ijs qui veſtrã cauſam defenderẽt: & meus labor in priuatorũ periculis caſte integreq. verſatus, ex veſtro iudicio fructũ eſt ampliſsimũ cõſecutus. Nã cùm propter dilationẽ comitiorũ ter Prætor primus Centurijs cũctis renũciatus ſum, facilè intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præſcriberetis. Nunc cũ & authoritatis in me tantũ ſit, quantũ vos honoribus mandandũ eſſe voluiſtis; & ad agendum facultatis tantùm, quantũ homini vigilanti ex forenſi vſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, ijs oſtendam potiſsimum, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt.
3 Atq. illud in primis mihi lætandum iure eſſe video, quòd in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari, eximiaq. virtute: huius autẽ orationis difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire: itaque non mihi tam copia,
4 quàm modus in dicendo quærendus eſt. Atque vt inde ratio mea proficiſcatur, vnde hæc omnis cauſa ducitur: bellum graue, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis à duobus potentiſsimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane;

ne: quorum alter relictus, alter laceſſitus occa-
ſionē ſibi ad occupandā Aſiam oblatam eſſe ar-
bitrabatur. Equitibus Ro. honeſtiſsimis viris
afferuntur ex Aſia quotidie litteræ, quorum ma-
gnæ res aguntur in veſtris vectigalibus exercē-
dis occupatæ: qui ad me pro neceſsitudine quæ
mihi eſt cum illo ordine, cauſam Reip. pericu-
5 laq. rerum ſuarum detulerunt. Bithyniæ, quæ
nunc noſtra prouincia eſt, vicos exuſtos eſſe cō-
plures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum
eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium po
teſtate: Lucullū magnis rebus geſtis ab eo bel-
lo diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe
paratum ad tantum bellū adminiſtrandum: vnū
ab omnibus ſocijs, & ciuibus ad id bellum Im-
peratorem depoſci, atq; expeti: eundem hunc
vnum ab hoſtibus metui, præterea neminem.
6 Cauſa quæ ſit videtis: nunc quid agendū ſit con-
ſiderate. Primùm mihi videtur de genere belli,
deinde de magnitudine, tum de Imperatore de-
ligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim eiuſmo-
di, quod maximè veſtros animos excitare, atque
inflammare debet: in quo agitur Pop. Romani
gloria, quæ vobis à maioribus cùm magna in re-
bus omnibus, tum ſumma in re militari tradita
eſt: agitur ſalus ſociorum atque amicorum pro
qua multa maiores veſtri magna & grauia bella
geſſerunt: aguntur certiſſima Pop. Rom. vectiga-
lia, & maxima, quibus amiſsis, & pacis ornamen-
ta, & ſubſidia belli requiretis, aguntur bona mul
torum ciuium, quibus eſt & à vobis, & ab Impe-
7 ratoribus Reip. conſulendum. Et quoniam ſem-
per appetentes gloriæ præter cæteras gentes, at-
que

que auidi laudis fuiſtis, delenda eſt vobis illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus iam inſedit, atque inueterauit in Pop. Rom. nomine: quòd is, qui vna die, tota Aſia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum ſignificatione ciues Rom necandos, trucidandoſq. denotauit, non modo adhuc pœnam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum iam tertium, & vigeſimum regnat, & ita regnat, vt ſe non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, ſed emergere è patrio regno, atq; in veſtris vectigalibus, hoc
B eſt, in Aſiæ luce verſari. Etenim adhuc ita veſtri cum illo Rege contenderunt Imperatores, vt ab illo inſignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortiſsimi viri, & ſummi Imperatores: ſed ita triumpharunt, vt ille pulſus, ſuperatuſq. regnaret. Verumtamen illis Imperatoribus laus eſt tribuenda, quòd egerunt, venia danda, quòd reliquerunt, propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam Reſp. Murænam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad obliuionẽ veteris belli, ſed ad comparationem noui contulit: qui poſteaquàm maximas ædificaſſet, ornaſſetq. claſſes, exercituſq. permagnos quibuſcunque ex gentibus potuiſſet, comparaſſet: Boſphoranis finitimis ſuis bellum inferre ſimulaſſet, vſque in Hiſpaniam Legatos Ecbatanis miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: vt cùm duobus in locis diſiunctiſsimis, max meq. diuerſis vno conſilio, ab vnis hoſtium copiis bellum, ter-

ra, mariq; gereretur, vos ancipiti contentione
20 diſtracti de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculū Sertorianæ atque Hiſpanienſis, quæ multò plus firmamenti, ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio, ac ſingulari virtute depulſum eſt: in altera parte ita res à L. Lucullo ſummo viro eſt adminiſtrata, vt initia illa geſtarū rerū magna atque præclara non felicitati eius, ſed virtuti: hæc autem extrema quæ nuper acciderunt, nō culpæ, ſed fortunæ tribuenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicā alio loco, & ita dicam Quirites, vt neq; vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa afficta eſſe
21 videatur. Sed pro veſtri imperij dignitate atque gloria, quoniā is eſt exorſus orationis meæ, videte quē vobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores veſtri ſæpe mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella geſſerūt, vos, tot ciuium Rom. millibus, vno nuncio, atq; vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quòd erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui Legatum Pop. rom. Conſularem, vinculis, ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium rom. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi perſecuti ſunt: vos Legatum Pop. rom. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne, vt illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperij gloriam relinquere: ſic vobis turpiſsimum ſit, illud, quod accepiſtis tueri &

ri & conſeruare non poſse. Quid, quod ſalus ſo-
ciorum ſummum in periculum ac diſcrimen vo-
catur? Regno expulſus eſt Ariobarzanes Rex,
ſocius Pop. Rom. atque amicus: imminent duo
Reges toti Aſiæ, non ſolũ vobis inimiciſsimi, ſed
etiam veſtris ſociis atque amicis: ciuitates autẽ
omnes, cuncta Aſia, atque Græcia veſtrum auxi-
lium expectare propter periculi magnitudinem
coguntur: Imperatorem à vobis certum depo-
ſcere, cum præſertim vos alium miſeritis, neque
audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo
13 poſse arbitrantur. Vident, & ſentiunt hoc idẽ,
quod & vos: vnum virum eſse, in quo ſumma
ſint omnia, & eum prope eſse, quò etiam carent
ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, ta-
metſi ille ad maritimum bellum venerit, tamen
impetus hoſtium repreſsos eſse intelligunt, ac
retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non
licet, tacite rogant, vt ſe quoque ſicut cætera-
rum prouinciarũ ſocios dignos exiſtimetis, quo-
rum ſalutem tali viro commendetis, atque hoc
etiam magis quam cæteros, quòd eiuſmodi in
prouinciam homines cum imperio mittimus, vt
etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum ad-
uentus in vrbes ſociorum non multum ab hoſti-
li expugnatione differant. Hunc audiebant an-
tea, nunc præſentem vident, tanta temperantia,
tanta manſuetudine, tanta humanitate, vt ij bea-
tiſsimi eſse videantur, apud quos ille diutiſsi-
14 me commoratur. Quare ſi propter ſocios nulla
ipſi iniuria laceſsiti maiores veſtri cum Antio-
cho, cum Aetolis, cũ Pœnis bella geſſerũt: quan-
to vos ſtudio cõuenit iniuriis prouocatos, ſocio-
rum

rum ſalutem vna cum imperij veſtri dignitate
defendere? præſertim cùm de veſtris maximis
vectigalibus agatur. Nam cæterarum prouin-
ciarum vectigalia Quirites tanta ſunt vt ijs ad
ipſas prouincias tutandas vix contenti eſſe poſ-
ſimus: Aſia vero tam opima eſt, & fertilis, vt &
vbertate agrorum, & varietate fructuum, & ma-
gnitudine paſtionis, & multitudine earum rerũ,
quæ exportantur, facile omnibus terris antecel-
lat. Itaque hæc vobis prouincia Quirites, ſi &
belli vtilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere
vultis, non modo à calamitate, ſed etiam à metu
15 calamitatis eſt defendenda. Nam cæteris in re-
bus cum venit calamitas, tum detrimentum ac-
cipitur: at in vectigalibus non ſolum, aduentus
mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem.
Nam cum hoſtium copiæ nõ longe abſunt, etiam
ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relin-
quuntur, agricultura deſeritur, mercatorum na-
uigatio conquieſcit: ita neque ex portu, neque
ex decumis, neque ex ſcriptura vectigal con-
ſeruari poteſt: quare ſæpe totius anni fructus v-
no rumore periculi, atque vno belli terrore
16 amittitur. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis,
aut eos qui vectigalia vobis penſitant, aut eos
qui exercent, atque exigunt? cum duo Reges
cum maximis copijs prope adſint: cum vna ex-
curſio equitatus perbreui tempore totius anni
vectigal auferre poſſit: cum publicani familias
maximas, quas in ſalinis habent, quas in agris,
quas in portubus atque cuſtodijs, magno peri-
culo ſe habere arbitrentur? Putatis ne vos illis
rebus frui poſſe, niſi eos qui vobis fructuoſi ſunt

con-

conſeruaueritis, non ſolum (vt antea dixi) calamitate, ſed etiam calamitatis formidine libe-
17 ratos? Ac ne illud quidem vobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorū bona ciuium Rom. pertinet: quorum vobis pro veſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. Nam & publicani homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ curæ vobis eſſe debent. Etenim ſi vectigalia neruos eſſe Reip. ſemper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte eſſe di-
18 cemus. Deinde cæteris ex ordinibus homines gnaui & induſtrij partim in Aſia negotiantur, quibus vos abſentibus conſulere debetis: partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis veſtræ magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere, ſapientiæ, videre multorum ciuium calamitatem à Rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parui refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare: neq; enim iiſdem redimendi facultas erit propter calamitatē: neq; alijs voluntas pro-
19 pter timorem. Deinde quod nos eadem Aſia, atque idē iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit id, quod certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tū cùm in Aſia res magnas permulti amiſerūt, ſcimus Romæ ſolutione impedita fidē cōcidiſſe. Non enim poſſunt vna in ciuitate multi rem atq; fortunas amittere, vt nō

pluresſecum in eandem calamitatẽ trahant. A quo periculo prohibete Rempub. & mihi credite id quod ipſi videtis, hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecunijs Aſiaticis, & cohæret: ruere illa non poſſunt, vt hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum
20 ciuium cum Repub. defenduntur. Quoniam de genere belli, dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici: belli genus eſſe ita neceſſarium, vt ſit gerendum: non eſſe ita magnum, vt ſit pertimeſcendum. In quo maximè laborandum eſt, ne forte à vobis quæ diligentiſſime prouidenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque vt omnes intelligant me. L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas, atque inſtructas eſſe deletas, vrbemq; Aſiæ clariſſimam nobiſque amiciſſimam Cyzicenorum obſeſſam eſſe ab ipſo Rege maxima multitudine & oppugnatã vehementiſſime, quã Lucullus virtute, aſſiduitate con-
21 ſilio ſummis obſidionis periculis liberauit. Ab eodem Imperatore claſſem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe atque depreſſam: magnas hoſtium preterea copias multis prælijs eſſe deletas: patefactumq. noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante Pop. Rom. ex om-

ni

Digitized by Google

ni aditu clauſus eſſet: Sinopem atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atq; referta, cæteraſq; vrbes Ponti, & cappadociç permultas, vno aditu, atque aduentu eſſe captas: Regem ſpoliatum regno patrio, atq; auito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atq; hæc omnia ſaluis Pop. Rom. ſocijs, atque integris vectigalibus eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis, atq; ita reputo, vt hoc vos intelligatis, è nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum.

22 Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cùm hæc ita ſint, reliquũ poſſit eſſe magnum bellum: cognoſcite Quirites, non enim ſine cauſa quæri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in his locis, quà ſe parens perſequeretur, diſsipauiſſe, vt eorum collectio diſperſa mœrorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens maximam vim auri atq; argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit hæc dum noſtri colligunt omnium diligentius, Rex ipſe è manibus effugit, ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia retardauit.

23 Hunc in illo timore, & fuga Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemq. rebus ſuis confirmauit, & afflictum erexit, perditumque recreauit; cuius in regnum poſteaquàm

L. Lucullus cum exercitu venit plures etiam gẽtes contra Imperatorem noſtrum concitatę ſunt. Erat enim metus iniectus iis nationibus quas nunquam populus Rom. neq; laceſſendas bello, neque tentandas putauit: erat etiam alia grauis, atque vehemens opinio, quę per animos gentium barbararum perſuaſerat, fani locupletiſſimi & religioſiſſimi diripiendi cauſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noſter autem exercitus, etſi vrbem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs vſus erat ſecundis: tamen nimia longinquitate locorum ac deſiderio ſuorum commouebatur.
24 Hic iam plura non dicã: fuit enim illud extremum, vt ex ijs locis à militibus noſtris reditus magis maturus, quàm proceſſus longior quæreretur. Mithridates autem & ſuam manum iam confirmarat, & eorum qui ſe ex eius regno collegerant, & magis aduenticijs multorum regum & nationum copijs iuuabatur. Hoc iam fere ſic fieri ſolere accepimus, vt Regum afflictæ fortunę facile multorum opes alliciant ad miſericordiã, maximèque eorum qui aut reges ſunt, aut viuunt in regno, quòd regale ijs nomen magnũ & ſanc-
25 tum eſſe videatur. Itaque tantum victus efficere potuit quantum incolumis nunquã eſt auſus optare. Nam cùm ſe in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, vt eam poſtea quam pulſus erat, terram vnquam attingeret, ſed in exercitum veſtrum clarum atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites (ſicut poetæ ſolent, qui res

Romanas ſcribunt) præterire me noſtram calamitatem, quæ tanta fuit vt eam ad aures L. Lucilli nō ex prœlio nuntius, ſed ex ſermone rumor
26 afferret. Hic in ipſo illo malo, grauiſsimaq. belli offenſione L. Lucullus: qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, veſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modum ſtatuendum veteri exemplo putauiſtis, partem militum qui iam ſtipendijs confectis erant, dimiſsit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo conſulto, ſed ea vos cōiectura perſpicitis, quantum illud bellum futurū putetis, quod coniungāt. Reges potentiſsimi, renouent agitatæ nationes, ſuſcipiāt integræ gētes, nouus imperator veſter accipiat vetere ex-
27 pulſo exercitu. Satis mihi multa verba feciſſe videor quare hoc bellū eſſet, genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum: reſtat, vt de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum eſſe videatur. Vtinam Quirites virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberitis, vt hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc verò cùm ſit vnus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum qui nunc ſunt, gloriam ſed etiā antiquitatis memoriam virtute ſuperarit: quæ res eſt quæ cuiusquam animum
28 in hac cauſa dubium facere poſsit? Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, authoritatē, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe debuit?

buit? qui è ludo, atq; pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris nó alienis præceptis, ſed ſuis imperijs: non offenſionibus belli, ſed victorijs: non ſtipendijs, ſed triũphis eſt traducta. Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna Reip. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atq; ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile nauale bellũ, varia & diuerſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc vno ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in vſu militari poſitam,
29 quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam vero virtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum aut cui quam inauditum poſsit afferre? Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in cõficiendo, conſilium in prouidendo quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidi-
30 mus, aut audiuimus, non fuerunt. Teſtis eſt Italia, quã ille ipſe victor L. Sylla huius virtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia,

cilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate cõſilij explicauit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtiũ copijs, eorum ipſorum ſanguine redundauit, teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt, teſtis eſt Hiſpania, quę ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos, proſtratoſq. conſpexit, teſtis eſt iterũ, & ſæpius Italia, quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoq. premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, aduentu ſublatum ac ſepultum.

31 Teſtes verò iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes: denique maria omnia, tum vniuerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præſidium, vt tutus eſſet? aut tam fuit abditus vt lateret? quis nauigauit qui non ſe, aut mortis, aut ſeruitutis periculo committeret? cùm aut hyeme, aut referto prædonum mari nauigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latè diuiſum atque diſperſum, quis vnquam arbitraretur aut ab omnibus Imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno Imperatore confici

32 poſſe? Quam prouinciam tenuiſtis a prædonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſsibus veſtris fuiſtis? quàm multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, vt prædonibus captas vrbes eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua cõ-

memoro?fuit hoc quondã, fuit propriũ P.R. longe
à domo bellare, & propugnaculis imperij ſocio-
rum fortunas, nõ ſua tecta defendere, ſociis ve-
ſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam
fuiſſe? cùm exercitus noſtri Brunduſio nunquam
niſi ſumma hyeme trãſmiſerint. Quid, ad nos cũ
ab exteris nationibus venirent, captos querar?
cùm Legati P.R. redempti ſint, mercatoribus tutũ
mare nõ fuiſſe dicam? cum duodecim ſecures in
33 prædonũ poteſtatẽ peruenerint. Quid aut Colo-
phonẽ aut Samũ nobiliſsimas vrbes, innumera-
bilesq. alias captas eſſe cõmemorẽ? cùm veſtros
portus, atq; eos portus, quibus vitã & ſpiritum
ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatẽ ſciatis. An
verò ignoratis portũ Caietæ celeberrimum, atq;
pleniſſimũ nauium, inſpectante Prætore, à prædo-
nibus eſſe direptum? Ex Miſeno autẽ, eius ipſius
liberos qui cũ prædonibus antea ibi bellũ geſſe-
rat, à prædonibus eſſe ſublatos? Nam quid ego
Hoſtienſe incõmodũ, atq; illã labem, atq; igno-
miniam Reip. querar? cùm prope inſpectantibus
vobis claſſis ea, cui Conſul P.R. præpoſitus eſſet,
à prædonibus capta, atque oppreſſa eſt. Pro dij
immortales, tanta ne vnius hominis incredibilis
ac diuina virtus tam breui tẽpore lucem afferre
reip. potuit? vt vos, qui modo ante oſtiũ Tyberi-
num claſſem hoſtium videbatis, ij nunc nullam
intra Oceani oſtiũ prædonum nauem eſſe audia-
34 tis? Atq; hæc qua celeritate geſta ſint, quanquã
videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non
ſunt. Quis enim vnquam, aut obeundi negotij,
aut conſequendi quæſtus ſtudio, tam breui tem-
pore, tot loca adire, tantos curſus conficere po-
tuit?

ſuit, quàm celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliã adiit, Africam explorauit, inde Sardiniã cum claſſe venit, nondũ tempeſtiuo ad nauigandum mari: atq; hæc tria frumentaria ſubſidia reip. firmiſſimis præſidijs,

35 claſſibusq. muniuit. Inde ſe cùm in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpaniis, & Gallia Ciſalpina præſidijs, ac nauibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq. Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis claſſibus firmiſsimiſq. præſidiis adornauit: ipſe autem, vt à Brunduſio profectus eſt, vnde quinquageſimo die totam ad imperium Pop. Rom. Ciliciam adiunxit: omnes qui vbique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq ſunt, partim vnius huius imperio ac poteſtati ſe dediderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum vſq; in Pamphyliam Legatos, deprecatoreſq. miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſideſq. imperauit. ita tãtum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque diſperſum; quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparuit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate con-

36 fecit. Eſt hæc diuina, atque incredibilis virtus Imperatoris, quid cæteræ? quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ atq; quàm multæ ſunt? non enim ſolum bellandi virtus in ſummo atque perfecto Imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes eximiæ, huius adminiſtræ, comiteſq. virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent eſſe Imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate?

quæ breuiter, qualia ſint in Cn. Pompeio conſideremus ſumma enim omnia ſunt Quirites, ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa
37 per ſeſe cognoſci atq; intelligi poſſunt. Quem enim poſſumus Imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veneant Centuriatus, atq; venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de Rep. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magiſtratibus diuiſerit, aut propter auaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit Quirites, vt agnoſcere videamini, qui hæc fecerint, ego autem neminem nomino, quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri. Itaq; propter hanc auaritiam Imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum
38 ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros atq; oppida ciuium Ro. noſtri Imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis: vtrum plures arbitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium vrbes, an hybernis ſociorum ciuitates eſſe deletas? Neq; enim poteſt exercitum is continere Imperator, qui ſeipſum non continet: neq; ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in
39 ſe ſeueros eſſe iudices non vult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, vt nō modo manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquā pacato nocuiſſe dicatur? Iam vero quemadmodum milites hybernent, quotidie ſermones

ac litteræ perferuntur : non modo, vt ſumptũ faciat in militem, nemini vis affertur : ſed ne cupienti quidem cuiquã permittitur hyemis enim, non auaritiæ perfugium maiores noſtri in ſocio-
40 rum atque amicorum tectis eſſe voluerunt Age vero cæteris in rebus quali ſit temparantia cõſiderate, vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: ſed hæ res, quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt: non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem, poſtremo ſigna, & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne viſenda
41 quidem exiſtimauit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, ſicut aliquem non ex hac vrbe miſſum, ſed de cælo delapſum, intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia, quod iam nationibus exteris incredibile ac falſo memoriæ proditum videbatur, nunc imperij noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſa maiores ſuos tum, cum hac temperãtia magiſtratus habebamus, ſeruire Pop. Ro. quam imperare alijs maluiſſe. Iam vero ita faciles aditus ad eum priuatorũ, ita liberæ querimoniæ de aliorũ iniurijs eſſe dicuntur, vt is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par

42 inimis eſſe videatur. Iam quantū conſilio, quantum dicendi grauitate & copia valeat, in quo ipſo ineſt quædā dignitas imperatoria, vos Quirites hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. Fidē vero eius inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimam eſſe iudicarint? Humanitate iā tanta eſt, vt difficile dictu ſit, vtrum hoſtes magis virtutē eius pugnātes timuerint, an manſuetudinem victi dilexerint. Et quiſquam dubitauit, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit? qui ad omnia veſtræ memoriæ bella conficienda, diuino quodam
43 conſilio natus eſſe videatur? Et quoniam authoritas multum in bellis quoque adminiſtrandis atq; imperio militari valet, certe nemini dubiū eſt, quin ea in re idem ille Imperator plurimum poſſit, vehementer autem pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocij de Imperatoribus veſtris exiſtimēt, quis ignorat? cum ſciamus homines in tantis rebus, vt aut contemnāt, aut metuant, aut oderint, aut amēt, opinione nō minus famæ, quam aliqua certa ratione commoueri. quod igitur nomen vnquā in orbe terrarum clarius fuit? cuius res geſtę pares? de quo homine vos, id quod maxime facit autoritatē, tanta,
44 & tam pręclara iudicia feciſtis? An vero vllam vſquā eſſe oram tam deſertā putatis, quo non illius diei fama peruaſerit, cū vniuerſus populus Rom. referto foro, repletiſq; omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, vnū ſibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeiū imperatorē depopoſcit? itaque, vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quan-

tum huius autoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omniũ rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo die à vobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta repente vilitas annonæ ex ſumma inopia & caritate rei frumẽtariæ conſecuta eſt, vnius ſpe & nomine, quantam vix ex ſumma vbertate agrorum diuturna

45 pax efficere potuiſſet. Iam vero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio de quo vos paulo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent hoſtium opes, animique creuiſſent, cum ſatis firmum præſidium prouincia non haberet: amiſiſſetis Aſiam Quirites, niſi ipſum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi Rom. attuliſſet. Huius aduentus & Mithridatem inſolita inflammatum victoria cõtinuit, & Tigranem magnis copijs minitantem Aſiæ retardauit: & quiſquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tantum authoritate perfecerit? aut quam facile imperio atq; exercitu ſocios, & vectigalia conſeruaturus ſit, qui

49 ipſo nomine ac rumore defenderit? Age vero, illa res quantã declarat eiuſdem hominis apud hoſtes Populi Romani authoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamque diuerſis, tam breui tempore omnes vna huic ſe dediderunt? quod Cretenſium Legati, cum in eorum inſula noſter Imperator, exercituſque eſſet, ad Cn. Pompeium in vltimas prope terras venerunt, eique ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipſe Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompeium Legatum vſque in Hiſpaniam miſit? cumque Pompeius Legatum

ſemper

ſemper iudicauit: ij, quibus ſemper erat moleſtum ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere, Quirites, hanc autoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſq. veſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes
47 valituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, vt de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & commemorare de altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis Imperatoribus, non ſolum propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpius imperia mandata, atq; exercitus eſſe cōmiſſos, fuit enim profecto quibuſdam ſummis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quode nunc agimus, hac vtar moderatione dicendi, non vt in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam: ſed vt præterita meminiſſe, reliqua ſperare videamur: ne aut inuiſa diis immortalibus oratio no-
48 ſtra, aut ingrata eſſe videatur. Itaq; nō ſum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, mariq. quantaq felicitate geſſerit: vt eius sēper volūtatibus nō modo ciues aſſenſerint, ſocij obtēperarint, hoſtes obedierint: ſed etiam venti, tēpeſtateſq; obſecundarint, hoc breuiſſime dicā, neminē vnquam tam impudentē fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales

mortales ad Cn. Pompeium detulerunt: quod vt
illi proprium, ac perpetuum ſit Quirites, cum
communis ſalutis atque imperij, tum ipſius ho-
minis cauſa (ſicuti facitis) velle & optare de-
49 betis. Quare cum & bellum ita neceſſarium
ſit, vt negligi non poſſit: ita magnum, vt accu-
ratiſſime ſit adminiſtrandum, & cum ei Impera-
torem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli
ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima autori-
tas, egregia fortuna, dubitabitis Quirites, quin
hoc tantum boni, quod a dijs immortalibus ob-
latum & datum eſt, in Rempub. conſeruandam,
50 atque amplificandam conferatis? Quod ſi Romæ
Cn. Pompeius priuatus eſſet hoc tempore, tamẽ
ad tantum bellum is erat deligendus, atque mit-
tendus: nunc cum ad cæteras ſummas vtilita-
tes hæc quoq; opportunitas adiungatur, vt in
iis ipſis locis adſit, vt habeat exercitum, vt ab
ijs, qui habent accipere ſtatim poſſit, quid ex-
pectamus? aut cur non ducibus dijs immortali-
bus, eidem, cui cætera ſumma cum ſalute Reip.
commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium com-
51 mittimus? At enim vir clariſſimus, Reipublicę
& veſtris beneficijs ampliſſimis affectus, Q. Ca-
tulus, itemque ſummis ornamentis honoris, for-
tunæ, virtutis, ingenij præditus Q. Hortenſius,
ab hac ratione diſſentiunt: quorum ego autori-
tatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe,
& valere oportere confiteor: ſed in hac cauſa,
tametſi cognoſcitis autoritates contrarias for-
tiſſimorum virorum & clariſſimorum, tamen
omiſſis autoritatibus, ipſa re & ratione exqui-
rere poſſumus veritatem; atque hoc facilius,

quod

quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta ſunt, ijdem iſti vera eſſe concedunt, & neceſſarium bellum eſſe, & magnum, & in vno Cn. Pompeio
52 ſumma eſſe omnia. Quid igitur ait Hortenſius? ſi vni omnia tribuenda ſunt, vnum dignisſimum eſſe Pompeium, ſed ad vnum tamen omnia deferri non oportere. Obſoleuit iam iſta oratio re multo magis, quam verbis refutata. Nam tu idem, Quinte Hortenſi multa pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter, ornateque dixiſti cum is de vno Imperatore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta idem con-
53 tra legem verba feciſti. Quid tum per deos immortales, ſi plus apud populũ Ro. autoritas tua, quam ipſius pop. Ro. ſalus, & vera cauſa valuiſſet, hodie hanc gloriam, atq; hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium eſſe hoc videbatur, cum Pop. Rom. Legati Prætores, Quæſtoreſq. capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cũ ita clauſa erãt nobis omnia maria, vt neq; priuatam rem maritimam, neq;
54 publicam iam obire poſſemus? Quæ ciuitas antea vnquam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur: non Carthaginienſium, qui permultum claſſe, maritimiſq. rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorũ vſque ad noſtram memoriam diſciplina naualis, & gloria remanſit: quæ ciuitas antea vnquam tam tenuis, quæ tam parua inſula fuit, quæ non portus ſuos, & agros, & aliquã partem regionis,
atque

atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille pop. Rom. cuius vſq; ad noſtram memoriā nomen inuictum in naualibus pugnis permanſerat, magna ac multo maxima parte nō modo vtilitatis, ſed dignitatis, atq; imperij caruit.

55 Nos, quorum maiores Antiochum Regem claſſe, Perſemq. ſuperarunt, omnibuſq naualibus pugnis Carthaginienſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos, paratiſſimoſq vicerunt: ij nullo in loco iam prædonibus pares eſſe poteramus, nos quoque, qui antea nō modo Italiam tutā habebamus, ſed omnes ſocios in vltimis oris autoritate noſtri imperij ſaluos præſtare poteramus, tum cum inſula Delos tam procul à nobis in Aegæo mari poſita, quò omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, ſine muro nihil timebat: ijdem non modo prouinciis, atq; oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia iam via carebamus: & his temporibus non pudebat magiſtratus Pop. rom. in hunc ipſum locum aſcendere, cum eum vobis maiores veſtri exuuiis nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent.

56 Bono te animo tum Q. Hortenſi Pop Ro. & cæteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimauit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem Pop. Rom. dolori ſuo maluit, quā authoritati veſtræ obtemperare. Itaq; vna lex, vnus vir, vnus annus, non modo nos illa miſeria, ac turpitudine liberauit: ſed etiam effecit, vt aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac

57 nationibus terra, mariq. imperare. Quo mihi

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

etiam indignus videtur obtrectatum eſſe adhuc?
Gabinio dicam, anne Pompeio, an vtrique? id
quod eſt verius: ne legaretur A. Gabinius Cn.
Pompeio expetenti, ac poſtulanti? vtrum ille,
qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem
velit, idoneus non eſt, qui impetret? cum cæteri
ad expilandos ſocios, diripiendaſq. prouincias,
quos voluerunt, Legatos eduxerint: an ipſe,
cuius lege ſalus, ac dignitas Populo Rom. atq;
omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe de-
bet gloriæ eius Imperatoris, atque eius exerci-
tus, qui conſilio ipſius atque periculo eſt con-
58 ſtitutus? An C. Falcidus, Q Metellus, Q. Cæ-
lius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes
honoris cauſa nomino, cum Trib. pleb. fuiſſent,
anno proximo legati eſſe potuerunt? in hoc vno
Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello
quod lege Gabinia geritur, in hoc Imperatore,
atq; exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam
præcipuo iure eſſe deberet? de quo legando ſpe-
ro Conſules ad ſenatum relaturos: qui ſi dubi-
tabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor re-
laturum: neque me impediet cuiuſquam, Quiri-
tes, inimicum edictum, quo minus fretus vobis,
veſtrum ius, beneficiumq. defendam: neque, præ-
ter interceſſionem, quicquam audiam: de qua
(vt arbitror) iſti ipſi qui minantur, etiam atque
etiam qui id liceat, conſiderabunt. Mea quidem
ſententia, Quirites, vnus A. Gabinius belli ma-
ritimi, rerumq; geſtarum autor, comes Cn Pom.
adſcribitur, propterea quod alter vni id bellum
ſuſcipiendum veſtris ſuffragijs detulit, alter de-
59 latum, ſuſceptumq; confecit. Reliquum eſt, vt

de

Digitized by Google

de Q. Catuli authoritate, & ſententia dicendum
eſſe videatur: qui cum ex vobis quæreret, ſi in
vno Cn. Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo
factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri: cepit
magnum ſuæ virtutis fructum, ac dignitatis, cum
omnes prope vna voce in eo ipſo vos ſpem habi
turos eſſe dixiſtis. etenim talis eſt vir, vt nulla
res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non &
conſilio regere, & integritate tueri, & virtute
conficere poſſit, ſed in hoc ipſo ab eo vehemen-
tiſsime diſſentio, quod quo minus certa eſt ho-
minum ac minus diuturna vita, hoc magis Reſp.
dum per deos immortales licet, frui debet ſum-
60 mi hominis vita, atque virtute. At enim ni-
hil noui fiat contra exempla, atque inſtituta
maiorum. Non dico hoc loco maiores noſtros
ſemper in pace conſuetudini, in bello vtilitati
paruiſſe, ſemper ad nouos caſus temporum, no-
uorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non
dicam duo bella maxima, Punicum, & Hiſpa-
nienſe ab vno Imperatore eſſe confecta: duas vr-
bes potentiſsimas, quæ huic imperio maxime
minabantur, Carthaginem, atque Numantiam
ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemo-
rabo, nuper ita vobis patribuſq. veſtris eſſe vi-
ſum, vt in vno C. Mario ſpes imperij poneretur,
vt idē cum Iugurta, idē cum Cimbris, idē cum
61 Theutonis bellū adminiſtraret: In ipſo Cn. Pom.
in quo noui conſtitui nihil vult Q. Catulus, quā
multa ſint noua, ſummaq; Catuli voluntate con-
ſtituta, recordamini. Quid tam nouum: quam a-
doleſcēntulum priuatum, exercitū difficili Reip.
tempore conficere? cōfecit; huic præeſſe? præ-

fuit: rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præter conſuetudinem, quàm homini peradoleſcenti, cuius à Senatorio gradu ætas longe abeſſet imperium, atq; exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea adminiſtrandũ? fuit in his prouinciis ſingulari innocẽtia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximũ confecit, victorem exercitum deportauit. Quid verò tam inauditum, quàm Equitem Ro. triumphare? at eam quoque rem Pop. Ro. nõ modo vidit, ſed etiam ſtudio omni viſendam putauit.
62 Quid tam inuſitatum, quàm vt, cùm duo Conſules clariſsimi, fortiſſimiq. eſſent, Eques Rom ad bellum maximum, formidoloſiſſimumq. pro Conſule mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempore, cùm eſſet non nemo in Senatu, qui diceret, nõ oportere mitti hominem priuatum pro Conſule, L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro Conſule, ſed pro Conſulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ ſpes conſtituebatur, vt duorum Conſulum munus vnius adoleſcentis virtuti committeretur. Quid tam ſingulare, quàm vt ex Senatuſconſulto legibus ſolutus Conſul ante fieret, quàm vllum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet, quid tam incredibile, quam vt iterum Eques Rom. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua poſt hominum memoriam cõſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quam hæc, quæ in hoc vno ho-
63 mine vidimus, Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam noua profecta ſunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiuſdem dignitatis ampliſsimorum hominum authoritate. quare

videant,

videant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illorum authoritatem de Cn. Pompeij dignitate à vobis comprobatam ſemper eſſe: veſtrum ab illis de eodem homine iudicium, populique Ro. authoritatem improbari: præſertim cum iam ſuo iure pop. Ro. in hoc homine ſuam authoritatem vel contra homines, qui diſſentiunt poſsit defendere: propterea quod iſtis reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegiſtis quem bello
64 prædonum præponeretis. hoc ſi vos temere feciſtis, & Reip. parum conſuluiſtis: rectè iſti ſtudia veſtra ſuis conſiliis regere conantur, ſin autem vos plus tum in repub. vidiſtis, vos his repugnantibus per voſmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutē orbi terrarum attuliſtis; aliquando iſti principes, & ſibi, & cæteris Pop. rom. vniuerſi authoritati parendum eſſe fateantur. Atq; in hoc bello Aſiatico, & regio, non ſolum militaris illa virtus, quæ eſt in Cn. Pompeio ſingularis, ſed aliæ quoq; virtutes animi multæ, & ma
65 gnæ requiruntur. Difficile eſt in Aſia, Cilicia, Lycia, Syria, regniſq. exterarum nationū ita verſari veſtrum imperatorem, vt nihil aliud quam de hoſte ac de laude, cogitet, deinde etiam, ſi qui ſunt pudore, ac temperantia moderatiores: tamen eos eſſe tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorū, quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias ac libidines, quod enim fanum putatis in illis terris noſtris magiſtratibus religioſum? quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam ac munitam,

fuiſſe? vrbes iam locupletes, ac copioſæ requirũtur, quibus cauſa belli propter diripiendi cu-
66 piditatem inferatur. Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortenſio diſputarem ſummis & clariſsimis viris. Nouerunt enim ſociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro ſocijs vos contra hoſtes exercitum mittere putatis, an hoſtium ſimulatione, cõtra ſocios atque amicos? quæ ciuitas eſt in Aſia, quæ non modo vnius Imperatoris, aut Legati, ſed vnius Tribuni militũ animos, ac ſpem capere poſsit? Quare etiam ſi quem habetis, qui collatis ſignis exercitus regios ſuperare poſſe videatur, tamen niſi erit idem, qui ſe à pecuniis ſociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro gazaq; regia manus, oculos, animũ cohibere poſsit, nõ erit idoneus, qui ad bellũ Aſia-
67 ticum, regiumq. mittatur. Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuiſſe quæ locuples ſit? ecquã eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium nõ ſolùm propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiã requiſiuit, videbat enim P. R. nõ locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quicquã aliud aſſequi claſſium nomine, niſi vt detrimentis accipiẽdis maiore affici turpitudine videremur, nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiſcantur, ignorãt videlicet iſti, qui ad vnum deferenda eſſe omnia non arbitrantur? quaſi vero Cn. Pompeium non cum ſuis virtutibus, tum etiam alienis vitiis ma-
68 gnum eſſe videamus. Quare nolite dubitare,

quia

quin huic vni credatis omnia, qui inter annos tot vnus inuẽtus ſit, quẽ ſocij in vrbes ſuas cum exercitu veniſſe gaudeant. Quòd ſi authoritatibus hanc cauſam, Quirites, confirmandam putatis: eſt vobis autor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritiſsimus, P. Seruilius: cuius tantæ res geſtæ terra, mariq. extiterunt, vt cum de bello deliberetis, autor vobis grauior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio ſummis veſtris beneficiis, maximiſq. rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus: eſt Cn. Lentulus, in quo omnes pro ampliſsimis veſtris honoribus ſummum conſilium, ſummam grauitatem eſſe cognoſcitis: eſt C. Caſsius integritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, num horum authoritatibus, illorum orationi qui diſſentiũt,
69 reſpondere poſſe videamur. Quæ cum ita ſint, C. Manili, primum iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſsimeque comprobo: deinde te hortor, vt autore populo Rom. maneas in ea ſententia, neue cuiuſquam vim, aut minas pertimeſcas primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus: quid eſt, quòd aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij, quicquid hoc beneficio Pop. Rom. atque hac poteſtate Prætoria, quicquid authoritate, fide, conſtantia poſſum: id omne ad hanc rem conficiendã tibi, & Pop. Ro. pol-
70 liceor, & defero: teſtorq. omnes deos, & eos ma

ximè, qui huic loco, temploq. præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad Rempub. adeũt, maximè perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiuſquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc cauſam conciliari putem, neque quò mihi ex cuiuſquam amplitudine, aut præſidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, vt hominem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus: honores autem neque ab vno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur.

71 Quamobrem quicquid in hac cauſa mihi ſuſceptum eſt Quirites, id omne me Reip. cauſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, vt aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar vt multas etiam ſimultates partim obſcuras, partim apertas, intelligam mihi non neceſſarias, vobis non inutiles ſuſcepiſſe. ſed ego me hoc honore præditum tantis veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & Reipublicæ dignitatem, & ſalutem, prouinciarum atque ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

* *
*

IN L. CATILINAM, IN SENATV.

ORATIO XIX.

1 QVouſque tandem abutere Catilina,
patientia noſtra? quamdiu nos etiã
furor iſte tuus eludet? quem ad finẽ
ſeſe effrenata iactabit audacia? ni-
hil ne te nocturnum præſidium pala-
tij, nihil vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil
conſenſus bonorum omniũ? nihil hic munitiſsi-
mus habendi Senatus locus? nihil horũ ora vul-
tuſq. mouerunt? patere tua conſilia non ſentis?
conſtrictam iam omnium horum conſcientia te-
neri coniurationem tuam nõ vides? quid proxi-
ma, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris,
quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quem
2 noſtrum ignorare arbitraris? O tempora, ò mo-
res! Senatus hoc intelligit, conſul videt, hic ta-
men viuit. viuit? imo verò etiam in Senatũ ve-
nit: fit publici conſilij particeps: notat, & deſi-
gnat oculis ad cædem vnumquemq. noſtrũ. Nos
autem viri fortes ſatisfacere reipub. videmur, ſi
iſtius furorem ac tela vitemus. Ad mortẽ te, Ca-
tilina, duci iuſſu conſulis iampridem oportebat:
in te conferri peſtem iſtã, quam tu in nos omnes
3 iamdiu machinaris? An vero vir ampliſsimus P.
Scipio põtifex maximus Tib. Gracchum medio-
criter labefactãtem ſtatum reipub. priuatus in-
terfecit? Catilinã verò orbem terræ cæde, atque
incen-

incendijs vaſtare cupientem nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Seruilius Hala Sp. Meliū nouis rebus ſtudentem manu ſua occidit. Fuit fuit iſta quondam in hac repub. virtus, vt viri fortes acrioribus ſupplicijs ciuem pernicioſum, quàm acerbiſsimum hoſtem coercerent. Habemus enim Senatuſconſultū in te, Catilina, vehemens, & graue: nō deeſt reip. conſiliū, neq; autoritas huius ordinis: nos,
4 nos, dico apertè, conſules deſumus. Decreuit quondā ſenatus, vt L. Opimius COS. videret, ne quid reſp. detrimenti caperet, nox nulla interceſsit: mox interfectus eſt propter quaſdā ſeditionū ſuſpiciones C. Gracchus clariſsimo patre natus, auis, maioribus: occiſus eſt cū liberis M. Fuluius conſularis: Simili Senatuſconſulto, C. Mario & L. Valerio COSS. permiſſa eſt reſp. num vnum diem poſtea L. Saturninum tribunum plebis, & C. Seruilium mors à reip. pœna remorata eſt? At nos vigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum autoritatis. habemus enim huiuſmodi ſenatuſconſultum, veruntamen incluſum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditū, quo ex Senatuſconſulto confeſtim interfectum te eſſe, Catilina, cōuenit. Viuis, & viuis non ad deponendā, ſed ad confirmandam audaciam. Cupio, P.C. me eſſe clementē, cupio in tantis reipub. periculis non diſſolutum videri: ſed iam me ipſum inertiæ nequitiæq. condemno.
5 Caſtra ſunt in Italia cōtra rempub. in Hetruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autē imperatorē caſtrorum ducemq. hoſtium intra mœnia, atq; adeo in ſena-

ſenatu videmus, inteſtinam aliquam quotidie
perniciẽ reip. molientem. Si te iam, Catilina,
cõprehendi, ſi interfeci iuſſero: credo erit verẽ-
dum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius
ã me, quàm quiſquã crudelius factum eſſe dicat.
Verùm ego hoc, quod iampridem factũ eſſe opor
tuit, certa de cauſa nondum adducor vt faciam,
tum deniq; interficiã te, cum iam nemo tam im-
probus, tam perditus, tam tui ſimilis inueniri po
6 terit, qui id non iure factum eſſe fateatur. Quan-
diu quiſquã erit qui te defendere audeat, viues,
& viues ita, vt nunc viuis, multis meis, & firmis
præſidiis obſeſſus, ne cõmouere te contra remp.
poſſis: multorũ te etiam oculi, & aures non ſen-
tientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, at-
que cuſtodient. Etenim quid eſt Catilina, quod
iam amplius exſpectes, ſi neq; nox tenebris ob-
ſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus pa-
rietibus continere vocem coniurationis tuæ po-
teſt? ſi illuſtrãtur, ſi erumpunt omnia? muta iam
iſtam mentem, mihi crede, obliuiſcere cædis, at-
que incendiorum: teneris vndique, luce ſunt cla
riora nobis tua conſilia, omnia: quæ etiam me-
7 cum licet recognoſcas. Meminiſti ne me ante
diem XII. Kalend. Nouembris, dicere in ſena-
tu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet
ante diem VIII. Kalend. Nouembris, C. Man-
lium audaciæ ſatellitem, atque adminiſtrum tuæ?
num me fefellit, Catilina, non modo res tanta,
tam atrox, tam incredibilis, verùm, id quod mul-
tò magis eſt admirandum, dies? Dixi ego idem
in ſenatu, cædem te optimatum, contuliſſe in an-
te diem V. Kalend. Nouembris, tum, cum multi

prin-

principes ciuitatis Roma non tam ſui cõſeruandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorũ cauſa profugerunt, num inficiari potes, te illo ipſo die meis præſidiis, mea diligẽtia circumcluſum, commouere te contra rempub. non potuiſſe? cum tu diſceſſu cæterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus cæde contentum te eſſe dicebas. Quid? cum te Præneſte Kalend. ipſis Nouembris occupaturum nocturno impetu eſſe confideres, ſenſiſtinę illam coloniam meo iuſſu, meis præſidiis, cuſtodiis, vigiliisq. eſſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego nõ modo audiam, ſed etiam videam, planeq. ſentiã. Recognoſce, mecum tandẽ illã ſuperiorem noctẽ: iam intelliges multo me vigilare acrius ad ſalutem, quã te ad perniciem reip. Dico te priori nocte veniſſe inter falcarios. (non agam obſcure) in M. Leccæ domum: conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiæ, ſceleriſq. ſocios: num negare audes? quid taces? cõuincã, ſi negas, video enim eſſe hic in Senatu quoſdã, qui tecum vna fuere.
9 O dij immortales, vbinam gentium ſumus? quam remp. habemus? in qua vrbe viuimus? hic, hic ſunt, in noſtro numero P. C. in hoc orbis terræ ſanctiſsimo grauiſsimoq. conſilio, qui de noſtro omnium interitu, qui de huius vrbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego ego video conſul, & de repub. ſententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiſti igitur apud Leccam ea nocte Catilina, diſtribuiſti partes Italiæ: ſtatuiſti quo quemq; proficiſci placeret: delegiſti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: deſcri-

pſiſti vrbis partes ad incendia : cõfirmaſti te ip-
ſum iam eſſe exiturum:dixiſti paululum tibi eſſe
etiam tum moræ,quòd ego viuerẽ. Reperti ſunt
duo equites Romani,qui te iſta cura liberarent,
& ſeſe illa ipſa nocte paulo ante lucẽ me in meo
10 lectulo interfecturos pollicerentur. Hæc ego
omnia,vix dum etiam cœtu veſtro dimiſſo,com-
peri : domum meam maioribus præſidiis muniui,
atq; firmaui: excluſi eos,quos tu mane ad me ſa-
lutatum miſeras, cum illi ipſi veniſſent,quos ego
iam multis viris ad me venturos id temporis eſſe
prædixeram. Quæ cum ita ſint, Catilina, perge
quò cœpiſti : egredere aliquando ex vrbe : pa-
tent portæ, proficiſcere : nimium diu te impera-
torem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ
tecum etiam omnes tuos : ſi minus, quampluri-
mos : purga vrbẽ, magno me metu liberabis,dũ-
modo inter me,atq; te murus interſit : nobiſcum
verſari iam diutius non potes : non feram,non
11 patiar,nõ ſinam. Magna dijs immortalibus ha-
benda eſt gratia,atque huic ipſi Ioui Statori an-
tiquiſsimo cuſtodi huius vrbis, quod hanc tam
tetram, tam horribilem, tamq. infeſtam reipub.
peſtem toties iam effugimus : non eſt ſæpius in
vno homine ſalus ſumma periclitanda reipub.
Quandiu mihi conſuli deſignato Catilina inſi-
diatus es, non publico me præſidio, ſed priuata
diligentia defendi: cum proximis comitiis con-
ſularibus me conſulem in campo, & cõpetitores
tuos interficere voluiſti,compreſsi tuos nefarios
conatus amicorum præſidio, & copiis, nullo tu-
multu publicè concitato : deniq; quotieſcunque
me petiſti, per me tibi obſtiti : quanquam vide-

bam,

Digitized by Google

bam, perniciem meam cum magna calamitate
12 reipublicæ eſſe coniunctam. Nunc iam apertè
rempublicã vniuerſam petis, templa deorum im-
mortalium, tecta vrbis, vitam omnium ciuium,
Italiã denique totam ad exitium, & vaſtitatem
vocas, quare quoniã id, quod primum, atq; huius
imperij, diſciplinæq. maiorũ proprium eſt, face-
re non audeo: faciam id, quod eſt ad ſeueritatẽ
lenius, ad communem ſalutem vtilius, nam ſi te
interfici iuſſero, reſidebit in republica reliqua
coniuratorum manus: ſin tu (quod te iamdudum
hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe tuorũ comi
tum, magna, & pernicioſa ſentina reipublicæ.
13 Quid eſt Catilina? num dubitas id, me imperan-
te, facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire
ex vrbe conſul hoſtẽ iubet: interrogas me, num
in exilium? non iubeo, ſed, ſi me conſulis, ſua-
deo. Quid enim, Catilina eſt, quod te iam in hac
vrbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtã
coniurationem perditorum hominum, qui te nõ
metuat, nemo qui te non oderit? Quæ nota do-
meſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt?
quod priuatarum rerum dedecus non hæret in-
famiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à ma-
nibus vnquam tuis, quod flagitium à toto cor-
pore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corrup-
telarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciã
14 ferrum, aut ad libidinẽ facem prætuliſti. Quid
vero nuper? cum morte ſuperioris vxoris nouis
nuptiis domũ vacuam feciſſes, nonne etiam alio
incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod
ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac
ciuitate tãti facinoris immanitas aut extitiſſe,

aut

aut nõ vindicata eſſe videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum: quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties, ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domeſticã tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam reipublicæ, atque ad omnium noſtrum vitam, ſalutemque pertinent.

15 Poteſt ne tibi huius vitæ hæc lux, Catilina, aut huius cæli ſpiritus eſſe iucundus? cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie Kalend. Ian. Lepido, & Tullo COSS. ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, conſulum, & principũ ciuitatis interficiendorum cauſa, parauiſſe? ſceleri, ac furori tuo non mentem aliquã, aut timorẽ tuum, ſed fortunam reipub. obſtitiſſe? Ac iam illa omitto, neque enim ſunt aut obſcura, aut non multo poſt commiſſa, quoties tu me deſignatum, quoties me conſulem interficere voluiſti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari poſſe non viderentur, parua quadam declinatione, &, vt aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil aſſequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle deſiſtis.

16 Quoties iam, quoties iam tibi extorta eſt ſica iſta de manibus? quoties verò excidit caſu aliquo, & elapſa eſt? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata ſacris ac deuota ſit, neſcio, quòd eam neceſſe putas conſulis in corpore defigere. Nunc vero, quæ tua eſt iſta vita? ſic enim iam tecũ loquar, non vt odio permotus eſſe videar, quo debeo, ſed vt miſericordia, quæ tibi nulla debetur, veniſti paulo ante in ſenatum: quis te ex hac tanta frequen-

quentia, ex tot tuis amicis, ac neceſſariis ſalutauit? ſi hoc poſt hominũ memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cùm ſis grauiſsimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? quid, quod aduẽtu tuo iſta ſubſellia vacua facta ſunt? quid, quod omnes conſulares, qui tibi perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimulatq; aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam atq; inanem
17 reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſerui, mehercle, mei, ſi me iſto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi vrbem non arbitraris? &, ſi me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tam grauiter, atque infenſum viderem, carere me aſpectu ciuium, quam infeſtis oculis omnium cõſpici mallem: tu cum conſciẽtia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iam tibi diu debitum? dubitas, quorum mentes, ſenſusq; vulneras, eorum aſpectum, præſentiamq. vitare? Si te parentes timerent, atq; odiſſent tui, neque eos vlla ratione placare poſſes, vt opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quæ communis eſt omniũ noſtrum parens, odit ac metuit, & iamdiu de te nihil iudicat, niſi de parricidio ſuo, cogitare, huius tu neq; authoritatem verebere, neq; iudi-
18 cium ſequere, neque vim pertimeſces. Quæ tecum, Catilina, ſic agit, & quodãmodo tacita loquitur: Nullum iam tot annos facinus exſtitit, niſi per te: nullum flagitiũ ſine te: tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptioq. ſociorum impunita fuit, ac libera: tu non ſolùm ad negligendas leges & quæſtiones, verum etiam ad

ad euertēdas perfrigendaſq. valuiſti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt: tamen, vt potui, tuli: nunc vero, me totam eſſe in metu propter te vnum: quidquid increpuerit Catilinam timeri, nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat non eſt ferēdum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: ſi verus, ne opprimar, ſin falſus,
19 vt tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, vt dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamſi vim adhibere non poſſit? Quid, quod tute ipſe in cuſtodiam dediſti? quid quod vitandæ ſuſpicionis cauſa, apud M. Lepidum te habitare velle dixiſti? à quo nō receptus, etiam ad me venire auſus es, atque vt domi meæ te aſſeruarem rogaſti? Cùm à me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdem parietibus tuto eſſe tecum, qui magno in periculo eſſem, quod iiſdem mœnibus contineremur, ad Q. Metellum prætorem veniſti, à quo repudiatus, ad ſodalem tuum, virum optimum M. Marcellum demigraſti: quem tu videlicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad vindicandum fortiſſimum fore putaſti. Sed quàm lōge videtur à carcere atque à vinculis abeſſe debere, qui ſeipſum iam dignum cuſtodia iudicauerit. Quæ
20 cum ita ſint, Catilina, dubitas, ſi hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam iſtā multis ſupplicijs iuſtis debitiſque ereptam fugæ ſolitudinique mandare? Refer, inquis, ad ſenatū, id enim poſtulas: & ſi hic ordo ſibi placere decreuerit te ire in exiliū, obtēpera-

turum te eſſe dicis. Non referam id, quod abhor-
ret à meis moribus, & tamen faciam, vt intel-
ligas quid hi de te ſentiant. Egredere ex vrbe
Catilina libera rempub. metu: in exilium, ſi
hanc vocem expectas, proficiſcere, quid eſt Ca-
tilina? ecquid attendis? ecquid animaduertis
horum ſilentium? patiuntur: tacent, quid expe-
ctas autoritatem loquentium, quorum volunta-
21 tem tacitorum perſpicis? At ſi hoc idem huic
adoleſcẽti optimo P. Sextio ſi fortiſsimo viro M.
Marcello dixiſſem, iam mihi conſuli hoc ipſo in
templo iure optimo ſenatus vim, & manus intu-
liſſet: de te autem, Catilina, cum quieſcunt,
probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent
clamant, neque hi ſolum, quorum tibi autoritas
eſt videlicet cara, vita viliſſima: ſed etiam illi
equites Rom. honeſtiſsimi, atque optimi viri,
cæteriq; fortiſsimi ciues qui circumſtant ſenatũ:
quorum tu & frequentiam videre & ſtudia per-
ſpicere, & voces paulo ante exaudire potuiſti,
quorum ego vix abs te iamdiu manus, ac tela
contineo, eoſdem facile adducam, vt te hæc quæ
iampridem vaſtare ſtudes, relinquentem vſq; ad
22 portas proſequãtur, Quanquã quid loquor? te
vlla res frangat? tu vt vnquã te corrigas? tu vt
vllã fugam meditere? tu vllũ vt exiliũ cogites?
vtinã tibi iſtã mentẽ dij immortales donarẽt: ta-
metſi video, ſi mea voce perterritus ire in exiliũ
animũ induxeris, quanta tẽpeſtas inuidiæ nobis,
ſi minus in præſens tempus recẽti memoria ſce-
lerum tuorum, at in poſteritatẽ impẽdeat. Sed nõ
eſt mihi tãti, dũmodo iſta tua priuata ſit calami-
tas, & à Reip. periculis ſeiungatur. Sed tu vt vi-

tijs

tijs tuis cõmoueare, vt legũ pœnas pertimeſcas, vt tẽporibus Reip: concedas, nõ eſt poſtulandũ, neque enim, Catilina, is es, ut te pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore
23 reuocarit. Quamobrem, vt ſæpe iam dixi. proficiſcere: ac ſi mihi inimico, vt prædicas, tuo cõflare vis inuidiam, recta perge in exilium, vix feram ſermones hominum ſi id feceris: vix molẽ iſtius inuidiæ, ſi in exilium ieris iuſſu conſulis, ſuſtinebo: ſin autẽ ſeruire meæ laudi, & gloriæ mauis, egredere cum importuna ſceleratorum manu: confer te ad Manlium, concita perditos ciues, ſecerne te à bonis, infer patriæ bellũ, exſulta impio latrocinio: vt à me non eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe videaris,
24 Quamquã quid ego te inuitẽ, à quo iam ſciã eſſe præmiſſos, qui tibi ad Forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciam pactam & conſtitutã eſſe cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus pernicioſam eſſe confido, & funeſtam futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutũ fuit, ſciam eſſe præmiſſam? Tu vt illa diutius carere poſſis? quã venerari ad cædẽ proficiſcẽs ſolebas, à cuius altaribus ſæpe iſtã dextrã impiã ad necẽ
25 ciuium tranſtuliſti? Ibis tandẽ aliquãdo, quò te iã pridem tua iſta cupiditas effrænata ac furioſa rapiebat, neq; enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem voluptatẽ, ad hãc te amentiã natura peperit, volũtas exercuit, fortuna ſeruauit nunquã tu nõ modo otiũ, ſed ne bellum quidẽ, niſi nefariũ concupiſti, nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna verum etiam ſpe derelictis conflatam improbo-

Digitized by Google

26 rum manum. Hic tu qua lætitia perfruere quibus gaudijs exultabis? quãta in voluptate bacchabere? cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque videbis. Ad huius vitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui feruntur, labores tui: iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, verumentiam ad facinus obeundum: vigilare, non ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, verum etiam bonis occiſorũ. Habes vbi oſtentes illam præclaram tuam patientiam, famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties.
27 Tantum profeci tum, cum te à conſulatu repuli, vt exul potius tentare, quã conſul vexare remp. poſſes, atq; vt id quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc vt à me P. C. quandam prope iuſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, & ea penitus animis veſtris mẽtibuſq. mãdate. Etenim ſi mecũ patria, quæ mihi vita mea multo eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſp. loquatur: M.T. quid agis? tu ne eũ quẽ eſſe hoſtẽ cõperiſti, quem ducẽ belli futurũ vides, quẽ exſpectari imperatorẽ in caſtra hoſtiũ sẽtis, auctorẽ ſceleris principẽ coniurationis, euocatorẽ ſeruorũ & ciuium perditorũ, exire patieris? vt abs te non emiſſus ex vrbe ſed immiſſus in vrbẽ eſſe videatur? nõne hunc in vincula duci, nõ ad mortẽ rapi, nõ ſũmo
28 ſupplicio mactari imperabis? Quid tãdem impedit te? moſne maiorũ? at perſæpe etiã priuati in hac repub. pernicioſos ciues morte multarunt, an leges? quæ de ciuium Romanorum ſupplicio

rogatæ

rogatę ſunt? at nunqam in hac vrbe ij, qui à rep.
defecerũt, ciuium iura tenuerunt, an inuidiã po-
ſteritatis times? præclarã vero P.R. refers gra-
tiam, qui te hominem, per te cognitum, nulla
commendatione maiorum, tam mature ad ſum-
mum imperium per omnes honorum gradus ex-
tulit, ſi propter inuidiam, aut alicuius peri-
29 culi metum, ſalutẽ ciuium tuorũ negligis. Sed
ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt vehementius
ſeueritatis, ac fortitudinis inuidia, quã inertiæ,
ac nequitiæ pertimeſcenda? An cum bello va-
ſtabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebũt,
tum te non exiſtimas inuidiæ incendio confla-
graturum? His ergo ſanctiſſimis reip. vocibus, &
eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus
pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu
iudicarem, P.C. Catilinam morte multari, vnius
vſuram horæ gladiatori iſti ad viuendum non
non dediſſem. etenim ſi ſummi viri, & clariſſimi
ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, &
ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe
non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt:
certe verendum mihi non erat, ne quid, hoc
parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in po-
ſteritatem redundaret. Quod ſi ea mihi maxi-
me impenderet, tamen hoc animo ſemper fui,
vt inuidiam virtute partam, gloriam, non inuidi-
30 am putarem. Quanquam nonnulli ſunt in hoc
ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant,
aut ea quæ vident, diſſimulent: qui ſpẽ Catilinæ
mollibus ſententiis aluerunt, coniurationemq.
naſcentem non credendo corroborauerunt: quo-
rum auctoritatem ſecuti multi, non ſolum im-

probi, verum etiam imperiti, ſi in hunc animaduertiſſem, crudeliter & egregie factū eſſe dicerent. Nunc intelligo, ſi iſte, quod intendit, in Manliana caſtra peruenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non videat coniurationem eſſe factā: neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto, intelligo hanc Reip. peſtē pauliſper reprimi, nō in perpetuum comprimi poſſe. Quod ſi ſe eiecerit, ſecumque ſuos eduxerit, & eodem cæteros vndique collectos naufragos aggregauerit: exſtinguetur, atque delebitur non modo hæc tam adulta Reip. peſtis, verum etiam ſtirps, ac ſemen malorum omnium.
31 Etenim iamdiu P. C. in his periculis coniurationis, inſidijſque verſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac veteris furoris, & audacię maturitas in noſtri cōſulatus tempus erupit. Quod ſi ex tanto latrocinio iſte vnus tolletur, videbimur fortaſſe ad breue quoddam tēpus cura, & metu eſſe releuati: periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in venis, atque in viſceribus reipublicæ. Vt ſæpe homines ægri morbo graui, cum æſtu, febriq; iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primo releuari videntur, deinde multo grauius vehementiuſq; affligantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, releuatus iſtius pœna, vehementius viuis re-
32 liquis ingraueſcet. Quare, P. C ſecedāt improbi, ſecernant ſe à bonis, vnum in locum cōgregētur, muro denique, id quod ſępe iam dixi, ſecernantur à nobis: deſināt inſidiari domi ſuæ Conſuli, circūſtare tribunal prętoris vrbani, obſiſtere cū gladijs curiam, malleolos ad incēdendam

vrbem faceſq. comparare: ſit deniq; inſcriptum in fronte vniuſcuiuſque ciuis, quid de req. ſentiat. Polliceor vobis hoc P.C. tantam in nobis COSS fore diligentiam, tantam in vobis autoritatem, tantam in equitibus Rom virtutem, tãtam in omnibus bonis conſenſionem, vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſ-
33 ſa, vindicata eſſe videatis. Hiſce omnibus Catilina, cum ſumma Reip. ſalute, & cum tua peſte, ac pernicie, cumq; eorũ exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioq. iunxerũt, proficiſcere ad impium bellũ, ac nefarium Tum tu, Iuppiter, qui iiſdem, quibus hæc vrbs, auſpicijs à Romulo es conſtitutus, quem Statorem huius vrbis, atque imperij vere nominamus, hunc, & huius ſocios à tuis aris ceteriſque templis, à tectis vrbis, ac mœnibus à vita fortuniſque ciuium omnium arcebis, & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſupplicijs viuos, mortuoſq. mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES ORATIO XX.

1 TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum flammamq. minitantem, ex vr-

be vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientē vrbe proſecuti ſumus, abijt, exceſſit, euaſit, erupit nulla iam pernicies à monſtro illo, atq; prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Atque hunc quidem vnum huius belli domeſtici ducem ſine controuerſia vicimus. Non enim iam inter latera noſtra ſica illa verſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus, loco ille motus eſt, cum eſt ex vrbe depulſus: palam iam cum hoſte, nullo impediente, bellum iſtum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificeq. vicimus, cum illū ex occultis inſidijs in apertum latrocinium conieci-
2 mus. Quod verò non cruentū mucronē, vt voluit, extulit, quod viuis nobis egreſſus eſt, quod ei ferrum de manibus extorſimus, quod incolumes ciues quod ſtantē vrbem reliquit, quanto tandē illum mœrore afflictū eſſe, & profligatū putatis? Iacet ille nunc proſtratus. Quir. & ſe perculſum atq; abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc vrbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget: quę quidem lętari mihi videtur, quod tantā peſtē euomuerit, foraſq. pro-
3 iecerit. At ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuſet, quod tam capitalem hoſtē non conprehenderim potius, quam emiſerim non: eſt iſta mea culpa Quir. ſed temporū interemptum eſſe L. Catil. & grauiſſimo ſupplicio affectū iāpridem oporebat: idq. à me & mos maiorū, & huius imperij ſeueritas, & Reſp. poſtulabat. Sed quam multos fuiſſe

putatis

putatis, qui quæ ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quã multos qui propter improbitatẽ fauerent? Ac ſi ſublato illo, depelli à vobis omne periculũ iudicarem, iampridẽ ego L. Catil. non modo inuidiæ
4 meæ, verumetiam vitæ periculo ſuſtuliſſem. Sed cum viderem, ne nobis quidem omnibus re etiã probata, ſi illum vt erat meritus, morte mulctaſſem, fore, vt eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi non poſſem: rem huc deduxi, vt tum palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte videretis. Quem quidem ego hoſtem, Quirit. quam vehementer foris eſſe timendum putẽ, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleſte fero, quod ex vrbe parum comitatus exierit, vtinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongillum mihi eduxit. quem amare in prætexta calumnia cœperat. Publicium & Munantium, quorum æs alienum contractum in popinam nullum Reip. metũ afferre poterat: reliquit quos viros? quanto alieno ære, quam valentes, quam nobiles, vos vi
5 detis. Itaq; ego illum exercitum, ex Gallicanis legionib⁹, & cũ hoc delectu, quẽ in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus, ex ijs qui vadimonia deſerere, quã illũ exercitũ maluerunt: quibus ego nõ modo ſi aciẽ exercitus noſtri, verũ etiamſi edictũ Prætoris oſtẽdero, concident. Hos quo video volitare in foro, quos ſtare ad Curiã, quos etiã in Senatũ venire

qui

qui nitent vnguentis,qui fulgent purpura,mallē ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis,quam hos,qui exercitū deſeruerunt, pertimeſcendos. Atq; etiam hoc magis ſunt timendi, quod quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neq; ta-
6 men permouentur. Video,cui Apulia ſit attributa, qui habeat Hetruriā, qui agrum Picenū, qui Gallicū,qui ſibi has vrbanas inſidias cędis, atq; incendiorum depopoſcerit: omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: patefeci in Senatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit,profugit: hi quid expectāt,næ illi vehemēter errant,ſi illā meam priſtinā lenitatem perpetuam ſperant futurā? quod expectaui,iā ſum aſſecutus,vt vos oēs factam eſſe apertā coniurationē contra Remp. videretis, niſi vero ſi quis eſt, qui Catilinę ſimiles cum Catalina ſentire non putet. Non eſt iam lenitati locus, ſeueritatem res ipſa flagitat, vnum etiam nunc concedam: exeant proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere:demōſtrabo iter: Aurelia via profectus eſt:ſi accelerare volent,ad ve-
7 ſperum conſequentur. O fortunatam Remp. ſi quidem hanc ſentinam huius vrbis eiecerit,vno mehercule Catilina exhauſto releuata mihi, & recreata Reſp.videtur. Quid enim mali aut ſceleris fingi, aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia veneficus? quis gladiator? quis latro? quis ſicarius? quis parricida? quis teſtamentorum ſubiector? quis circunſcriptor? quis ganeo? quis nepos? quis adulter? quæ mulier infamis? quis corruptor iuuen-

iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime vixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum
8 non per illum? Iam vero quæ tanta in vllo vnquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſsime, aliorum amori flagitioſiſsime ſeruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, verum etiam adiuuando pollicebatur. Nunc vero quam ſubito non ſolum ex vrbe: verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed ne vllo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc
9 incredibile ſceleris fœdus aſciuerit. Atque vt eius diuerſa ſtudia in diſsimili ratione perſpicere poſsitis: nemo eſt in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catelinæ eſſe fateatur, nemo in ſcena leuior & nequior, qui ſe non eiuſdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. Atque idem tamen ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore & fame & ſiti, ac vigilijs perferendis fortis ab his iſtis ſuis ſocijs prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta virtutis in libidine,
10 audaciaque conſumerentur. Hunc vero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex vrbe exierint deſperatorum hominum flagitioſi greges, ò nos beatos, ò Rempublicam fortunatam, ò præclaram laudem conſulatus mei. Non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant, niſi cædes,

nuſi

niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas obligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit, eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod ſi in vino, & alia comeſſationes ſolum, & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc vero quis ferre poſſit? inertes homines fortiſſimis viris inſidiari ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobrijs, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti vnguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atq; vrbis incen- 8
11 dia. Quibus ego confido impendere fatum aliquod: & pœnas iandiu improbitati nequitiæ, ſceleri, libidini debitas, aut inſtare iam plane, aut certe iam appropinquare. Quos ſi meus Conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit, non breue neſcio quod tēpus, ſed multa ſecula propagarit Reip. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus: nullus Rex, qui bellum popul. Ro. inferre poſſit omnia: ſunt externa, vnius virtute terra mariq. pacata domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis cum luxuria: nobis cum amētia, cū ſcelere certandum eſt. Huic ego me bello ducē profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorū, quæ ſanari poterunt, quacumque ratione ſanabo: quæ reſecāda erunt, non patiar ad perniciē ciuitatis manare. Proinde aut exeant, aut quieſcant: aut ſi & in vrbe, & in eadē mente permanent, ea quæ merentur, expectent.

At

12 At etiam ſunt, Quirites, qui dicant à me in exi-
lium eiectum eſſe Catilinam quod ego ſi verbo
aſſequi poſſem, iſtos ipſos eijcerem, qui hæc lo-
quuntur, homo enim videlicet timidus, & per-
modeſtus vocem Conſulis ferre non potuit: ſi-
mul atque ire in exilium iuſſus eſt, paruit. Quid,
quod heſterno die cum domi meæ pene interfe-
ctus. eſſem Senatum in ædem Iouis Statoris vo-
cant: rem omnem ad Patres conſcriptos detuli:
quo cum Catilina veniſſet, quis eum Senator
appellauit? quis ſalutauit? quis denique ita a-
ſpexit vt perditum ciuem, ac non potius vt im-
portuniſſimum hoſtem? qui etiam principes e-
ius ordinis partem illam ſubſelliorum ad quam
ille acceſſerat, nudam, atque inanem relique-
13 runt. Hic ego vehemens ille Conſul, qui ver-
bo ciues in exilium eijcio, quæſiui à Catelina,
an nocturno conuentu apud M. Leccam fuiſſet,
necne. cum ille homo audaciſſimus, conſcientia
conuictus primo reticuiſſet, patefeci cætera:
quid ea nocte egiſſet, vbi fuiſſet, quid in proxi-
ma conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio
totius belli deſcripta, docui. cum hæſitaret, cum
cunctaretur, quæſiui quid dubitaret proficiſci
eo, quo iampridem pararat: cum arma, cum ſe-
cures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna milita-
ria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille e-
tiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſci-
14 rem eſſe præmiſſam. In exilium eijciebam, quem
iam ingreſſum in bellum eſſe videbam? Etenim
credo Manlius iſte Centurio, qui in agro Fe-
ſulano caſtra poſuit, bellum populo Romano ſuo
nomine indixit: & illa caſtra nunc non Ca-

tilinam

Digitized by Google

tilinam ducem expectant, & ille eiectus in exi- 1
lium, ſe Maſsiliam, vt aiunt, non in hæc caſtra
conferet. O conditionem miſeram non modo
adminiſtrandæ, verum etiam conſeruandæ Reip.
nunc ſi L. Catilina conſilijs, laboribus periculis
meis circunclusus, ac debilitatus ſubito, perti-
muerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos,
conſilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cur-
ſu ſceleris, & belli iter ad fugam atque in exi-
lium conuerterit. non ille à me ſpoliatus armis
audaciæ non obſtupefactus ac perterritus mea
diligentia, non de ſpe, conatuq. depulſus, ſed in-
demnatus, innocens in exilium eiectus à Conſu-
le, vi, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi
fecerit, non improbum, ſed timidum: me non
diligentiſsimum Conſulem, ſed crudeliſsimum 2
15 tyrannum exiſtimari velint. Eſt mihi tanti Qui-
rites huius inuidiæ falſæ, atque iniquæ tempe-
ſtatem ſubire, dummodo à vobis huius horribi-
lis belli, ac nefarij periculum depellatur. Di-
catur ſane eiectus eſſe à me dummodo eat in exi
lium: ſed mihi credite, non eſt iturus. Nunquam
ego à dijs immortalibus optabo Quirites, inui-
diæ meæ leuandæ cauſa, vt L. Catilinam duce-
re exercitum hoſtium, atque in armis volitare
audiatis: ſed triduo tamen audietis: multoque
magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum ali-
quando, quod illum emiſerim potius, quam quod
eiecerim ſed cum ſint homines, qui illum cum 3
profectus ſit, eiectum eſſe dicant, iidem ſi inter-
16 fectus eſſet, quid dicerent? Quamquam iſti, qui
Catilinam Maſsiliam ire dictitant, non tam hoc
queruntur, quã verentur. Nemo eſt iſtorum tam
miſericors qui illũ nõ ad Manliũ, quã ad Maſ-
ſilien-

ſilienſes ire malit Ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quam exulem viuere nunc vero cum ei nihil adhuc præter ipſius voluntatem, cogitationemq; acciderit, niſi quod viuis nobis Roma profectus eſt, opte-
17 mus potius vt eat in exilium, quam queramur. Sed cur tamdiu de vno hoſte loquimur? & de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem? & quem, quia, quod ſemper volui, murus intereſt, non timeo? de his, qui diſsimulant qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi vllo modo fieri poſset, non tam vlciſci ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare Reip. neque id quare fieri non poſsit, ſi me audire voluerint intelligo. Exponam enim vobis Quir. ex quibus generibus hominum iſte copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atque orationis meæ, ſi quam potero, affe-
81 ram. Primum genus eſt eorum, qui magno in ære alieno, maiores etiam poſſeſſiones habent, quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſsima: ſunt enim locupletes: voluntas vero & cauſa impudētiſsima tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copioſus ſis. & dubites aliquid de poſſeſsione detrahere ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergò in vaſtatione omniū tuas poſſeſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant qui iſtas à Catilina expectāt: meo beneficio tabulæ nouę proferētur, verum auctionariæ. Neque enim iſti, qui poſſeſsiones habēt, alia ra-

tione vlla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius fa-
cere voluiſſent, neque id quod ſtultiſſimum eſt,
certare cum vſuris, fructibus prædiorum: locu-
pletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur.
Sed hoſce homines minime puto pertimeſcen-
dos, quod aut deduci de ſententia poſſunt, aut ſi
permanebunt, magis mihi videntur. vota factu-
19 ri contra Remp. quam arma laturi. Alterum ge-
nus eſt eorum, qui quanquam premuntur ære a-
lieno, dominationem tamen expetunt: rerum
potiri volunt: honores, quos quieta Repub. de-
ſperant perturbata conſequi ſe poſſe arbitrãtur.
quibus hoc præcipiendum videtur, vnum ſcili-
cet & idem, quod cæteris omnibus, vt deſperent
ſe id, quod conatur, conſequi poſſe: primum
omnium meipſum vigilare, adeſſe, prouidere
Reip. deinde magnos animos eſſe in bonis viris,
magnam concordiam, maximam multitudinem,
magnas præterea copias militum: deos denique
immortales huic inuicto populo, clariſſimo im-
perio pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim ſce-
leris præſentis auxilium eſſe laturos. Quod ſi iã
ſint, id, quod cum ſummo furore cupiunt, adepti
num illi in cinere vrbis, & ſanguine ciuium, quę
mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt,
ſe conſules, ac Dictatores, aut etiam Reges ſpe-
rãt futuros? nõ vidẽt ſe cupere id, quod ſi adepti
fuerint, fugitiuo alicui aut gladiatori cõcedi ſit
20 neceſſe? Tertiũ genus eſt ętate iã confectũ, exer
citatione robuſtũ: quo ex genere eſt ipſe Man-
lius, cui nunc Catilina ſucceſſit. Hi sũt homines
ex his colonijs, quas Feſulis Sylla conſtituit:
quas ego vniuerſas ciuiũ eſſe optimorum, & for-
tiſſi-

tiſſimorum virorum ſentio, ſed tamen hi ſunt
coloni, qui ſe inſperatis repentiniſq. pecuniis
ſumptuoſius inſolentiuſq. iactarunt. hi dum ædi-
ficant tanquã beati, dum prędiis, lecticis, familiis
magnis, conuiuiis apparatis delectantur, in-
tantum æs alienum inciderunt, vt ſi ſalui eſſe
velint, Sylla ſit ijs ab inferis excitandus. quã
etiã nonnullos agreſtes homines tenues, atque
egentes in eandẽ illã ſpem rapinarum veterum
impulerunt, Quos ego vtroſq; Quirites in eodẽ
genere prædatorum direptorumq. pono. Sed eos
hoc moneo, deſinant furere, & proſcriptiones &
Dictaturas cogitare. Tantus enim illorũ tempo-
rum dolor inuſtus eſt ciuitati, vt iam iſtã nõ mo-
do homines, ſed ne pecudes quidẽ mihi paſſuræ
21 eſſe videantur. Quartum genus eſt ſane variũ,
& mixtum & turbulentũ, qui iam pridem premũ-
tur: qui nunquã emergent, qui partim inertia,
partim male gerẽdo negotio, partim etiã ſump-
tibus in vetere ære alieno vacillant: qui va-
dimoniis, iudiciis, proſcriptionibus bonorum de-
fatigati, permulti & ex vrbe & ex agris ſe in illa
caſtra conferre dicuntur. Hoſce ego nõ tam mi-
lites acres, quã inficiatores lentos eſſe arbitror.
qui homines primũ ſi ſtare nõ poſſunt, corruant,
ſed ita, vt non modo ciuitas, ſed ne vicini quidẽ
proximi ſentiant. Nam illud non intelligo, quã-
obrẽ, ſi viuere honeſte non poſſunt, perire turpi-
ter velint: aut cur minore dolore perituros ſe-
cum multis, quàm ſi ſoli pereant arbitrentur.
22 Quintũ genus eſt parricidarum, ſicariorũ, deniq;
omnium facinoroſorũ: quos ego à Catilina non
reuoco: nã neq; diuelli ab eo poſſunt: & pereãt

ſane in latrocinio, quoniã ſunt ita multi, vt eos capere carcer non poſſit. Poſtremũ autem genus eſt, nõ ſolũ numero, verum etiã genere ipſo, atq; vita quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, imo vero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, nõ togis: quorũ omnis induſtria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis
23 cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores. omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; verſantur. hi pueri tã lepidi, ac delicati, nõ ſolũ amare, & amari, neq; cantare, & pſallere, ſed etiã ſicas vibrare, & ſpargere venena didicerũt: qui niſi exeunt, niſi pereunt, etiã ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in Rep. ſeminariũ Catilinariũ futurum. Verũtamen quid ſibi iſti miſeri volunt? num ſuas ſecũ mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim iam noctibus? quo autẽ pacto illi Apennium, atq; illas pruinas ac niues perferẽt? niſi idcirco ſe facilius hyemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi ſaltare didicerunt.
24 O bellum magnopere pertimeſcendũ, cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortẽ Prętoriam? Inſtruite nunc Quirit. cõtra has tã præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſq; exercitus: & primũ gladiatori illi confecto, & ſaucio Conſules, Imperatoreſq. veſtros deinde opponite: deinde cõtra illũ naufragorum eiectã ac debilitatã manum florem totius Italię, ac robur educite: iam verò vrbes coloniarũ, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylueſtribus.

ſtribus. Neq; vero cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cũ illius latronis inopia, atq. e-
25 geſtate debeo conferre. Sed ſi omiſſis his rebus omnibus quibus nos ſuppeditamus, eget ille, Senatu, Equitibus Romanis, Populo, vrbe, ærario, vectigalibus cuncta Italia prouinciis omnibus, exteris nationibus: ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſas, quæ inter ſe confligunt, contendere velimus: ex eo ipſo, quam valde illi iaceant, intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulãtia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: deniq; ęquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cũ iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cũ temeritate, cũ vitiis omnibus: poſtremo copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona deniq: ſpes cum omnium rerũ deſperatione confligit. In huiuſmodi certamine ac prælio nonne etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his præclariſsimis vir-
26 tutibus tot, & tanta vitia ſuperari. Quæ cum ita ſint Quirit. vos quemadmodum iam antea dixi, veſtra tecta cuſtodiis, vigiliisq. defendite: mihi, vt vrbi ſine veſtro metu, ac ſine vllo tumultu, ſatis eſſet præſidii, conſultum ac prouiſum eſt. coloni omnes, municipesq veſtri certiores à me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile vrbes ſuas fineſq; defendet: gladiatores, quam ſibi ille maximam manũ, & certiſſimam fore putauit, quanquam meliore animo

ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen in veſtra continebuntur Q. Metellus, quē ego proſpiciens hoc in agrum Gallicanum, Picenumq. præmiſi, aut opprimet hominē, aut omnes eius motus, conatusq. prohibebit. reliquis autem de rebus cōſtituendis, maturandis, agendis, iam ad
27 ſenatū referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in vrbe remanſerunt, atq; adeo qui cōtra vrbis ſalutē omniumq. veſtrū in vrbe à Catilina relicti ſunt, quanquam ſunt hoſtes, tamen quia nati ſunt ciues, monitos etiam atq; etiam volo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior viſa eſt, hoc expectauit, vt id quod latebat, erumperet, quod reliquum eſt, iam non poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriā, me horum eſſe Cōſulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator viæ: ſi qui exire volunt, conſulere ſibi poſſūt: qui vero in vrbe ſe cōmouerit, cuius ego nō modo factū, ſed inceptum vllum, conatumue cōtra patriā deprehendero, ſentiet in hac vrbe eſſe Conſules vigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem Senatū, eſſe arma, eſſe carcerē, quem vindicē nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum
28 maiores noſtri eſſe voluerunt. Atq; hæc omnia ſic agentur, Quirites, vt res maximæ minimo motu, pericula ſumma nullo tumultu bellum inteſtinū ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſsimum ac maximū, me vno togato duce & Imperatore ſedetur, quod ego ſic adminiſtrabo Quirites, vt ſi vllo modo fieri poterit, ne improbus quidē quiſquā in hac vrbe pœnā, ſui ſceleris ſufferat: ſed ſi vis manifeſtæ audaciæ, ſi im-

impendens patriæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint: illud profectò perficiam, quod in tanto, & tam inſidioſo bello vix optandum videtur, vt ne quis bonus intereat, paucorumq. pœna vos omnes iam ſalui eſſe
29 poſſitis. Quæ quidẽ ego neque mea prudentia, neq; humanis conſiliis fretus polliceor vobis, Quirites, ſed multis, & non dubiis deorũ immortalium ſignificationibus: quibus ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamq. ſum ingreſſus: qui iam non procul, vt quondã ſolebant, ab extero hoſte atq; longinquo, ſed hic præſentes ſuo numine, atq; auxilio, ſua templa, atq; vrbis tecta defendunt: quos vos Quirites precari, venerari, atq; implorare debetis, vt quã vrbem pulcherrimam florentiſsimã, potentiſſimãq eſſe voluerunt, hãc omnibus hoſtiũ copiis terra, mariq. ſuperatis à perditiſſimorũ ciuiũ nefario ſcelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES ORATIO XXI.

1 REmpublicam, Quirites, vitamq. omnium veſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberoſq. veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimã pulcherrimamq; vrbẽ, hodierno die deorum immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, cõſiliis, periculiſq. meis,

ex flamma atque ferro, ac pene ex faucibus fati
ereptã,& vobis cõſeruatã,ac reſtitutam videtis.
2 Etſi non minus nobis iucundi atq; illuſtres ſunt
ij dies,quibus cõſeruamur, quam illi quibus na-
ſcimur,quod ſalutis certa lætitia eſt,naſcẽdi in-
certa conditio: & quod ſine ſenſu naſcimur,cum
voluptate conſeruamur, profectò quoniã illum,
qui hanc vrbẽ condidit Romulũ ad deos immor-
tales beneuolentia,famaq. ſuſtulimus: eſſe apud
vos, poſterosq. veſtros in honore debet dies
is, qui eandẽ hanc vrbem conditam amplifica-
tamq. ſeruauit, nam totius vrbis templis, delu-
bris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes,
circundatoſq. reſtinximus: ijdemq. gladios in
Rempub. diſtrictos retudimus, mucronesq eorũ
3 à iugulis veſtris reiecimus. Quæ quoniã in ſe-
natu illuſtrata, patefacta, compertaq. ſunt per
me vobis iam exponam breuiter,Quirites: vt &
quanta & quam manifeſta, & qua ratione inue-
ſtigata, & comprehenſa ſint,vos qui ignoratis,
expectatis ſcire poſſitis. Principio vt Catilina
paucis ante diebus erupit ex vrbe, cum ſceleris
ſui ſocios,& huiuſce nefarij belli acerrimos du-
ces Romæ reliquiſſet: ſemper vigilaui, & pro-
uidi. Quir. quemadmodum in tantis, & tam ab-
ſconditis inſidiis ſalui eſſe poſſemus. Nam tum,
cum ex vrbe Catilinam eiiciebam (non enim
iam vereor huius verbi inuidiam, cum illa ma-
gis ſit timenda,quod viuus egreſſus eſt)ſed tum,
cum illum exterminari volebam, aut reliquam
coniuratorum manum ſimul exituram, aut eos,
qui reſtitiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fo-
4 re putabam. Atq; ego,vt vidi, quos maximo fu-
rore,

Digitized by Google

rore, & ſcelere eſſe inflammatos ſciebã, eos eſſe nobiſcum, & Romę remanſiſſe: in eo omnes dies, noctesq. conſumpſi, vt quid agerent, quid molirentur ſentirem, ac viderem: vt quoniã auribus veſtris propter incredibilem mãgnitudinẽ ſceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehẽderem, vt tum demum animis, ſalutiq. veſtræ prouideretis, cum oculis maleficium ipſum videretis. Itaq; vt comperi Legatos Allobrogũ belli Tranſalpini, & tumultus Gallici excitandi cauſa à P. Lentulo eſſe ſolicitatos, eoſq. in Galliam ad ſuos ciues eodem itinere cum litteris, mandatiſq. ad Catilinã eſſe miſſos, comitemq. ijs adiunctũ Vulturcium, atq; huic datas eſſe ad Catilinam litteras: facultatẽ mihi oblatam putaui, vt quod erat difficillimum quodque ego ſemper optabam à diis immortalibus, tota res non ſolum à me, ſed etiam à Senatu, & à vo-
7 bis manifeſte deprehenderetur. Itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pontinum Prætores fortiſsimos, atque amantiſsimos Reipub. viros, ad me vocaui: rem omnem expoſui: quid fieri placeret, oſtendi. Illi autem, qui omnia de Rep. præclara atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine vlla mora negotium ſuſceperunt, & cum adueſperaſceret, occulte ad pontem Miluium peruenerunt: atq; ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, vt Tiberis inter eos & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cuiuſquam ſuſpicione multos fortes viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complures delectos adoleſcentes, quorum opera vtor aſsiduæ in Rei-
6 pub. præſidio, cum gladiis miſeram. Interim

tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu Legati Allobrogum ingredi inciperent vnaque Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur, & ab illis gladii, & à noſtris: res erat Prætoribus nota ſolis, ignorabatur à cæteris. Tũ interuentu Pontini, atq; Flacci, pugna quæ erat commiſſa, ſedatur: litteræ quæcunq; erant in eo comitatu, integris ſignis Prætoribus traduntur; ipſi cõprehenſi ad me, cum iam diluceſceret, deducuntur. Atq; horum omnium ſcelerũ improbiſſimum machinatorem Cimbrum Cabiniũ, ſtatim ad me nihil dum ſuſpicantem vocaui. Deinde item accerſitur P. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis præter cõſuetudinẽ proxi-
7 ma nocte vigilarat. Cum verò ſummis, ac clariſſimis huius ciuitatis viris, qui audita re frequẽtes ad me mane conuenerant, litteras à me prius aperiri, quam ad Senatum referri placeret: ne, ſi nihil eſſet inuentũ, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur: negaui me eſſe facturum, vt de periculo publico, non ad conſiliũ publicum rem integram deferrem. Etenim Quir. ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis Reip. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcẽdã Senatũ frequentẽ celeriter, vt vidiſtis, coegi.
8 Atque interea ſtatim admonitu Allobrogum C. Sulpitiũ prætorem fortẽ virum miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorũ eſſet, efferret ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu Senatus dedi: hortatus

ſum,

ſum, vt ea quæ ſciret ſine timore indicaret: cum ille dixit, cum vix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & litteras, vt ſeruorũ præſidio vteretur. & ad vrbem quamprimũ cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, vt cum vrbem omnibus ex partibus, quemadmodũ deſcriptum, diſtributũq. erat incẽdiſſent, cędemq. infinitã ciuiũ feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe
9 cũ his vrbanis ducibus coniungeret. Introducti autẽ Galli iuſiurandũ ſibi & litteras à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentẽ datas eſſe dixerunt: atque ita ſibi ab his, & à L. Caſſio eſſe pręſcriptũ vt equitatũ in Italiã quamprimũ mitterent pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibillinis, Aruſpicumq. reſponſis ſe eſſe tertiũ illũ Corneliũ, ad quẽ regnũ huius vrbis, atq; imperiũ peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Syllam fuiſſe: eundemq dixiſſe, fatalem hunc eſſe annũ ad interitum huius vrbis, atq; imperij, qui eſſet decimus annus poſt virginũ abſolutionem, poſt
10 Capitolij autẽ incenſionẽ vigeſimus. Hanc autẽ Cethego cum cæteris controuerſiã fuiſſe dixerunt, quod cum Lentulo, & cęteris Saturnalib. cædẽ fieri, atq; vrbẽ incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac, ne longum ſit Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ a quoque dicebantur datæ, primũ oſtendimus Cethego: ſignũ cognouit, nos linũ incidimus, legimus, erat ſcriptum ipſius manu, Allobrogũ Senatui, & populo, ſeſe, quę eorũ Legatis cõfirmaſſet, eſſe facturũ, orare, vt itẽ illi facerent, quæ ſibi Legati eo-

ei eorum præcepiſſent : Tum Cethegus, qui pau-
lo ante aliquid de gladiis, ac ſicis, quæ apud il-
lum itidem erant deprehenſæ, reſpōdiſſet, dixiſ-
ſetq. ſe ſemper bonorū ferramētorum ſtudioſum
fuiſſe : recitatis litteris debilitatus, atq; abie-
ctus, conſcientia conuictus repente conticuit.
Introductus Statilius, cognouit manū & ſignum
ſuum. recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſen-
tentiam : confeſſus eſt, tum oſtendi tabellas Len
tulo, & quæſiui cognoſceretne ſignum, annuit.
eſt verò, inquam, ſignum quidem notum, imago
aui tui clariſſimi viri, qui amauit vnice patriam
& ciues ſuos : quæ quidem te à tanto ſcelere e-
11 tiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem
ratione ad Senatum Allobrogum, populumq. lit-
teræ, ſi quid de his rebus dicere vellet, feci po-
teſtatem. Atq; ille quidem primo negauit: poſt
autem aliquanto toto indicio expoſito, atque e-
dito, ſurrexit : quæſiuit à Gallis, quid ſibi eſſet
cum ijs: quamobrē domum ſuā veniſſent: itemq.
à Vulturcio. qui cum illi breuiter conſtanterq.
reſpondiſſent, per quem ad eum quotieſque ve-
niſſent, quæſiſſentq ab eo, nihilne ſecum eſſet
de fatis Sibyllinis locutus : tum ſubito ille ſce-
lere demens, quanta vis conſcientiæ eſſet, oſten-
dit : nam cum id poſſet inficiari, repente præter
opinionem omnium confeſſus eſt : ita eū nō mo-
do ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua
ſemper valuit, ſed etiā propter vim ſceleris ma-
nifeſti, atq; deprehenſi, impudentia, qua ſupera-
12 bat omnes, improbitaſq. defecit. Vulturcius
vero ſubito proferri litteras, atq. aperiri iuſſit,
quas ſibi à Lentulo ad Catilinam datas eſſe di-

cebat.

cebat. Atque ibi vehementiſsime perturbatus Lentulus, tamen ſignum & manum ſuā cognouit. erāt autē ſcriptæ ſine nomine, ſed ita QVI SIM EX EO QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA VT VIR SIS, ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE QVID IAM TIBI SIT NECESSE CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex ijs quæ Galli inſimulabant,
13 negauit. Ac mihi quidem Quirites, cum illa certiſsima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique vniuſcuiuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: ſic enim obſtupuerant. ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnunquam inter ſe aſpiciebant, vt non iam ab aliis indicari, ſed ipſi à ſe viderentur, iudiciis expoſitis, atque editis, Quirites, Senatum conſului de ſumma Reipub. quid fieri placeret, dictæ ſunt à principibus acerrimæ, ac fortiſsimæ ſententiæ, quas Senatus ſine vlla varietate eſt conſecutus. Et quoniam nondum eſt perſcriptum S. C. ex memoria vobis Quirites, quid Sena-
14 tus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis ampliſſimis aguntur, quod virtute, conſilio, prudentia mea Reſpub. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C Pontinus Prætores, quod eorum opera forti fidelique vſus eſſem, merito ac iure laudantur: atq; etiam viro forti Collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quod eos, qui huius cōiura-

tionis participes fuiſſent à ſuis & Reipublicæ conſiliis remouiſſet. atq; ita cenſuerunt, vt P. Lentulus, cũ ſe Prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemq; vti C. Cethegus, L. Statilius, P Gabinius, qui oẽs præſentes erãt, in cuſtodiam traderentur. atq; idem hoc decretũ eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationẽ incendendæ vrbis depopoſcerat: in M. Cepariũ, cui ad ſollicitandos paſtores Apuliã eſſe attributã erat indicatũ: in P. Furium, qui eſt ex his coloniis quas Feſulas P. Sylla deduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui vna cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogũ ſollicitatione verſatus in P. Vmbrenum libertinum hominẽ, à quo primum Gallos
25 ad Gabiniũ perductos eſſe cõſtabat. Atq; ea lenitate Senatus eſt vſus, Quirites, vt ex tanta cõiuratione, tantaq; vi ac multitudine, domeſticorum hoſtiũ, nouem hominum perditiſsimorũ pœna Repub. cõſeruata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. Atq; etiã ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt Quirites: quod mihi primũ poſt hanc vrbẽ conditã togato contigit: & his decreta verbis eſt, quod vrbem incendiis, cæde ciues, Italiã bello liberaſſem. Quæ ſupplicatio ſi cum cæteris conferatur Quirites, hoc intersit, quod cæteræ bene geſta hæc vna conſeruata Repub. conſtituta eſt. Atq; illud quod faciendum primum fuit, factum atq; tranſactum eſt: nã P. Lentulus, quanquam patefactus indiciis, & confeſſionibus ſuis, iudicio Senatus, non modo Prætoris ius, verum etiam ciuis amiſerat: tamen magiſtratu ſe abdicauit: vt quæ religio C. Mario

cla-

clariſsimo viro non fuerat, quo minus C. Glau-
ciam, de quo nihil nominatim erat decretum,
Prætorem occideret, ea nos religione in Priuato
16 P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quo-
niam Quirites ſceleratiſsimi, periculoſiſsimiq.
belli nefarios duces captos iam, & comprehen-
ſos tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ
copias, omnes ſpes, atq; opes his depulſis vrbis
periculis concidiſſe. Quem quidem ego cum ex
vrbe pellebã, hoc prouidebã animo Quirites re-
moto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentũli ſomnũ,
nec L. Caſsi adipem, nec C. Cethegi furioſam te-
meritatem pertimeſcendam. Ille erat vnus ti-
mendus ex his omnibus, ſed tandiu, dum mœni-
bus vrbis cõtinebatur: omnia norat, omniũ adi-
tus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare pote-
rat, audebat: erat ei cõſilium ad facinus aptum:
cõſilio autẽ neq; lingua, neq; manus deerat, iam
ad cęteras res cõficiẽdas certos homines delec-
tos ac deſcriptos habebat: neq; vero cum ali-
quid mãdauerat, confectum putabat: nihil erat,
uod nõ ipſe obiret, occurreret, vigilaret, labo-
ret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hũc ego
ominẽ tam acrem, tam paratũ, tam audacẽ, tam
llidũ, tam in ſcelere vigilantẽ, tam in perditis
bus diligentẽ, niſi ex domeſticis inſidiis in ca-
enſe latrociniũ compuliſſem (dicam id, quod
tio, Quirites) non facile hanc tantam molem
li à ceruicibus veſtris depuliſſem, non ille vo-
Saturnalia cõſtituiſſet, neq; tanto ante exi-
ac fati diẽ reip. denuntiaſſet, neq; cõmiſiſſet,
ignum, vt litteræ ſuæ, teſtes deniq; manifeſti
ris deprehẽderẽtur, quæ nũc illo abſente ſic

geſta

geſta ſunt, vt nullũ in priuata domo furtum vnquam ſit tam palam inuentum, quam hæc tãta in rẽp. cõiuratio manifeſtò inuẽta atq; deprehenſa eſt. Quod ſi Catilina in vrbe ad hãc diẽ remanſiſſet, quanquã quoad fuit, omnibus eius cõſiliis occurri, atq; obſtiti, tamen vt leuiſsimè dicã, dimicãdum nobis cum illo fuiſſet; neq; nos vnquã dum ille in vrbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, libe
15 raſſemus. Quãquã hæc oĩa Quirit. ita ſunt à me adminiſtrata, vt deorũ immortalium nutu, atque conſilio & geſta & prouiſa eſſe videantur, idq. cum coniectura conſequi poſſumus, quod vix videtur humanis conſiliis tantam molẽ rerum gubernatio conſequi potuiſſe: tum vero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, vt eos pene oculis videre poſſemus. Nam vt illa omittam, viſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq. cœli, fulminum iactus, vt terræmotus, cæteraque, quæ tam multa nobis Conſulibus facta ſunt, vt hæc quæ nunc fiunt, canere dij immortales viderentur: hoc certe Quir. quod ſum dicturus, neq; prætermittendum, neq;
19 relinquendũ eſt. Nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato COSS. complures in Capitolio turres de cœlo eſſe percuſſas cum & ſimulacra deorũ immortalium depulſa ſunt & ſtatuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta, tactus eſt etiam ille, qui hanc vrbẽ cõdidit Romulus, quem inauratum in Capitolio paruum, atq; lactantem, vberibus lupinis inhiantem fuiſſe meminiſtis. Quo quidem tẽpore, cum Aruſpices ex tota Hetruria conueniſſent,

ca-

cædes atq; incendia,& legum interitum, & bel-
lum ciuile ac domeſticum, & totius vrbis ac im-
perij occaſum appropinquare dixerunt, niſi dij
immortales omni ratione placati ſuo numine
20 prope fata ipſa flexiſſent. Itaq; illorũ reſponſis
tunc & ludi decem per dies facti ſunt, neq; res
vlla, quæ ad placandum deos pertineret, præter-
miſſa eſt, iidemq. iuſſerunt ſimulacrum Iouis fa-
cere maius,& in excelſo collocare,& cõtra atq;
ante fuerat, ad Orientẽ cõuertere : ac ſe ſperare
dixerunt, ſi illud ſignũ ꝙ videtis ſolis ortum, &
forum, curiamq. conſpiceret, fore vt ea conſilia,
quæ clam eſſem inita contra ſalutem vrbis, atq;
imperij illuſtrarẽtur, vt à S.P.Q.R. perſpici poſ-
ſent. Atq; illud ita collocandũ Conſules illi ſta-
tuerũt: ſed tãta fuit operis tarditas, vt neq; à ſu-
perioribus Cõſulibus, neq; à nobis ante hodier-
21 nũ diẽ collocaretur. Hic quis poteſt eſſe Quir.
tam auerſus à vero, tam præceps, tam mẽte cap-
ptus, qui neget hæc omnia quæ videmus, præci-
pueq. hanc vrbem deorum immortalium nutu,
atq; poteſtate adminiſtrari ? Etenim cum eſſet
ita reſponſum cædes, incendia, interitumq. Reip.
cõparari,& ea à perditis ciuibus, quæ tũ propter
magnitudinem ſcelerũ nonnullis incredibilia vi
debãtur, ea nõ modo cogitata à nefarijs ciuibus,
verumetiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud vero
nonne ita præſens eſt, vt nutu Iouis optimi maxi
mi factũ eſſe videatur? vt, cum hodierno die ma-
ne per forum meo iuſſu & coniurati & eorum in-
dices in ædẽ Concordiæ ducerentur, eo ipſo tẽ-
pore ſignum ſtatueretur : quo collocato, atq; ad
vos, Senatũq; cõuerſo omnia & Senatus, & vos,
quæ

quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, il-
22 luſtrata & patefacta vidiſtis. Quo etiā maiore ſunt iſti odio, ſuplicioque digni, qui non ſolum veſtris domicilijs atque tectis, ſed etiam deorũ templis atque delubris sũt funeſtos, ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumā, & non ſim ferendus: ille, ille Iuppiter reſtitit: ille Capitoliũ, ille hæc templa, illę hanc vrbem, ille vos omnes ſaluos eſſe voluit, dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem Quir. voluntatemq; ſuſcepi, atque ad hæc tantam indicia perueni. Iam vero illa Allobrogum ſollicitatio ſic à Lentulo, ceteriſque domeſticis hoſtibus tanta res tam dementer credita & ignotis, & barbaris, commiſſæque litteræ nunquā eſſent profecto, niſi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quod vero, vt homines Galli ex ciuitate male pacata, quæ gens vna reſtat, quæ pop. Rom. bellum facere & poſſe, & non nolle videatur, ſpem imperii, & rerum ampliſsimarum vltro ſibi à patriis hominibus oblatam negligerent, veſtramque ſalutē ſuis opibus anteponerent: id nonne diuinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare po-
33 tuerunt: Quamobrem Quir. quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cũ coniugibus, ac liberis veſtris. Nam multi ſępe honores diis immortalib⁹ iuſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto iuſtiores nunquam. erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, me vno togato duce,

& Im-

24 & Imperatore viciſtis. Etenim recordamini Quir. omnes ciuiles diſſenſiones, neq; ſolũ eas quas audiſtis, ſed & has quas voſmetipſi meminiſtis, & vidiſtis L.Sylla P.Sulpitium oppreſſit: ex vrbe eiecit C.Mariũ cuſtodẽ huius vrbis, multoſq; fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn.Octauius COS. armis ex vrbe collegã ſuum expulit. omnis hic locus aceruis corporũ, & ciuiũ ſanguine redundauit. Superauit poſtea Cinna cũ Mario, tum vero clariſſimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. Vltus eſt huius victorię crudelitatem poſtea Sylla, ne dici quidem opus eſt, quanta diminutione ciuium & quanta calamitate Reip. Diſſenſit M.Lepidus à clariſſimo, & fortiſſimo viro Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus Reip. luctum,

25 quã cæterorum. Atq; illæ diſſenſiones erãt huiuſmodi Quirites, quæ non ad delendã, ſed ad cõmutãdam Remp. pertinerent, non illi nullã eſſe Rẽp. ſed in ea quæ eſſet, ſe eſſe principes: neque hanc vrbẽ cõflagrare, ſed ſe in hac vrbe florere voluerũt: Atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarũ nulla exitium Reip. quæſiuit, eiuſmodi fuerunt, vt nõ reconciliatione concordię, ſed internicione ciuium diiudicatæ ſint. In hoc autem vno poſt hominum memoriam maximo crudeliſsimoq. bello, quale bellũ nulla vnquã Barbaria cũ ſua gente geſsit, quo in bello lex hęc fuit à Lẽtulo, Catilina, Caſsio, Cethego cõſtituta, vt omnes qui ſalua vrbe ſalui eſſe poſsẽt, in hoſtiũ numero ducerẽtur: ita me geſsi Quir. vt omnes ſalui conſeruaremini, & cũ hoſtes veſtri tantũ ſuper futurũ putaſsent, quãtũ infinitę cædi reſtitiſſet: tantum autẽ vrbis: quantum flamma obire non potuiſſet: & vrbẽ, & ciues integros incolumeſq. ſer-

26 uaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullũ ego

à vobis præmium virtutis, nullum inſigne honoris, nullũ monimẽtũ laudis poſtulo, præterquam huius diei memoriam ſempiternam. In animis ego veſtris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris monimenta gloriæ, laudis inſignia, condi, & collocari volo, nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum nihil denique huiuſmodi, quod etiã minus digni aſſequi poſſint. Memoria veſtra. Quirites noſtræ res alentur. ſermonibus creſcẽt literarũ monimentis inueteraſcẽt, & corroborabuntur: eãdemq; diem intelligo, quam ſpero æternã fore, & ad ſalutẽ vrbis, & ad memoriam Conſulatus mei propagatã, vnoque tẽpore in hac Repub. duos ciues extitiſſe, quorum alter fines veſtri imperij, nõ terræ ſed cœli regionibus terminaret, alter eiuſdẽ Imperij domicilium, ſedemque ſeruaret. Sed quoniam earum
27 rerum quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt: quod mihi viuẽdũ ſit cum illis quos vici, ac ſubegi: illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: veſtrum eſt Quir. ſi cæteris recta ſua facta proſunt, mihi mea nequãndo obſint, prouidere. mentes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne vobis nocere poſſent, ego prouidi ne mihi noceant, veſtrum eſt prouidere. quanquam Quir. mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt. magnum enim eſt in vobis præſidium, quod mihi in perpetuũ comparatũ eſt: magna in Repub. dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt conſcientiæ, quam qui negligent, cum me
28 violare volent, ſe ipſi iudicabunt. Eſt etiam in nobis is animus Quirites, vt non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos vltro ſemper laceſſamus. Quod ſi omnes impetus domeſticorum

ſticorum hoſtiū depulſi à vobis ſe in me vnum conuerterint: vobis erit prouidendū QVIRITES, qua conditione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint inuidiæ, periculisq. omnibus. Mihi quidē ipſi quid eſt quod iam ad vitæ fructum poſit acquiri? præſertim cum neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis quicquā videā al-
19 tius, quo quidē mihi libeat aſcendere. Illud perficiā profecto Quirites, vt ea, quæ geſſi in cōſulatu, priuatus tuear, atque ornem: vt ſi qua eſt inuidia in cōſeruanda Repub. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriam. deniq. ita me in Rep. tractabo, vt meminerim ſēper quę geſſerim, curēq. vt ea virtute, non caſu geſta eſſe videantur. Vos Quirites quoniā iam nox eſt, veneramini illū Iouē cuſtodē huius vrbis, ac veſtrū, atque in veſtra tecta diſcedite, & ea, quanquam iam periculum eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, vigilijsque defendite. Id ne vobis diutius faciundum ſit, atq; vt in perpetua pace eſſe poſitis, prouidebo.

ORATINIS PRO A. LICINIO ARCHIA POETA, ARGVMENTVM.

M. Iunius Sillanus & Cn. Papyrius Carbo legem tulerant, vt ciuium in numero eſſent, qui aſcripti fuiſſent fœderatis ciuitatibus, ſi tum, cum lex ferebatur, domicilium habuiſſent in Italia & L X. diebus apud Pratorē profeſſi eſſent. A. Licinius Archias Poeta cū ob ingeniū & doctrinā multis præclaris viris Romæ charus eſſet, verſareturque in domo & familia Lucullorū

auctoritate & gratia L. Lucullorum quo ex Sicilia decedens Heracleam (pop. Rom. ſœderatam ciuitatem) venerat; impetrauit vt præſente Lucullo in eam ciuitatem adſcriberetur. Sed cum ipſe contubernio Luculli aliquamdiu cum eodem Romæ abfuiſſet, nec nomẽ eius in tabulis Cenſorum (quæ bello Italico exuſtæ fuerant) inueniretur, delatus eſt à Graccho quodam, quod ſe falſo pro ciue gereret. Eum hac elegãti oratione Cicero, (quia eo præceptore primo puer vſus fuerat) magno doctorum hominum concurſu apud Prætorem defendit. Eſt autẽ oratio generis Iudicialis Status cauſæ, quod Archias ſit ciuis Romanus.

M. T. CICERONIS
PRO A. LICINIO ARCHIA POETA ORATIO.

1 SI quid eſt in me ingenij Iudices, quod ſentio quam ſit exiguũ: aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatũ; aut ſi huiuſce rei ratio aliqua ab optimarum artiũ ſtudijs & diſciplina profecta, à qua ego nullũ cõfiteor ætatis meæ tẽpus abhoruiſſe: earum rerũ omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo iure debet. Nam quoad longiſsime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis; & pueritiæ memoriam recordari vltimam, inde vſque repetens, hũc video mihi principem, & ad ſuſcipiendam & ad ingrediendã rationẽ horum ſtudiorũ extitiſſe. Quod ſi hæc vox huius hortatu, præceptisq. conformata, nõnullis aliquando ſaluti

 fuit:

fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, huic profectò ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem, & ſalutem ferre debe-
2 mus. Ac nequis à nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quædam in hoc facultas ſit ingenij, neq; hæc dicendi ratio aut diſciplina: nec nos quidem huic cũcti ſtudio penitus vnquã deditι ſumus. Etenim omnes artes, quę ad humanitatem pertinẽt, habẽt quoddã cõmune vinculum, & quaſi cognatione
3 quadam inter ſe continentur. Sed ne cui veſtrum mirum eſſe videatur, me in quęſtione legitima & in iudicio publico, cum res agatur apud Pretorẽ Pop. Rom. lectiſsimũ virum, & apud ſeuerisſimos Iudices, tanto conuentu hominum ac frequẽtia, hoc vti genere dicẽdi, q non modo à cõſuetudine iudiciorum, verum etiã à forẽſi ſermone abhorreat: quæſo à vobis, vt in hac cauſa mihi detis hanc veniam, accõmodatã huic reo, vobis quẽadmodum ſpero nõ moleſtã: vt me pro ſummo poeta atq; eruditiſsimo homine dicentẽ, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac veſtra humanitate, hoc denique Prætore exercente iudicium, patiamini de ſtudijs humanitatis, ac literarum paulo loqui liberius; & in eiuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudiũ minime in iudicijs periculiſque tractata eſt, vti prope
4 nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. Quod ſi mihi à vobis tribui concediq; ſentiam, perficiam profectò, vt hunc A. Licinium nõ modo non ſegregandum, cum ſit ciuis, à numero ciuium; verum etiam, ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam vt primum ex pueris exceſsit Archias, atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe adſcribendi ſtudium contulit: primum Anthiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, &

celebri quondã vrbe & copioſa, atq; eruditiſsimis hominibus, liberaliſsimiſq; ſtudiis affluẽti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit, poſt in cæteris Aſiæ partibus cunctæq; Græciæ, ſic eius aduentus celebrabatur, vt famam ingenij expectatio hominis: expectationem, ipſius aduentus,
5 admiratioq. ſuperaret. Erat Italia tũc plena Græcarum artium ac diſciplinarum ſtudiaq; hæc & in Latio vehementius tũ colebantur, quã nunc iiſdem in oppidis: & hic Romæ propter trãquillitatẽ Reipub. non negligebantur. Itaq; hunc & Tarentini & Rhegyni & Neapolitani ciuitate, cæteriſq. premiis donarunt: & omnes qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atq; hoſpitio dignum exiſtimarunt. Hac tanta celebritate famæ, cùm eſſet iam abſentibus notus, Romam venit Mario Conſule, & Catulo, nactus eſt primũ Conſules eos, quorũ alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium atque aures adhibere poſſet. ſtatim Luculli, cùm prætextatus etiam tum Archias eſſet, cum domum ſuam receperunt, ſed enim hoc non ſolum ingenii ac literarum, verum etiam naturæ atq; virtutis fuit vt domus quę huius adoleſcentiæ prima fuerit, eadem eſſet familiariſsima ſenectuti.
6 Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico & eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: viuebat cùm Q. Catulo, & patre, & filio: a L. Craſſo colebatur. Lucullos vero, & Druſum & Octauios, & Catonem, & totam Hortenſiorum domum deuinctam conſuetudine cùm teneret, afficiebatur ſummo honore, quod eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere aut audire ſtudebant, verum etiam, ſi qui forte ſimulabant. Interim ſatis longo interuallo, cùm eſſet cum M.

Lucullo in Siciliam profectus, & cum ex ea prouin-
cia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleã:
quæ cum eſſet ciuitas æquiſsimo iure ac fœdere, a-
ſcribi ſe in eã ciuitatẽ voluit: idque, cum ipſe per
ſe dignus putaretur, tum autoritate, & gratia Lu-
7 culli ab Heraclienſib. impetrauit. Data eſt ciuitas
Syllani lege & Carbonis, ſi qui fœderatis ciuitati-
bus aſcripti fuiſſent: ſi tum cum lex ferebatur, in
Italia domiciliũ habuiſſent, & ſi ſexaginta diebus
apud Prætorem eſſent profeſsi. Cùm hic domicilium
Romæ multos iã annos haberet, profeſſus eſt apud
8 Prætorem Q. Metellum familiariſsimũ ſuũ. Si nihil
aliud, niſi de ciuitate, ac lege dicimus, nihil dico
amplius: cauſa dicta eſt. Quid enim horũ infirmari
Gracche poteſt? Heracleæ ne eſſe eum aſcriptũ ne-
gabis? adeſt vir ſumma auctoritate, & religione, &
fide L. Lucullus, qui ſe non opinari, ſed ſcire: non
audiuiſſe, ſed vidiſſe: nõ interfuiſſe, ſed egiſſe dicit.
adſunt Heraclienſes Legati, nobiliſsimi homines,
qui huius iudicii cauſa, cũ mãdatis & cum publico
teſtimonio venerũt, qui hunc aſcriptũ Heraclienſẽ
dicunt. Hic tu tabulas deſideras Hracliẽſiũ publi-
cas, quas Italico bello incenſo tabulario interiiſſe
ſcimus omnes. Eſt ridiculũ ad ea quæ habemus ni-
hil dicere, quærere quæ habere nõ poſſumus: & de
hominum memoria tacere, litterarum memoriam
flagitare: & cum habeas ampliſsimi viri religionẽ,
integerrimi municipii iuſiurãdum, fidẽque, ea, quæ
deprauari nullo modo poſſunt, repudiare: tabulas
9 quas idẽ dicis ſolere corrũpi, deſiderare. At domi-
ciliũ Romę nõ habuit is, qui tot annis ante ciuita-
tem datam, ſedem omnium rerum ac fortunarum
ſuarum Romæ collocauit? At non eſt profeſſus,
imo vero iis tabulis profeſſus, quæ ſolę ex illa pro-

ſeſſione,collegioq. Prætorum obtinent publicarum
tabularum autoritatem. Nam cum Appij tabulæ ne-
gligentius aſſeruatæ dicerentur, Gabinij, quandiu
incolumis fuit leuitas,poſt dānationem,calamitas,
omnem tabularũ fidem reſignaſſet : Metellus homo
ſanctiſſimus modeſtiſſimuſq. omnium, tanta diligen
tia fuit, vt ad L. Lentulum Prætorem,& ad iudices
venerit,& vnius nominis litura ſe cōmotum eſſe di
xerit. His igitur tabulis nullā lituram in nomen A.
10 Licinij videtis.Quæ cũ ita ſint quid eſt quod de e-
ius ciuitate dubitetis?præſertim cum alijs quoq; in
ciuitatibus fuerit adſcriptus . Etenim cũ mediocri-
bus multis,& aut nulla aut humili aliqua arte præ-
ditis gratuito ciuitatem in Græcia homines imper-
tiebantur, Rhegynos, credo, aut Locrenſes, aut
Neapolitanos,aut Tarentinos,quod ſcenicis artifi-
cibus largiri ſolebant, id huic ſumma ingenij præ-
dito gloria noluiſſe? quid? cũ cæteri non modo poſt
ciuitatem datā,ſed etiam poſt legē Papiam, aliquo
modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerunt:
hic qui nec vtitur quidem illis in quibus eſt ſcrip-
tus,quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe voluit, reij-
11 cietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet : Eſt enim
obſcurũ proximis Cenſoribus,hũc cũ clariſſimo Im
peratore L.Lucullo apud exercitũ fuiſſe,ſuperiori-
bus,cum eodem Quæſtore fuiſſe in Aſia, primis Iu-
lio & Craſſo,nullam populi partē eſſe cenſam. Sed
quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tā-
tummodo indicat,eum,qui ſit cenſus, ita ſe iam tũ
geſſiſſe pro ciue:ijs temporibus,quæ tu criminaris,
ne ipſius quidē iudicio in ciuium Rom. iure eſſe ver
ſatum,& teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus,&
adijt hæreditates ciuium Romanorum & in bene-
ficijs ad ærariũ delatus eſt à L.Lucullo Prætore , &

Con-

Conſule. Quare argumenta, ſi qua potes: nunquam enim hic neq; ſuo, neq; amicorum iudicio reuince-
21 tur. Quæres a nob[illegible] Gracche, cur tãtopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, vbi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures cõuicio defeſſæ conquieſcãt. An tu exiſtimas, aut ſuppetere nobis poſſe quod quotidie dicamus in tanta varietate rerũ nſi animos noſtros doctrina excolamus? aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadẽ relaxemus? ego vero fateor me his ſtudijs eſſe deditum: cæteros pudeat ſi qui ita ſe literis abdiderũt, vt nihil poſſint ex his neq; ad cõmunẽ afferre fructum, neq; in aſpectũ lucemq. proferre. Me autem quid pudeat? qui tot annos ita viuo Iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit.
23 Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantũ ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates: & id ipſam requiem animi & corporis conceditur tẽporis: quãtum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs: quantum deniq; aleæ, quantũ pilæ, tantũ mihi egomet ad hęc ſtudia recolenda ſumpſero? Atq; hoc adeo mihi cõcedendum eſt magis, quod ex his ſtudijs, hæc quoq; creſcit oratio, & facultas: quæ quantacũq; in me eſt, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ ſi cui leuior videtur, illa quidem certe, quæ ſumma ſunt,
24 ex quo fonte hauriam, ſentio. Nam niſi multorum pręceptis, multiſq literis mihi ab adoleſcẽtia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetẽdum, niſi laudẽ atq; honeſtatẽ: in ea autẽ perſequẽda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis at-

que exilij parui eſſe ducenda: nunquã me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorũ hominum quotidianos impetus obiecíſſem. Sed pleni omnes ſunt libri, plenæq. ſapientũ voces, plena exemplorũ vetuſtas: quæ iacerẽt in tenebris omnia, niſi literarũ lumen accederet. Quam multas nobis imagines, nõ ſolũ ad intuẽdũ, verũ etiã ad imitandũ, fortiſsimorum virorum expreſſas, ſcriptores & Græci, & Latini reliquerunt: quas ego mihi ſemper in adminiſtranda Rep. proponẽs, animũ, & mentem meam ipſa cogitatione hominũ
15 excellẽtium conformabam. Quæret quiſpiã, quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes literis proditæ ſunt, iſtane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus cõfirmare: ſed tamẽ eſt certũ quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiã illud adiungo, ſæpius ad laudẽ atq; virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturã eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam conformatioq; doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarũ
16 ac ſingulare ſolere exiſtere. Ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderunt, diuinum hominem Africanum: ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines & continentiſſimos: ex hoc fortiſſimum virum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adiuuarentur, nunquam ſe ad earũ ſtudium cõtuliſſent. Quod ſi non hic tãtus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, vt opinor

nor hanc animi remiſſionem humaniſſimā ac liberaliſſimā iudicaretis. Nam cæteræ neq; temporum ſunt, neq; ætatum omnium, neq; locorum. hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecūdas res ornant, aduerſis perfugiū ac ſolatiū præbent, delectāt domi, non impediūt foris, pernoctant
17 nobiſcum, peregrinātur, ruſticātur. Quod ſi ipſi hæc neq; attingere, neq; ſenſu noſtro guſtare poſſemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs videremus. Quis noſtrum tam animo agreſti ac duro fuit, vt Roſcij morte nuper non cōmoueretur? qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentē artem ac venuſtatem, videbatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tantum amorē ſibi conciliarat a nobis omnibus; nos animorū incredibiles motus celeritatemq; ingeniorū negligemus?
18 Quoties ego hunc Archiam vidi Iudices (vtar enim veſtra benignitate, quoniā me in hoc nouo genere dicendi tam diligēter attenditis) quoties ego hūc vidi, cum literam ſcripſiſſet nullā, magnū numerum optimorum verſuum de his ipſis rebus, quæ tū agerentur, dicere ex tēpore? quoties reuocatū eandē rem dicere commutatis verbis atq; ſententijs: quæ vero accurate, cogitateque ſcripſiſſet: ea ſic vidi probari, vt ad veterum ſcriptorum laudem peruenirent. hunc non ego diligā? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Atqui ſic a ſummis hominibus, eruditiſſimiſq. accepimus, cæterarum rerum ſtudia, & doctrina, & præceptis, & arte conſtare: poetam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas, quod quaſi deorum aliquo dono at-
19 que munere commendati nobis eſſe videantur. Sit

igi-

igitur Iudices, ſanctum apud vos humaniſſimos ho-
mines hoc poetæ nomen, quod nulla vnquam bar-
baria violauit. Saxa & ſolitudines voce reſpondēt,
beſtiæ ſæpe immanes cantu flectūtur atq; conſiſtūt:
nos inſtituti rebus optimis nō poetarum voce mo-
ueamur? Homerum Colophonij ciuē eſſe dicūt ſuū,
Chij ſuum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi
vero ſuum eſſe confirmant: itaq; etiā delubrū eius
in oppido dedicauerūt, per multi alij præterea pu-
gnant inter ſe, atq; contendunt. Ergo illi alienum,
quia poeta fuit, poſt mortē etiā expetunt, nos hunc
viuum qui & voluntate, & legibus noſter eſt, repu-
diabimus? præſertim cum omne olim ſtudium atq;
omne ingenium contulerit Archias ad populi Ro-
mani gloriam, laudemq. celebrandā, nā & Cimbri-
cas res adoleſcens attigit, & ipſi illi C. Mario, qui
20 durior ad hæc ſtudia videbatur, iucūdus fuit. Neq;
enim quiſquā eſt tam auerſus à Muſis qui non man-
dari verſibus æternum ſuorum laborum facile præ-
conium patiatur. Themiſtoclem illum ſummum A-
thenis virum dixiſſe aiunt, cum ex eo quæreretur, q
acroama, aut cuius vocē libentiſſime audiret: eius.
à quo ſua virtus optime prædicaretur. Itaque ille
Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius inge-
21 nio putabat ea, quæ geſſerat, poſſe celebrari. Mi-
thridaticum vero bellum magnum atq; difficile, &
in multa varietate terra mariq. verſatum, totū ab
hoc expreſſum eſt: qui libri non modo L. Lucullum
fortiſsimum, & clariſsimum virum, verum etiam P.
R. nomen illuſtrant. Populus enim Rom. aperuit Lu-
cullo imperante Pontum, & regijs quondam opib.
& ipſa natura regionis vallatū. P. R. exercitus eodē
duce non maxima manu innumerabiles Armeniorū
copias fudit. P. R. laus eſt, vrbem amiciſſimam Cy-
zice-

xicenorum eiuſdem cõſilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptã eſſe atq; cõſeruatam: noſtra ſemper feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: noſtra ſunt trophæa, noſtra monimenta, noſtri triumphi. Quare quorũ ingenijs hęc

22 ferũtur, ab ijs Po. Ro. fama celebratur. Charus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaq; etiam in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe cõſtitutus; & marmoratis laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam P. R. nomen ornatur. In cœlum huius proauus Cato tollitur: magnus honos P. R. rebus adiungitur, omnes deniq; illi Maximi, Marcelli, Fuluij non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rudiũ hominem maiores noſtri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heraclienſem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autẽ legibus conſtitutum, de noſtra ciuitate

23 eijciemus? Nam ſi quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis verſibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane continentur. Quare ſi res hæ, quas geſſimus, orbis terræ regionibus definiũtur, cupere debemus, quo minus manuũ noſtrarum tela peruenerint eodem gloriã famamq; penetrare, ꝙ cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, hęc ampla ſunt: tũ iis certe, qui de vita gloriæ cauſa dimicãt, hoc maximum & periculorũ incitamẽtum eſt, & laborum.

24 Quam multos ſcriptores rerũ ſuarum magnus ille Alexander ſecũ habuiſſe dicitur? atq; is tamen cũ in Sigæo ad Achillis tumulũ aſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcẽs, qui tuę virtutis Homerũ precone

inue-

inueneris: & vere nam niſi Ilias illa extitiſſet,
idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen
etiã obruiſſet. Quid noſter hic Magnus qui cũ vir-
tute fortunam adæquauit? nõne Theophanem My-
telanæum ſcriptorẽ rerum ſuarũ in concione, mili-
tũ ciuitate donauit: & noſtri illi fortes viri, ſed ru-
ſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ cõmoti,
quaſi participes eiuſdẽ laudis magno illud clamo-
25 re approbauerunt. Itaq; credo, ſi ciuis Romanus
Archias legibus non eſſet vt ab aliquo imperatore
ciuitate donaretur, perficere nõ potuit? Sylla cum
Hiſpanos, & Gallos donaret, credo, hũc petentẽ re-
pudiaſſet? quẽ, nos in concione vidimus cum ei li-
bellum malus poëta de populo ſubieciſſet, quod epi
grãma in eũ feciſſet tantũmodo alternis verſibus lõ-
giuſculis, ſtatim ex ijs rebus quas tũc vẽdebat, iu-
bere ei præmium tribui ſub ea conditione, ne quid
poſtea ſcriberet. Qui ſedulitatem mali poetæ duxe-
rit aliquo tamen præmio dignã, huius ingenium, &
26 virtutẽ in ſcribendo, & copiã non expetiſſet. Quid?
à Q. Metello Pio familiariſſimo ſuo, qui ciuitate
multos, donauit, neque per ſe, neque per Lucul-
los impetrauiſſet? qui preſertim vſque eo de ſuis
rebus ſcribi cuperet, vt etiã Cordubæ natis poetis
pingue quiddam ſonantibus, atque peregrinum, ta-
men aures ſuas dederet. Neque enim eſt hoc diſſi-
mulandum, quod obſcurari non poteſt: ſed præ no-
bis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio: & op-
timus quiſq; maxime gloria ducitur. Ipſi illi phi-
loſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnẽda
gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, in eo ipſo,
in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciunt:
27 prædicari de ſe ac nominari volunt. Decius qui-
dem Brutus, ſummus ille vir & imperator, Ac-

ci'j amiciſſimi ſui carminibus templorũ ac monimẽtorum aditus exornauit ſuorum. Iam vero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit Fuluius, nõ dubitauit Martis manubias Muſis conſecrare. Quare in qua vrbe Imperatores prope armati poetarum nomen, & Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à Muſarum honore, & à poe-
28 tarũ ſalute abhorrere. Atq; vt id libẽtius faciatis, tã me vobis Iudices, indicabo, & de meo quodã amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, veruntamen honeſto, vobis confitebor. Nam quas res nos in cõſulatu noſtro vobiſcum ſimul pro ſalute huius vrbis, atq; Imperij, & pro vita ciuiũ, proq. vniuerſa Rep. geſſimus, attigit hic verſibus, atq; inchoauit: quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda viſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: quã quidẽ detracta Iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo vitę curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus
29 exerceamus? Certe ſi nihil animus præſentiret in poſterum, & ſi quibus regionibus vitæ ſpatium circunſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neq; tot curis, vigilijſq. angeretur, nec toties de vita ipſa dimicaret, nũc inſidet quædam in optimo quoq; virtus, quæ noctes, & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet, nõ cum vitæ tempore eſſe dimittendã commemorationẽ nominis noſtri, ſed
30 cum omni poſteritate adæquãdam. An vero tã parui animi videamur eſſe omnes, qui in Rep. atq; in his vitæ periculis laboribuſq. verſamur, vt cũ vſq; ad extremum ſpatium, nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura

tura

tuca omnia arbitremur? An, cum ſtatuas & imagines non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerunt, conſiliorum relinquere ac virtutum noſtrarum effigiem nonne multo malle debemus ſummis ingenijs expreſſam, & politam? Ego vero omnia, quæ gerebam iam tum in gerendo ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. Hæc vero ſiue à meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt, ſiue, vt ſapientiſsimi homines putauerũt, ad aliquã animi mei partẽ pertinebũt, nunc quidẽ certe cogitatio-
31 ne quadam ſpeq. delector. Quare conſeruate Iudices hominem, pudore eo, quem amicorum ſtudijs videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venuſtate: ingenio autem tanto, quantum id conuenit exiſtimari quod ſummorum hominũ ingenijs expetitũ eſſe videatis: cauſa vero eiuſmodi, quæ beneficio legis, autoritate municipij, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita ſint, petimus à vobis Iudices, ſi qua non modo humana, verumetiã diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe: vt eum, qui vos, qui veſtros imperatores, qui P.R. res geſtas ſẽper ornauit, qui etiã his recẽtibus noſtris veſtriſq. domeſticis periculis æternũ ſe teſtimoniũ laudum daturũ eſſe profitetur, isq. eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atq; dicti, ſic in veſtrã accipiatis fidẽ, vt humanitate veſtra leuatus potius, quã acerbitate viola-
32 tus eſſe videatur. Quę de cauſa ꝓ mea cõſuetudine, breuiter, ſimpliciterq dixi Iudices, ſea cõfido ꝓbata eſſe oĩbus: q̃ non fori, neq; iudiciali cõſuetudine, & de hominis ingenio, & cõmuniter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea Iud. à vobis ſpero eſſe in bonã partem accepta, ab eo qui iudiciũ exercet, certe ſcio.

ORA-

ORATIONIS AD AD QVIRITES POST REDITVM, ARGVMENTVM.

P. Clodius Trib. pl. legẽ tulerat, vt ei qui ciuẽ Rom. interemiſſet, aqua & igni interdiceretur. Qua, licet, expreſſe non nominabatur, Cicero tamen ſolus, ob veteres inimicitias, petebatur, vt qui Lentulum, Cethegum, & reliquos nefariæ coniurationis ſocios in carcere necari iuſſiſſet. Cicero igitur hoſtes armatis ſatellitibus ſtipatos cernens, amicorum ſuaſu, ne ipſius cauſa bellum ciuile oriretur, in voluntarium abijt exilium. Cæterum cum Clodius inſolentior factus, nõ nulla Pompeij in bello acta vilicare cœpiſſet, Milone Trib. pl. & Pompeio auctoribus S. C. factum eſt, quo nihil prius ſancire, nihilue publicum agere placuit, donec de Ciceronis reditu ſtatutum eſſet. Decimo igitur exilij ſui menſe, ſiue (vt Appiano placet) 16. poſt expulſionem rediit Cicero, tanta ciuium lætitia, vt Romam ſe Italiæ humeris reportatum dicat. Quare vt animũ gratum ijs oſtenderet, à quibus ſumma gloria receptus eſſet, hanc Orationem ad Quirites habuit, qua gratulatur ſuo reditui, & gratias agit ciuibus Rom. qui diẽ reditus pene totum in gratulationibus conſumpſerant. Eſt autem Oratio ipſa generis Demonſtratiui.

M. T. CICERONIS AD QVIRITES POST REDITVM ORATIO

QVod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſq. dijs immortalibus ſum Quirites eo temporis, cũ

me fortunaſq. meas pro veſtra incolumitate, otio, concordiaque, deuoui, vt ſi meas rationes vnquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnā ſuſtinerē mea voluntate ſuſceptam: ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, vt quod odium ſcelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos conceptum iandiu continerent, id in me vnum potius, quàm in optimū quemq; & in vniuerſam remp. deflecterent: hoc ſi animo in vos, liberoſque veſtros fuiſſem, vt aliquando vos, Patres conſcriptos, Italiamq. vniuerſam, memoria mei, miſericordia, deſideriūq. teneret: eius deuotionis me eſſe conuictum iudicio deorum immortalium, teſtimonio Senatus, conſenſu Italiæ, confeſſione inimicorum, beneficio diuino
a immortaliq. veſtro maxime lætor Quirites. Etſi homini nihil eſt magis optandum quam proſpera, æquabilis, perpetuaq. fortuna, ſecundo vitæ ſine vlla offenſione curſu: tamen ſi mihi tranquilla & placata omnia fuiſſent incredibili quadam & penè diuina, qua nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi à natura datū eſt, quam ſui cuiq. liberi? mihi vero & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea chariores: tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc
b ſunt reſtitui. Nihil cuiquam fuit vnquam iucūdius, quam mihi meus frater: non tam id ſentiebam cum fruebar, quam tunc cum carebam, & poſtea quam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiæ, conſuetudines

vici-

vicinitates, clientelæ, ludi denique & dies feſti,
quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi,
4 quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, or-
do, beneficia veſtra, quanquã mihi ſemper clariſſi-
ma viſa ſunt, tñ ea nunc renouata illuſtriora vidẽ-
tur, quàm ſi obſcurata non eſſent. Ipſa autẽ patria,
dij immortales, dici vix poteſt, quid charitatis,
quid voluptatis habet, quæ ſpecies Italiæ, quæ ce-
lebritas oppidorũ? quæ forma regionum? qui agri?
quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas
ciuiũ? quæ reip. dignitas? quæ veſtra maieſtas? qui-
bꝰ ego omnib. antea rebus ſic fruebar, vt nemo ma-
gis. ſed tanquã bona valetudo iucũdior eſt eis, qui
è graui morbo recreati ſunt, quã qui nunquã ægro
corpore fuerunt: ſic ea oĩa deſiderata magis, quàm
5 aſſiduè percepta, delectant. Quorſum igitur hæc di
ſputatio? quorſum? vt intelligere poſſitis, neminem
vnquã tanta eloquẽtia fuiſſe, neq; tam diuina atq;
incredibili genere dicendi, qui veſtrorum magnitu
dinẽ multitudinemq. beneficiorum, quæ in me, fra-
tremq. meum, liberoſq. noſtros contuliſtis, nõ mo-
do augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut
cõſequi poſſit. A parentibus, id quòd neceſſe erat,
paruus ſum procreatus, à vobis natus ſum Conſula-
ris. Illi mihi fratrem incognitum qualis futurus
eſſet, dederunt, vos ſpectatum & incredibili pieta-
te cognitum reddidiſtis. Remp. illis accepi tẽpori-
bus eã, quæ pene amiſſa eſt, à vobis eam recupera-
ui, quã aliquando omnes vnius opera ſeruatã iudi-
cauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt:
vos reddidiſtis. multa præterea à dijs immortalibus
optata cõſecuti ſumus: niſi veſtra voluntas fuiſſet,
omnibus diuinis muneribus caruiſſemus, veſtros
deniq; honores quos eramꝰ gradatim ſingulos aſſe

 cuti,

cuti, nunc à vobis vniuerſos habemus: vt quantum antea parentibus, quantũ diis immortalibus, quantũ vobiſmetipſis, tantũ hoc tẽpore, vniuerſo cuncta P. Rom debeamus.
6 Nã cum in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſsim: tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, vt non ſolũ calamitatẽ mihi detraxiſſe, ſed etiã dignitatẽ auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobiliſſimi hominis adoleſcentis filij, & multi præterea cognati atq; affines deprecati ſunt: non vt pro Q Metello clariſſimo viro iam ſpectata ætate filius, nõ L. Dalmaticus Conſularis ſumma autoritate vir non Q. Metellus Cenſorius, non eorũ liberi, non Q. Metellus nepos, qui tum Conſulatũ petebat, non ſororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu vobis ac patribus veſtris ſupplicauerunt, & ſi ipſius ſumma dignitas, maximæq; res geſtę non ſatis valerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorũ natu lacrymæ P. R. mouere potuerunt.
7 Nam C. Marij, qui poſt illos veteres clariſsimos Conſulares veſtra patrumq; memoria, tertius ante me Conſularis ſubijt indigniſsimam fortunam præſtãtiſsima ſua gloria diſsimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione redrit, ſed in diſſenſu ciuium exercitu ſe armiſq; reuocauit, me autẽ nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Piſonis generi mei diuina quædã, & inaudita autoritas, atq; virtus, fratriſq; mei miſerrimi, atq; optimi quotidianæ lacrymæ, ſordeſq; lugubres à vobis deprecatæ ſunt.
8 Frater erat vnus, qui ſuo ſqualore veſtros oculos inflecteret: qui ſuo

fletu deſiderium mei memoriamq. renouaret: qui
ſtatuerat? Quirites, ſi vos me ſibi non reddidiſſetis,
eandem ſubire fortunam: tãto in me amore extitit,
vt negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſe-
pulcro quidē ſe à me eſſe ſeiunctum. Pro me præſen-
te Senatus, hominumq. præterea viginti millia ve-
ſtem mutauerunt: pro eodē me abſente vnius ſqua-
lorem, ſordeſq. vidiſtis. Vnus hic, qui domi, qui in
foro poſſet eſſe mihi pietate filius, inuentus eſt be-
neficio parens, amore idem, qui ſemper fuit frater.
Nã coniugis miſeræ ſqualor & luctus, atq; optimæ
filiæ mœror aſsiduus, filiiq. parui deſiderium mei,
lacrimæq. pueriles, aut itineribus neceſſariis, aut
magna parte tectis, ac tenebris cõtinebãtur. Quare
hoc maius eſt veſtrum in nos promeritum, quod nõ
multitudini propinquorum, ſed nobiſmetipſis nos
9 reddidiſtis. Sed quemadmodũ propinqui, quos ego
parare nõ potui, mihi ad deprecandã calamitatem
meã non affuerunt: ſic, illud quod mea virtus præ-
ſtare debuit adiutores, autores, hortatoreſq. ad
me reſtituendum ita multi fuerunt, vt longe ſupe-
riores omnes hac dignitate, copiaq. ſuperarē. Nũ-
quã de P. Popilio clariſsimo atq; fortiſsimo viro:
nunquam de Q. Metello nobiliſsimo & conſtantiſ-
ſimo ciue: nunquã de C. Mario cuſtode ciuitatis,
10 atq; imperij veſtri, in Senatu mentio facta eſt. Tri-
buniciis ſuperiores illi rogationibus, nulla autori-
tate Senatus ſunt reſtituti. Marius verò non modo
nõ à Senatu, ſed etiã oppreſſo Senatu eſt reſtitutus:
nec rerũ geſtarum memoria in reditu C. Marij, ſed
exercitus, atq; arma valuerunt, at de me vt vale-
ret, ſemper Senatus flagitauit: vt aliquando perfi-
ceretur, cùm primum licuit frequentia, atq; autori-
tate perfecit, nullus in eorũ reditu motus munici-

piorum, & coloniarum factus eſt: at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta reuocauit. Illi inimicis interfectis: magna ciuium cæde facta, reducti ſunt: ego ijs, à quibus eiectus ſum, prouincias obtinentibus, inimico autẽ optimo viro, & mitiſſimo, altero Conſule referente reductus ſum: cum is inimicus, qui ad meã perniciem vocẽ ſuam cõmunibus hoſtibus prębuiſſet, ſpiritu duntaxat viueret, re quidem infra omnes mortuos mandatus eſſet.
11 Nunquã de Popilio L. Opimius fortiſsimus Cõſul, nunquã de Q. Metello nõ modo C. Marius, qui erat inimicus, ſed ne is quidẽ, qui ſecutus eſt, M. Antonius homo eloquentiſſimus, cum A. Albino collega Senatum aut populum eſt cohortatus: at pro me ſuperiores Conſules ſemper vt referrent, efflagitati ſunt, ſed veriti ſunt ne gratiæ cauſa facere viderẽtur, ꝙ alter mihi affinis erat, alterius cauſam capipitis receperã: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum illum annum querelas Senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. Calendis vero Ianu. poſteaquam orba Reſp Cõſulis fidẽ tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Conſul parens, deus ſalus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, ſimul ac de ſolenni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quàm de me agẽdum
12 iudicauit. Atque eo die confecta res eſſet, niſi is Trib. pl. quem ego maximis beneficiis Quæſtorem Conſul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi viri orarent, & Cn. Oppius ſacer, optimus vir, ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed vt patefactum eſt, in augenda mercede cõſumpta eſt. Poſtea res acta eſt in Senatu alia nulla: &
cum

cũ variis rationibus impediretur, voluntate tamen perſpecta Senatus, cauſa ad vos menſe Ianu. defe-
13 rebatur. Hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego cùm homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq. vidiſſem: cum intelligerem veteres ad ſpem cædis Catilinæ copias eſſe reuocatas: cum viderem ex ea parte homines, cuius partis nos vel principes numerabamur, partim ꝙ mihi inuiderent, partim quòd ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ: cum duo Conſules empti pactione prouinciarum, autores ſe inimicis Reip. tradidiſſent: cum egeſtatem, auaritiā, libidines ſuas viderent expleri nō poſſe, niſi me cōſtrictum domeſticis hoſtibus dedidiſſent: cùm Senatus, Equiteſq. Rom. flere pro me ac mutata veſte vobis ſupplicare edictis, atq; imperiis vetarentur: cum omnium prouinciarū pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum, ſanguine meo ſancirentur: cùm oēs boni nō recuſarent, quin vel pro me, vel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui, quòd & vin-
14 cere, & vinci luctuoſum Reip. fore putaui. At inimici mei menſe Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. Itaque cum ego abfui, eam remp. habuiſtis, vt æque me atque illam reſtituendam putaretis: ego autem in qua ciuitate nihil valeret Senatus, omnis eſſet impunitas, nulla iudicia, vis & ferrum in foro verſarentur, cum priuati ſe parietum præſidio, non legum, tuerentur, Tribuni pleb. vobis inſpectantibus vulnerarētur, ad magiſtratuum domos cum ferro & facibus iretur, Conſulis faſces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, remp. nullam

eſſe putaui, itaq; neq; Rep. exterminata, mihi locum in hac vrbe eſſe duxi: nec ſi illa reſtitueretur,
15 dubitaui, quin me ſecum ipſa reduceret. An ego cùm mihi eſſet exploratiſsimum, P. Lentulum proximo anno Conſulem futurum, qui illis ipſis Reip. periculoſiſsimis tẽporibus Aedilis curulis me Cõſule omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumq. ſocius fuiſſet, dubitarem, quin is me confectum Cõſularibus vulneribus Conſulari medicina ad ſalutem reduceret? Hoc duce, collega autem eius clementiſsimo, atq; optimo viro primò nõ aduerſante, poſt etiã adiuuante, reliqui magiſtratus pene oẽs fuerunt defenſores ſalutis meæ, ex quibus excellenti animo, virtute, autoritate, præſidio, T. Annius, & P. Seſtius, præſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio extiterunt, eodemq. P. Lentulo autore, & pariter referente collega, frequentiſsimus Senatus vno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatẽ meã quibꝰ potuit verbis ampliſsimis ornauit: ſalutẽ vobis, municipiis, coloniiſq. omnibus cõmẽ-
16 dauit, ita me nudũ a propinquis, nulla cognatione munitũ, Cõſules, Prætores, Trib. pl. Senatus, Italia cuncta ſemper à vobis deprecata eſt: deniq; oẽs, qui veſtris maximis beneficiis honoribuſq. ſunt ornati, producti ad vos ab eodẽ nõ ſolũ ad me cõſeruandũ vos cohortati ſunt, ſed etiã rerum mearum geſtarũ autores, teſtes, laudatoreſq. fuerunt. Quorum princeps ad cohortãdos vos, & ad rogãdos fuit Cn. Põpeius, vir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, virtute, ſapientia ac gloria princeps: qui mihi vnus vni priuato amico eadem omnia dedit, quæ vniuerſæ Reip. ſalutem, otium dignitatẽ: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita primum vos docuit, meis conſiliis Remp. eſſe ſeruatam: cauſamq.

meam

Digitized by Google

meam cum communi ſalute coniunxit: hortatuſq; eſt, vt autoritatem Senatus, ſtatum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis; tum in perorãdo poſuit, vos rogari à Senatu, rogari ab Equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta; deniq; ipſe ad extremum pro mea vos ſalute non rogauit ſolum, verum
17 etiã obſecrauit. Huic ego homini Quirites tãtum debeo, quãtum hominẽ homini debere vix fas eſt. Huius cõſilia, P. Lentuli ſententiã, Senatus autoritatẽ vos ſecuti, in eo me loco, in quo veſtris beneficiis fueram, iiſdem cẽturiis, quibus collocaratis, repoſuiſtis. Eodem tempore audiſtis, eodẽ ex loco ſummos viros, ornatiſsimos atq; ampliſsimos homines, principes ciuitatis, omnes Conſulares, oẽs Prætorios eadem dicere, vt omnium teſtimonio per me vnum Remp. conſeruatam eſſe conſtaret. Itaq; cum P. Seruilius grauiſsimus vir, & ornatiſsimus ciuis dixiſſet, opera mea Remp. incolumem magiſtratibus deinceps traditã, dixerunt in eandẽ ſententiam cæteri, ſed audiſtis eo tẽpore clariſſimi viri nõ ſolum autoritatẽ, ſed etiã teſtimonium L. Gellij qui quia ſuã claſſem attentatã magno cum ſuo periculo pene ſenſit, dixit in cõcione veſtra: ſi ego Cõſul, cum fui, non fuiſſem, Remp. funditus interituram
18 fuiſſe. En ego tot teſtimoniis Quirites, hac autoritate Senatus, tanta cõſenſione Italię tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, cõſentientibus cæteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio omnibus hominibus fauẽtibus, diis deniq; immortalibus, frugum vbertate copia, vtilitate, reditum meum cõprobantibus, mihi, meis, Reip. reſtitutus, tãtum vobis, quantum facere poſſum Quirites, pollicebor: primùm, quã ſanctiſsimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me

erga

erga P.R. ſemper fore,numenq. veſtrum æque mihi
graue,& ſanctum,ac deorum immortalium in omni
vita futurum: deinde quoniam me in ciuitatẽ Reſp.
19 ipſa reduxit nullo me loco Reip.defuturum. Quòd
ſi quis exiſtimat,me aut voluntate eſſe mutata,aut
debilitata virtute,aut animo fracto,vehemẽter er-
rat mihi quod potuit vis, & iniuria, & ſceleratorũ
hominum furor detrahere,eripuit,abſtulit,diſsipa-
uit: quod viro forti adimi non poteſt, id manet, &
permanebit. Vidi ego fortiſsimum virum municipẽ
meum, C.Marium,quoniam nobis quaſi aliqua fa-
tali neceſſitate, non ſolum cum his,qui hæc delere
voluiſſent , ſed etiam cum fortuna belligerandum
fuit : eum tamen vidi , cum eſſet ſumma ſenectute,
nõ modo non infracto animo propter magnitudinẽ
20 calamitatis ,ſed confirmato atq; renouato . Quem
egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum , cum
careret patria,quã obſidione liberauiſſet : cum ſua
bona poſsideri ab inimicis, ac diripi audiret : cum
adoleſcentẽ filium videret eiuſdem ſocium calami-
tatis: cum in paludibus demerſus concurſu, ac mi-
ſericordia Menturnenſium corpus ac vitam ſuam
conſeruaſſet: cum parua nauicula traiectus in Afri
cam,quibus regna ipſe dederat,ad eos inops, ſup-
plexq. veniſſet: recuperata vero ſua dignitate , ſe
non cõmiſſurum,vt cum ea,quæ amiſerat,ſibi reſti-
tuta eſſent,virtutem animi non haberet, quã nun-
21 quã perdidiſſet Sed hoc inter me,atq; illum inte-
reſt: quòd ille,quare plurimũ potuit,ea ipſa re ini-
micos ſuos vltus eſt,armis: ego,qua conſueui,vtar
pietate: quoniã illi arti in bello,ac ſeditione locus
eſt,huic in pace,atq; otio,quanquã ille animo ira-
to nihil niſi de inimicis vlciſcendis agebat: ego de
ipſis inimicis tantum, quantum mihi Reſp. permit-

tet,

ter, cogitabo. Deniq; Quirites, quoniã me quatuor omnino genera hominum violarunt: vnum eorum, qui odio reip. quòd eam ipſis inuitis cõſeruaram, mihi inimiciſsimi fuerunt: alterum, qui per ſimulationem amicitiæ, nefarie prodiderunt: tertium, qui cum propter inertiã ſuam, eadẽ aſſequi nõ poſſent, inuiderent laudi, & dignitati meæ: quartum, qui cum cuſtodes reip. eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum ciuitatis, dignitatẽ eius imperij, quod erat penes ipſos, vendiderunt: ſic vlciſcar genera ſingula, quemadmodum à quibuſq; ſum prouocatus: malos ciues remp. bene gerendo: perfidos amicos, nihil credendo, atq; omnia cauendo: inuidos, virtuti & gloriæ ſeruiendo: mercatores prouinciarum reuocãdo domum, atq; ab ijs prouinciarum rationem
22 repetendo. Quanquã mihi maiori curæ eſt, quẽadmodum quidẽ vobis, qui de me eſtis optime meriti, gratiã referam: quam quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq. perſequar. Etenim vlciſcendæ iniuriæ facilior ratio eſt, quàm beneficij remunerandi, propterea quod ſuperiorẽ eſſe cõtra improbos, minus eſt negotij, quã bonis exæquari: tum etiam nec tam neceſſarium quidẽ eſt male meritis,
23 quàm optime meritis, referre quòd debeas. Odium vel precibus mitigari poteſt, vel temporibus reip. cõmuniq. vtilitate deponi, vel difficultate vlciſcẽdi teneri, vel vetuſtate ſedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, neq; id reip. repetere vtcunq; neceſſe eſt, neq; eſt excuſatio difficultatis, neq; æquũ eſt tẽpore, & die memoriã beneficij definire. Poſtremò qui in vlciſcẽdo remiſſior fuit, mox apertè laudatur: at grauiſsimè vituperatur, qui in tãtis beneficiis quãta vos in me cõtuliſtis, remunerãdis, eſt tardior: neq; ſolum ingratus: quod ipſum

gra-

Digitized by Google

graue eſt, verũ etiã impius appelletur neceſſe eſt. Atq; in officio perſoluendo diſsimilis eſt ratio, & pecunia debita, propterea ꝙ pecuniã qui retinet, non diſſoluit qui reddidit non habet: gratiã & qui
24 retulit, habet: & qui habet, diſſoluit. Quapropter memoriã veſtri beneficij colam beneuolentia ſempiterna, nõ ſolum dum anima ſpirabit mea, ſed etiã cum mortuo monimenta veſtri in me beneficij permanebunt. In referenda autẽ gratia hoc vobis repromitto, ſemperq. præſtabo, mihi neq; in periculis à Rep. propulſandis animum, neq; in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neq; in hominum voluntatibus pro Rep. lædendis libertatẽ, nec in perferẽdo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. Atq; hæc cura Quirites erit infixa animo meo ſempiterna, vt cùm vobis, qui apud me deorum immortalium vim & numen tenetis, tum poſteris veſtris, cunctiſq; gentibus, dignißimus ea ciuitate videar, quæ ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragiis indicauit.

ORATIONIS IN A- VATINIVM, ARGVMENTVM.

P. Lentulo, Q. Metello COSS. cum magna contentione ageretur per T. An. Milonem, & P. Sextium Trib. pleb. vt Cicero ab exilio reuocaretur, P. Sextius, quo contra vim aduerſariorum munitior eſſet, armatos homines circa ſe habuerat, qua de cauſa finito Tribunatu, de vi à Clodianis accuſatus fuit, & à Cicerone defenſus. Sed in eo iudicio cum Vatinius, homo alioqui impu-

impurus, & Clodianæ factionis adiutor, teſtimonium contra Sextium dixiſſet, ſimulq. Ciceronem, cum quo ei veteres inimicitiæ interceſſerant, inconſtantiæ, leuitatisq. perſtrinxiſſet, confutatus eſt à Cicerone hac vehementi & inimica oratione, in qua illi primum reſpondet de conuitiis, quæ in ſe coniecta fuerant: deinde grauiſſime inſectatur perſonam hominis ex ante acta vita, atque ita totum illius de Sextio teſtimonium reijcit atque reprehendit: Oratio eſt iudicialis, reprehenſionem teſtimonij continens, ſed tota pene in demonſtratione verſatur. Statum habet coniecturalem, An credendum ſit Vatinio. Acta res eſt III. Idus Martias. Cn. Lentulo, L. Martio Philippo COSS.

M. T. CICERONIS IN A. VATINIVM ORATIO.

a SI tua tãtummodo Vatini quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, vt te cuius teſtimoniũ propter turpitudinẽ vitæ ſordeſq. domeſticas nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, vt grauẽ aduerſariũ, aut ita rogandum, vt religioſum teſtẽ arbitrabatur, ſed fui paulo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui: odio enim tui, in quo etſi oẽs propter tuũ in me ſcelus ſuperare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, vt cum te non minus contemnerem, quam odiſſem, tamen vexatũ
a potius quam, deſpectum vellem dimittere. Quare ne

tibi

tibi hunc honorem à me haberi forte mirere, quòd interrogẽ, quem nemo cõgreſſu, nemo aditu, nemo ſuffragio, nemo ciuitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id cauſa impuliſſet, niſi vt ferocitatem tuã iſtam cõprimerem, & audaciã frangerem, & loquacitatẽ paucisſimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuiſti Vatini, etiãſi falſo veniſſes in ſuſpicionẽ P. Seſtio, tamen mihi ignoſcere, ſi in tãto hominis de me optime meriti periculo
3 & tempori eius & voluntati parere voluiſſem. ſed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitũ cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinouano ſermonẽ non modo de Seſtio accuſando, ſed nulla vnquã de re fuiſſe, paulo ante imprudens indicaſti. qui & T. Claudiũ tecũ cõmunicaſſe, & à te cõſilium P. Seſtij accuſandi petiſſe, & Albinouanũ, quẽ antea vix tibi notũ eſſe dixiſſes, domũ tuã veniſſe, multa tecum locutum, dixeris, deniq; cõciones P. Seſtij ſcriptas: quas neq; noſſet, neq; reperire poſſet, te Albinouano dediſſe, eaſq. in hoc iudicio eſſe recitatas, in quorũ altero es cõfeſſus, à te accuſatores eſſe inſtructos, & ſubornatos: in altero incõſtantiã tuam cum leuitate: tũ etiã periurio implicatã refelliſti, cũ quẽ alienisſimũ à te eſſe dixiſſes, eum domi tuæ fuiſſe, quem præuaricatorem ab initio iudicaſſes, ei te quos rogaſſet, ad accuſandum libros dixeris de-
4 diſſe. Nimium es vehemens feroxq. natura: non putas fas eſſe verbum ex ore exire cuiuſquam, ꝙ non iucundum, & honorificum ad aures tuas accedat venisti iratus omnibus, quod ego, ſimul ac te aſpexi, prius quam loqui cœpiſti, cum ante Gellius, nutricula ſeditioſorum omnium teſtimoniũ diceret, ſenſi atq; prouidi: repente enim te, tamquã ſerpẽs e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis,

ceruicibus intuliſti, vt mihi renouatus ille tuus in
5 te. Veterem meum amicum, ſed tamẽ tuum familiarem defenderim: cum in hac ciuitate oppugnatio ſoleat, quã tu nunc vteris, nõnunquã defendi, nonnunquã vituperari ſed quęro à te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquã Cornelius cõtra auſpicia tulerit? num Aeliam: num Fuſiam legẽ neglexerit? num Conſuli vim attulerit? num armatis hominibus templũ tenuerit? num interceſſorẽ vi deiecerit? num religiones polluerit? ærariũ exhauſerit? remp. cõpilarit? tua ſunt, tua ſunt hæc omnia. Cornelio eiuſmodi nihil obiectum eſt. codicem legiſſe, dicebatur, defendebatur teſtibus collegis ſuis, non recitandi cauſa legiſſe, ſed recognoſcendi. cõſtabat tamen Cornelium conſilium illo die dimiſiſſe interceſsioni paruiſſe, tu vero, cui Cornelij defenſio, diſplicet, quã cauſam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus iam præſcribis, quanto illis probro futurum ſit, ſi te defenderint, cum tu mihi Cornelij defenſionem in maledictis obijciendã pu-
6 taris. Attamen hoc Vatini memẽto, paulo poſt iſtã defenſionem meã, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cum vniuerſi Pop. Ro ſumma volũtate, tũ optimi cuiuſq; ſingulari ſtudio magnificiſsime poſt hominum memoriam Conſulem factum, omniaq ea me pudẽter viuendo conſecutum eſſe, quæ tu impudenter vaticinando ſperare te ſæpe dixiſti. Nam ꝙ mihi diſceſſum obiecisti meum, & quod horum quibus ille dies acerbiſsimus fuit, qui idẽ tibi lætiſsimus, luctum & gemitum renouare voluiſti: tantum tibi reſpondeo, me cũ tu cæterçq. reip. peſtes armorum cauſam quæreretis, & cum per meum nomen fortunas locupletum diripere, ſanguinem principũ ciuitatis exorbere, crudelitatẽ veſtrã, odiũ q. diu-

tur-

turnum, quod in bonos iã inueteratum habebatis, ſaturare cuperetis, ſcelus & furorem veſtrum cedẽdo maluiſſe frangere, quam reſiſtendo. Quare peto
7 a te, vt mihi ignoſcas Vatini, cum patriæ pepercerim, quam ſeruaram: & ſi ego te perditorem, & vexatorem Reip. fero, tu me conſeruatorem, & cuſtodem feras, deinde eius viri diſceſſum increpas, quẽ vides omnium ciuium deſiderio, ipſius deniq; Reip. iuſſu eſſe reuocatum? at enim dixiſti, non mea, ſed Reip. cauſa homines de meo reditu laboraſſe, quaſi vero quiſquã vir excellenti animo in Remp. ingreſſus, optabilius quidquam, arbitretur, quã ſe à ſuis
8 ciuibus Reip. cauſa diligi: Scilicet aſpera mea natura, difficilis aditus, grauis vultus, ſuperba reſpõſa, inſolens vita nemo humanitatem meam, nemo conſuetudinem, nemo cõſilium, nemo auxilium requirebat cuius deſiderio (vt hæc minima dicã) forum mœſtum, muta curia, omnia denique bonarum artium ſtudia ſiluerũt. ſed nihil ſit factum mea cauſa: oĩa illa S.C. populi iuſſa, Italiæ totius, cunctarũ ſocietatum collegiorum omniũ decreta de me Reip. cauſa eſſe facta fateamur, quid ergo homo imperitiſſime, ſolidæ laudis ac veræ dignitatis præſtantius mihi potuit accidere, quid optabilius ad immortalitatẽ gloriæ, atq; ad memoriã mei nominis ſempiternam, quam omnes hoc ciues meos iudicare, ciuitatis ſalutem cum mea vnius ſalute eſſe coniun-
9 ctam? Quod quidem ego tibi reddo tuum, nam vt tu me charum eſſe dixiſti ſenatui populoq. R. non tam mea cauſa, quàm Reip. ſic ego te, quamquã ſis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico eſſe odio ciuitati, non tam tuo, quam reip. nomine: atque vt aliquando ad te veniam, de me hoc ſit extremum, quid quiſque noſtrum de ſe ipſo loquatur,

non

non eſt ſane requirendum: boni viri iudicent: id eſt
10 maximi momenti & ponderis. Duo ſunt tempora, quibus noſtrorum ciuium ſpectentur iudicia de nobis, vnum honoris, alterum ſalutis, honos talis populi Ro. voluntate paucis eſt delatus, ac mihi: ſalus tanto ſtudio ciuitatis nemini reddita, de te autē homines quid ſentiant, in honore experti ſumus, in ſalute expectamus. & vt me cum homine vno non ſolum impudentiſſimo, atque infimo conferam, de te ipſo homine & arrogātiſſimo, & mihi inimiciſſimo, quæro Vatini; vtrum tandem putes huic ciuitati, huic Reip. huic vrbi, his templis, ærario, curię, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, ciuibus, cęteris denique deorum immortalium delubris, auſpicijs, religionibus melius fuiſſe & pręſtabilius, me ciuē in hac ciuitate naſci, an te? cum mihi hæc reſpōderis, aut ita impudēter, vt manus a te homines vix abſtinere poſſint, aut ita dolēter, vt aliquādo iſta illa, quę ſunt inflata rumpantur: tum memo-
11 riter reſpōdeto ad ea, quæ de te ipſo rogaro. Atq; illud tenebricoſiſſimum ineuntis ætatis tuæ patiar latere, licet impune per me parietes in adoleſcētia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmiū tua indignitas, vt adoleſcentię turpitudo obſcuritate, & ſordibus tuis obtegatur. Quæſturam petiſti cum P. Seſtio, cum hic nihil loqueretur, niſi quod agebat, tu de altero Conſulatu gerendo te diceres cogitare, quæro abs te teneasne memoria, cum P. Seſtius Quæſtor ſit cunctis ſuffragijs factus, tunc te vix inuitis omnibus, non populi beneficio, ſed Conſulis extremum adhæſiſſe.
12 In eo magiſtratu, cum tibi magno clamore aquaria prouincia ſorte obtigiſſet, miſſus ne ſis à me Cōſule Puteolos, vt inde aurum exportari, argētumq.

prohiberes? in eo negotio, cum te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas merces miſſum putares, cumq; omnium domos apothecas, naues furaciſſime ſcrutarere; hominesque negotia gerẽtes iudiciis iniquiſſimis irretires, mercatores è naui egrediẽtes terreres, conſcendentes morarere, teneas ne memoria tibi in cõuentu Puteolis manus eſſe allatas ad me Conſulem Puteolanorum quere- las eſſes delatas? poſt Quæſturam exierisne Legatus in vlteriorem Hiſpaniam C. Coſconio Procos? cum illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut, ſi quis nauigare velit, certa ſit ratio nauigandi, veneriſne in Sardiniã, atq. inde in Africã? fueriſne, quod ſine S.C. tibi facere nõ licuit, in regno Hiemp- ſalis? fueriſne in regno Maſtaneſoſi? veneriſne ad fretũ per Mauritaniã? quem ſcias vnquã Legatum Hiſpanienſem in illã prouinciã iſtis itineribus per-

13 ueniſſe? Factus eſt Tribunus pl. quid enim te de Hiſpanienſibus flagitiis tuis, ſordidiſſimisque furtis interrogẽ? quæro abs te, primũ quod genus impro- bitatis, & ſceleris in eo magiſtratu prætermiſeris? ac tibi tam inde præſcribo, ne tuas ſordes cum cla- riſſimorũ virorũ ſplendore permiſceas, ego te, quæ- cunque rogabo, de te ipſo rogabo, neque te ex am- pliſsimi viri dignitate, ſed ex tuis tenebris extra- ham, omniaque mea tela ſic in te coniicientur, vt nemo per tuũ latus (quod ſoles dicere) ſaucietur, in

14 tuis pulmonibus ac viſceribus hærebũt. Et quoniã omniũ rerũ magnarũ à dijs immortalibus principia ducuntur, volo vt mihi reſpondeas tu qui te Pytha- goricum ſoles dicere, & hominis doctiſsimi nomen tuis immanibus & barbaris moribus ꝑtendere: quæ te tanta prauitas mentis tenuerit, quis tãtus furor, vt, cum inaudita ac nefaria ſacra ſuſceperis, cum inferos

291

inferorũ animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare ſoleas, auſpicia, quibus hęc vrbs cõdita eſt, quibus omnis Reſp. atque imperium tenetur, contempſeris? initioque Tribunatus tui ſenatui denunciaris, tuis actionibus Augurum reſponſa, atq; eius collegij arrogantiam impedimento non

15 futuram. Secundum ea quæro, ſeruariſne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quò minus concilium aduocares, legemque ferres, quod eo die ſcires de cœlo eſſe ſeruatum? & quoniam hic locus vnus eſt quem tibi cum Cæſare communem eſſe dicas ſeiungam te ab illo non ſolum Reip. cauſa, verumetiam Cæſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illius dignitatis aſperſa videatur. Primum quæro, num tu ſenatui cauſã tuam permittas quod facit Cæſar? deinde, quæ ſit auctoritas eius, qui ſe alterius facto, non ſuo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me vera vox, & dicam ſine cunctatione, quod ſentio) ſi iam violentior aliqua in re C. Cæſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis ſtudium gloriæ præſtans animus excellens nobilitas aliquo impuliſſet: quod in illo viro & tum ferendũ eſſet, & maximis rebus, quas poſtea geſsit, obliterandum id tu tibi furcifer ſumes, & Vatinij latronis ac ſacrilegi vox audietur, hoc poſtulantis, vt idem

16 ſibi concedatur, q̃ Cæſari? Sic enim ex te quæro: Tribunus pl. fuiſti ſeiunge te à conſule: collegas habuiſti viros fortes noue: ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas de cœlo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas: de quibus duos prætextatos ſedentes vides te ædilitiam prætextam togam quam fruſtra confeceras, vendidiſſe: tertiũ ſcis ex illo obſeſſo atque afflicto Tribunatu conſularem autoritatem hominẽ eſſe adoleſcentem con-

ſequutum, reliqui ſex fuerunt ex quibus partim plane tecum ſentiebant, partim medium quendam curſum tenebant, omnes habuerunt leges promulgatas, in his multas meus neceſſarius, etiam de mea ſententia, C. Coſconius iudex noſter, quem tu diſ-
17 rumperis, cum ædilitium vides. Volo vti mihi reſpondeas, num quis ex toto collegio legem ſit auſus ferre præter vnum te? quæ tanta in te fuit audacia, quæ tanta vis, vt, cum tui nouem collegæ ſibi timẽdum, eſſe duxerint, id vnus tu emerſus e cœno, omnium facile omnibus rebus infimus contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? num quem poſt vrbem conditam ſcias? Trib. pl, egiſſe cum plebe, cũ
18 conſtaret ſeruatum eſſe de cœlo? Simul etiam illud volo vti reſpondeas, cum te Trib. pl. eſſet etiam cũ in Rep. lex Aelia, & Fuſia, quæ leges ſæpenumero tribunitios furores debilitarũt, & repreſſerũt, quas cõtra præter te nemo vnquã eſt facere conatus, quę quidẽ leges anno poſt pręſidentibus in templo duobus non Conſulibus, ſed proditoribus huius ciuitatis ac peſtibus, vna cum auſpicijs, cum interceſſionibus, cum omni iure publico cõflagarunt: ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & conſilium conuocare? num quem ex omnibus Trib. pl. quicunque ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, vt vnquam contra legem Aeliam aut
19 Fuſiã cõciliũ cõuocaret. Quæro illud etiã ex te, co natus ne ſis, voluerîſne, deniq; cogitaris, (eſt enim res eiuſmodi, vt ſi tibi modo in mentem venit nemo ſit. qui te vllo cruciatu eſſe indignũ putet) cogitariſne in illo tuo intolerabili nõ regno, nam cupis id audire, ſed latrocinio Augur fieri in Q. Metelli locum, vt quicunq; te aſpeliſſet, duplicem dolorem gemitũq; ſuſciperet, & ex deſiderio cariſſimi & forti-

tiſſimi

tiſſimi ciuis, & ex honore turpiſsimi atque impro-
biſsimi? adeone non labefactatã Remp. te Tribuno,
neque conquaſſatam ciuitatem, ſed captam hanc
vrbem atq; euerſam putares, vt Augurem Vatinium
20 ferre poſſemus? Hoc loco quæro, ſi, id quod con-
cupieras, Augur factus eſſes? in qua tua cogitatione
nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus, illi
autẽ quibus eras in delicijs, vix riſum tenebãt: ſed
quæro, ſi ad cætera vulnera, quib. putaſti Rẽp. dele- E
ri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes Au-
guratus tui vtrum decreturus fueris id quod Augu-
res omnes vſque à Romulo decreuerunt, Ioue ful-
gente cum populo agi nefas eſſe, an quia tu ſemper
21 ſic egiſſes, auſpicia fueris Augur diſſoluturus? Ac
ne diutius loquar de Auguratu tuo, quod inuitus
facio, vt recorder ruinas Reip. neq; enim tu vnquã
ſtante non modo maieſtate horum, ſed etiã vrbe te
Augurẽ fore putaſti: verũtamen vt ſomnia tua relin
quã, ad ſcelera veniã, volo vti mihi reſpondeas: cũ
M. Bibulum Conſulem, non dicam bene de Rep. ſen-
tientẽ, ne tu mihi homo potens iraſcare, qui ab eo
diſſenſiſti, ſed hominẽ certè nuſquã progredietẽ, ni-
hil in Rep. molientẽ tãtũ animo ab actionibus tuis
diſſentientẽ, cũ eum tu conſulẽ in vincula duceres,
& à tabula Valeria collegæ tui mitti iuberẽt, fece- F
riſne ante roſtra pontem continuatis tribunalibus,
per quem Conſul populi R. moderatiſsimus & con-
ſtãtiſsimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi per-
ditorũ hominũ incitata, turpiſsimo, miſerrimoq. ſpe
ctaculo nõ in carcerẽ, ſed ad ſupplicium & ad ne-
22 cem duceretur? Quæro num quis ante te tam fue-
rit nefarius, qui id fecerit, vt ſciamus, vtrũ vete-
rũ facinorũ ſis imitator, an inuentor nouorũ? idem-
que tu, cum his atq; huiuſmodi cõſilijs, ac facino-

ſequutum, reliqui ſex fuerunt ex quibus partim plane tecum ſentiebant, partim medium quendam curſum tenebant, omnes habuerunt leges promulgatas, in his multas meus neceſſarius, etiam de mea ſententia, C. Coſconius iudex noſter, quem tu diſ-
17 rumperis, cum ædilitium vides. Volo vti mihi reſpondeas, num quis ex toto collegio legem ſit auſus ferre præter vnum te? quæ tanta in te fuit audacia, quæ tanta vis, vt, cum tui nouem collegæ ſibi timēdum, eſſe duxerint, id vnus tu emerſus e cœno, omnium facile omnibus rebus infimus contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? num quem poſt vrbem conditam ſcias? Trib. pl. egiſſe cum plebe, cū
18 conſtaret ſeruatum eſſe de cœlo? Simul etiam illud volo vti reſpondeas, cum eo Trib. pl. eſſet etiam cū in Rep. lex Aelia, & Fuſia, quæ leges ſæpenumero tribunitios furores debilitarūt, & repreſſerūt, quas cōtra præter te nemo vnquā eſt facere conatus, quę quidē leges anno poſt præſidentibus in templo duobus non Conſulibus, ſed proditoribus huius ciuitatis ac peſtibus, vna cum auſpicijs, cum interceſſionibus, cum omni iure publico cōflagarunt: ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & conſilium conuocare? num quem ex omnibus Trib. pl. quicunque ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, vt vnquam contra legem Aeliam aut
19 Fuſiā cōcilium cōuocaret. Quæro illud etiā ex te, conatus ne ſis, voluerisne, deniq; cogitaris, (eſt enim res eiuſmodi, vt ſi tibi modo in mentem venit nemo ſit, qui te vllo cruciatu eſſe indignū putet) cogitariſne in illo tuo intolerabili nō regno, nam cupis id audire, ſed latrocinio Augur fieri in Q. Metelli locum, vt quicunq; te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitūq; ſuſciperet, & ex deſiderio cariſſimi & for-

tiſſimi

tiſſimi ciuis, & ex honore turpiſsimi atque improbiſsimi? adeone non labefactatā Remp. te Tribuno, neque conquaſſatam ciuitatem, ſed captam hanc vrbem atq; euerſam putares, vt Augurem Vatinium
20 ferre poſſemus? Hoc loco quæro, ſi, id quod concupieras, Augur factus eſſes? in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus, illi autē quibus eras in delicijs, vix riſum tenebāt: ſed quæro, ſi ad cætera vulnera, quib. putaſti Rep. deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes Auguratus tui verum decreturus fueris id quod Augures omnes vſque à Romulo decreuerunt, Ioue fulgente cum populo agi nefas eſſe, an quia tu ſemper c
21 ſic egiſſes, auſpicia fueris Augur diſſoluturus? Ac ne diutius loquar de Auguratu tuo, quod inuitus facio, vt recorder ruinas Reip. neq; enim tu vnquā ſtante non modo maieſtate horum, ſed etiā vrbe te Augurē fore putaſti: veruntamen vt ſomnia tua relinquā, ad ſcelera veniā, volo vti mihi reſpondeas: cū M. Bibulum Conſulem, non dicam bene de Rep. ſentientē, ne tu mihi homo potens iraſcare, qui ab eo diſſenſiſti, ſed hominē certè nuſquā progredientē, nihil in Rep. molientē tātū animo ab actionibus tuis diſſentientē, cū eum tu conſulē in vincula duceres, & à tabula Valeria collegæ tui mitti iuberet, feceriſne ante roſtra pontem continuatis tribunalibus, d per quem Conſul populi R. moderatiſsimus & conſtātiſsimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi perditorū hominū incitata, turpiſsimo, miſerrimoq. ſpectaculo nō in carcerē, ſed ad ſupplicium & ad ne-
22 cem duceretur? Quæro num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit, vt ſciamus, vtrū veterū facinorū ſis imitator, an inuentor nouorū? idemque tu, cum his atq; huiuſmodi cōſilijs, ac facino-

ribus, nomine C. C. clementiſsimi, atq; optimi viri, ſcelere vero atq; audacia tua M. Bibulũ foro, curia, tẽplis, locis publicis omnibus expuliſſes, incluſum domi contineres, cumq. non maieſtate imperij, non iure legum ſed ianuæ præſidio, & parietũ cuſtodijs Conſulis vita tegeretur: miſeriſne viatorem, qui M. Bibulũ domo vi extraheret? vt quod in priuatis ſemper eſt ſeruatũ, id te Tribuno pl. Conſuli domus
23 exilium eſſe nõ poſſet. Simulq. mihi reſpõdeto, tu, qui nos, qui de cõmuni ſalute conſentimus, tyrãnos vocas, fueriſne non Tribunus pl. ſed intolerãdus ex cœno neſcio quo atque ex tenebris tyrannus? qui primum eã Remp. quæ auſpicijs inuẽtis conſtituta eſt, ijſdem auſpiciis ſublatis conarere peruertere, deinde ſãctiſsimas leges Aeliã & Fuſiã dico, quæ in Gracchorũ ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluuione Druſi, & in cõtẽtione Sulpitij, & in cruore Cinnano, & inter Syllana arma vixerunt, ſolus cõculcaris, ac pro nihilo putaris, qui Cõſulẽ morti obieceris, incluſum obſederis, extrahere ex ſuis tectis conatus ſis, qui in eo magiſtratu nõ modo emerſeris ex mẽdicitate, ſed etiã diuitiis nos iã tuis terreas: fueriſne tanta crudelitate, vt delectos viros, & principes ciuitatis tollere, & delere tua roga-
24 tione coneris? Cũ L. Vectium, qui in ſenatu confeſſus eſſet cum telo fuiſſe, Cn. Põpeio, ſummo & clariſsimo ciui, ſuis manibus necem afferre voluiſſe in concionem produxeris, indicem in Roſtris, in illo, inquã, augurato tẽplo, ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendæ cauſa cæteri Trib. pl. principes ciuitatis, producere cõſueuerunt, ibi tu indicẽ Vectiũ linguã & vocẽ ſuã ſceleri & mẽti tuæ præbere voluiſti, vt diceret L. Vectius in concione tua rogatus à te ſe auctores, & impulſores, & ſocios habuiſſe

ſceleris illius eos viros, quibus è ciuitate ſublatis, quo tu eo tẽpore moliebare, ciuitas ſtare nõ poſſet. M. Bibulum, cuius incluſione contentus non eras, interficere volueras, ſpoliaueras, Conſulatu, patria priuare cupiebas: L. Lucullum, cuius tu rebus geſtis, quod ipſe ad imperatorias laudes à puero videlicet, ſpectaras, vehementius inuidebas? C. Curionem, perpetuum hoſtẽ improborum omnium, auctorem publci conſilij, libertate cõmuni tuenda maxime liberum, cum filio principe iuuentutis, cum Rep. coniunctiore etiam, quam ab illa ætate poſtu-
25 landum fuit, delere voluiſti. L. Domitium, cuius dignitas, & ſplendor perſtringebat credo oculos Vatinij quem tu propter commune odium in bonos oderas, in poſterũ autem propter omnium ſpem, quæ de illo eſt, atq; erat ante aliquanto timebas, L. Lentulum, hunc iudicem noſtrum, flaminem Martialẽ, q. erat eo tempore Gabinij tui cõpetitor, eiuſdem Vectij indicio opprimere voluiſti, qui ſi tum illã labem, peſtemq. viciſſet, quod ei tuo ſcelere non licuit, Reſp. victa non eſſet, huius etiam filium eodẽ indicio, & crimine ad patris interitũ aggregare voluiſti. L. Paulum, qui tum Quæſtor Macedoniam obtinebat, quem ciuem, quem virum? qui duos nefarios patriæ proditores, domeſticos hoſtes legibus exterminarat, hominem ad conſeruandã Remp. natum in idem Vectij indicium, atq; in eundem hunc
26 numerum congregaſti. Quid ego de me querar, qui etiam gratias tibi agere debeo quod me ex fortiſſimorum ciuium numero ſeiungendum nõ putaris? ſed qui fuit ille tantus furor tuus, vt, cum iam Vectius ad arbitrium tuum peroraſſet, & ciuitatis lumina notaſſet, decendiſſetq. de Roſtris, eũ repente reuocares, colloquerere P. R. vidente, deinde inter-

rogares, ecquoſnā alios poſſet nominare? inculcaris ne, vt C. Piſonē generum meū nominaret? qui in ſumma copia optimorū adoleſcentium, pari continētia, virtute, pietate reliquit neminē: itēq. M. Laterenſē, hominē dies ac noctes de laude, & de Rep. cogitantē? promulgariſne impuriſſime & perditiſſime hoſtis quæſtionem de tot ampliſſimis & talibus viris, indici Vectio præmia ampliſſima? quib9 rebus omnium mortalium nō voluntate, ſed conuitio repūdiatis, fregeriſne in carcere ceruices ipſi illi Vectio, ne quod indiciū corrupti iudicij extaret, eiuſque ſceleris in teipsū quæſtio flagitaretur? Et quo-
27 niam crebro vſurpas legem de re alternis conſilijs reijciendis tuliſſe: vt omnes intelligant te ne recte quidē facere ſine ſcelere potuiſſe, quæro cū lex eſſet æqua promulgata initio magiſtratus, multas etiā alias tuliſſes, expectariſne cū C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum & Q. Claudiū? &, poſteaquā ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eū, qui tuā poſt legē reus factus eſſet, vt homo cōſularis excluſus miſer puncto temporis ſpoliaretur beneficio, &
28 æquitate legis tuæ. Dices familiaritatē tibi fuiſſe cum Q. maximo. præclara defenſio facinoris tui. Nā Maximi quidem ſumma laus eſt, ſumptis inimicitijs ſuſcepta cauſa, quæſitore, conſilioq. delecto, cōmodiorem inimico ſuo contentionem reiectionis dare noluiſſe: nihilq. Maximus fecit alienum aut ſua virtute: aut illis viris clariſſimis Paulis, Maximis, Africanis: quorum gloriam huius virtute renouatam nō modo ſperamus, verumetiam iam videmus, tua fraus, tuum maleficium, tuum ſcelus illud eſt, te id quod promulgaſſes miſericordiæ nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe, ac nunc quidē C. Antonius hac vna re miſeriā ſuā conſolatur, quod ima

gines

gines patris & fratris ſui, fratriſq. filiam non in fa-
milia, ſed in carcere collocatas audire maluit, quã
29 videre. Et quoniã pecunias aliorũ deſpicis, de tuis
diuitijs intolerantiſſime gloriaris: volo vt mihi re-
ſpõdeas, feceriſne fœdera Trib. pl. cum ciuitatibus,
cum Regibus, cum Tetrarchis? erogariſne pecunias
ex ærario tuis legibus? eripueriſne partes illo tẽ-
pore chariſsimas partim à Cæſare, partim à publi-
canis? quæ cum ita ſint, quæro ex te, ſis ne ex pau-
perrimo diues factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt
de pecunijs repetundis acerrima? vt omnes intel-
ligere poſſent, a te nõ modo noſtra acta, quos tyrã-
nos vocas, ſed etiam amiciſsimi tui legem eſſe con-
temptam: apud quem tu etiam nos criminari ſoles,
qui illi ſumus amiciſsimi, cum tu ei contumelioſiſ-
ſime toties male dicas, quoties illi affinẽ te eſſe di-
30 cis. Atq; illud etiam ſcire ex te cupio, quo cõſilio,
aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Arij familia-
ris mei cum toga pulla accumberes? quẽ vnquam
videris? quem audieris? quo exẽplo, quo more fece
ris? dices, ſupplicationes te illas non probaſſe op-
time; nullæ fuerint ſupplicationes, videſne me ni-
hil de anni illius cauſa, nihil de eo, quod tibi cum
ſummis viris cõmune eſſe videatur, ſed de tuis pro-
prijs ſceleribus ex te quærere? nulla ſupplicatio
fuerit, cedo, quis vnquã cœnauit atratus? ita enim
illud epulũ eſt funebre, vt munus ſit funeris, epulę
31 quidẽ ipſæ dignitatis. Sed omitto epulũ, P. R. fe-
ſtũ die, argento, veſte, omni apparatu, ornatuq; vi-
ſendo: quis vnquã in luctu domeſtico, quis in fune-
re familiari cœnauit cum toga pulla? cui de bal-
neis exeunti, præter te toga pulla vnquã data eſt?
cum tot hominũ millia accũberent, cum ipſe epuli
dñs Q. Arius albatus eſſet, tu in tẽplum Caſtoris te

cum C. Fidulo atrato, cæteriſq. tuis furijs funeſtum intuliſti, quis tum non ingemuit? quis non doluit Reip. caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi hanc tantam & tam grauem ciuitatem ſubiectam
32 eſſe non modo furori, verumetiã irriſioni tuæ? Hũc tu morem ignorabas? nunquã epulum videras? nũquã puer aut adoleſcens inter coæuos fueras? Fauſti adoleſcẽtis nobiliſſimi paulo ante ex epulo magnificẽtiſſimo famem illã veterem tuã nõ expleras? quẽ accũbere atratum videras, dominum cum toga pulla & eius amicos ante cõuiuiũ? quæ te tãta tenuit amẽtia, vt, tu niſi id feciſſes, quod fas nõ fuit, niſi violaſſes templum Caſtoris, nomẽ epuli, oculos ciuium morẽ veterem, eius, qui te inuitarat, auctoritatem, parum putares teſtificatũ eſſe ſupplicatio-
33 nes te illas non putare? Quæro illud etiã ex te, q̃ priuatus admiſiſti, in quo certe iã tibi dicere nõ licebit, cũ clariſſimis viris cauſam tuã eſſe cõiunctã, poſtulatus ne ſis lege Licinia & Iulia? edixeritne C. Memmius Prætor ex ea lege, vt adeſſes die triceſimo? cũ is dies veniſſet, feceriſne, q̃ in hac Rep. nõ modo factum ante nunquã eſt, ſed in omni memoria ſit inauditũ? appellariſne Trib. pl. ne cauſam diceres? leuius dixi (quanquã idipſum eſſet & nouũ & non ferẽdum) ſed appellariſne nominatim peſtẽ illius anni, furiam patriæ tempeſtatem reip. Clodium qui tamen cum iure, cum more, cum poteſtate iudicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim & furorem ſuum, ducemq. ſe militibus tuis præbuit. in quo ne quid à me dictum in te potius putes, quam abs te eſſe quæſitum, nullum onus imponam mihi teſtimonii: quæ mihi breui tẽpore ex eodẽ iſto loco video eſſe dicẽda, ſeruabo, teq. non arguam, ſed, vt
34 in cæteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te Vatini,
num

num quis in hac ciuitate poſt vrbem conditã Trib. pl. appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quęſitoris aſcẽderit, eumq. vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? vrnas deieuerit? eas deniq. omnes res in iudicio diſturbando commiſerit, quarum rerum cauſa iudicia ſunt cõſtituta ſcias ne tũ fugiſſe Mẽmium? accuſatores eſſe tuos de tuis tuorumq. manibus ereptos? iudices quæſtionũ de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante P. R. quæſtionem magiſtratus, morem maiorum leges, iudices, reum pœnam eſſe ſublatã? hæc omnia ſcias ne diligentia C. Memmij publicis tabulis eſſe notata atq; teſtata? atque illud etiam quæro, quod, poſteaquam es poſtulatus, ex Legatione redieris, ne quis te iudicia defugere arbitraretur, teque, cum tibi, vtrum velles liceret, dictitaris cauſam dicere maluiſſe: qui conſentaneum fuerit, cũ Legationis perfugio vti noluiſſes, appellatione
35 improbiſſima te ad auxiliũ nefarium cõfugiſſe? Et quoniam Legationis tuæ facta mẽtio eſt, volo etiã audire de te, quo tãdẽ S. C. legatus ſis? de geſtu intelligo, quid reſpondeas: tua lege, dicis, es ne igitur patriæ certeſſimus parricida? ſperatas ne id, vt patres cõſcripti ex Rep. funditus tollerentur? ne hoc quidẽ ſenatui relinquebas, quod nemo vnquã ademit, vt Legati ex eius ordinis autoritate legarentur? adeone tibi ſordidũ conſiliũ publicũ viſũ eſt? adeo afflictus ſenatus, adeo miſera & proſtrata Reſp. vt nõ nuncios pacis ac belli, non curatores, nõ interpetres, nõ bellici cõſilij auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorũ
36 deligere poſſet. Eripueras ſenatui prouinciæ decernẽdæ poteſtatẽ, imperatoris deligẽdi iudiciũ, ærarij diſpẽſationẽ: q̃ nunquam ſibi P. R. appetiuit, qui

nun-

nunquã, hæc à ſummi cõſilij gubernatione auferre conatus eſt, age, factum eſt horum aliquid in alijs, raro, ſed tamen factum eſt, vt populus deligeret imperatorem: quis Legatos vnquam audiuit ſine S. C? ante te nemo, poſt cõtinuo fecit idẽ in duobus prodigijs reip. Clodius: quo etiam maiore es malo mactandus, quod non ſolum facto tuo, ſed etiã exemplo Rep. vulneraſti, neq; tantũ es improbus ipſe, ſed
37 etiã alios docere voluiſti. Atq; illud etiã audire à te cupio, quare, cũ ego legem de Ambitu ex S. C. tulerim, ſine vi tulerim, ſaluis auſpicijs tulerim, ſalua lege Aelia & Fuſia, tu eã eſſe legem non putes? præſertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latæ ſint pareãm, cum mea lex dilucide vetet, biennio, quo quis petat, petiturúſue ſit, gladiatores dare, niſi ex teſtamento præſtituta die: quæ tanta in te ſit amentia, vt in ipſa petitione gladiatores audeas dare? num quẽ putes illius tui certiſsimi gladiatoris ſimilẽ Trib. pl. poſſe reperiri qui ſe interponat, quo minus reus mea lege fias? ob haſce omnes res ſcias te ſeueriſsimorum hominum Sabinorũ, fortiſsimorum virorum Marſorum & Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum, nec poſt Romã conditã, præter te tribulẽ, quenquam tribum Sergiam perdi-
38 diſſe. Ac ſi hæc omnia contemnis ac deſpicis, quod ita tibi perſuaſeris, vt palam dictitas, te dijs hominibuſq; inuitis, amore in te incredibili quodã C. Cæſaris omnia, quæ velis, conſecuturũ, ecquid audieris, ecquid inam, tibi dixerit C. Cæſarem nuper Aquileiæ cum de quibuſdam eſſet mentio facta, dixiſſe, C. Alſium præteritum, permoleſte tuliſſe, quod in homine ſummam fidem probitatemque cognoſſet: grauiterque etiam ſe ferre, Prætorem aliquem eſſe factum, qui à ſuis rationibus diſſenſiſſet: tum quæ-
ſiſſe,

-ſiſſe, quędam de Vatinio quemadmodum ferret? ipſum reſpondiſſe, Vatinium in tribunatu gratis nihil feciſſe, qui omnia in pecunia poſuiſſet, honore
39 animo æquo carere debere. Quod ſi ipſe, qui re ſuę dignitatis augendæ cauſa, periculo tuo, nullo ſuo delicto ferri præcipitem eſt facile paſſus, tamen te omni honore indigniſsimum iudicat, ſi te vicini, ſi affines, ſi tribules, ita oderunt vt repulſam tuã triũphum ſuum duxerint, ſi nemo aſpicit, quin ingemiſcat, nemo mentionem facit, quin execretur, ſi vitãt, fugiunt, audire de te nolũt, cum viderunt tanquã auſpicium malũ deteſtãtur, ſi cognati reſpuũt, tribules execrantur, vicini metuũnt, affines erubeſcunt, ſi ſtrumæ deniq; ab ore improbo demigrarũt, & alijs iam ſe locis collocarunt, ſi es odium publicum populi, ſenatus, vniuerſorum hominũ: quid eſt quamobrem Præturam potius exoptes, quam mortẽ præſertim cum popularem te velis eſſe, neq; vlla in
40 re populo gratius facere poſsis: Sed vt aliquando audiamus, quam copioſe ad interrogata reſpõdeas: concludam iam interrogationem meam teq; in extremo pauca de ipſa cauſa rogabo. Quæro quæ tãta in te vanitas, tanta leuitas fuerit, vt in hoc iudicio T. Anniũ iiſdẽ verbis laudares, quibus eum laudare & boni viri, & boni ciues cõſueuerunt, cũ in eundẽ nuper ab eadem illa teterrima furia productus ad populũ cupidiſsime falſum teſtimoniũ dixeris? an erit hęc optio, & poteſtas tua, vt cũ Clodianas operas & facinoroſorũ hominum, & perditorum manũ videris, Milonem dicas idq; in concione dixiſti, gladiotoribus & beſtiarijs obſediſſe Rẽp. cum autem ad tales, viros veneris, non audeas ciuem ſin-
41 gulari virtute, fide conſtantia vituperare? Sed cum T. Annium tantopere laudęs, & clariſsimo viro nõ

nul-

Digitized by Google

nulla laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorũ enim numero mauult T. Annius eſſe, qui à te vituperantur) verum etiã quæro, cum in Rep. adminiſtranda T. Annio cũ P. Seſtio cõſiliorum omnium ſocietas fuerit, (id quod non ſolum bonorũ, verumetiã improborum iudicio declaratum eſt: eſt enim reus vterq; ob eandẽ cauſam, & eodẽ crimine: alter die dicta ab eo, quem tu vnum improbiorẽ eſſe, quẽ te nunquam ſoles confiteri, alter tuis conſiliis, illo tamen adiuuãte) quæro, qui poſſis eos, quos crimine
42 cõiungis, teſtimonio diſiungere? Extremũ illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim, cũ multa in Albinouanum de præuaricatione diceres, dixeris ne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe Seſtium de vi reũ fieri? quauis lege, quouis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiã illud dixeris, cauſam Milonis fortiſſimi viri coniunctam cum hoc exiſtimari? quę pro me à Seſtio facta ſint, bonis eſſe grata? nõ coarguo inconſtantiã orationis ac teſtimonij tui: quas enim huius actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimoniũ dixiſti, qui cum autem eius cauſam periculumq; coniungis, cum ſummis laudi-
43 bus extuliſti, Sed hoc quæro, num P. Seſtium, qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condẽnari putes oportere? aut ſi te in teſtimonio conſuli noliſne quid tibi auctoritatis à me tributum eſſem videatur, dixeris ne in eum teſtimoniũ de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

ORATIONIS PRO T. ANNIO MILONE ARGVMENTVM.

T. Ann. Milo Rom. ciuis infeſtiſſimum ſibi P. Clodiũ habuit, multaque inter eos altercationes in Rep. ſæpe

fuerunt. Præcipue vero cum Milo Conſulatũ illius anni peteret, cuius anni Præturam Clodius affectabat, adeo ira & odio motus fuit, vt Milonis cõpetitores, modis quibus poſſet omnibus iuuaret, vt eo repulſo, Conſulatum alij aſſequerentur. Quam rem cum impedire nequiret, quod omnium opinione Milo futurus Conſul pronunciaretur, ſtatuit enim Clodius interficere. Vrbem itaq; egreſſus, in villam, quam in Albano habebat, ſe recepit: vnde veſperi rediens, obuium in via Appia Milonem habuit, penulatum in rheda cum vxore, ancillis & pueris, cum ipſe expeditus in equo, electa virorum manu ſtipatus veheretur. Ibi tum ante fundum Clodianum orta inter ſeruos rixa, impetuq. in Milonẽ facto, Clodius occiditur. Reus cædis Milo in ius vocatur: qui cædam factam non negat, ſed ſe iure feciſſe contendit. Eliguntur ex cunctis ordinibus Iudices, *qui* Pompeio *præſide. armatiſq. cohortibus forum vallante, de facto cognoſcant. Cicero ergo Milonis amiciſſimus pro eo orationem, non hãc quidem, quam poſt eius exilium edidit, ſed aliam, quæ non extat, habuit. Ferunt enim Milonem, cum ei Maßiliæ exulanti: quidam orationem hãc recitaßet, dixiße, Si ſic egiſſes* M. *Tulli, Milona eſitaret* Maßiliæ *barbaros piſces, auctο* Hermol *Barbarus cauſa iudicialis eſt ſtatus qualitatis & iuris: nam quæritur, An Milo iure occiderit Clodium:* Principalis *Syllogiſ. eſt: Vim vi depellere licet. Milo vim à Clodio illatam vi depulit.* Igitur *iure interfecit Clodium.*

M. T. C. PRO T. ANNIO
MILONE ORATIO.

ETſi vereor iudices, ne turpe ſit, pro fortiſsimo viro dicere incipientem, timere: minimeq. de-

ceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reip. ſalute quam de ſua perturbetur, me ad eius cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe: tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos: qui quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem iudiciorum minime vident. nō enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, vt ſolebat, non
2 vſitata frequētia ſtipati ſumus. Nam illa præſidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collata ſunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio, quanquam præſidiis ſalutaribus, & neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus. quæ ſi oppoſita Miloni putarem, cederē tempori iudices, nec inter tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe, ſed me recreat & reficit Cn. Pompeij ſapientiſsimi & iuſtiſsimi viri conſilium: qui profecto nec iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis iudicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere: nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multi-
3 tudinis autoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, ſed præſidium denunciant, neq; ſolum vt æquo ſed etiam vt magno animo ſimus, hortantur, neque auxilium modo defenſioni meæ, verum etiam ſilentium pollicentur, reliqua vero multitudo, quæ quidem eſt ciuium, tota noſtra eſt: neque eorum quiſquam, quos vndiq. intuentes ex hoc ipſo loco cernitis, vnde aliqua pars fori aſpici poteſt, & huius exitum iudicij expectantes non cum virtuti Milonis fauet, tū de ſe, de liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. vnum genus eſt aduerſum, infeſtūq. nobis, eorū quos P. Clodij furor rapinis, & incendijs & omnibus exitiis publicis pa

nit, qui heſterna etiã concione incitati ſunt, vt vobis voce præirẽt, quid iudicaretis, quorum clamor, ſi quis forte fuerit admonere vos debebit, vt eum ciuẽ retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſq. maximos pro veſtra ſalute neglexit.
4 Quãobrem adeſte animis iudices, & timorẽ, ſi quem habetis deponite, nam ſi vnquã de bonis & fortib⁹ viris, ſi vnquã de benemeritis ciuibus poteſtas vobis iudicandi fuit: ſi deniq; vnquam locus ampliſſimorum ordinũ delectis viris datus eſt, vbi ſua ſtudia erga fortes & bonos ciues, quæ vultu & verbis ſæpe ſignificaſſent, re & ſententiis declararẽt: hoc profecto tẽpore eã poteſtatem oẽm vos habetis, vt ſtatuaris, vtrum nos, qui ſemper veſtræ autoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati à perditiſſimis ciuibus, aliquãdo per vos, ac ve-
5 ſtram fidẽ, virtutem, ſapientiamq. recreemur. Quid enim nobis duobus iudices laborioſius? quid magis ſolicitum, magis exercitũ dici, aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorũ præmiorum ad Remp. adducti, metu crudeliſſimorum exitiorum carere non poſſumus. & quidem cæteras tempeſtates & pcellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putaui Miloni eſſe ſubeũdas, ꝙ ſemper pro bonis cõtra improbos ſenſerat: in iudicio vero, & in eo cõſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri iudicarẽt, nunquam exiſtimaui ſpem vllam eſſe habituros Milonis inimicos ad eius nõ ſalutem modo extinguendam, ſed etiã gloriã per tales viros infringendam.
6 Quanquã in hac cauſa iudices T. Annij Tribunatu, rebus omnibus pro ſalute Reip. geſtis, ad huius criminis defenſionẽ nõ abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, vt crimen hoc nobis multa propter præclara

in Remp. merita condonetis: nec poſtulaturi, vt, ſi
mors P. Clodij ſalus veſtra fuerit, idcirco eam vir-
tuti Milonis potius, quàm P. R. felicitati aſſignetis:
ſed ſi illius inſidiæ clariores hac luce fuerint, tum
deniq; obſecrabo, obteſtaborq. vos iudices, ſi cæ-
tera amiſimus, hoc ſaltem nobis vt relinquatur, ab
inimicorum audacia teliſq; vitã vt impune liceat
7 defendere. ſed antequàm ad eam orationem venio,
quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, videntur eã eſſe
refutanda, quæ in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab im-
probis ſæpe iactata ſunt, & in concione etiã paulo
ante ab accuſatoribus: vt, omni errore ſublato, rem
plane, quæ venit in iudicium, videre poſsitis. Ne-
gant intueri lucem fas eſſe ei, qui à ſe hominem oc-
ciſum eſſe fateatur, in qua tandem vrbe hoc homi-
nes ſtultiſsimi diſputant? nempe in ea, quæ primum
iudicium de capite vidit M. Horatij fortiſſimi viri:
qui nondum libera ciuitate, tamen P. R. comitiis li-
beratus eſt, cum ſua manu ſororem interfectam eſſe
8 fateretur; an eſt quiſquam, qui hoc ignoret, cum de
homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omnino
eſſe factum; aut recte ac iure factum eſſe defendi?
niſi vero exiſtimetis dementem P. Africanum fuiſ-
ſe, qui cum à C. Carbone Trib. pl. in concione ſedi-
tioſe interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſen-
tiret, reſpondit, iure cæſum videri, neq; enim poſ-
ſet aut Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opi-
mius, aut C. Marius, aut me Conſule ſenatus nõ ne-
farius haberi, ſi ſceleratos ciues interfici nefas eſ-
ſet, itaq; hoc iudices non ſine cauſa fictis fabulis
doctiſsimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui
patris vlciſcendi cauſa matrem necauiſſet, varia-
tis hominum ſententiis nõ ſolum humana, ſed etiã
9 duæ ſapientiſſimæ ſentẽtia liberatum; quòd ſi duo-
decim

decem tabulæ nocturnum furem quoquo modo: diur
num autem, ſi ſe telo defenderit interfici impunè 2
voluerunt: quis eſt, qui, quoquo modo quis interfe-
ctus ſit, puniendum putet, cum videat aliquãdo gla
dium nobis ad occidendum hominem ab ipſis por-
rigi legibus? atqui ſi tempus eſt vllum iure homi-
nis necandi, quæ multa ſunt certe illud eſt non mo
do iuſtum, verumetiam neceſſarium, cum vi vis il-
lata defenditur, pudicitiam cum eriperet militi Tri
bunus mil. in exercitu C. Marij propinquus eius
imperatoris, interfectus ab eo eſt, cui vim affere-
bat: facere enim probus adoleſcens periculoſe, quã
perpeti turpiter maluit: atq; hunc ille vir ſummus
ſcelere ſolutum periculo liberauit, inſidiatori vero
10 & latroni quæ poteſt afferri iniuſta nex? quid co-
mitatus noſtri? quid gladij volunt? quos habere
certe non liceret, ſi vti illis nullo pacto liceret, eſt
enim hæc iudices non ſcripta, ſed nata lex, quam
non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natu-
ra ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam 2
non docti: ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus,
vt, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in te-
la aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis
honeſta ratio eſſet expediendę ſalutis: ſilent enim
leges inter arma, nec ſe expectari iubent, cum ei,
qui expectare velit, ante iniuſta pœna luenda ſit,
quam iuſta repetenda. etſi perſapienter & quodã-
modo tacite dat ipſa lex poteſtatẽ defendendi: quæ
non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo homi
nis occidendi cauſa vetat: vt, cum cauſa, nõ telum
quęreretur, qui ſui defendẽdi cauſa telo eſſet vſus,
non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum iudi- 1
caretur, quapropter hoc maneat in cauſa iudices:
non enim dubito, quin probaturus ſim vobis defen

ſionem meam, ſi id memineritis, ꝙ obliuiſci nō po-
82 teſtis, inſidiatorē iure interfici poſſe. Sequitur il-
lud, quod à Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur, cæ-
dē, qua P. Clodius occiſus eſt, ſenatū iudicaſſe con-
tra Remp. eſſe factam, illā vero ſenatus nō ſentētiis
ſuis ſolū, ſed etiā ſtudiis cōprobauit. quoties enim
eſt illa cauſa à nobis acta in ſenatu? quibus aſſen-
tionibus vniuerſi ordinis, quā nec tacitis, nec occul
tis: quādo enim frequentiſſimo ſenatu quatuor, ad
ſummū quinq; ſunt inuenti, qui Milonis cauſam nō
probarent, declarant huius ambuſti Trib. pl. illę in-
ter mortuæ cōciones, quibus quotidie meam poten
tiam inuidioſe criminabatur, cum diceret, ſenatū,
nō quod ſentiret, ſed quod ego vellē, decernere, quę
quidē ſi potentia eſt appellanda potius, quam pro-
pter magna in Rep. merita mediocris in bonis cau-
ſis autoritas, aut propter officioſos labores meos
nōnulla apud bonos gratia, appelletur ita ſane dū-
modo ea nos vtamur pro ſalute bonorū cōtra amen
83 tiam perditorum. Hanc vero quæſtionē, etſi nō eſt
iniqua, nunquā tn̄ ſenatus conſtituendam putauit.
erant enim leges, erant quæſtiones vel de cæde, vel
de vi, nec tantum mœrorem ac luctum ſenatui mors
P. Clodij afferebat, vt noua quæſtio cōſtitueretur:
cuius enim ſenatui de illo inceſto ſtupro iudicium
decernēdi poteſtas eſſet erepta, de eius interitu ꝗs
poteſt credere ſenatum iudicium nouum cōſtituen-
dum putaſſe? cur igitur incendium curiæ, oppugna-
tionem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam cōtra
Remp. ſenatus factam eſſe decreuit? quia nulla vis
vnquam eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciues
84 nō contra Remp. Nō enim eſt vlla defenſio contra
vim vnquā optāda, ſed nōnunquā eſt neceſſaria, niſi
verò aut ille dies, in quo T. Gracchus eſt cæſus, aut

ille,

ille, quo Caius , aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt,etiã ſi è Rep.Remp.tamẽ nõ vulnerarũt, itaq; ego ipſe decreui , cùm cædem in Appia factam eſſe cõſtaret,nõ eum,qui ſe defendiſſet, cõtra Remp.feciſſe:ſed,cum ineſſet in re vis,& inſidiæ,crimen iudicio reſeruaui,rem notaui, ꝙ ſi per furioſum illum Tribunum ſenatui, quod ſentiebat perficere licuiſſet, nouã quæſtionem nunc nullam haberemus: decernebat enim , vt veteribus legibus tantummodo extra ordinẽ quæreretur,diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo(nihil enim neceſſe omniũ flagitia proferre) ſic reliqua auctoritas ſenatus empta in-
15 terceſſione ſublata eſt. At enim Cn. Põpeius rogatione ſua,& de re & de cauſa iudicauit: tulit enim de cæde,quæ in Appia via facta eſſet,in qua P.Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit?nempe vt quæreretur,quid porro quærendũ eſt? factumne ſit?at cõſtat,à quo? at patet,vidit etiam in cõfeſſione facti, iuris tñ defenſionem ſuſcipi poſſe , quod niſi vidiſſet,poſſe abſolui eum,qui fateretur: cũ videret nos fateri,neq; quæri vnquã iuſſiſſet,nec vobis tam ſalutarem hanc in iudicando literam,quam illam triſtem dediſſet. mihi vero Cn.Põpeius non modo nihil grauius cõtra Milonem iudicaſſe,ſet etiam ſtatuiſſe videtur,quid vos in iudicando ſpectare oporteret. nam qui nõ pœnã confeſſioni, ſed defenſionẽ dedit,is cauſam interitus quærendam, non interi-
16 tũ putauit. Iam illud dicet ipſe profecto, quod ſua ſponte fecit: Pub. ne Clodio tribuendum putet, an tempori?domi ſuæ nobiliſsimus vir,ſenatus propugnator,atq; illis quidẽ temporibus pene patronus, auunculus huius noſtri iudicis fortiſsimi viri Catonis,Trib.pl.M.Druſus occiſus eſt,nihil de eius morte populus cõſultus,nulla quæſtio decreta à ſenatu

eſt, quantum luctum in hac vrbe fuiſſe à noſtris pa-
tribus accepimus, cum P. Africano domi ſuæ quie-
ſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tum nõ ge
muit? quis non arſit dolore? quẽ immortalẽ, ſi fieri
poſſet, oẽs eſſe cuperent eius ne neceſſariã quidem
17 expectatã eſſe mortẽ? num igitur vlla quæſtio de
Africani morte lata eſt? certe nulla: quid ita? quia
nõ alio facinore clari homines, alio obſcuri necan
tur, interſit inter vitæ dignitatem ſummorum atq;
infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdẽ pœ-
nis teneatur, & legibus: niſi forte magis erit parri-
cida, ſi quis conſularẽ patrem, quã ſi quis humilem
necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij, ꝙ is
in monimentis maiorum ſuorum ſit interfectus: hoc
enim ſæpe ab iſtis dicitur. perinde quaſi Appius
ille Cæcus viã munierit nõ qua populus vteretur,
18 ſed vbi impunè ſui poſteri latrocinarentur, itaq;
in eadem iſta Appia via cum ornatiſsimum equitẽ
R. M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus pu
niendum: homo enim nobilis in ſuis monimentis e-
quitem R. occiderat nunc eiuſdem Appiæ nomen
quantas tragœdias excitat? quæ cruentata antea
cæde honeſti atq; innocentis viri ſilebatur, eadem
nunc crebro vſurpatur, poſteaquam latronis, & par
ricidę ſanguine imbuta eſt. ſed quid ego illa com-
memoro? cõprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus
P. Clodii quem ille ad Cn. Pompeium interficien-
dum collocarat, extorta eſt confitenti ſica de mani-
bus, caruit foro poſtea Pompeius: caruit ſenatu pu-
blico: caruit ianua ſe ac parietibus nõ iure legum
19 iudiciorumq. texit. num quæ rogatio lata, nũ quæ
noua quæſtio decreta eſt atqui ſi res, ſi vir, ſi tẽpus
vllum dignũ fuit, certe hęc in illa cauſa ſumma oĩa
fuerunt, inſidiator erat in foro collocatus, atq; in

veſtibulo ipſo ſenatꝰ, ei viro autē mors parabatur, cuius in vita nitebatur ſalus ciuitatis : eo porro Reip tempore, quo ſi vnus ille occidiſſet, nō hæc ſolum ciuitas, ſed gentes oēs concidiſſent. niſi forte, quia perfecta res nō eſt, non fuit punienda perinde quaſi exitus rerum, non hominum conſilia, legibus vindicentur minus dolendum fuit re non perfecta,
20 ſed puniēdum certe nihilominus . quoties ipſe iudices ex P. Clodii telis, & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus ſi me non mea vel Reip. fortuna ſeruaſſet, quis tandem de interitu meo quæſtionē tuliſſet? ſed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanū Pompeiū noſmetipſos cum P. Clodio conferre audeamus, tolerabilia fuerunt illa : P. Clodij mortē æquo animo nemo ferre poteſt: luget ſenatus: mœret equeſter ordo : tota ciuitas confecta ſenio eſt: ſqualēt municipia: afflictantur coloniæ: agri deniq; ipſi tam beneficum, tam ſalutarē, tam manſuetū ci-
21 uem deſiderant. non fuit eā cauſa iudices, nō fuit cur ſibi cenſeret Pompeius quæſtionem ferendam: ſed homo ſapiens & alta quadam mente præditus, multa vidit fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem in communi omnium lætitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ, multa etiam alia vidit, ſed illud maximè: quamuis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter iudicaturos, itaq; delegit è florentiſsimis ordinibus ipſa lumina, neq; vero ꝙ nonnulli dictitāt, ſecreuit in iudicibus legēdis amicos meos: neq; enim hoc cogitauit vir iuſtiſsimus, neq; in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiā ſi cupiiſſet, non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non poſſunt: propterea quòd conſuetudines victus non poſſunt eſſe cū multis: ſed ſi

quid poſſumus, ex eo poſſumus, ꝙ Reſp. nos coniun-
xit cum multis, ex quibus ille cum optimos viros
legeret, idq. maximè ad fidem ſuam pertinere ar-
22 bitraretur, non potuit legere non ſtudioſos mei.
Quod vero te Cn. Domiti huic quæſtioni præeſſe ma
ximè voluit, nihil quæſiuit aliud, niſi iuſtitiam, gra
uitatem, humanitatē, fidē: tulit, vt cōſularē neceſſe
eſſet, credo, ꝙ principum munus eſſe ducebat, reſi-
ſtere & leuitati multitudinis & perditorum, teme-
ritati: ex cōſularibus te creauit potiſsimum: dede-
ras enim, q̃ contemneres, populares inſanias, iā ab
23 adoleſcentia documenta maxima. Quamobrē iudi
ces, vt aliquando ad cauſam crimenq. veniamus, ſi
neq; oīs confeſsio facti eſt inuſitata, neq; de cauſa
quidquam noſtra aliter, ac nos vellemus, à ſenatu
iudicatum eſt: & lator ipſe legis cū eſſet cōtrouer-
ſia nulla facti, iuris tñ diſceptationem eſſe voluit,
& electi iudices, & iſti ꝓpoſitus quæſtioni, qui hæc
iuſte ſapienterq. diſceptet? reliquuū eſt iudices, vt
nihil iam aliud quęrere debeatis, niſi vter vtri in-
ſidias fecerit: quod quo facilius argumentis perſpi
cere poſsitis, rem geſtā vobis dū breuiter expono,
24 quæſo diligenter attēdite. P. Clodius cum ſtatuiſ-
ſet omni in Prætura vexare Rēp. videretq. ita tra-
cta eſſe comitia anno ſuperiore, vt nō multos men-
ſes Præturā gerere poſſet: qui non honoris gradum
ſpectaret, vt cæteri, ſed & L. Paulum collegā effu-
gere vellet, ſingulari virtute ciuem, & annum inte-
grum ad dilacerandam Remp. quæreret, ſubito reli
quit annum ſuum, ſeq. in annum proximum tranſtu
lit, non religione aliqua, ſed vt haberet, quod ipſe
dicebat, ad Præturam gerendā, hoc eſt, ad euerten-
25 dam Remp. plenum annum atq; integrum occurre
bat, mancam ac debilem Præturam ſuam futuram

Con-

Conſule Milone: cùm porro ſummo conſenſu P. R.
Conſulem fieri videbat: contulit ſe ad eius cõpeti-
tores, ſed ita totam vt petionẽ ipſe ſolus etiam inui
tis illis gubernaret, tota vt comitia ſuis, vt dicta-
bat, humeris ſuſtineret, cõuocabat tribus: ſe inter-
ponebat: coloniã nouam, delectum perditiſſimorum
ſcribebat ciuium, quãto ille plura miſcebat, tanto
hic magis in dies cõualeſcebat, vbi vidit homo ad
omne facinus paratiſsimus fortiſsimũ virum, inimi
ciſsimum ſuum, certiſsimum Cõſulem, idq; intelle-
xit nõ ſolum ſermonibus, ſed etiã ſuffragiis P.R. ſę-
pe eſſe declaratum: palam agere cœpit, & aperte
26 dicere, occidendum Milonem: ſeruos agreſtes &
barbaros, quibus ſiluas publicas depopulatus erat,
Hetruriãq. vexarat, ex Appennino deduxerat, quos
videbatis res erat minime obſcura, etenim palam
dictitabat, Conſulatum Miloni eripi nõ poſſe, vitã
poſſe ſignificauit hoc ſæpe in ſenatu, dixit in con-
cione quin etiã Fauonio, fortiſsimo viro, quærenti
ex eo, quã ſpe fureret Milone viuo, reſpõdit, triduo
illum, ad ſummum quatriduo periturũ, quam vocẽ
eius ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.
27 Interim cum ſciret Clodius (neq; enim erat diffi-
cile ſcire) iter ſolemne, legitimũ, neceſſarium, ante
diem XIII. Cal. Febr. Miloni eſſe Lanuuium, ad Fla
minem prodendum, quod erat Dictator Lanuuij Mi
lo: Roma ſubito ipſe profectus pridie eſt, vt ante
ſuum fundum, ꝙ re intellectum eſt, Miloni inſidias
collocaret: atq; ita profectus eſt, vt cõcionem tur-
bulẽtam, in qua eius furor deſideratus eſt, quæ illo
ipſo die habita eſt, relinqueret, quam niſi obire fa
cinoris locum tempusq; voluiſſet, nunquã reliquiſ-
28 ſet. Milo autẽ cum in ſenatu fuiſſet eo die quoad
ſenatus dimiſſus eſt, domum venit calceos & veſti-
men-

menta mutauit: pauliſper, dum ſe vxor, vt fit, cōpa-
rat, cōmoratus eſt, deinde profectus eſt, id temporis
cum iam Clodius, (ſi quidem eo die Romā venturus
erat) redire potuiſſet. obuiā fit ei Clodius expedi-
tus in equo nulla rheda, nullis impedimētis, nullis
Græcis comitibus, vt ſolebat, ſine vxore, ꝙ nunquā
fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædē fa-
ciendā apparaſſet, cum vxore veheretur in rheda,
penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri
29 & delicato ancillarum puerorumq. comitatu. fit
obuiā Clodio ante fundum eius hora fere vndeci-
ma, aut non multo ſecus ſtatim cōplures cum telis
in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum, aduer-
ſi rhedarium occidunt, cum autē hic de rheda reie
cta penula deſiluiſſet, ſeq. acri animo defenderet:
illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim
recurrere ad rhedā, vt à tergo Milonē adorirentur,
partim, ꝙ hunc iam interfectū putarent, cædere in-
cipiunt eius ſeruos, qui poſt erant, ex quibus qui
animo fideli in dominum erāt, & præſentes fuerūt,
partim occiſi ſunt, partim cum ad rhedam pugnari
viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Mi-
lonemq; occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, &
ita eſſe putarent, fecerunt id ſerui Milonis (dicam
enim non deriuandi criminis cauſa, ſed vt factum
eſt) neq; imperante, neq; ſciente, neq; præſente do-
mino, quod ſuos quiſq; ſeruos in tali re facere vo-
30 luiſſet. hæc ſicut expoſui, ita geſta ſunt iudices:
inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſ-
ſa virtute audacia eſt, nihil dico, quid Reſp. conſe-
cuta ſit, nihil, quid vos, nihil, quid omnes boni:
nihil ſane id ꝓſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt
ne ſe quidē ſeruare potuerit, quin vna Remp. voſq.
ſeruare potuerit. ſi id iure non poſſet, nihil habeo
quod

quod defendã, ſin hoc ratio doctis, & neceſſitas bar
baris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcri-
pſit, vt omnem ſemper vim, quacunq; ope poſſent, à
corpore, à capite, à vita ſua propulſarent: non po-
teſtis hoc facinus improbum iudicare, quin ſimul iu-
dicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut il-
lorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe peroundum:
31 quod ſi ita putaſſet, certe optabilius: Miloni fuit
dare iugulum P. Clodio non ſemel ab illo, neq; tum
pridem petitum, quàm iugulari à vobis, quia ſic illi
non iugulandum tradidiſſet, ſin hoc nemo veſtrum
ita ſentit: illud iam in iudicium venit, non occi-
ſusne ſit, quod fatemur, ſed iure, an iniuria, quod
multis antea in cauſis iam quæſitum eſt. inſidias fa
ctas eſſe conſtat, & id eſt, quod ſenatus contra Rēp.
factũ eſſe iudicauit: ab vtro factæ ſint, incertũ eſt:
de hoc igitur latum eſt, vt quæreretur, ita & ſena-
tus rem, non hominem notauit: & Pompeius de iu-
re non de facto quæſtionem tulit, num quid igitur
aliud in iudicium venit, niſi vter vtri inſidias fece-
rit? profecto nihil ſi hic illi vt ne ſit impune, ſi ille
32 huic tum nos ſcelere ſoluamur, quonam igitur pa-
cto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium?
ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria
bellua docere, magnam ei cauſam, magnã ſpem in
Milonis morte propoſitam, magnas vtilitates fuiſ-
ſe, itaque illud Caſsianum, cui bono fuerit, in his
perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impel-
luntur, in fraudem, improbi ſæpe paruo atqui Milo-
ne interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modo
vt Prætor eſſet nõ eo Cõſule, quo ſceleris nihil fa-
cere poſſet, ſed etiã vt is Conſulibus Prætor eſſet,
quibus ſi non adiuuantibus, at cõniuentibus certe
ſperaſſet ſe poſſe Rēp. eludere in illis ſuis cogita-

nis furoribus, cuius illi conatus, vt ille ratiocina-
batur, nec, ſi cuperẽt, reprimere poſſent, cum tantũ
beneficium ei ſe debere arbitrarentur, & ſi vellẽt,
fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſi-
33 mi corroboratam iã vetuſtate audaciam. An vero
iudices vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac vrbe
verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neq; in hoc
peruagato ciuitatis ſermone verſantur? quas ille le-
ges (ſi leges nominandæ ſunt, ac non faces vrbis &
peſtes Reip.) fuerit impoſiturus nobis omnibus atq;
inuſturus? exhibe quæſo Sexte Clodi, exhibe libra-
rium illud legum veſtrarũ, quod te aiunt eripuiſſe
è domo, & ex medijs armis turbaq; nocturna, tam-
quã Palladium ſuſtuliſſe, vt præclarum inde munus,
ac inſtrumẽtum Tribunatus ad aliquẽ, ſi nactus eſ-
ſes, qui tuo arbitrio Tribunatum gereret, deferre
34 poſſes, & aſpexit me quidẽ illis oculis quibus tum
ſolebat, cum omnia omnibus minabatur, mouet me
quippe lumen curiæ, quid? tu me iratum Sexte pu-
tas tibi? cuius tu inimiciſſimum multo crudelius e-
tiã punitus es, quam erat humanitatis meæ poſtu-
lare? tu P. Clodij cruentum cadauer eieciſti domo,
tu in publicum eieciſti? tu ſpoliatum imaginibus,
exequijs, põpa, laudatione, infeliciſſimis lignis ſe-
miuſtulatũ nocturnis canibus dilaniandũ reliquiſti,
quã rẽ etſi neceſſario feciſti, tñ quoniam in meo ini-
mico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare nõ
35 poſſum, iraſci certe nõ debeo. P. Clodij præturam
non ſine maximo rerũ nouarum motu proponi ſoli-
tã eſſe videbatis, niſi eſſet is Cõſul qui eã auderet,
poſſetq; confringere, eum Milonẽ eſſe cum ſentiret
vniuerſus P.R. quis dubitaret ſuffragio ſuo ſe me-
tu, periculoque Remp. liberare? ac non P. Clodio
mortuo vſitatis iã rebus obnitendum eſt Miloni, vt

tuea-

tueatur dignitatē ſuā ſingularis? illa huic vni cō-
ceſſa gloria,quæ quotidie augebatur frangendis fu-
roribus Clodianis,iam morte Clodij cecidit,vos a-
depti eſtis,ne quē ciuem metueretis: hic exercita-
tionem virtutis,ſuffragationem Cōſulatus, fontem
perennem gloriæ ſuæ perdidit,itaq; Milonis Conſu
latus,qui viuo Clodio labefactari nō poterat,mor-
tuo deniq; tentari cœptus eſt,nō modo igitur nihil
36 prodeſt,ſed obeſt etiam P. Clodij mors Miloni. at
valuit odium,fecit iratus,fecit inimicus,fecit vltor
iniuriæ,punitor doloris ſui,quid,ſi hæc,nō dico ma
iora fuerunt in Clodio,q̃ in Milone, ſed in illa ma-
xima,nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim
odiſſet Clodium Milo,ſegetem ac materiā ſuæ glo-
riæ? præter hoc ciuile odium,quo oēs improbos o-
dimus? ille erat, vt odiſſet primum defenſorem ſa-
lutis meæ,deinde vexatorem furoris, domitorē ar-
morum ſuorum, poſtremo etiā accuſatorem ſuum:
reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad
vixit, quo tandē animo hoc tyrānum tuliſſe credi-
tis? quātum odium illius, & in homine iniuſto quā
37 etiā iuſtum eſſe? reliquum eſt,vt iam illum natura
ipſius cōſuetudoq. defendat,hunc autē hæc eadem
coarguant nihil per vim vnquam Clodius, oīa per
vim Milo,quid ergo iudices: cum mœrentibus vo-
bis vrbe ceſsi,non ſeruos,non arma, nō vim inten-
tauit? quæ fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi
fuiſſet iniuſta eijciendi? diem mihi,credo dixerat,
multā irrogarat,actionem perduellionis intēderat,
& mihi iudices in cauſa aut veſtra mala, aut mea
nec præclariſsima etiam iudicium timendum fuit?
ſeruorum, & egentium ciuium, & facinoroſorū ar-
mis meos ciues meis conſiliis periculiſq. ſeruatos
38 pro me obijci nolui. Vidi enim, vidi hunc ipſum

Q. Hor-

Q. Hortenſium lumen & ornamentũ Reip. pene interfici ſeruorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus ſenator vir optimus, cum hoc cum eſſet vna, ita eſt mulctatus, vt vitã amiſerit itaque quando illius poſtea ſica illa, quam à Catilina acceperat cõquieuit? hæc intẽtata nobis eſt: huic ego vos obijci pro me nõ ſum paſſus: hæc inſidiata Põpeio eſt: hæc iſtam Appiam viam, monimentum ſui nominis, nece Papirij cruentauit: hæc eadem longo interuallo cõuerſa rurſus eſt in me: nuper quidẽ

39 vt ſcitis, me ad regiam pene confecit. Quid ſimile Milonis? cuius vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius, cũ in iudiciũ detrahi non poſſet, vi oppreſſam ciuitatẽ teneret, quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties occaſiones, quam præclaræ fuerunt? potuitne, cum domum ac deos penates ſuos illo oppugnante defenderet, iure ſe vlciſci? potuitne ciue egregio & viro fortiſſimo P. Seſtio collega ſuo vulnerato? potuitne Fabricio viro optimo, cũ de reditu meo legem ferret pulſo, crudeliſsima in foro cæde facta? potuitne L. Cæcilij iuſtiſsimi fortiſsimiq. Prætoris oppugnata domo? potuit ne illo die, cũ eſt lata lex de me, cum totius Italiæ cõcurſus, quẽ mea ſalus cõcitarat, facti illius gloriã libẽs agnouiſſet, vt, etiã ſi id Milo feciſſet, cuncta ciuitas eam laudẽ

40 pro ſua vẽdicaret? Atqui erat, id tẽporis clariſsimus & fortiſsimus Conſul, inimicus Clodio, P. Lẽtulus, vltor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor veſtrę voluntatis, patronus illius publici cõſenſus, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptẽ Prætores: octo Trib. pl. illius aduerſarij, defenſores mei: Cn. Põpeius auctor & dux mei reditus, illius hoſtis cuius ſentẽtiã ſenatus, omnis de ſalute mea grauiſsimam & ornatiſsimã ſecutus eſt: qui P. R. cohortatus eſt: qui, cũ

de

de me decreto Capuæ feciſſet,ipſe cunctę Italiæ cupienti,& eius fidem imploranti ſignum dedit,vt ad me reſtituẽdum Romã concurrerent,omnia tum deniq; in illũ odia ciuium ardebãt deſiderio mei: quẽ qui tum interemiſſet,non de impunitate eius,ſed de
41 præmijs cogitaretur. Tamen ſe Milo continuit,& P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquã vocauit quid priuato Milone, & reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt, quæ tum nõ modo occaſio,ſed etiam cauſa illius opprimendi fuit?nuper vero, cum M. Antonius ſummã ſpẽ ſalutis bonis omnibus attuliſſet,grauiſsimãq. adoleſcens nobiliſsimus Reip. partẽ fortiſsime ſuſcepiſſet,atq; illã beluã iudicij laqueos declinantẽ iam irretitã teneret qui locus,quod tẽpus illud dii immortales fuit? cũ ſe ille fugiens in ſcalarum tenebris abdidiſſet magnum Miloni fuit cõficere illam peſtẽ nulla ſua in-
42 uidia, Antonij vero maxima gloria,Quid? comitijs in campo quoties poteſtas fuit? cum ille vi in ſepta irruiſſet,gladios diſtringendos,lapides iaciẽdos curaſſet,deinde ſubito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tyberim,vos & oẽs boni vota faceretis,vt Miloni vti virtute ſua liberet. Quẽ igitur cũ omniũ gratia noluit,hunc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tẽpore, quem impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco alieno tẽ-
43 pore,periculo capitis nõ dubitauit occidere? Præſertim iudices cũ honoris ampliſſimi contentio, & dies comitiorũ ſubeſſet,quo quidẽ tempore (ſcio enim,quã timida ſit ambitio, quantaq. & quam ſollicita cupiditas Conſulatus) omnia, non modo quæ reprehendi palam, ſed etiam quæ obſcure cogitari poſſunt,timemus,rumorẽ,fabulã fictam,falſam per-

hor-

horreſcimus:ora omnium atq; oculos intuemur,nihil enim eſt tã molle,tam tenerum,tam aut fragile, aut flexibile,quã voluntas erga nos,ſenſusq. ciuiũ: qui nõ modo improbitati iraſcuntur candidatorum
44 ſed etiam in recte factis ſæpe faſtidiunt. Hunc diẽ igitur campi ſperatum atq; exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus & facinus præ ſe ferens & confitens,ad illa auguſta cẽturiarũ auſpicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quã idem in Clodio non dubitandum, qui ſe,interfecto Milone,regnaturum putaret? quid? quod caput audaciæ eſt iudices: quis ingnorat maximã illecebrã eſſe peccandi impunitatis ſpẽ? in vtro igitur hæc fuit? in Milone?qui etiam nunc reus eſt facti,aut præclari aut certe neceſſarij, an in Clodio, qui ita iudicia pœnamq. contempſerat, vt eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut
45 per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo?te Q.Petili appello,optimũ & fortiſſimum ciuẽ te M.Cato teſtor:quos mihi diuina quędam ſors dedit iudices:vos ex M.Fauonio audiſtis, Clodiũ ſibi dixiſſe, & audiſtis viuo Clodio periturum Milonem triduo:poſt diẽ tertium geſta res eſt, quã dixerat cum ille nõ dubitaret aperire quid co-
46 gitaret,vos poteſtis dubitare quid fecerit?quẽadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. Dictatoris Lanuuini ſtata ſacrificia noſſe,negotij nihil erat:vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuuiũ illo ipſo,quo profectus eſt,die: itaq; anteuertit.at quo die? quo, vt ante dixi inſaniſſima cõcio ab ipſius mercenario Trib.pl eſt cõcitata:quem diem ille,quam concionem, quos clamores,niſi ad cogitatum facinus approperaret, nunquã reliquiſſet,ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa

ma-

loni nulla facultas manēdi, exeundi nō cauſa ſolū,
ſed etiā neceſſitas fuit. quid ſi vt ille ſciuit Milonē
fore eo die in via, ſic Clodiū Milo ne ſuſpicari quidē
47 potuit. Primū quæro, qui ſcire potuerit? quod vos
idē in Clodio quærere non poteſtis: vt enim nemi-
nem alium niſi T. Patinam familiariſſimum ſuū ro-
gaſſet, ſcire potuit illo ipſo die Lanuuij à Dictatore
Milone prodi Flaminem neceſſe eſſe; ſed erāt per-
multi alij, ex quibus id facilime ſcire poſſet, omnes
ſcilicet Lanuuini, Milo de Clodij reditu vnde quæſi
ui? quæſierit ſane. videte, quid vobis largiar ſeruū,
etiā, vt Arius meus amicus dixit, corruperit legite
teſtimonia teſtium veſtrorum dixit C. Caſſinius, co-
gnomento, Scola, Interamnis, familiaris meus, & idē
comes P. Clodij, cuius iam pridē teſtimonio Clodius
eadem hora Interamnæ, fuerat & Romæ P. Clodiū
illo die in Albano manſurum fuiſſe, ſed ſubito ei
eſſe nunciatum, Cyrum architectū eſſe mortuū, itaq;
Romā repēte cōſtituiſſe proficiſci dixit hoc comes,
48 itē P. Clodij C. Clodius. Videte iudices quātæ res
his teſtimonijs ſunt confectæ, primū certe liberatur
Milo, non eo conſilio profectus eſſe, vt inſidiaretur
in via Clodio, quippe qui ei obuius futurus omnino
non erat, deinde (non enim video cur nō meum agā
negotiū) ſcitis iudices fuiſſe, qui in hac rogatione
ſuadenda dicerent, Milonis manu cædem eſſe factā,
cōſilio vero maioris alicuius videlicet me latronē
ac ſicarium abiecti homines & perditi diſcribebant
iacēt ſuis teſtibus ij, qui Clodiū negāt eo die Romā,
niſi de Cyro auditū eſſet, redituru fuiſſe. reſpiraui:
liberatus ſū: nō vereor, ne, quod ne ſupicari quidē
49 potuerim, videar id cogitaſſe. Nū perſequar cæte
ra: nā occurrit illud, ne Clodius quidē de inſidiis co
gitauit, quoniā fuit in Albano manſurus, ſi quidem

exiturus ad cædẽ è villa nõ fuiſſet video enim illũ,
qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe non id nunciaſ-
ſe, ſed Milonem appropinquare, nam quid de Cyro
nunciaret, quẽ Clodius Roma proficiſcens relique-
rat morientẽ ? vna fui, teſtamentum ſimul obſigna-
ui cum Clodio: teſtamentũ autem palam fecerat, &
illum hæredem & me ſcripſerat, quem pridie hora
tertia animã efflantẽ reliquiſſet, eum mortuum po-
50 ſtridie hora decima ei nũciabatur ? age, ſit ita fa-
ctũ : quæ cauſa cur Romã properaret? cur in noctẽ
ſe conijceret? quid afferebat feſtinationẽ? ꝙ hæres
erat? primũ erat nihil, cur properato opus eſſet, de-
inde, ſi quid eſſet, quid tandẽ erat, ꝙ ea nocte con-
ſequi poſſet, amitteret autẽ ſi poſtridie mane Romã
veniſſet? atq; vt illi nocturnus ad vrbẽ aduẽtus vi-
tandus potius, quam expetendus fuit, ſic Miloni,
cum inſidiator eſſet, ſi illum ad vrbem noctu acceſ-
ſurum ſciebat; ſubſiſtendum atque expectandum
51 fuit. Noctu, inuidioſo, & pleno latronum in loco
occidiſſet. nemo ei neganti non crediſſet . quem
eſſe omnes ſaluũ etiã confitentẽ volunt . ſuſtinuiſ-
ſet hoc crimen primum ipſe ille latronum occul-
tator & receptator locus, dum neque muta ſolitudo
indicaſſet, neq; cæca nox oſtẽdiſſet Milonẽ : deinde
vbi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi,
multi etiam hæc timentes in inſuſpicionẽ caderẽt:
52 tota denique rea citaretur Hetruria. Atq; illo
die certe Aricia rediẽs diuertit Clodius ad Albanũ
quod niſi ſciret illũ Milo Ariciæ fuiſſe, ſuſpicari ta-
mẽ debuit, eũ, etiãſi Romã illo die reuerti vellet ad
villã ſuã, quę viã tangeret diuerſurũ. cur neq. ante
occurrit, ne in villę reſideret: nec eo in loco ſubſe-
dit, quo ille noctu vẽturus eſſet? video adhuc cõſta-
re omnia iudices, Miloni etiam vtile fuiſſe Clodiũ
viuere,

viuere, illi ad ea, quæ concupierat, optatiſſimum interitum Milonis fuiſſe odiū illius in hunc acerbiſſimum, in illum huius nullum, conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantum, in repel-
53 lenda. Mortem ab illo denunciatā palam Miloni & prædicatā, nihil vnquā auditū ex Milone, profectionis huius diē illi notū, reditū ilius huic ignotū fuiſſe, huius inter neceſſarium, illius etiam potius alienum hunc præ ſe tuliſſe illo die Rom. exiturū, illum eo die ſe diſsimulaſſe reditурū, hunc nullius rei mutaſſe conſilium, illū causā mutandi conſilij finxiſſe, huic, ſi inſidiaretur, nocte prope vrbē expectandum, illi etiāſi hunc non timeret, tamē acceſsū
54 ad vrbem nocturnum fuiſſe metuendum. Videamus nūc id, quod caput eſt, locus ad inſidias ille ipſe, vbi cōgreſsi ſunt, vtri tandē fuerit aptior. id vero iudices etiā dubitandū & diutius cogitandū eſt. ante fundum Clodii: quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facile mille hominū verſabatur valentiū aduerſari atqui excelſo loco ſuperiorē ſe fore putabat Milo & ob eā cauſam eum locū ad pugnā potiſsimū delegerat. an in eo loco potius expectā dū ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impetū cogitarat. res loquitur, iudices, ipſa: quæ ſēper valet
55 plurimū. Si hæc nō geſta audiretis, ſed picta videretis, tn̄ appareret, vter eſſet inſidiator, vter nihil cogitaret mali, cū alter ueheretur in rheda penulatus, vna ſederet vxor. quid horū nō impeditiſsimū? veſtitus, ac vehiculū, an comes? quid minus prōptū ad pugnā, cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore pene cōſtrictus eſſet? videte nunc illū, primū egredientē è villa ſubito: cur veſperi? quid neceſſe eſt tarde? quid cōuenit, præſertim id tēporis? diuertit in villā Pōpeij: Pompeiū vt videret? ſciebat in

Alſiēſi eſſe ꝓcul inde: villā, vt pſpiceret?millies in ea fuerat. q̃d ego erat moræ & tergiuerſationis?dū
56 hic veniret, locū relinquere noluit. Age,nūc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate: ſemper ille antea cum vxore, tum ſine ea: nunquā non in rheda,tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat, etiā cū in caſtra Hetruſca properabat,tum nugarum in cōmitatu nihil. Milo qui nunquam tum caſu pueros ſymphoniacos vxoris ducebat,& ancillarū greges,ille qui ſemper ſecū ſcorta,ſemper exoletos,ſemper lupas ducebat,tū nemi nem,niſi vt virum à viro lectū eſſe diceres.cur igitur victus eſt?quia non ſemper viator à latrone,nōnūquam etiā latro à viatore occiditur:q̃a quanquā paratus in imparatos Clodius, tamē mulier incide-
57 rat in viros.nec vero ſic erat vnquā nō paratus Milo contra illū vt nō ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille,& quantū intereſſet P.Clodij ſe perire,& quanto illi odio eſſet, & quantū ille auderet, cogitabat: quamobrem vitā ſuam,quam maximis præmiis propoſitam & penè addictam ſciebat, nunquam in periculū ſine præſidio,& ſine cuſtodia prouehebat,adde caſus,adde incertos exitus pugnarum,Martemq; cōmunem, qui ſæpe ſpoliantem iam & exultantē euertit,& perculit ab abiecto.adde inſcitiam pranſi,poti,oſcitantis ducis: qui cum à tergo hoſtem interclu ſum, reliquiſſet, nihil de eius extremis comitibus cogitauit:in quos incenſus ira,vitamq; domini deſperātes cū incidiſset,hæſit in iis pœnis,quas ab eo
58 ſerui fideles pro domini vita expetiuerunt.cur igitur eos manu miſit? metuebat. ſ. ne indicaretur ne dolorē perferre non poſsēt,ne tormētis cogerentur, occiſum eſse à ſeruis Milonis in Appia via P.Clod. cōfiteri, quid opus eſt tortore?quid quæris?occideritne?

Digitized by Google

rit ne?occidit iure, an iniuria?nihil ad tortorē:facti enim in eculeo quæſtio eſt, iuris iniudicio, q̃ igitur in cauſa quærendum eſt, id agamus: hoc, quod tormētis inuenire vis, id fatemur, manu vero cur miſerit, ſi id potius quæris, quã cur parum amplis affecerit præmiis: neſcis inimici factum reprehēdere:
59 dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter & fortiter, M. Cato, dixitq; in turbulēta concione, quæ tamen huius auctoritate placata eſt, non libertate ſolum, ſed etiam omnibus præmiis digniſsimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent: quod enim præmium ſatis magnũ eſt tam beneuolis, tam bonis, tã fidelibus ſeruis, propter quos viuit? etſi id quidē nõ tanti eſt, quã quod propter eoſdē, non ſanguine, & vulneribus ſuis, crudeliſsimi inimici mentem oculosq; ſatiauit. quos niſi manumiſiſſet, tormētis etiã dedendi fuerunt, conſeruatores domini, vltores ſceleris, defenſores necis? hic vero nihil habet in his malis, quo minus moleſte ferat quã, etiã ſi quid ipſi
60 accidat eſſe tamē illis meritũ præmium perſolutũ. ſed quæſtiones vrgēt Milonē, quæ ſunt habitæ nũc in atrio Libertatis: quibuſnã de ſeruis? rogas? de P. Clodij, quis eos poſtulauit? Appius, quis produxit Appius, vnde ab Appio. dij boni, q̃d poteſt agi ſeuerius? de ſeruis nulla quæſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu, vt fuit in Clodiũ. proxime ad deos acceſsit Clodius, propius, quã tũ, cũ ad ipſos penetrarat, cuius de morte tanquã de ceremoniis violatis quæritur. ſed tamē maiores noſtri in dominũ de ſeruo q̃ri noluerũt, nõ quia non poſſet verũ inueniri, ſed quia videbatur indignũ eſſe, & domini morte ipſa triſtius, in reũ de ſeruis accuſatoris cũ quæritur, verum in-
61 ueniri poteſt? age vero, quæ erat, aut qualis q̃ſtio? heus vbi Ruſcio, vbi Caſca? Clodius inſidias fecit.

Miloni? fecit. certa crux, nullas fecit: ſperata libertas. quid hac quæſtione certius, ſubito arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à cæteris & in arcas coniiciuntur, ne quis cũ ijs colloqui poſsit. hi cẽtum dies penes accuſatorẽ cum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. quid hac quæſtione dici
62 poteſt integrius quid incorruptius? Quod ſi nondũ ſatis cernitis cũ res ipſa tot, tã claris argumẽtis, ſignisq; luceat, pura mente, atq; integra Milonẽ, nullo ſcelere imbutũ, nullo metu perterritũ, nulla conſcientia exanimatum Romã reuertiſſe: recordamini per deos immortales, quę fuerit celeritas reditus eius, qui ingreſſus in forũ ardente curia, quę magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio! neq; vero ſe populo ſolũ, ſed etiã ſenatui tradidit, neq; ſenatui modo, ſed etiã publicis præſidiis, & armis, neq; his tãtum, verum etiã eius poteſtati, cui ſenatus totam Remp. omnẽ Italiæ pubem, cuncta P. R. arma cõmiſerat, cui ſe nunquã profecto tradidiſſet, niſi cauſæ ſuæ confideret, pręſertim omnia audiẽti, magna me-
63 tuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. Magna vis eſt conſcientiæ, iudices, & magna in vtrãq; partẽ, vt neq; timeant, qui nihil cõmiſerint, & pœnam sẽper ante oculos verſari putẽt, qui peccarint neq; vero ſine ratione certa cauſa Milonis ſemper à ſenatu probata eſt: videbãt enim ſapientiſsimi homines facti rationẽ, præſentiã animi, defenſionis conſtantiã. an vero obliti eſtis, iudices recenti illo nũcio necis Clodianæ nõ modo inimicorũ Milonis ſermones & opiniones, ſed nõnullorũ etiã imperitorũ
64 qui negabant eũ Romã eſſe rediturũ. Siue enim illud animo irato ac percito feciſſet, vt incẽſus odio trucidaret inimicũ: arbitrabantur eũ tanti mortem P. Clodij putaſſe, vt æquo animo patria careret, cũ

ſan-

ſanguine inimici expleſſet odiũ ſuũ, ſiue etiã illius morte patriã liberare voluiſſet: non dubitaturũ fortem virum, quin, cum ſuo periculo ſalutẽ Reip. attuliſſet, cederet æquo animo legibus, ſecũ auferret gloriã ſempiternã, nobis hæc fruenda relinqueret, quę ipſe ſeruaſſet, multi etiã Catilinã atq; illa portenta loquebantur: erũpet, occupabit aliquẽ locum, bellum patriæ faciet miſeros interdũ ciues optime de Rep. meritos: in quib⁹ homines nõ modo res præclariſsimas: obliuiſcũtur, ſed etiam nefaria. ſuſpi-
65 cãtur ergo illa falſa fuerũt: quæ certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, ꝙ non poſſet honeſte vereq; defendere. quid, quæ poſtea ſunt in eum congeſta, quæ quamuis etiam mediocrium delictorũ conſcientiã perculiſſent, vt ſuſtinuit dii immortales? ſuſtinuit? immo vero vt contẽpſit, ac pro nihilo putauit? quæ neq; maximo animo nocẽs, neq; innocens, niſi fortiſsimus vir, negligere potuiſſet. ſcutorũ, gladiorũ, frenorũ ſparorũ, pilorũq; etiã multitudo deprehẽdi poſſe iudicabatur nullũ in vrbe vicũ: nullũ angiportũ eſſe dicebãt, in quo Miloni nõ eſſet conducta domus, arma in villã Otriculanã deuecta Tyberi: domus in cliuo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorũ ad vrbis incendia cõparatorũ. hæc non delata ſolũ, ſed pene credita, nec an-
66 te repudiata ſunt, quam quæſita. Laudabã equidẽ incredibilem diligentiam Cn. Põpeii, ſed dicam vt ſentio iudices. nimis multa audire cogũtur, neq; aliter facere poſſunt ii, quibus tota cõmiſſa eſt Reſp. quin etiã audiẽdus ſit Popa Licinius neſcio quis de circo Maximo: ſeruos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi cõfeſſos eſſe de interficiẽdo Cn. Põpeio cõiuraſſe, deinde poſtea ſe gladio percuſſũ eſſe ab vno de illis ne indicaret, Põpeio in hortos nũtiauit, ar-
 ceſ-

ceſſor in primis de amicorum ſententia: rē deferſ ad ſenatum. non poterā in illius mei, patriæq. cuſtodis tāta ſuſpicione nō metu exanimari: ſed mirabar tamē credi Popæ ebrioſorum confeſſionē ſeruorū audiri vulnus in latere, quod acu punctum videretur,
67 pro ictu gladiatoris putari: Verūetiā, vt intelligo cauebat magis Pōpeius, quā timebat, non ea ſolum quæ timēda erant, ſed omnino oīa, ne aliquid vos timeretis. oppūgnata domus. C. Cæſaris, clariſsimi viri & fortiſſimi per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tā celebri loco, nemo ſenſerat: tū audiebatur. non poterā Cn. Pōpeium, præſtantiſſima virtute ciuē, timidum ſuſpicari diligētiā, tota rep. ſuſcepta, nimiā nullā putabam frequentiſsimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inuentus eſt, qui Milonē cū telo eſſe diceret. nudauit ſe in ſanctiſſimo tēplo, quoniā vita talis & ciuis & viri fidem nō faciebat, niſi eo tacente res ipſa loqueretur. omnia
68 falſa atq; inſidioſe ficta cōperta ſunt: cum tamen, ſi metuitur etiā nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus, ſed tuas Cn. Pōpeij (te enim iā appello ea voce, vt me audire poſſis) tuas, inquā, ſuſpiciones perhorreſcimus. ſi Milonē times, ſi hunc de tua vita nefarie aut nūc cogitare, aut molitū aliquando aliquid putas. ſi Italiæ delectus vt nōnulli conquiſitores tui dictitant, ſi hæc arma, ſi Capitolinæ cohortes, ſi excubiæ, ſi vigiliæ, ſi delecta iuuētus, quæ tuū corpus domūq. cuſtodit, contra Milonis impetū armata eſt, atq; illa omnia in hunc unū inſtituta, parata, intenta ſunt: magna in hoc certe vis, & incredibilis animus, & nō vnius viri vires, atq; opes indicantur, ſi quidē in hunc vnum & pręſtātiſſimus dux electus, & tota Reſp. armata eſt. Sed
69 quis nō intelligit, omnes tibi Reip. partes ægras, &

labãtes,vt eas his armis ſanares & cõfirmares, eſſe
cõmiſſas? quod ſi Miloni locus datus eſſet, probaſ-
ſet profectò tibi ipſi, neminẽ vnquã hominem ho-
mini chariorẽ fuiſſe,quam te ſibi. nullum ſe vnquã
periculum pro tua dignitate fugiſſe,cũ illa ipſa te-
terrima peſte ſæpiſſime pro tua gloria contendiſſe,
Tribunatũ ſuum ad ſalutem meã, quæ tibi chariſſi-
ma fuiſſet,cõſilijs tuis gubernatũ ſe à te poſtea de-
fenſum in periculo capitis adiutũ in petitione Præ-
turæ,duos ſe habere ſẽper amiciſsimos ſperaſſe, te
tuo beneficio,me ſuo. quæ ſi non probaret ſi tibi ita
penitus inſediſſet iſta ſuſpicio,nullo vt euelli mo-
do poſſet: ſi deniq; Italia à delectu, vrbs ab armis
ſine Milonis clade nunquã eſſet cõquietura:næ iſte
haud dubitãs ceſsiſſet patria,is,qui ita natus eſt,&
ita cõſueuit:te,Magne, tñ atteſtaretur,ꝙ nunc etiã
70 facit. Vide quam ſit varia vitæ,cõmutabiliſq. ra-
tio,quã vaga, volubiliſq. fortuna,quantæ infideli-
tates in amicis, quã ad tempus aptæ ſimulationes,
quãtæ in periculis fugæ proximorũ, quantæ timidi-
tates. erit, erit illud profecto tẽpus & illuceſcet a-
liquãdo ille dies,cum tu ſalutaribus,vt ſpero,rebus
tuis,ſed fortaſſe motu aliquo communiũ tẽporũ im-
mutatis,,qui quã crebro accidat experti debemus
ſcire,& amiciſsimi beneuolẽtiã, & grauiſsimi ho-
minis fidem & vnius poſt homines natos fortiſsimi
71 viri magnitudinẽ animi deſideres. Quanquã quis
hoc credat,Cn. Põpeium iuris publici moris maio-
rũ,rei deniq. publicæ peritiſsimũ,cũ ſenatus ei cõ
miſerit, vt videret ne quid Reſp. detrimenti cape-
ret?, quo vno verſiculo ſatis armati ſemper Conſu-
les fuerunt etiam nullis armis datis,hunc exercitu,
hunc delectu dato iudicium expectaturum fuiſſe in
eius conſilijs iudicandis,qui vel iudicia ipſa tol-

lerer

leret ſatis indicatū eſt à Pompeio, falſo iſta cōferri in Milonem, qui legē tulit, qua, vt ego ſentio, Milonē, abſolui oporteret, vt omnes cōfitētur, liceret.
72 Quod vero in illo loco, atq; in illis publicorū præſidiorū copijs circūfuſus ſedet, ſatis declarat, ſe nō terrorē inferre vobis (quid enim illo minus dignū, quam cogere vt vos eum condemnetis, in quē animaduertere ipſe & more maiorū, & ſuo iure poſſet) ſed præſidio eſſe, vt intelligatis, contra heſternā cōcionē illam licere vobis, q̄ ſentiatis, liberè iudica-
73 re. Nec vero me iudices Clodianū crimem mouet: nec tā ſum demens, tamq. veſtri ſenſus ignarus atq; expers, vt neſciā quid de morte Clodii ſentiatis: de qua ſi iā nollē ita diluere crimen, vt dilui, tamē impune Miloni palā clamare, atq; mentiri glorioſe liceret: occidi, occidi, nō Sp. Meliū, qui annona leuāda, iacturisq. rei familiaris, q̄a nimis amplecti plebē putabatur, in ſuſpicionē incidit regni appetēdi, nō Ti. Gracchū, qui collegę magiſtratū per ſeditionē abrogauit, quorum interfectores impleuunt orbē terrarum nominis ſui gloria: ſed eū: (auderet enim dicere, cū patriā periculo ſuo liberaſſet) cuius nefariū adulteriū in puluinaribus ſanctiſſimis nobiliſ-
74 ſimæ fœminæ comprehenderunt. Eū, cuius ſupplicio ſenatus ſolēnes religiones expiandas ſæpe cenſuit, eum, quē cū ſorore germana nefariū ſtuprū feciſſe L. Lucullus iuratus ſe quæſtionibus habitis dixit cōperiſſe, eum, qui ciuem, quem ſenatus, quē populus quē omnes gētes vrbis ac vitæ ciuiū cōſeruatorē iudicabāt, ſeruorū armis eſtterminauit, eū, qui regna dedit, ademit orbē terrarum quibuſcū voluit partitus eſt eū, qui pluribus cædibus in foro factis, ſingulari virtute, & gloria ciuē domum vi & armis compulit, eum cui nihil vnquā nefas fuit nec in faci-
cino-

cinore,nec in libidine:eũ qui ædẽ Nympharũ incẽ-
dit, vt memoriã publicæ recenſionis tabulis publi-
75 cis impreſſam extingueret? Eũ denique,cui iã nul-
la lex erat,nullũ ciuile ius, nulli poſſeſſionũ termi-
ni:qui nõ calumnia litiũ,nõ iniuſtis vindiciis ac ſa-
cramẽtis alienos fundos,ſed caſtris,exercitu,ſignis
inferẽdis petebat.qui nõ ſolũ Hetruſcos (eos enim
penitus cõtẽpſerat) ſed hunc Cn. Põpeium virum
fortiſſimum.atq; optimũ ciuẽ iudicem noſtrum,pel-
lere poſſeſſionibus,armis,caſtriſq. conatus eſt : qui
cũ architectis & decẽpedis villas multorũ,hortoſq.
peragrabat,qui Ianiculo,& alpibus ſpẽ poſſeſſionũ
te minabat: ſuarũ qui cũ ab equite R.ſplẽdidiſſimo,
& forti viro,T. Paccanio non impetraſſet, vt inſulã
in lacu Pretio venderet.repente lyntribus in eã in-
ſulã materiã,calcem,cæmenta,atq; arma conuexit,
dominoq. trans ripã inſpectante nõ dubitauit ædi-
76 ficium extruere in alieno.qui huic T.Furfanio,cui
viro dii immortales, quid enim de muliercula San-
ctia,quid de adoleſcẽte Apronio dico? quorũ vtriq;
mortem eſt minitatus , niſi ſibi hortorũ poſſeſſione
ceſſiſſet. ſed auſus eſt Furfanio dicere, ſi ſibi pecu-
niã, quãtam popoſcerat,non dediſſet, mortuũ ſe in
domũ eius illaturũ,qua inuidia huic eſſet tali viro
cõflagrandũ qui Appium fratrẽ, hominem mihi con
iunctum fideliſſima gratia , abſentem de poſſeſſione
fundi deiecit,qui parietem ſic per veſtibulum ſoro-
ris inſtituit ducere,ſic agere fundamenta, vt ſororẽ
non modo veſtibulo priuaret,ſed omni aditu & lu-
77 mine.Quanquã hęc quidẽ iam tolerabilia videbã-
tur:etſi æquabiliter in Rẽp.in priuatos , in longin-
quos,in propinquos,in alienos,in ſuos irruebat:ſed
neſcio quo modo iã vſu obduruerat,& percalluerat
ciuitatis incredibilis patiẽtia. quæ vero aderãt iã,
& im-

Digitized by Google

& impendebant, quonã modo ea aut depellere potuiſſetis, aut ferre imperiũ, niſi id ille nactus eſſet? omitto ſocios, exteras nationes, Reges, Tetrarchas: (vota enim feceratis, vt in eos ſe potius mitteret, quã in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta veſtras pecunias) à liberis dico, à liberis medius fidius, & cõiugibus veſtris nũquã ille affrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota omnibus, quæ tenẽtur? ſeruorum exercitus illum in vrbe conſcripturum fuiſſe per quos totã Rẽp. reſq;
78 priuatas omnium poſsideret. Quamobrẽ ſi cruentũ gladiũ tenẽs clamaret T. Annius, adeſte quæſo atq; audite ciues? P. Clodiũ interfeci, eius furores, quos nullis iã legibus, nullis iudicijs frænare poteramus hoc ferro, & hac dextra à ceruicibus veſtris repuli: per me vnũ effectũ eſt, vt ius, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerẽt: enim vero timendum, quonã modo id factũ ferret ciuitas: nũc enim quis eſt, qui nõ probet? qui nõ laudet? qui nõ vnum poſt hominum memoriã T. Annium plurimũ Reip. profuiſſe, maxima lætitia P. R. cunctã Italiam, nationes omnes affeciſſe & dicat, & ſẽtiat? nequeo vetera illa Pop. Ro. quãta fuerint gaudia indicare: multas tamen iã ſummorũ imperatorum clariſſimas victorias ætas noſtra vidit, quarũ nulla neq; tã diu-
79 turnã attulit lætitiã, nec tantã. Mandate hoc memoriæ iudices. ſpero multa vos liberosq; veſtros in Rep. bona eſſe viſuros. in his ſingulis ita ſẽper exiſtimabitis, viuo P. Clodio nihil horum vos viſuros fuiſſe in ſpẽ maximã, &, quemadmodum confido, veriſsimã, adducti ſumus hunc ipſum annum, hoc sũmo viro Conſule, concuſſa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs cõſtitutis, ſalutarẽ ciuitati fore. num quis igitur eſt tam demẽs
qui

qui hoc P. Clodio. viuo cõtingere potuiſſe arbitretur? quid? ea, q̃ tenetis, priuata atq; veſtra dominãte homine furioſo ꝙ ius perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent? nõ timeo iudices, ne odio inimicitiarũ mearũ inflammatus, libentius hæc in illũ euomere videar quã verius: etenim etſi pręcipuum eſſe debebat, tamẽ ita cõmunis erat omniũ ille hoſtis, vt in cõmuni odio pene æqualiter verſaretur odiũ meũ. non poteſt dici ſatis, ne cogitari quidẽ, quantũ in
80 illo ſceleris, quantũ exitii fuerit. Quin ſic attẽdite iudices. nẽpe hæc eſt quæſtio de interitu P. Clodii, fingite animis: liberæ enim sũt cogitationes noſtræ, & quæ volunt, ſic intuẽtur, vt ea cernimus, quæ videmus: fingite igitur cogitatione imaginẽ huius cõditionis meæ, ſi poſſim efficere vt Milonẽ abſoluatis: ſed ita, ſi P. Clodius reuixerit. quid vultu extinguiſtis? quonam modo ille vos viuus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percuſſit? quid? ſi ipſe Cn. Põpeius, qui eã virtute ac fortuna eſt, vt ea potuerit ſemper, quæ nemo præter illũ, ſi is, inquã potuiſſet, vt quæſtionẽ de morte P. Clodii ferre, ſic ipſum ab inferis excitare: vtrũ putatis facturũ fuiſſe? etiã ſi propter amicitiã vellet illum ab inferis reuocare, propter Rẽp. non feciſſet. eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitã ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: & de eius nece lata quæſtio eſt, qui ſi eadẽ lege reuiuiſcere poſſet, lata lex nũq̃ eſſet. hui9 ergo interfector nõ eſſet etiã cõfitendo ab ijs impe
81 traturus, ne pœnã timeret, quos liberauiſſet? Græci hoĩes deorũ honores tribuũt ijs viris qui tyrannos necauerũt. q̃ ego vidi Athenis? quæ alijs in vrbibus Græciæ? quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cãtus? q̃ carmina? ꝓpe ad immortalitatẽ, & religionẽ, & memoriã cõſecrãtur. vos tãti cõſeruato-

rem

rē populi, tanti ſceleris vltorem nō modo honoribus nullis afficietis, ſed ad ſuppliciū rapi etiā patiemini? confiteretur, confiteretur, inquā, ſi feciſſet, & magno animo, & libēter, ſe feciſſe libertatis omnium cauſa: quod certe ei nō cōfitēdum modo fuiſ-
82 ſet, verum etiā prædicādū. Etenim ſi id non negat, ex quo nihil petit, niſi vt ignoſcatur: dubitaret id fateri ex quo, etiā pręmia laudis eſſent petēda? niſi vero gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quā veſtri ordinis defenſorē fuiſſe, cum præſertim in ea cōfeſſione, ſi grati eſſe velletis, honores aſſequeretur ampliſſimos, ſi factū vobis nō probaretur (quanquā qui poterat ſalus ſua cuiq; nō probari?) ſed tamē ſi minus fortiſſimi viri virtus ciuib⁹ grata cecidiſſet, magno animo cōſtātiq. cederet ex ingrata ciuitate: nam quid eſſet ingratius, quā lætari cæteros, lugere
83 eum ſolum propter quē cæteri lætarentur? Quāquā hoc animo ſemper omnes fuimus in patrię proditoribus opprimēdis, vt quoniā noſtra futura eſſet gloria, periculū quoq; & inuidiam noſtrā putaremus: nā quæ mihi contribuenda laus eſſet ipſi, cum tantum in Conſulatu meo pro vobis, ac liberis veſtris auſus eſſem, ſi id, quod conabar, ſine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurū arbitrarer? quæ mulier ſceleratū ac pernicioſum ciuē occidere nō auderet, ſi periculū non timeret? prępoſita inuidia, morte pęna, qui nihilo ſegnius Rēp. defendit, is vir vere putandus eſt. populi grati eſt, præmijs afficere bene meritos dę Rep. ciues: viri fortis, ne ſupplicijs
84 quidē moueri. vt fortiter feciſſe pœniteat. Quāobrē vteretur eadē confeſſione T. Annius, qua Hala, qua Naſica, qua Opimius, qua Marius, qua noſmetipſi: &, ſi grata Reſp. eſſet, lætaretur ſi ingrata tum in graui fortuna cōſciētia ſua niteretur. ſed huius be

neficij

neficii gratia iudices fortuna P.R. & veſtra felicitas, & dii immortales ſibi deberi putant. nec vero quiſquã aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullã vim cœleſtem exiſtimat, numenve diuinum. quem neq; imperii veſtri magnitudo, neq; ſol ille, nec cœli, & ſignorũ motus nec viciſsitudines rerũ atq; ordines mouẽt, neq; id quod maximum eſt, maiorũ ſapiẽtia, qui ſacra, qui ceremonias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſsime coluerũt, & nobis ſuis poſteris prodiderũt.
85 Eſt eſt profecto illa vis: neq; in his corporibus, atq; in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam, quod vigeat, & ſentiat, & nõ ineſt in hoc tanto naturæ, tã præclaro motu: niſi forte iccirco eſſe nõ putãt, quia nõ apparet, nec cernitur: perinde quaſi noſtram ipſam mẽtem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut plane. qualis, aut vbi ſit, ſẽtire poſsimus. ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic vrbi felicitates, atq; opes attulit. quæ illã perniciem extinxit, ac ſuſtulit, cui primum mentẽ iniecit, vt vi irritare, ferroq. laceſſere fortiſsimũ virum auderet, vinceretq. ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem & li-
86 centiam ſempiternam. Non eſt humano cõſilio, ne mediocri quidem iudices deorum immortalium cura res illa perfecta: religiones mehercule ipſæ, aræque, cum illam belluam cadere viderũt, commouiſſe ſe videntur, & ius in illo ſuum retinuiſſe: vos enim Albani tumuli, atq; luci, vos, inquam, imploro atq; obteſtor, voſq. Albanorum obrutę arę ſacrorũ P.R ſocię & æquales, quas illa præceps amentia, cęſis, proſtratiſq ſanctiſsimis lucis, ſubſtructionũ inſanis molibus oppreſſerat, veſtræ tum aræ, veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: tuq. ex tuo edito mõte La-
tia-

tialis ſanctæ Iupiter,cuius ille lacus,nemora,fineſque ſæpe omni nefario ſtupro & ſcelere macularat aliquādo ad eum puniendū oculos aperuiſti: vobis ille,vobis,veſtro in cōſpectu,feræ,ſed iuſtæ tamen,
87 & debitæ pœnę ſolutæ ſunt. Niſi forte hoc etiā caſu factū eſſe dicimus,vt ante ipſum ſacrariū Bonæ deę quod eſt in fundo T. Seſtii Galli,in primis honeſti & ornati adoleſcētis,ante ipſam,inquā, Bonā deā, cum prælium cōmiſiſſet,primum illud vulnus acceperit,quo teterrimā mortem obiret,vt nō abſolutus iudicio illo nefario videretur,ſed ad hāc inſignē pœnā reſeruatus. nec vero nō eadē ira deorū hāc eius ſatellitibus iniecit amētiā, vt ſine imaginibus,ſine cantu,ſine ludis,ſine exequijs,ſine lamētis,ſine laudationibus,ſine funere,oblitus cruore, & luto,ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate,quā cocedere etiā inimici ſolent,ambureretur etiam abiectus, non fuiſſe credo fas clariſſimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre neque vllo in loco potius mortē eius lacerari quā in
88 quo vita eſſet dānata! Dura mihi medius fidius iā fortuna P.R. & crudelis videbatur , quæ tot annos illū in hāc rēp. inſultare videret,& pateretur polluerat ſtupro sāctiſſimas religiones:ſenatus grauiſſima decreta perfregerat: pecunia ſe palā à iudicibus redemerat.vexarat in Tribunatu ſenatum: omniū ordinum conſenſu pro ſalute Reip. geſta reſciderat:me patria expulerat:bona diripuerat:domum incenderat: liberos,coniugē meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuū, priuatorumq. cædes effecerat:domū mei fratris incenderat:vaſtarat Hetruriā:multos ſedibus ac fortunis eiecerat:inſtabat,vrgebat: capere eius amētiam ciuitas Italia prouinciæ, regna non poterant:

Incidebãtur iam domi leges,quæ nos noſtris ſeruis addicerent: nihil erat cuiuſquã, quod quidem ille
89 adamaſſet, ꝙ non hoc anno ſuũ fore putaret: obſtat eius cogitationibus nemo,præter illũ Milonem ipſum,qui poterat obſtare Cn.Pompeiũ nouo reditu in gratiã quaſi deuinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiã,ſuã potentiã eſſe dicebat:bonorũ animos etiã in meo caſu cõtempſerat. Milo vnus vrgebat. hic dij immortales, vt ſupra dixi, mentẽ dederunt illi ꝑdito ac furioſo,vt huic faceret inſidias,aliter perire peſtis illa nõ potuit, nunquam illũ Reſp.ſuo iure eſſet vſa. ſenatus,credo,Prætorẽ eum circunſcripſiſſet. ne cũ ſolebat quidẽ id facere in priuato
90 eodẽ hoc,aliquid profecerat An Conſules in Prætore coercendo fortes fuiſſent? primũ Milone occiſo habuiſſet ſuos Conſules, deinde quis in eo Prætore Conſul fortis eſſet,per quẽ Tribunũ virũ conſularẽ crudeliſſime necatũ eſſe meminiſſet? omnia poſſideret,teneret: lege noua, quæ eſt inuẽta apud eũ cum reliquis legibus Clodianis, ſeruos noſtros libertos ſuos feciſſet: poſtremò, niſi eũ dij immortales in eam mentẽ impuliſſent,vt homo effœminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie Rẽp.
91 nullã haberetis. An ille Prætor,ille vero Conſul, ſul,ſi modo hæc tẽpla, atq; ipſa mœnia ſtare eo viuo tandiu, & Conſulatũ eius expectare potuiſſent, ille deniq; viuus mali nihil feciſſet, qui mortuus, vno ex ſuis ſatellitibus? Sex.Clodio duce,curiã incenderit? quo quid miſerius,quid acerbius,quid luctuoſius vidimus? templũ ſanctitatis,amplitudinis, mẽtis,cõſilij publici,caput vrbis,aram ſociorũ,portum omniũ gentiũ,ſedẽ ab vniuerſo P.R. cõceſſam vni ordini, inflammari, excindi, funeſtari, neq; id fieri à multitudine imperita, quanquã eſſet miſerũ

id ipſum,ſed ab vno, qui cũ tantũ auſus ſit vltor p mortuo, quid ſignifer pro viuo non eſſet auſus? in curiã potiſſimũ abiecit,vt eam mortuus incẽderet, 92 quã viuus euerterat. Et ſũt qui de via Appia quærantur,taceant de curia? ecquãdo ab eo ſpirante forũ potuiſſet defendi cuius nõ reſtiterit cadaueri curia excitate excitate eũ,ſi poteſtis,ab inferis:frangetis impetũ viui,cui⁹ vix ſuſtinetis furias inſepulti niſi vero ſuſtinuiſtis eos, qui cũ facib. ad curiã cucurrerunt, cũ facibus ad Caſtoris, cũ gladiis tota foro volitarunt.cædi vidiſtis P.R.cõcionẽ gladiis diſturbari,cũ audiretur ſilẽtio M.Cælius Trib.pl.vir fortiſſimus,& in ſuſcepta cauſa firmiſsimus, & bonorũ voluntati,& auctoritati ſenatus deditus, & in hac Milonis ſiue inuidia,ſiue fortuna ſingulari,diuina, 93 & incredibili fide. Sed iam ſatis multa de cauſa; extra cauſam etiã nimis fortaſſe multa quid reſtat, niſi vt orẽ obteſterq. vos iudices, vt eã miſericordiã tribuatis fortiſſimo viro q̃ ipſe nõ implorat,ego autẽ repugnãte hoc & imploro,& expoſco. nolite,ſi in noſtro omnium fletu nullã lacrymam aſpexiſtis Milonis,ſi vultum ſemper eundẽ, ſi vocẽ, ſi orationẽ ſtabilẽ ac non mutatã videtis,hoc minus ei parcere,atq; haud ſcio an multo etiã ſit adiuãdus magis. etenim ſi in gladiatoriis pugnis,& in infimi generis hominũ conditione,atq; fortuna timidos & & ſupplices,&,vt viuere liceat obſecrantes,etiam odiſſe ſolemus,fortes,& animoſos,& ſe acriter ipſi morti offerentes ſeruare cupimus eorumq. nos magis miſeret,qui noſtrã miſericordiã non requirunt, quã qui illã efflagitãt: quanto hoc magis in fortiſ- 94 ſimis ciuibus facere debemus? Me quidem iudices exanimãt & interimũt hæ voces Milonis, quas audio aſſidue,& quibus interſum quotidie. Valeãt,inquit,

quit,valeant ciues mei,ſint incolumes,ſint, floren-
tes,ſint beati,ſtet hæc vrbs pręclara,mihiq. patria
chariſſima,quoquo modo merita de me erit,trãquil
la Rep.ciues mei (quoniã mihi cum illis non licet)
ſine me ipſi,ſed per me tñ,pfruantur:ego cedã,atq;
abibo ſi mihi Rep. bona frui non licuerit,at carebo
mala: &,quam primum tetigero bene moratã & li-
95 berã ciuitatẽ,in ea cõquieſcam. O fruſtra,inquit,
ſuſcepti mei labores : ò ſpes fallaces : ò cogitatio-
nes inanes meæ. ego cum Trib.pl.Rep. oppreſſa me
ſenatui dediſſem,quẽ extinctũ acceperã,equitibus
R. quorũ vires erant debiles,bonis viris,qui omnẽ
autoritatem Clodianis armis abiecerant, mihi vn-
bonorũ præſidiũ defuturũ putarem ? ego cũ te (me-
cum enim ſæpiſſime loquitur) patriæ reddidiſſem,
mihi nõ futurũ in patria putarẽ locum?vbi nunc ſe-
natus eſt,quẽ ſecuti ſumus ? vbi equites R.illi,illi,
inquit,tui? vbi ſtudia municipiorũ ? vbi Italiæ vo-
ces? vbi deniq; tua M.Tulli, quæ plurimis fuit au-
xilio vox,& defenſio?mihi ne ea ſoli,qui pro te to-
96 ties morti me obtuli , nihil poteſt opitulari ? nec
vero hæc iudices,vt ego nunc,flens,ſed hoc eodem
loquitur vultu, quo videtis : negat enim ſe , negat
ingratis ciuibus feciſſe,q̃ fecerit,timidis & oĩa cir
cunſpicientibus pericula,nõ negat. plebẽ & infimã
multitudinẽ quę P.Clodio duce fortunis veſtris im-
minebat, eã, quo tutior eſſet vita noſtra, ſe feciſſe
cõmemorat:vt non modo virtute flecteret. ſed etiã
tribus ſuis patrimoniis deliniret : nec timet,ne,cũ
plebẽ muneribꝰ placarit, vos nõ cõciliarit meritis
in Rep. ſingularibus . ſenatus erga ſe beneuolentiã
tẽporibus his ipſis ſæpe eſſe perſpectã,veſtras vero
& veſtrorũ ordinũ occurſationes, ſtudia,ſermones,
quęcũq; caſũ fortuna dederit,ſecũ ſe ablaturũ eſſe

Digitized by Google

97 dicit.Meminit etiã ſibi vocẽ ꝑconis modo defuiſ-
ſe,quã minimè deſiderarit, populi vero cũctis ſuf-
fragiis,ꝙ vnũ cupierit, ſe Cõſulẽ declaratũ : nunc
deniq; ſi hæc arma cõtra ſe ſint futura,ſibi facino-
ris ſuſpicionẽ ,nõ facti crimen obſtare. addit hæc,
quæ certe vera ſunt:fortes & ſapiẽtes viros non tã
prȩmia ſequi ſolere rectè factorũ. quã ipſa recte fa-
cta: ſe nihil in vita niſi præclariſſime feciſſe,ſi qui-
dẽ nihil ſit præſtabilius viro quã periculis patriam
liberare: beatos eſſe: quibus ea res honori fuerit à
98 ſuis ciuibus? nec tamen eos miſeros,qui beneficio
ciues ſuos vicerit: ſed tamen ex oĩbus præmiis vir
tutis, ſi eſſet habẽda ratio præmiorũ, ampliſſimum
eſſe præmiũ gloriã eſſe hanc vnã, quæ breuitatẽ vi
tæ poſteritatis memoria cõſolaretur,quæ efficeret,
vt abſentes adeſſemus,mortui viueremus? hãc de-
niq; eſſe cuius gradibus etiã homines in cœlũ vi-
99 deãtur aſcendere.De me,inquit,ſemper P R.ſẽper
oẽs gentes loquentur,nulla vnquã obmuteſcet vetu
ſtas quin hoc tẽpore ipſo,cum oẽs à ſuis inimicis fa
ces inuidiæ meæ ſubiiciantur,tñ omni in hominum
cœtu gratiis agendis , & gratulationibus habẽdis,
& omni ſermone celebramur. omitto Hetruriæ fe-
ſtos & actos & inſtitutos dies.cẽteſima lux eſt hȩc
ab interitu P.Clodij,&opinor,vltra quàm fines im-
perij P.R.ſunt, nõ ſolum fama iam de illo, ſed etiã
lætitia peragrauit . quamobrẽ, vbi corpus hoc ſit,
nõ,inquit,laboro,quoniã oĩbus in terris & iam ver
ſatur,& ſemper habitabit nominis mei gloria. hæc
tu mecũ ſæpe,his abſentibus: ſed iiſdẽ audiẽtibus,
100 hæc ego tecum Milo . Te quidẽ,ꝙ iſto animo es,
ſatis laudare nõ poſſum . ſed quo eſt illa magis di-
uina virtus,eo maiore à te dolore diuellor,nec ve-
ro,ſi mihi eriperis, reliqua eſt illa tñ ad cõſolandũ
quę-

Digitized by Google

querela, vt ijs iraſci poſſim, à quibus tantũ vulnus accepero: nõ enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſsimi, non male aliquando de me meriti, ſed ſemper optime. Nullũ vnquã iudices mihi tantũ dolorem inuretis, (etſi quis poteſt eſſe tãtus?) ſed ne hunc quidẽ ipſum, vt obliuiſcar, quãti me ſemper feceritis. quæ ſi vos cepit obliuio, aut ſi in me aliquid offendiſtis cur nõ id meo capite potius luitur, quàm Milonis, præclare enim vixero, ſi quid mihi
101 acciderit prius, quã hoc tantũ mali videro. Nunc me vna cõſolatio ſuſtentat, ꝙ tibi ò T. Anni nullũ à me amoris, nullũ ſtudij, nullũ pietatis officium defuit. ego inimicitias potentiũ pro te appetiui: ego meum ſepe corpus, & vitã obieci armis inimicorũ tuorũ: ego me plurimis pro te ſupplicem abieci, bona fortunas meas, ac liberorũ meorũ in cõmunionẽ tuorum temporũ cõtuli. hoc deniq. ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua dimicatio capitis futura depoſco. quid iam reſtat? quid habeo, quid dicã? quid faciam pro tuis in me meritis, niſi vt eam fortunã, quæcunq; erit tua, ducam meã? non recuſo, nõ abnuo: voſq; obſecro iudices, vt veſtra beneficia, quę in me contuliſtis, aut in huius ſalute augeatis, aut
102 in eiuſdẽ exitio occaſura eſſe iubeatis. His lacrymis non mouetur Milo: eſt quodã incredibili robore animi ornatus: exiliũ ibi eſſe putat, vbi virtuti non ſit locus: mortẽ naturæ finẽ eſſe, non pœnã. ſed hic ea mẽte eſt, qua natus eſt. quid vos iudices, quo tandẽ animo eritis? memoriã Milonis retinebitis, ipſũ eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hãc virtutẽ excipiat, quàm hic, qui procreauit? vos, vos appello fortiſſimi viri, qui multũ pro Rep. ſanguinem effudiſtis, vos in viri, & in ciuis inuicti appello periculo centuriones, voſq. milites: vobis

 iudi-

non modo inſpectantibus, ſed etiã armatis, & huic
iudicio præſidẽtibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe
103 expelletur? exterminabitur? eiicietur? O me miſe-
ſerum: ô infelicem: reuocare tu me in patriã Milo
potuiſti per hos, ego te in patria per eoſdẽ retine-
re nõ potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te
parentẽ alterum putant? quid tibi Qu. frater, qui
nunc abes, conſorti mecũ temporũ illorum? me non
potuiſſe Milonis ſalutẽ tueri per eoſdem, per quos
noſtram ille ſeruaſſet? at in qua cauſa non potuiſ-
ſe? quæ eſt grata gentibus: à quibus non potuiſſe?
ab ijs, qui maximè P. Clodij morte acquierunt, quo
104 deprecante me. Quodnam concepi tantũ ſcelus,
aut quod in me tantũ facinus admiſi iudices, cum
illa indicia cõmunis exitij indagaui, pateſeci, pro-
tuli, extinxi? omnes in me, meosq. redundant ex
illo fonte dolores. quid me reducem eſſe voluiſtis?
an vt inſpectãte me expellerẽtur ij per quos eſſem
reſtitutus? nolite obſecro vos: pati, mihi acerbio-
rem reditum eſſe quàm fuerit ille ipſe diſceſſus: nã
qui poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor
ab ijs, per quos reſtitutus ſum? vtinam dij immor-
tales, feciſſent (pace tua patria dixerim: metuo
enim, ne ſcelerate dicam in te, quod pro Milone di-
cam piè) vt P. Clodius non modo viueret, ſed etiã
Prætor, Conſul, Dictator eſſet, antequã hoc ſpecta-
105 culum viderem. O dij immortales fortem, & à vo
bis iudices conſeruandum virum minime, minimè,
inquit, immo vero pœnas ille debitas luerit, nos
ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. hiccine
vir patriæ natus, vſquam, niſi in patria, morietur?
aut ſi fortè pro patria, huius vos animi monimenta
retinebitis, corporis in Italia nullum ſepulchrum
eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententia ex hac

vrbe expellet, quem omnes vrbes expulſum à vobis 106 ad ſe vocabunt? O terram illam beatã, quæ hunc virum exceperit, hanc ingratam, ſi eiecerit, miſeram, ſi amiſerit. ſed finis ſit, neq; enim præ lacrymis iam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendi vetat. vos oro obteſtorq. iudices, vt in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. veſtram virtutem, iuſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in iudicibus legendis optimum & ſapientiſsimum quemque legit.

ORATIONIS PRO M. MARCELLO ARGVMENTVM.

M. Marcellus ciuili bello vnà cum Cicerone partium Pompeianarum fuerat. Pompeio autẽ acie Pharſalica ſuperato cùm Caſar victor pleroſq. ex inimicis ſuis, & in his Ciceronem, in gratiam recepiſſet, Marcello adhuc, ob veteres ſimultates, & quandam metus ſuſpicionem iratior erat. Itaque Senatus Marcelli dignitate motus, precibus tandem apud Caſarem obtinuit, vt is priſtina dignitati reſtitueretur. Qua de re licet priuatim multi, omnium tamen nomine, Cicero hac oratione Caſari gratias agit, eumque hac ſua clementia immortalem gloriam adeptum prædicat, multis rationibus demonſtrando, cur à nemine ſibi metuendum ſit: rogat tamen, interim ne ſalutis publicæ gratia ſui curam omnino abijciat, quòd ſine eo Rei. dignitas reſtitui, conſeruariue plane nequeat. Tota autem hæc Oratio in genere Demonſtratiuo, eiuſque parte ea, qua de laude ſolum agitur, conſtituta eſt.

M. T. CICERONIS PRO M. MARCELLO AD C. CAESAREM ORATIO.

1 DIuturni ſilentij P.C. quo eram his temporibus vſus nō timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finē hodiernus dies attulit, idemq. initiū, quę vellem quæq. ſentirem, meo priſtino more dicendi: tantā enim manſuetudinē, tā inuſitatā inauditamq. clementiā, tantum in ſumma poteſtate rerū omnium modum, tam deniq; incredibilē ſapientiā ac pene diuinā tacitus nullo modo præ-
2 terire poſſum. M. enim Marcello vobis P.C. Reib. pub. reddito, non ſolū illius, ſed meā etiam vocem, & autoritatē & vobis, & Reip conſeruatam ac reſtitutā puto: dolebam enim P.C. ac vehemēter angebar, cū viderem virum talē, qui in eadem cauſa, in qua ego, fuiſſet, nō in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poterā, nec fas eſſe ducebā, verſari me in veſtro veteri curriculo, illo ęmulo atq; imitatore ſtudiorum ac laborū meorū quaſi quodam ſocio à me & comite diſtracto. ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ cōſuetudinē C. Cæſar interclusſam aperuiſti, & his omnibus ad bene de omni Rep. ſperandū quaſi
3 ſignum aliquod ſuſtuliſti. Intellectū eſt enim mihi quidem in multis, & maximè in meipſo, ſed paulo ante in omnibus, cū M. Marcellū ſenatui populoq. R & Reip. conceſſiſti, cōmemoratis præſertim etiā offenſionibus, te autoritatē huius ordinis, dignitatemq. Reip. tuis vel doloribus vel ſuſpicionibus anteferre. ille quidem fructū omnis anteactæ vitæ

ho-

hodierno die maximum cepit, cum ſummo cõſenſu ſenatus,tũ præterea iudicio tuo grauiſſimo, & maximo. ex quo profectò intelligis,quãta in dato beneficio ſit laus,cum in accepto tanta ſit gloria. Eſt vere fortunatus ille,cuius ex ſalute nõ minor pene ad oẽs,quàm ad illũ ventura ſit,lætitia peruenerit.
4 Quod ei quidem merito, atq; optimo iure cõtigit. quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate,aut optimarũ artiũ ſtudio,aut innocẽtia, aut vllo gene 3
re laudis præſtantior? nullius tantũ eſt flumen ingenij,nulla dicendi aut ſcribẽdi tãta vis,tãtaq. copia,quæ nõ dicam exornare, ſed enarrare C. Cæſar res tuas geſtas poſsit: tñ hoc affirmo, & hoc pace dicã tua,nullã in his eſſe laudem ampliorem,quàm
5 eam, quã hodierno die conſecutus es. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idq. libenter crebris vſurpare ſermonibus,oẽs noſtrorum imperatorũ,oẽs exterarũ gentiũ, potentiſsimorumq. populorum, oẽs clariſsimorũ Regũ res geſtas cum tuis nec contentionũ magnitudine,nec numero præliorum,nec varietate regionũ,nec celeritate conficiendi, nec diſsimilitudine bellorũ poſſe conferri, nec vero diſiunctiſsimas terras citius cuiuſquam paſsibus potuiſſe peragrari,quàm tuis,nõ dicã curſibus, ſed victorijs
7 illuſtratæ ſunt. Quæ quidẽ ego niſi ita magna eſſe fatear,vt ea vix cuiuſquã mens aut cogitatio capere poſsit,amens ſim. ſed tñ ſunt alia maiora. nam bellicas laudes ſolẽt quidã extenuare verbis,easq. detrahere ducibus, cõmunicare cum militibus, ne propriæ ſint imperatorũ: & certe in armis militum virtus,locorũ opportunitas, auxilia ſociorũ, claſſes,commeatus multũ iuuant: maximã vero partem quaſi ſuo iure fortuna ſibi vindicat, & quidquid eſt
7 proſpere geſtũ, id pene omne ducit ſuum. At vero

huius

huius gloriæ C. Cæſar, quã es paulo ante adeptus, ſocium habes neminẽ: totũ hoc, quantumcunq. eſt, q certè maximũ eſt, totum eſt, inquã, tuũ: nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors nihil turma decerpit: quin etiã illa ipſa rerũ humanarũ domina fortuna in iſtius ſe ſocietatẽ gloriæ nõ offert, tibi cedit, tuã eſſe totã, & propriã fatetur, nunquã enim temeritas, cũ ſapientia cõmiſcetur, neq; ad cõſiliũ caſus admittitur.
8 Domuiſti gẽtes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarũ genere abundãtes: ſed tñ ea viciſti, quæ & naturã, & condicionem, vt vinci poſſent, habebãt. nulla eſt enim tãta vis, tãta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari, frangiq; poſsit: verũ animũ vincere, iracundiã cohibere, victoriã tẽperare, aduerſariũ nobilitate, ingenio, virtute præſtantẽ nõ modo extollere iacentẽ, ſed etiã amplificare eius priſtinã dignitatẽ, hæc qui faciat, non ego eum cum ſummis viris cõparo, ſed ſimillimum Deo iudico.
9 Itaq; C. Cæſar bellicæ tuę laudes celebrabuntur. illæ quidẽ non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium literis atq; linguis, neq; vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticeſcet: ſed tñ eiuſmodi res neſcio quo modo, etiã dum audiũtur, aut dum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur & tubarum ſono: at vero quũ aliquid clemẽter, manſuete, iuſte, moderate, ſapienter factum, in iracundia præſertim quæ eſt inimica conſilio, & in victoria, quę natura inſolens & ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus; quo ſtudio incẽdimur non modo in geſtis rebus, ſed etiã in fictis? vt eos ſæpe, quos nunquã vidimus, diligamus.
10 Te verò quẽ præſentẽ intuemur, cuius mentẽ ſenſusq. & os cernimus, vt, quidquid belli fortuna reliquum Reip. fecerit, id
eſſe

eſſe ſaluum velis, quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua beneuolentia cōplectemur? parietes mediusfidius C. Cæſar, vt mihi videtur, huius curię tibi gratias agere geſtiunt, quòd breui tēpore futura ſit illa autoritas in his maiorū ſuorum, & ſuis ſedibus. equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate ac virtute præditi, lachrymas modò vobiſcum viderē, omnium Marcellorum meū pectus memoria effodit. quibus tu etiā mortuis, M. Marcello conſeruato, dignitatē ſuam reddidiſti, nobiliſsimamq. familiam iam ad
11 paucos redactā, pene ab interitu vindicaſti. hunc tu igitur diē tuis maximis & innumerabilib⁹ gratulationibus iure antepones. hæc enim res vnius eſt ꝓpria Cęſaris: cęterę duce te geſtę, magnę illę quidē, ſed tn̄ multo magnoq. comitatu: huius autē rei tu idē es & dux, & comes: q̄ quidē tāta eſt; vt trophæis, monimētisq. tuis nulla vnquā allatura ſit finē ętas. nihil enim eſt opere aut manufactū, q̇ aliquādo nō cōficiat, & cōſumat vetuſtas, at vero hæc tua iuſtitia, & lenitas animi floreſcet quotidie magis: ita, vt quātum operibus tuis diuturnitas detraher, tantū
12 afferat laudibus: & cæteros quidem omnes victores bellorum ciuilium iam ante æquitate & miſericordiaq. viceras; hodierno vero die te ipſum viciſti. vereor vt hoc, quod dicā, non perinde intelligi auditu poſsit, atq; ego ipſe cogitans ſentio. ipſam victoriam viciſſe videris, cum ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti: nam cū ipſius victoriæ condicione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus. recte igitur vnus inuictus es, a quo etiam ipſius victoriæ condicio
13 visq; deuicta eſt. Atq; hoc C. Cæſaris iudicium P. C. quàm late pateat, attendite. omnes enim qui

ad illa arma fato ſumus neſcio quo Reip. miſero fu
neſtoq. cōpulſi, & ſi aliqua culpa tenemur erroris
humani, à ſcelere certe liberati ſumus. nā quū M.
Marcellū, deprecantibus vobis, Reip. conſeruauit,
memet mihi, & itē Reip. nullo deprecante, reliquos
ampliſsimos viros & ſibiipſis, & patriæ reddidit,
quorū & frequentiā, & dignitatē hoc ipſo in cōſeſ-
ſu videtis; nō ille hoſtes induxit in curiā, ſed indi-
cauit à pleriſq; ignoratione potius, & falſo atque
inani metu, quā cupiditate, aut crudelitate ciuile
14 bellū eſſe ſuſceptū. Quo quidē in bello ſemper de
pace agendum, audiendumq; eſſe putaui, ſemperq.
dolui, nō modo pacē, ſed orationē etiā ciuium pacē
efflagitantium repudiari. neq; enim ego illa, nec
vlla vnquam ſecutus ſum arma ciuilia: ſemperq.
mea cōſilia pacis, & togæ ſocia, nō belli atq; armo
rū fuerunt. hominē ſum ſecutus priuato officio, nō
publico: tantumq. apud me grati animi fidelis me-
moria valuit, vt nulla non modo cupiditate, ſed ne
ſpe quidē prudens & ſciens tanquā ad interitū rue-
15 rem voluntariū. Quod quidē meum conſiliū mini-
me obſcurū fuit: nam & in hoc ordine, integra re,
multa de pace dixi, & in ipſo bello eadē etiam cum
capitis mei periculo, ſenſi. ex quo nemo erit tā in-
iuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris vo
luntas de bello fuerit; quū pacis autores cōſeruan
dos ſtatim cenſuerit, cæteris fuerit iratior. Atq; id
minus mirū videretur fortaſſe tum, quū eſſet incer-
tus exitus & anceps fortuna belli: qui vero victor
pacis autores diligit; is profecto declarat, maluiſſe
16 ſe nō dimicare, quā vincere. Atq; huius quidē rei
M. Marcello ſum teſtis: noſtri enim ſenſus, vt in pa
ce ſemper, ſic tum etiā in bello cōgruebāt. quoties
ego eū, & quāto cū dolore vidi quū inſolentiā cer-
torum

rorum hominũ, tum etiã ipſius victoriæ ferocitatẽ extimeſcẽtẽ? Quo gratior tua liberalitas C. Cæſar nobis, qui illa vidimus, debet eſſe: non enim iam
17 cauſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ comparãdæ. Vidimus tuã victoriã præliorum exitu terminatã, gladium vagina vacuũ in vrbe non vidimus. quos amiſſimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: vt dubitare debeat nemo, quin multos, ſi fieri poſſet, C. Cæſar ab inferis excitaret, quoniã ex eadẽ acie cõſeruat, quos poteſt, alterius vero partis nihil amplius eo dicã, quã, id quod oẽs verebamur,
18 nimis iracundã futurã fuiſſe victoriã. Quidã enim non modo armatis, ſed interdũ etiam ocioſis minabantur, nec quid quiſq; ſenſiſſet, ſed vbi fuiſſet, cogitandũ eſſe dicebant: vt mihi quidẽ videantur dij immortales, etiamſi pœnas à P.R. ob aliquod delictũ expetiuerunt, qui ciuile bellũ tantum & tam luctuoſum excitauerunt, vel placati iam, vel etiã ſatiati aliquando omnẽ ſpem ſalutis ad clementiam
19 victoris, & ſapientiã contuliſſe. Quare gaude tuo iſto tã excellenti bono, & fruere cũ fortuna & gloria, tum etiã natura & moribus tuis: ex quo quidẽ maximus eſt fructus, iucunditaſq. ſapienti, cætera cùm tua recordabere, etſi perſæpe virtuti, tñ plerumq. felicitati tuæ gratulabere de nobis, quos in rep. tecũ ſimul ſaluos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de ſingulari ſapientia tua cogitabis: quæ non modo ſumma bona, ſed nimirũ audebo vel ſola dicere: tãtus eſt enim ſplẽdor in laude vera, tãta in magnitudine animi & cõſilij dignitas, vt hæc à virtute donata, cætera à fortuna
20 cõmodata eſſe videãtur. noli igitur in conſeruandis bonis viris defatigari, nõ cupiditate præſertim

aut

aut prauitate aliqua lapſis, ſed opinione officij, ſtul
ta fortaſſe, certè nō improba, & ſpecie quadā Reip.
nō enim tua vlla culpa eſt, ſi te aliqui timuerūt, cō-
traq. ſumma laus, ꝙ pleriq. minimè timendū fuiſſe
21 ſenſerūt. Nunc vero venio ad grauiſsimā querelā,
& atrociſſimā ſuſpicionē tuā, quæ non tibi ipſi ma
gis, quā cum oībus ciuibus, tū maximè nobis, qui à
te conſeruati ſumus, prouidenda eſt, quā etſi ſpero
eſſe falſam, nunquā tñ verbis extenuabo. tua enim
cautio, noſtra cautio eſt: vt ſi in alterutro peccādū
22 ſit, malim videri nimis timidus, q̃ parū prudēs. Sed
quiſnā eſt iſte tā demens qui ſcilicet tibi inſidiare-
tur? de tuiſne? tametſi qui magis ſunt tui, q̃ quibus
tu ſalutē inſperātibus reddidiſti? an ex numero, qui
vnà tecū fuerūt? nō eſt credibilis tātus in vllo furor,
vt, quo duce oīa ſumma ſit adeptus, huius vitā non
anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, ca-
uendū eſt, ne quid inimici. qui? oēs enim qui fue-
runt, aut ſua pertinacia vitā amiſerunt, aut tua mi
ſericordia retinuerūt: vt aut nulli ſuperſint de ini-
23 micis, aut qui ſuperfuerunt, amiciſsimi ſint. ſed tñ
cum in animis hominū tantæ latebræ ſint, & tanti
receſſus, augeamus ſane ſuſpicionē tuā ſimul enim
augebimus & diligentiā. nam quis eſt omnium tam
ignarus rerū, tam rudis in Rep. tā nihil vnquam nec
de ſua, nec de cōmuni ſalute cogitās, qui non intel
ligat tua ſalute contineri ſuā, & ex vnius tui vitā
pendere omnium? equidē de te dies noctesq. vt de-
beo, cogitās, caſus duntaxat humanos, & incertos
euentus valetudinis, & naturæ cōmunis fragilitatē
extimeſco, doleoq. cum Reſp. immortalis eſſe de-
24 beat, eā in vnius mortalis anima cōſiſtere. Si vero
ad humanos caſus, incertoſq. euentus valetudinis,
ſceleris etiam accedat inſidiarūmq. conſenſio: quē
deum,

Digitized by Google

deũm,etiã ſi cupiat,opitulari poſſe reip.credamus?
omnia ſunt excitanda tibi C.Cæſar vni,quæ iacere
ſentis belli ipſius impetu, ꝙ neceſſe fuit, perculſa
atq; proſtrata: conſtituenda iudicia, reuocanda fi-
des, comprimendæ libidines, propaganda ſoboles:
oĩa, quæ dilapſa iam fluxerunt. ſeueris legibus vin
25 ciẽda ſunt. Non fuit recuſandũ in tãto ciuili bello,
tantoq; animorũ ardore & armorum,quin quaſſata
reſp. quicunq; belli euẽtus fuiſſet, multa perderet,
& ornamẽta dignitatis,& præſidia ſtabilitatis ſuæ,
multaq. vterq; dux faceret armatus, quæ idẽ toga-
tus fieri prohibuiſſet. quæ quidẽ nunc tibi oĩa bel-
li vulnera curanda ſunt; quibus præter te mederi
26 nemo poteſt. Itaq; illã tuã præclariſsimã & ſapien
tiſsimã vocẽ inuitus audiui, ſatis te diu vel natu-
ræ vixiſſe,vel gloriæ: ſatis,ſi ita vis,naturæ fortaſ-
ſe,addo etiã,ſi placet, gloriæ,at,quod maximũ eſt,
patriæ certe parum. quare omitte quæſo iſtam do-
ctorũ hominũ in contemnenda morte prudentiam:
noli noſtro periculo ſapiens eſſe: ſæpe enim venit
ad aures meas,te idem iſtud nimis crebro dicere,ſa
tis te tibi vixiſſe. credo,ſed tũ id audirẽ,ſi tibi ſoli
viueres, aut ſi tibi etiã ſoli natus eſſes: nunc cum
omniũ ſalutẽ ciuiũ, cunctamq. Remp. res tuæ geſtæ
cõplexæ ſint, tantũ abes à perfectione maximorum
operũ,vt fundamenta, quæ cogitas, nondũ ieceris,
hic tu modũ tuæ vitæ non ſalute Reip. ſed æquita-
te animi definies? quid,ſi iſtud ne gloriæ quidẽ tuæ
ſatis eſt? cuius te eſſe auidiſsimũ,quãuis ſis ſapiẽs,
27 non negabis. Parumne igitur, inquies gloriã ma-
gnã relinquemus? immo vero aliis, quãuis multis,
ſatis, tibi vni parum: quidquid enim eſt,quãuis am-
plum ſit,id certo parum eſt tum, cũ eſt aliquid am-
plius quòd ſi rerũ ſuarum immortaliũ C, Cæſar hic

exitus

Digitized by Google

exitus futurus fuit, vt deuictis aduerſariis Remp.
in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide quæ-
ſo, ne tua diuina virtus admirationis plus ſit habi-
tura, quàm gloriæ, ſiquidem gloria eſt illuſtris ac
peruagata multorũ & magnorum vel in ſuos ciues,
vel in patriã, vel in omne genus hominũ fama me-
28 ritorũ: Hæc igitur tibi reliqua pars eſt. hic reſtat
actus in hoc elaborãdũ eſt, vt Rẽp. cõſtituas, eaq. tu
in primis cõpoſita ſumma trãquillitate, & otio per-
fruare. tum te, ſi voles, cũ & patriæ quod debes, ſol
ueris, & naturã ipſam expleueris ſatietate viuẽdi,
ſatis diu vixiſſe dicito. quid eſt enim omnino hoc
ipſũ diu, in quo eſt aliquid extremũ, ꝙ cũ venerit,
omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, qa poſtea
nulla futura ſit? quãquam iſte tuus animus nunquã
his anguſtiis, quas natura nobis ad viuendũ dedit,
contẽtus fuit, ſemperq. immortalitatis amore fla-
29 grauit. Nec vero hæc tua vita dicẽda eſt, quæ cor-
pore & ſpiritu cõtinetur: illa inquam, illa vita eſt
tua Cæſar, quæ vigebit memoria ſeculorũ omniũ,
quã poſteritas alet, quã ipſa æternitas ſemper in-
tuebitur. huic tu inſeruias, huic te oſtẽtes oportet:
quæ quidem, quæ miretur, iampridem multa habet,
nunc etiã quæ laudet, expectat, obſtupeſcẽt poſte-
ſteri certè, Imperia, prouincias, Rhenũ, Oceanũ,
Nilũ, pugnas innumerabiles victorias, monimenta,
munera, triũphos incredibiles audientes & legẽtes
30 tuos: ſed niſi hæc vrbs ſtabilita tuis conſiliis, & in-
ſtitutis erit, vagabitur modo nomẽ tuũ longe, atq;
late, ſedẽ quidẽ ſtabilẽ, & domiciliũ certũ non ha-
bebit. erit inter eos etiã, qui naſcentur, ſicut inter
nos fuit magna diſſenſio, cũ alijs laudibus ad cœlũ
res tuas geſtas efferent, alij fortaſſe aliquid requi-
rent, idq. vel maximũ, niſi belli ciuilis incendium
ſalu-

ſalute patriæ reſtinxeris: vt illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilij. ſerui igitur iis etiã iudicibus, qui multis poſt ſeculis de te iudicabunt, & quidẽ haud ſcio an incorruptius quã nos: nam & ſine amore, & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine inuidia
31 iudicabunt: id autẽ, etiam ſi tunc ad te, vt quidã falſo putant, nõ pertinebit, nunc certe pertinet, te eſſe talẽ, vt tuas laudes obſcuratura nulla vnquam ſit obliuio. diuerſæ volũtates ciuiũ fuerũt, diſtractæq; ſententiæ, non enim conſiliis ſolum & ſtudiis, ſed armis etiam & caſtris diſsidebamus. Erat autẽ obſcuritas quædã, erat certamen inter clariſsimos duces: multi dubitabãt, quid optimũ eſſet, multi, quid ſibi expediret, multi, quid deceret, nonnulli etiam quid
32 liceret: perfuncta Reſp. eſt hoc miſero fataliq; bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odiũ ſuum, ſed bonitate leniret: neque omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos iudicaret: arma ab aliis poſita, ab aliis erepta ſunt. ingratus eſt iniuſtuſq; ciuis, qui armorũ periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: vt etiã ille ſit melior, qui in acie cecidit, quã qui in cauſa animã profudit: quæ enim pertinacia quibuſdã, eadẽ aliis
33 conſtantia videri poteſt. ſed quia iam omnis fracta diſſenſio eſt armis, & extincta æquitate victoris; reſtat, vt omnes vnũ velint, qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiæ, ſed etiam ſanitatis; quia niſi te C. Cæſar ſaluo, & in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime vſus es, manente, ſalui eſſe non poſſumus. quare omnes te, qui hæc ſalua eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, vt vitæ, vt ſaluti tuæ conſulas, omneſque tibi, vt pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio, quoniã ſubeſſe aliquid putas quod cauendum ſit, non modo

excubias,& cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorũ
34 oppoſitus, & corporum pollicemur.. Sed vt, vnde eſt orſa, in eodem terminetur oratio mea: maximas tibi omnes gratias agimus C. Cæſar, maiores etiam habemus: nam omnes idem ſentiunt, quod ex omniũ precibus, & lacrymis ſentire potuiſti: ſed quia non eſt aſtãtibus omnibus neceſſe dicere, à me certe dici volunt: cui neceſſe eſt quodãmodo, & quod volunt: & quod M. Marcello à te huic ordini populoq. R. & Reip. reddito præcipue id à me fieri debere intelligo. nam lætari omnes, non vt de vnius ſolum, ſed vt de communi omnium ſalute, ſentio.
35 Quod autem ſummę beneuolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, vt vix C. Marcello optimo & amãtiſsimo fratri, præter eum quidem cederẽ nemini: cum id ſolicitudine, cura, labore tamdiu præſtiterim, quandiu eſt de illius ſalute dubitatũ; certe hoc tẽpore magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus præſtare debeo. itaq. C. Cæſar ſic tibi gratias ago, vt omnibus me rebus à te non conſeruato ſolũ, ſed etiã ornato, tamen ad tua innumerabilia in me vnum merita, quod fieri iam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

ORATIONIS PRO REGE DEIOTARO ARGVMENTVM.

Deiotarus Gallograciæ & armeniæ minoris Rex, bello ciuili Pompeianas partes iam ſenex ſecutus, Pompeio in campis Pharſalicis victo, in regnum ſe receperat,

vat, poſitiſq; ſtatim armis, Cæſarem, bellum cum Alexandrinis, alijſq. vicinis gentibus gerentem, pecunia, militibuſque, reconciliandi eius cauſa adiuuerat. Hinc Cæſar deuictis hoſtibus, quũ victor Romam per Galatiã rediret, occurrenti Deiotaro ſupplicum habitu, crimenq. erroris deprecanti, adempta regni parte ignouerat. Cæſare ita reconciliato, non multo poſt à ſuo ex ſorore nepote Caſtore, ſuoq. ſeruo ab corrupto Philippo Medico inſidiarum apud Cæſarẽ defertur, quòd eum ad ſe in Luceium regiam diuertentem occidere paraſſet. Quare cum vehementer Cæſar offenſus eſſet, legati regij defenſionem ad Ciceronem, regis hoſpitem & & amicum detulerunt: quam is pro ſua conſuetudine fideq. ſuſcepit, atque hanc orationem præſente Caſtore, priuatim apud Cæſarem habuit. Eſt autem Oratio generis Iudicialis. Status cauſæ, An Deioratus Cæſari inſidias fecerit.

M. T. CICERONIS
PRO REGE DEIOTARO
AD C. CAESAREM ORATIO.

1 QVum in omnibus cauſis grauioribus C. Cæſar initio dicendi commoueri ſoleã vehementius, quàm videtur vel vſus, vel ætas mea poſtulare: tum in hac cauſa ita me multa perturbant, vt, quãtum mea fides ſtudij mihi afferat ad ſalutem Regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite fortuniſq. Regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo dun-

taxat periculo, tamen eſt ita inuſitatum, Regem capitis reum eſse, vt ante hoc tempus non ſit auditũ.
2 deinde eum Regem, quem ornare antea cunčto cum ſenatu ſolebamus pro perpetuis eius in noſtrã rep. meritis, nunc cõtra atrociſsimũ crimẽ cogor defendere accedit, vt accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratũ & impiũ, qui nepos auum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæq; ſuæ terrorem intulerit ei, cuius ſenečtutem tueri, & tegere debebat, commendationẽ ineuntis ætatis ab impietatẽ, & ſcelere duxerit, aui ſeruum corruptũ præmiis ad accuſandnm dominum impulerit, & a Legatorũ pe-
3 dibus abduxerit: fugitiui autem dominũ accuſantis, & dominum abſentem, & dominum amiciſſimum noſtræ Reip. quum os videbam, quũ verba audiebam; non tam afflictam regiam condicionẽ dolebam, quã de fortunis cõmunibus extimeſcebam. nam cũ more maiorum de ſeruo in dominum ne tormentis quidẽ quæri liceat in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſsit etiam ab inuito: exortus eſt ſeruus, qui, quem in eculeo appellare non poſſet, eum accu-
4 ſet ſolutus. perturbat me C. Cæſar etiã illud interdum: quod tamen cum te penitus recognoui, timere deſino: re enim iniquum eſt, ſed tua ſapientia fit æquiſsimum: nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam conſilium facinoris iniſſe, arguare, ſi per ſeipſum conſideres, graue eſt: nemo enim fere eſt, qui ſui periculi iudex non ſibi ſe æquiorem, quã reo præbeat: ſed tua C. Cæſar præſtans ſingulariſque natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo,
5 quid de te cæteros velis iudicare. moueor etiam loci ipſius inſolentia, quod tantam cauſam, quanta nulla

nulla vnquam in diſceptatione verſata eſt,dico intra domeſticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiã,in qua oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis,in tuo ore, vultuq; acquieſco:te vnũ intueor: ad te vnum omnis mea ſpectat oratio: quæ mihi ad ſpem obtinendæ veritatis grauiſsima ſunt ad motum animi,& omnẽ impetum dicendi,conten-
6 tionemq; leuiora: hanc enim C Cæſar cauſam ſi in foro dicerem,eodem audiẽte,& diſceptãte te,quantam mihi alacritatem populi Rom. concurſus afferret? quis enim eiuis ei Regi non faueret,cuius omnem ætatẽ in pop. Rom.bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam,intuerer forũ, cœlũ denique teſtarer ipſum. ſic, cũ & deorum immortaliũ, & pop. Rom.& ſenatus beneficia in Regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet ora-
7 tio quæ quoniam anguſtiora parietes faciũt,actioque cauſæ maxime debilitatur loco: tuũ eſt Cæſar, qui pro multis ſæpe dixiſti,quid nũc mihi animi ſit, ad te ipſum referre , quò facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequã de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe,pauca dicã. qui cum videantur neque ingenio,neque vſu,atque exercitatione rerũ valere, tamen ad hanc cauſam non ſine aliqua ſpe,
8 & cogitatione venerunt : iratum te Regi Deiotaro fuiſſe,nõ erant neſcij: affectum illum quibuſdam incommodis, & detrimentis propter offenſionem animi tui,meminerant: teq; cum huic iratum, tum ſibi amicum cognouerant : cumque apud ipſum te de tuo periculo dicerent, fore putabant,vt in exulcerato animo facile fictum crimen inſideret. quamobrem hoc nos primum metu C. Cæſar per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera , ne

reſidere in te vllam partem iracundiæ ſuſpicemur. per dexterã te iſtam oro, quam Regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti, iſtam, inquam, dexteram. nõ tam in bellis, & in præliis, quam in promiſsis, & fide firmiorem. tu illis domum inire: tu vetus hoſpitium renouare voluiſti: te eius Dij penates acceperunt: te amicum & placatum Deiotari Regis aræ fo-
9 ciq; viderunt . quũ facile exorari Cæſar tum ſemel exorari ſoles. nemo vnquam te placauit inimicus, qui vllas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit. quãquam cui ſunt inauditę cum Deiotaro querelæ tuæ? nunquam tu illum accuſauiſti vt hoſtem, ſed vt amici officio parum functum, quod propenſior in Cn. Pompeij amicitiam fuiſſet, quam in tuã. cui tamen ipſi Regi veniã te daturũ fuiſſe dicebas, ſi tum auxilia Pompeio, vel ſi etiam filium miſiſſet, ipſe tamen excuſatione ætatis vſus eſſet . itaq; quũ maximis eum rebus liberares, perparuam amicitiæ
10 culpam relinquebas. itaque non ſolum in eum non animaduertiſti, ſed omni metu liberauiſti, hoſpitem agnouiſti, Regẽ reliquiſti. neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore cõmuni lapſus eſt. is Rex, quẽ ſenatus hoc nomine ſæpe honorificentiſsimis decretis appellauiſſet, quiq; illum ordinem ab adoleſcẽtia grauiſsimum ſanctiſsimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus homo longinquus & alienigena, quibus nos in media Rep. nati ſemperque verſa-
11 ti . quũ audiſſet ſenatus conſentientis auctoritate arma ſumpta, Conſulibus, Prætoribus, Tribunis pl. nobis imperatoribus Remp. defendendam datã: mouebatur animo, & vir huic imperio amiciſsimus de ſalute P. R. extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam eſſe videbat: in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur, maxime vero perturba-

tus

tus eſt, vt audiuit Cōſules ex Italia profugiſſe,omneſq; Conſulares, (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam: talibus enim nunciis,& rumoribus patebat ad orientem via,nec vlli veri ſubſequebãtur. nihil ille de cōdicionibus tuis, nihil de ſtudio concordiæ, & pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam, quæ cum ita eſſent; tamen vſque eo ſe tenuit, quo ad a Cn. Pompeio ad eū legati li-
12 teræq;venerunt.ignoſce:ignoſce Cæſar,ſi eius viri autoritati Rex Deiotarus ceſsit, quem nos omnes ſecuti ſumus,in quem cū dij. atque homines omnia ornamenta cōgeſsiſſent,tum tu ipſe plurima,& maxima:neque enim ſi tuæ res geſtæ cæterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam amiſimus. quantum nomen eius fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria;quãti honores populi Ro. quanti ſenatus, quãti tui,quis ignorat? tanto ille ſuperiores vicerat gloria; quanto tu omnibus præſtitiſti. itaque Cn. Pompeij,bella, victorias,triumphos,Cōſulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non poſſumus.
13 ad eum igitur Rex Deiotarus venit hoc miſero fatalique bello:quem ante iuſtis hoſtilibuſque bellis adiuuerat.quo cum erat non hoſpitio ſolum,verum etiam familiaritate coniunctus: & venit, vel rogatus,vt amicus, vel accerſitus,vt ſocius, vel euocatus, vt is,qui ſenatui parere didiciſſet:poſtremo venit vt ad fugientem, non vt ad inſequentem, id eſt ad periculi, non ad victoriæ ſocietatem. itaque Pharſalico prælio facto, a Pompeio diſceſsit: ſpem infinitam perſequi noluit:vel officio,ſi quid debuerat;vel errori,ſi quid neſcierat, ſatisfactum eſſe duxit:domum ſe contulit: teque Alexandrinum bellum

14 gerente, vtilitatibus tuis paruit. Ille exercitũ Cn.
Domitij, ampliſſimi viri, ſuis tectis, & copijs ſuſten-
tauit: ille Epheſum ad eũ, quẽ tu ex tuis fideliſſimũ
& probatiſſimum omnibus delegiſti, pecuniam mi-
ſit: ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecu-
niam dedit, quã ad bellũ vtereris: ille corpus ſuum
periculo obiecit, tecumq. in acie contra Pharna-
cem fuit, tuumq. hoſtẽ eſſe duxit ſuum: quæ quidẽ à
te in eam partẽ accepta ſunt C. Cæſar, vt eũ ampliſ-
15 ſimo Regis honore, & nomine affeceris. Is igitur
nõ modo à te periculo liberatus, ſed etiam honore
ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interfice-
re voluiſſe. quod tu niſi eum furioſiſſimum iudicas
ſuſpicari profecto non potes. vt enim omittam, cu-
ius tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum pena-
tium necare hoſpitem, cuius tantæ importunitatis,
omnium gentium, atq; omnis memoriæ clariſſimum
lumen extinguere: cuius tantæ ferocitatis, victorem
orbis terrarum non extimeſcere, cuius tam inhuma-
ni, & ingrati animi, à quo Rex appellatus eſſet, in
eum tyrannum inueniri: vt hæc omittam, cuius tan-
ti furoris fuit, omnes Reges, quorum multi erant fi-
nitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes
prouincias, omnia deniq; omnium, arma contra ſe
vnum excitare? quonam ille modo cum regno, cum
domo, cum coniuge, cum chariſſimo filio diſtractus
eſſet, tanto ſcelere nõ modo perfecto, ſed etiam co-
16 gitato? At credo hæc homo inconſultus & temera-
rius nõ videbat. quis cõſideratior illo? quis tectior?
quis prudentior? quamquã hoc loco Deiotarum nõ
tam ingenio, & prudentia, quam fide & religione vi
tæ defendendum puto. nota tibi eſt C. Cæſar homi-
nis probitas, noti mores, nota conſtantia. cui porro,
qui modo populi Ro. nomen audiuit, Deiotari pro-
bitas,

-bitas, integritas, grauitas, virtus, fides non ſit audi-
ta? quod igitur facinus nec in hominem impruden-
tem cadere poſſet propter metum præſentis exitij,
nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amentiſſimus: id
vos & a uiro optimo, & ab homine minime ſtulto
17 cogitatum eſſe confingitis? At quã non modo non
credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidẽ. cum, inquit, in
caſtellum Luceium veniſſes, & domũ Regis hoſpi-
tis tui diuertiſſes, locus erat quidam, in quo erant
ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat.
huc te e balneo priuſquã accumberes, ducere vole-
bat. ibi enim erãt armati, qui te interficerent, in eo
ipſo loco collocati. en crimen, en cauſa, cur Regem
fugitiuus, dominum ſeruus accuſet. ego mehercule
C. Cæſar initio, quũ eſt ad me iſta cauſa delata, Phi-
lippum medicum ſeruum regium, qui cum Legatis
miſſus eſſet, ab iſto ipſo adoleſcẽte exiſtimaui eſſe
corruptum, hac ſuſpicione ſum perculſus: medicum
indicẽ ſubornabit, finget videlicet aliquod crimen
veneni. etſi à veritate longe, tamen à conſuetudine
18 criminandi non multum res abhorrebat. Quid ait
medicus? nihil de veneno. at id fieri potuit primo
occultius in potione, vel in cibo, deinde etiam im-
punius fit, quod quũ eſt factũ, negari poteſt. ſi palã
te interemiſſet, omnium in ſe gentium nõ ſolũ odia,
ſed etiam arma conuertiſſet: ſi veneno, Iouis illius
quidẽ Hoſpitalis numen nunquam celare potuiſſet,
homines vero fortaſſe celauiſſet. quod igitur & oc-
cultius conari, & efficere cautius potuit; id tibi, &
medico callido, & ſeruo, vt putabat, fideli non cre-
didit; de armis, de ferro, de inſidijs celare te no-
19 luit? At quam feſtiue crimen contexitur? tua te,
inquit, eadem, quæ ſemper, fortuna ſeruauit. ne-
gauiſti tum te inſpicere velle. quid poſtea? an

Deio-

Deiotarus,re illo tēpore non perfecta,continuo dimiſit exercitū? nullus erat alius inſidiandi locus?at eodem te, quū cœnauiſſes, rediturum dixeras:itaq; feciſti.horam vnam aut duas eodē loco armatos,vt collocati fuerant,retinere magnū fuit?quū in conuiuio comiter,& iucunde fuiſſes,tum illuc iuiſti vt dixeras:quo in loco Deiotarum talē erga te cognouiſti,qualis Rex Attalus in P.Africanū fuit:cui magnificentiſſima dona , vt ſcriptum legimus, vſq; ad Numantiā miſit ex Aſia: quæ Africanus inſpectante exercitu accepit. quod quū præſēs Deiotarus regio & animo,& more feciſſet,tu in cubiculū diſceſſiſti.
20 obſecro C. Cæſar repete tēporis illius memoriam: pone illum ante oculos diē: vultus hominum te intuentium,atq; admirantiū recordare.num quæ trepidatio? nū qui tumultus: num quid,niſi moderate, niſi quiete , niſi ex hominis grauiſſimi,& ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſę excogitari poteſt,
21 cur te lotū voluerit, cœnatū noluerit occidere? In poſterū inquit diē diſtulit,vt, quū in caſtellum Luceiū ventum eſſet,ibi cogitata perficeret.non video cauſam loci mutandi:ſed tamen acta res criminoſe eſt. quū inquit,vomere poſt cœnā velle te dixiſſes, in balneū te ducere cœperunt: ibi enim erant inſidiæ.at te eadē tua fortuna ſeruauit: in cubiculū te ire malle dixiſti.dii te perdāt fugitiue:ita non modo nequam & improbus,ſed & fatuus, & amens es. quid?ille ſigna ænea in inſidijs poſuerat,quæ è balneo in cubiculum transferri non poſſent?habes crimina inſidiarū:nihil enim dixit amplius.horum inquit,eram conſcius. quid tum? ita demēs ille erat, vt eum,quem conſcium tanti ſceleris habebat,à ſe dimitteret?Romam etiam mitteret,vbi inimiciſſimū ſciret eſſe nepotem ſuum, & C.Cæſarem, cui feciſ-

ſes

ſet inſidias, præſertim quũ is vnus eſſet, qui poſſet
42 de abſente ſe vindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conſcij, in vincula coniecit. quũ igitur eos vinciret, quos ſecum habebat, te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quæ illos ſcire dicis. reliqua pars accuſationis duplex fuit, vna, Regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, quũ à te animo eſſet alieno, altera, exercitum eum contra te magnum comparaſſe. de exercitu dicam breuiter, vt cætera. nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. poſſet, ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium & latrocinijs tueretur, & imperatoribus noſtris auxilia mitteret. atq; antea quidem maiores copias alere poterat. nunc
23 exiguas vix tueri poteſt. At miſit ad Cælium neſcio quem, ſed eos, quos miſit, quod ire noluerũt, in vincula coniecit. non quæro, quam veriſimile ſit, aut non habuiſſe Regem, quos mitteret, aut eos quos miſiſſet, non paruiſſe, aut qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius, quam necatos fuiſſe: ſed tamen cum ad Cęlium mittebat, vtrum, cauſam illam victam eſſe neſciebat, an Cælium iſtum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime noſtros homines nouit, vel
24 quia non noſſet, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſet tibi. veteres, credo, Cæſar: nihil ad tuum equitatum, ſed miſit ex ijs, quos habuit, electos ait neſcio quem ex eo numero ſeruum iudicatum. non arbitror: non audiui, ſed in eo etiam ſi accidiſſet, culpam Regis nullam fuiſſe arbitrarer. alieno autem à te animo fuit: quomodo? ſperauit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturã & fluminis at eo ipſo tẽpore pecuniã dedit, exercitum aluit: quẽ Aſiæ
præ-

præfeceras,ei nulla in re defuit:tibi victori non ſo-
lum ad hoſpitiū, ſed ad periculum etiam, atque ad
25 aciem præſto fuit: ſecutum eſt bellum Africanum.
graues de te rumores ſparſi, qui etiā furioſum illū
Cæliū excitauerūt.quo tum erga te Rex animo fuit,
qui auctionatus ſit,ſeſeque & filium ſuum expolia-
re maluerit quam tibi pecuniam nō ſubminiſtrare?
at eo,inquit, tēpore ipſo Niceā, Epheſumq; mitte-
bat.qui rumores Africanos exciperent,& celeriter
ad ſe referrent.itaque cum eſſet ei nuntiatum, Do-
mitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſi-
deri:de Domitio dixit verſum Græcum eadē ſenten
tia,qua etiam nos habemus Latinum:Pereant ami-
ci dum vna inimici intercidāt:quod ille ſi eſſet tibi
inimiciſsimus,nunquā tamen dixiſſet.ipſe enim mā-
ſuetus,verſus immanis.qui autem Domitio poterat
eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porro ini-
micus cur eſſet, a quo, cum vel interfici belli lege
potuiſſet Regem & ſe & filium ſuum cōſtitutos eſſe
26 meminiſſet: quid deinde furcifer quò progreditur?
ait hac lætitia Deiotarū elatum, vino ſe obruiſſe,in
conuiuioq; nudum ſaltauiſſe.quæ crux huic fugiti-
uo poteſt ſatis ſupplicij afferre?Deiotarum ſaltan-
tem quiſquā, aut ebriū vidit vnquam? omnes ſunt
in illo regiæ virtutes, quod te Cæſar ignorare non
arbitror,ſed præcipue, ſingularis & admiranda fru
galitas. etſi hoc verbo ſcio laudari Reges non ſo-
lere.frugi hominem dici,non multum habet laudis
in Rege: fortem,iuſtum,ſeuerum,grauem,magnani-
mum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt regiæ
laudes: illa priuata eſt. vt volet, quiſque acci-
piat: ego tamen frugalitatem, id eſt modeſtiam,
& temperantiam, virtutem eſſe maximam iudico.
hæc in illo eſt ab ineunte ætate tum à cuncta Aſia,
tum

tum à Magiſtratibus Legatiſq. noſtris,tum ab equi-
tibus R. qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta & co-
27 gnita . Multis ille quidē gradibus officiorum erga
rép.noſtram ad hoc regium nomen aſcendit:ſed ta-
men quidquid à bellis populi Ro. vacabat,cum ho-
minibus noſtris conſuetudines,amicitias,res,ratio-
nesq. iungebat:vt non ſolum Tetrarcha nobilis,ſed
optimus paterfamilias, & diligentiſſimus agricola,
& pecuarius haberetur. qui igitur adoleſcēs nondū
tanta gloria præditus,nihil vnquam niſi ſeueriſſime
& grauiſſime fecerit;is ea exiſtimatione,eaq ætate
28 ſaltauit?Imitari potius Caſtor aui tui mores diſci-
plinamq. debebas, quam optimo & clariſſimo viro
fugitiui ore maledicere quod ſi ſaltatorē auum ha-
buiſſes,neq; eum virum, vnde pudoris pudicitiæq.
exempla peterentur : tamen hoc maledictum mini-
me in illam ætatem conueniret. quibus ille ſtudijs
ab ineunte ætate ſe imbuerat,non ſaltandi, ſed be-
ne vt armis,optime vt equis vteretur: ea tamen il-
lum,cuncta iam ætate exacta,defecerant. itaq; De-
iotarum quū plures in equum ſuſtuliſſent, quod hę-
rere in eo ſenex poſſet,admirari ſolebamus.hic ve-
ro adoleſcens , qui meus in Cilicia miles , in Græ-
cia cōmilito fuit, quū in illo noſtro exercitu equi-
taret cum ſuis delectis equitibus, quos vna cum eo
ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus face-
re ſolebat ? quam ſe iactare ? quam ſe oſtentare ?
quā nemini in illa cauſa, ſtudio & cupiditate, con-
29 cedere? Quum vero exercitu amiſſo,ego,qui pacis
auctor ſemper fui,poſt Pharſalicum autem prælium
ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum , ſed
abiiciendorum , hunc ad mea auctoritatem non
potui adducere: quod & ipſe ardebat ſtudio ipſius
belli , & patri ſatis faciendum eſſe arbitrabatur .

felix

Digitized by Google

felix iſta domus,quę nõ impunitatẽ ſolũ adepta ſit,
ſed habet etiã accuſandi licentiã:calamitoſus De-
iotarus,qui ab eos,qui in iiſdẽ caſtris fuerit, nõ mo-
do apud te ſed etiã à ſuis accuſetur. vos veſtra ſe-
cunda fortuna Caſtor nõ poteſtis ſine propinquorũ
30 calamitate eſſe cõtẽti. Sint ſane inimicitiæ,quæ
eſſe non debebãt: Rex enim Deiotarus veſtrã fami-
liã abiectam,& obſcuram è tenebris in lucẽ voca-
uit.quis tuum patrẽ antea,qui eſſet,quam cuius ge-
ner eſſet, audiuit? ſed quãuis ingrate & impie ne-
ceſſitudinis nomen repudiaretis;tamen inimicitias
hominũ more gerere poteratis, nõ ficto crimine in-
ſectari,nõ expetere vitã,nõ capitis arceſſere: eſto,
concedatur hæc quoq; acerbitatis,& odij magnitu-
do. adeone, vt etiã omnia vitæ ſalutiſq. cõmunis,
vt etiã humanitatis iura violẽtur? ſeruũ ſolicitare
verbis,ſpe,pręmijsq. corrumpere,abducere domo,
cõtra dominũ armare,hoc eſt nõ vni propinquo,ſed
omnibus familijs bellũ nefariũ indicere. nam iſta
corruptela ſerui ſi non modo impunita fuerit, ſed
etiã à tanta auctoritate approbata; nulli parietes
noſtram ſalutẽ, nullæ leges, nulla iura cuſtodient:
vbi enim id quod intus eſt,atq; noſtrũ,impune euo-
lare poteſt, contraq. nos pugnare, fit in dominatu
31 ſeruitus,in ſeruitute dominatus. O tempora,ò mo-
res: Cn. Domitius ille, quem nos pueri Conſulem,
Cenſorẽ,Pontificem maximum vidimus,cum Trib.
pl. M.Scaurum principem ciuitatis in iudicium po-
puli vocauiſſet, Scauriq. ſeruus ad eum clam do-
mum veniſſet, & crimina in dominum delaturum ſe
eſſe dixiſſet, comprehendi hominem iuſſit ad Scau-
rumq. deduci. vide,quid interſit.etſi inique Caſto-
rem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimi-
co ſeruum remiſit, tu ab auo abduxiſti: ille incor-
rup-

ruptũ audire noluit,tu corrupiſti:ille adiutorẽ,ſeruum contra dominum repudiauit,tu etiam accuſatorem adhibuiſti. At ſemel iſte corruptus à vobis? nõne quũ eſſet productus teſtis, & quũ tecum fuiſſet,refugit ad Legatos,nonne etiam ad hunc Cn.Domitium venit? nonne audiẽte hoc Ser.Sulpitio,clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitiũ cœnabat, & hoc T.Torquato,optimo adoleſcẽte, ſe à te corruptum, tuis promiſſis in fraudem impulſum eſſe cõfeſſus eſt? quæ eſt iſta tam impudens,tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? icciрco in hanc vrbem veniſti,vt huius vrbis iura, & exempla corrũperes,domeſticaq. tua inhumanitate noſtræ ciuita-
33 tis humanitatẽ inquinares? At quã acutè collecta crimina? Bleſamius,inquit, (eius enim nomine optimi hominis,nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad Regẽ inquit,ſcribere ſolebat, te inuidioſe tyrannũ exiſtimari,ſtatua inter reges poſita animos hominũ vehemẽter offenſos,plaudi tibi nõ ſolere, nõne intelligis Cæſar, ex vrbanis maleuolorũ ſermunculis hæc ab iſtis eſſe collecta? Bleſamius tyrannũ Cæſarem ſcriberet? multorum enim ciuium capita viderat: multos iuſſu Cæſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & euerſas domos: armatis militibus refertum forum: quæ ſemper in ciuili victoria ſenſimus, ea te victore non vi-
34 dimus. Solus, inquam, es C. Cæſar cuius in victoria ceciderit nemo niſi armatus: & quem nos liberi in ſumma Reip. libertate nati non modo non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria videmus ducem; is Bleſamio, qui viuit in regno, tyrannus videri poteſt? nam de ſtatua quis queritur, vna præſertim, cum tam multas videat? valde enim inuidendum eſt eius ſtatuæ cuius, tro-

phæis

phæis non inuidemus. nam ſi locus affert inuidiam; nullus locus eſt ad ſtatuam quidem roſtris clarior. de plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus vnquam à te eſt, & nonnunquam obſtupefactis hominibus ipſa admiratione compreſſus eſt, & fortaſſe eo prætermiſſus, quia nihil vulgare, te dignum
35 videri poteſt: Nihil à me arbitror prætermiſſum, ſed alquid ad extremam cauſæ partem reſeruatum, id autem aliquid eſt, te vt plane Deiotaro reconciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi ſuccenſeas: illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicere. quod abeſt longiſſime, mihi crede Cæſar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neque ſe à te multatum arbitratur, ſed cum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuenda, quo minus à ſe, qui in altera parte fuiſſet,
36 ea ſumeres, non recuſauit. Etenim ſi Antiochus, magnus ille Rex Aſiæ, quũ poſteaquam à Scipione deuictus, Tauro tenus regnare iuſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam, quæ eſt nunc noſtra prouincia, miſiſſet, dicere eſt ſolitus, benigne ſibi à populo romano eſſe factum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur: poteſt multo facilius ſe Deiotarus conſolari: ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. omnia tu, Deiotaro Cæſar tribuiſti, quum & ipſi & filio nomen regiũ conceſſiſti. hoc nomine retento atque conſeruato, nullum beneficium populi Romani, nullum iudicium de ſe ſenatus imminutum putat: magno animo & erecto eſt, nec vnquam ſucumbet inimicis, ne fortu-
37 næ quidem. Multa ſe arbitratur & peperiſſe antea factis, & habere in animo atque virtute, quæ nullo modo poſſit amittere; quæ enim fortuna, aut

quis

quis caſus, aut quæ tanta poſſit iniuria omniũ imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquã in caſtris eſſe potuit per ætatẽ, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. ſenatus verò iudicia de illo tam multa, tamq. honorifica, quæ publicis P.R. literis, monimentisq. conſignata ſunt, quę vnquã vetuſtas obruet, aut quæ tanta delebit obliuio? quid de virtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, conſtantia? quæ omnes docti, atq; ſapientes ſumma, quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt, hisq. non modo ad bene, ſed etiã ad beate vi-
38 uendum contentam virtutem eſſe. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiã amens) verum omnem tranquillitatem, & quietem ſenectutis acceptã refert clementiæ tuæ. quo quidem animo cum antea fuerit: tum non dubito quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eũ Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiã erexerit: ab omniq. ſolicitudine abſtraxerit: iubes enim eum bene ſperare, & bono eſſe animo: quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere: memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meq. tuis literis bene
39 ſperare non fruſtra eſſe iuſſum. Laboro equidem regis Deiotari cauſa, quo cum mihi amicitiã reſp. conciliauit, hoſpitum voluntas vtriuſq. coniunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummã vero neceſſitudinem magna eius officia in me & in exercitum meum effecerunt: ſed quum de illo laboro, tum de multis ampliſſimis viris, quibus ſemel eſſe ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum ſolicitudinem ſempiternam, nec accidere, vt quiſquam te ti-

nere incipiat eorum,qui ſemel à te ſint liberati ti-
40 more. Non debeo C.Cæſar,quod fieri ſolet in tan-
ris periculis,tentare, quonam modo dicendo miſe-
ricordiam tuam commouere poſſim: nihil opus eſt:
occurrere ipſa ſolet ſupplicibus, & calamitoſis
nullius oratione euocata propone tibi duos Re-
ges, & id animo contẽplare, quod oculis nõ potes:
dabis profectò miſericordię,ꝙ iracundiæ negauiſti
multa ſunt tuæ clementiæ monimenta, ſed maximè
eorũ incolumitates, quibus ſalutẽ dediſti, quæ ſi in
priuatis glorioſa ſunt,multo magis cõmemorabun-
tur in Regibus ſemper regium nomen in hac ciui-
tate ſanctũ fuit; ſociorum verò Regũ & amicorum
41 ſanctiſſimũ. Quod nomen hi Reges ne amitterent,
te victore timuerunt: retentũ verò,& à te cõfirma-
tũ, poſteris etiã ſuis tradituros eſſe cõfido. corpora
vero ſua pro ſalute Regũ ſuorum hi Legati tibi re-
gij tradunt. Hieras, & Bleſamius, & Antigonus,tibi
nobiſq. omnibus tãdiu noti,eademq. fide & virtu-
te præditus Dorylaus, qui nuper cũ Hiera Legatus
eſt ad te miſſus,tum Regũ amiciſsimi, tũ tibi etiã,
42 vt ſpero,probati. Exquire de Bleſamio, nunquid
ad Regẽ contra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras
quidẽ cauſam omnẽ ſuſcipit,& criminibus illis pro
Rege ſe ſupponit reum: memoriam tuam implorat,
qua vales plurimũ; negat vnquã ſe à te in Deiota-
ri tetrarchia pedem diſceſſiſſe,in primis finibus ti-
bi ſe præſto fuiſſe dicit, vſq; ad vltimos proſecutũ;
cum è balneo exiſſes,tecũ ſe fuiſſe,cum illa mune-
ra inſpexiſſes cœnatus, cũ in cubiculo recubuiſſes,
eandemq. aſſiduitatem tibi ſe præbuiſſe poſtridie.
43 Quamobrem,ſi quid eorum,quæ obiecta ſunt cogi-
tatũ ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum iudices:
quocirca C.Cæſar velim exiſtimes, hodierno die
ſen-

ſententiã tuam aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe Regibus, aut incolumem famam cum ſalute. quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt: alterum conſeruare, clementiæ tuæ.

SECVNDAE IN M. ANTONIVM PHILIPPICÆ ARGVMENTVM.

M. Antonius, Cæſaris in Conſulatu Collega, Cæſare cæſo, regio plane dominatu Romæ omnia tractabat. Id *videns Cicero neque ſibi ſatis virium ad ei tunc reſiſtendum eſſe ducens Athenas iter inſtituit, vt à patriæ ſuæ calamitate tantiſper abeſſet, dum aliqua ſpes recuperandæ reip. oſtenderetur. Itaque vix in Siciliã delatus, propter nouum nuncium cupidè auditum, Romam iterum reuertit. Poſtridie verò eius diei quo Cicero vrbem ingreſſus fuerat Antonius Senatum habuit, de ſupplicationibus Cæſari faciendis. Ad hunc ab Antonio Cicero euocatus, vel ob metum, vel ob valetudinem venire renuit. Quod Antonius moleſte ferens, pluribus eum probris laceſsiuit. Poſtero vero die cum in Senatum Cicero veniſſet, ſuperiorem abſente Antonio orationem habuit, qua de eius in ſe iniuria queſtus fuit. Qua grauiſsimè commotus Antonius, poſt dies aliquot in Senatum veniens, oratione multos dies in villa Metelli meditata, in Ciceronem furioſè inuectus, infinitis maledictis lacerauit Cicero tunc ei propter Antonij armatos milites nihil*

reſpondit. Verum paucis poſt diebus, Senatu militum præſidijs, & Octauij, quem Cæſar hæredem ſcripſerat, copijs, confirmato, Antonio, eiusq. maledictis hac oratione in Senatu reſpondit. Eſt autē hæc oratio exemplum perfecta, omnibusq. numeris abſoluta in Epidictico, id eſt Demonſtratiuo genere eloquentiæ. Status eſt qualitatis: nam quæritur. Sitne talis Antonius, qualis à Cicerone oſtenditur.

M. T. CICERONIS
IN M. ANTONIVM
PHILIPPICA SECVNDA.

1 QVonam meo fato P. C. fieri dicā vt ne-
mo his annis viginti reip. hoſtis fue-
rit, qui non bellum eodē tempore mihi
quoque indixerit. nec verò neceſſe eſt
à me quenquā nominari: vobiſcum ipſi
recordamini. mihi pœnarum illi plus, quàm opta-
rem, dederunt. te miror, Antoni, quorum facta imi-
tere, eorum exitus non perhorreſcere. atq; hoc in
alijs minus mirabar: nemo illorum mihi inimicus
fuit voluntarius: omnes à me Reip. cauſa laceſsi-
ti, tu, ne verbo quidē violatus, vt audacior, quàm
L. Catilina, furioſior, quàm P. Clodius viderere, vl-
trò maledictis me laceſsiſti, tuamq. à me aliena-
tionē, cōmendationem tibi gloriæ ad impios ciues
2 fore putauiſti. Quid putē? contemptumne me? non
video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus ge-
ſtis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid de-
ſpicere poſsit Antonius. an in ſenatu facile de me
detrahi poſse credidit, qui ordo clariſsimis ciuibꝰ
bene geſtæ Reip. teſtimonium multis, mihi vni con-
ſeruatæ dedit? An decertare mecum voluit con-

ten-

tentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt: quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profectò eſt. non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe ho-
3 ſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Cui prius quã de cæteris rebus reſpondeo, de amicitia, quàm à me violatã eſſe criminatus eſt, quod ego grauiſsimum crimen iudico, pauca dicamus. Cõtra rem ſuam me neſcio quando veniſſe, queſtus eſt. an ego non venirem contra alienum pro familiari, & neceſſario meo, non venirem contra gratiã, non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectã? non venirem cõtra iniuriam? quam iſte interceſſoris iniquiſsimi beneficio obtinuit, non iure prætorio? ſed hoc idcirco cõmemoratum à te puto, vt te infimo ordini commendares, quũ te omnes recordarẽtur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fadij libertini hominis fuiſſe. At enim te in diſcirlinam meã tradideras (nã ita dixiſti) domũ meam ventitaras. næ tu, ſi id feciſſes melius famæ, melius pudicitiæ tuæ cõſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id per
4 C. Curionẽ facere licuiſſet. Auguratus petitionem mihi te conceſsiſſe dixiſti. O incredibilẽ audaciã: O impudentiam prædicandã: quo enim tempore me augurẽ à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Q. Hortenſius nominauerunt, (neq; enim licebat à pluribus nominari) tu nec ſoluẽdo eras, nec te vllo modo, niſi euerſa Rep. incolumen fore putabas. poteras autẽ eo tempore Auguratũ petere, quũ in Italia Curio nõ eſſet? aut tũ, cum es factus vnã tribum ſine Curione ferre potuiſſes? cuius etiã familiares de vi condemnati ſunt quòd tui nimis ſtu-
5 dioſi fuiſſent. At beneficio ſum vſus tuo. quanquã illud ipſum, quod cõmemoras, ſemper præ me tuli.

præfeceras, ei nulla in re deſuit: tibi victori non ſolum ad hoſpitiũ, ſed ad periculum etiam, atque ad
25 aciem præſto fuit: ſecutum eſt bellum Africanum. graues de te rumores ſparſi: qui etiã furioſum illũ Cæliũ excitauerũt. quo tum erga te Rex animo fuit, qui auctionatus ſit, ſeſeque & filium ſuum expoliare maluerit quam tibi pecuniam nõ ſubminiſtrare? at eo, inquit, tẽpore ipſo Niceã, Epheſumq; mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad ſe referrent. itaque cum eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſideri: de Domitio dixit verſum Græcum eadẽ ſententia, qua etiam nos habemus Latinum: Pereant amici dum vna inimici intercidãt: quod ille ſi eſſet tibi inimiciſsimus, nunquã tamen dixiſſet. ipſe enim mãſuetus, verſus immanis. qui autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porro inimicus cur eſſet, a quo, cum vel interfici belli lege potuiſſet, Regem & ſe & filium ſuum cõſtitutos eſſe
26 meminiſſet: quid deinde furcifer quò progreditur? ait hac lætitia Deiotarũ elatum, vino ſe obruiſſe, in conuiuioq; nudum ſaltauiſſe. quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis supplicij afferre? Deiotarum ſaltantem quiſquã, aut ebriũ vidit vnquam? omnes ſunt in illo regiæ virtutes, quod te Cæſar ignorare non arbitror, ſed præcipue, ſingularis & admiranda frugalitas. etſi hoc verbo ſcio laudari Reges non ſolere. frugi hominem dici, non multum habet laudis in Rege: fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt regiæ laudes: illa priuata eſt. vt volet, quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt modeſtiam, & temperantiam, virtutem eſſe maximam iudico. hæc in illo eſt ab ineunte ætate tum à cuncta Aſia,

tum

tum à Magiſtratibus Legatiſq. noſtris,tum ab equitibus R. qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta & co-
27 gnita. Multis ille quidē gradibus officiorum erga rep.noſtram ad hoc regium nomen aſcendit:ſed tamen quidquid à bellis populi Ro. vacabat,cum hominibus noſtris conſuetudines,amicitias,res,rationesq. iungebat:vt non ſolum Tetrarcha nobilis,ſed optimus paterfamilias, & diligentiſſimus agricola, & pecuarius haberetur. qui igitur adoleſcēs nondū tanta gloria præditus,nihil vnquam niſi ſeueriſſime & grauiſſime fecerit;is ea exiſtimatione,eaq ætate
28 ſaltauit?Imitari potius Caſtor aui tui mores diſciplinamq. debebas, quam optimo & clariſſimo viro fugitiui ore maledicere quod ſi ſaltatorē auum habuiſſes,neq; eum virum, vnde pudoris pudicitiæq. exempla peterentur : tamen hoc maledictum minime in illam ætatem conueniret. quibus ille ſtudijs ab ineunte ætate ſe imbuerat,non ſaltandi, ſed bene vt armis,optime vt equis vteretur: ea tamen illum,cuncta iam ætate exacta,defecerant. itaq; Deiotarum quū plures in equum ſuſtuliſſent, quod hęrere in eo ſenex poſſet,admirari ſolebamus.hic vero adoleſcens , qui meus in Cilicia miles , in Græcia cōmilito fuit, quū in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos vna cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat ? quam ſe iactare ? quam ſe oſtentare ? quā nemini in illa cauſa, ſtudio & cupiditate, con-
29 cedere? Quum vero exercitu amiſſo,ego,qui pacis auctor ſemper fui,poſt Pharſalicum autem prælium ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum , ſed abiiciendorum , hunc ad mea auctoritatem non potui adducere: quod & ipſe ardebat ſtudio ipſius belli , & patri ſatis faciendum eſſe arbitrabatur.

felix

felix iſta domus,quę nõ impunitatẽ ſolũ adepta ſit,
ſed habet etiã accuſandi licentiã:calamitoſus De-
iotarus,qui ab eos,qui in iiſdẽ caſtris fuerit,nõ mo-
do apud te ſed etiã à ſuis accuſetur. vos veſtra ſe-
cunda fortuna Caſtor nõ poteſtis ſine propinquorũ
30 calamitate eſſe contẽti. Sint ſane inimicitiæ,quæ
eſſe non debebãt: Rex enim Deiotarus veſtrã fami-
liã abiectam,& obſcuram è tenebris in lucẽ voca-
uit.quis tuum patrẽ antea,qui eſſet,quam cuius ge-
ner eſſet, audiuit? ſed quãuis ingrate & impie ne-
ceſſitudinis nomen repudiaretis;tamen inimicitias
hominũ more gerere poteratis, nõ ficto crimine in-
ſectari,nõ expetere vitã,nõ capitis arceſſere: eſto,
concedatur hæc quoq; acerbitatis,& odij magnitu
do. adeone, vt etiã omnia vitæ ſalutiſq. cõmunis,
vt etiã humanitatis iura violẽtur? ſeruũ ſolicitare
verbis,ſpe,pręmijsq. corrumpere,abducere domo,
cõtra dominũ armare,hoc eſt nõ vni propinquo,ſed
omnibus familijs bellũ nefariũ indicere. nam iſta
corruptela ſerui ſi non modo impunita fuerit, ſed
etiã à tanta auctoritate approbata; nulli parietes
noſtram ſalutẽ, nullæ leges, nulla iura cuſtodient:
vbi enim id quod intus eſt,atq; noſtrũ,impune euo-
lare poteſt, contraq. nos pugnare, fit in dominatu
31 ſeruitus,in ſeruitute dominatus. O tempora, ò mo-
res: Cn. Domitius ille, quem nos pueri Conſulem,
Cenſorẽm,Pontificem maximum vidimus,cum Trib.
pl. M.Scaurum principem ciuitatis in iudicium po-
puli vocauiſſet, Scauriq. ſeruus ad eum clam do-
mum veniſſet, & crimina in dominum delaturum ſe
eſſe dixiſſet, comprehendi hominem iuſſit ad Scau-
rumq. deduci. vide,quid interſit.etſi inique Caſto-
rem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimi-
co ſeruum remiſit, tu ab auo abduxiſti: ille incor-
rup-

ruptũ audire noluit, tu corrupiſti: ille adiutorẽ, ſeruum contra dominum repudiauit, tu etiam accuſa-
32 torem adhibuiſti. At ſemel iſte corruptus à vobis? nõne quũ eſſet productus teſtis, & quũ tecum fuiſſet, refugit ad Legatos, nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne audiẽte hoc Ser. Sulpitio, clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitiũ cœnabat, & hoc T. Torquato, optimo adoleſcẽte, ſe à te corruptum, tuis promiſſis in fraudem impulſum eſſe cõfeſſus eſt? quæ eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? iccirco in hanc vrbem veniſti, vt huius vrbis iura, & exempla corrũperes, domeſticaq. tua inhumanitate noſtræ ciuita-
33 tis humanitatẽ inquinares? At quã acutè collecta crimina? Bleſamius, inquit, (eius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad Regẽ inquit, ſcribere ſolebat, te inuidioſe tyrannũ exiſtimari, ſtatua inter reges poſita animos hominũ vehemẽter offenſos, plaudi tibi nõ ſolere, nõne intelligis Cæſar, ex vrbanis maleuolorũ ſermunculis hæc ab iſtis eſſe collecta? Bleſamius tyrannũ Cæſarem ſcriberet? multorum enim ciuium capita viderat: multos iuſſu Cæſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & euerſas domos: armatis militibus refertum forum: quæ ſemper in ciuili victoria ſenſimus, ea te victore non vi-
34 dimus. Solus, inquam, es C. Cæſar cuius in victoria ceciderit nemo niſi armatus: & quem nos liberi in ſumma Reip. libertate nati non modo non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria videmus ducem; is Bleſamio, qui viuit in regno, tyrannus videri poteſt? nam de ſtatua quis queritur, vna præſertim, cum tam multas videat? valde enim inuidendum eſt eius ſtatuæ cuius, tro-
phæis

phæis non inuidemus. nam ſi locus affert inuidiam;
nullus locus eſt ad ſtatuam quidem roſtris clarior.
de plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſide-
ratus vnquam à te eſt, & nonnunquam obſtupefactis
hominibus ipſa admiratione compreſſus eſt, & for-
taſſe eo prætermiſſus, quia nihil vulgare, te dignum
35 videri poteſt: Nihil à me arbitror prætermiſſum,
ſed alquid ad extremam cauſæ partem reſeruatum,
id autem aliquid eſt, te vt plane Deiotaro recon-
ciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi
ſuccenſeas: illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere
aliquid ſuſpicere. quod abeſt longiſſime, mihi cre-
de Cæſar. quid enim retineat per te, meminit, non
quid amiſerit: neque ſe à te multatum arbitratur,
ſed cum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuen-
da, quo minus à ſe, qui in altera parte fuiſſet,
36 ea ſumeres, non recuſauit. Etenim ſi Antiochus,
magnus ille Rex Aſiæ, quũ poſteaquam à Scipione
deuictus, Tauro tenus regnare iuſſus eſſet, omnem-
que hanc Aſiam, quæ eſt nunc noſtra prouincia, mi-
ſiſſet, dicere eſt ſolitus, benigne ſibi à populo roma
no eſſe factum, quod nimis magna procuratione
liberatus, modicis regni terminis vteretur: po-
teſt multo facilius ſe Deiotarus conſolari: ille
enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris.
omnia tu, Deiotaro Cæſar tribuiſti, quum & ip-
ſi & filio nomen regiũ conceſſiſti. hoc nomi-
ne retento atque conſeruato, nullum benefi-
cium populi Romani, nullum iudicium de ſe ſe-
natus imminutum putat: magno animo & ere-
cto eſt, nec vnquam ſucumbet inimicis, ne fortu-
37 næ quidem. Multa ſe arbitratur & peperiſſe an-
tea factis, & habere in animo atque virtute, quæ
nullo modo poſſit amittere; quæ enim fortuna, aut
quis

quis caſus, aut quæ tanta poſſit iniuria omniū imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui,poſtquā in caſtris eſſe potuit per ætatē,in Aſia,Cappadocia,Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. ſenatus verò iudicia de illo tam multa, tamq. honorifica, quæ publicis P.R. literis,monimentisq. conſignata ſunt,quę vnquā vetuſtas obruet,aut quæ tanta delebit obliuio? quid de virtute eius dicam? quid de magnitudine animi,grauitate,conſtantia? quæ omnes docti,atq; ſapientes ſumma,quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt,hisq. non modo ad bene,ſed etiā ad beate vi-
38 uendum contentam virtutem eſſe. Hæc ille reputans,& dies & noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiā amens) verum omnem tranquillitatem, & quietem ſenectutis acceptā refert clementiæ tuæ. quo quidem animo cum antea fuerit: tum non dubito quin tuis literis,quarum exemplum legi,quas ad eū Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiā erexerit: ab omniq. ſolicitudine abſtraxerit: iubes enim eum bene ſperare, & bono eſſe animo: quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere:memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meq. tuis literis bene
39 ſperare non fruſtra eſſe iuſſum. Laboro equidem regis Deiotari cauſa, quo cum mihi amicitiā Reſp. conciliauit,hoſpitum voluntas vtriuſq. coniunxit, familiaritatem conſuetudo attulit,ſummā vero neceſſitudinem magna eius officia in me & in exercitum meum effecerunt:ſed quum de illo laboro,tum de multis ampliſſimis viris,quibus ſemel eſſe ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum ſolicitudinem ſempiternam,nec accidere, vt quiſquam te ti-

nere incipiat eorum, qui ſemel à te ſint liberati ti-
40 more. Non debeo C. Cæſar, quod fieri ſolet in tan-
tis periculis, tentare, quonam modo dicendo miſe-
ricordiam tuam commouere poſſim: nihil opus eſt:
occurrere ipſa ſolet ſupplicibus, & calamitoſis
nullius oratione euocata. propone tibi duos Re-
ges, & id animo contẽplare, quod oculis nõ potes:
dabis profectò miſericordię, q̃ iracundiæ negauiſti
multa ſunt tuæ clementiæ monimenta, ſed maximè
eorũ incolumitates, quibus ſalutẽ dediſti, quæ ſi in
priuatis glorioſa ſunt, multo magis cõmemorabun-
tur in Regibus. ſemper regium nomen in hac ciui-
tate ſanctũ fuit; ſociorum verò Regũ & amicorum
41 ſanctiſſimũ. Quod nomen hi Reges ne amitterent,
te victore timuerunt: retentũ vero, & à te cõfirma-
tũ, poſteris etiã ſuis tradituros eſſe cõfido. corpora
vero ſua pro ſalute Regũ ſuorum hi Legati tibi re-
gij tradunt, Hieras, & Bleſamius, & Antigonus, tibi
nobiſq; omnibus iãdiu noti, eademq. fide & virtu-
te præditus Dorylaus, qui nuper cũ Hiera Legatus
eſt ad te miſſus, tum Regũ amiciſsimi, tũ tibi etiã,
42 vt ſpero, probati. Exquire de Bleſamio, nunquid
ad Regẽ contra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras
quidẽ cauſam omnẽ ſuſcipit, & criminibus illis pro
Rege ſe ſupponit reum: memoriam tuam implorat,
qua vales plurimũ; negat vnquã ſe à te in Deiota-
ri tetrarchia pedem diſceſſiſſe, in primis finibus ti-
bi ſe præſto fuiſſe dicit, vſq; ad vltimos proſecutũ;
cum è balneo exiſſes, tecũ ſe fuiſſe, cum illa mune-
ra inſpexiſſes cœnatus, cũ in cubiculo recubuiſſes,
eandemq. aſſiduitatem tibi ſe præbuiſſe poſtridie.
43 Quamobrem, ſi quid eorum, quæ obiecta ſunt cogi-
tatũ ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum iudices:
quocirca C. Cæſar velim exiſtimes, hodierno die

ſen-

ſententiã tuam aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe Regibus, aut incolumem famam cum ſalute. quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt: alterum conſeruare, clementiæ tuæ.

SECVNDAE IN M. ANTONIVM PHILIPPICÆ

ARGVMENTVM.

M. Antonius, Cæſaris in Conſulatu Collega, Cæſare cæſo, regio plane dominatu Romæ omnia tractabat. Id videns Cicero neque ſibi ſatis virium ad ei tunc reſiſtendum eſſe ducens Athenas iter inſtituit, vt à patriæ ſuæ calamitate tantiſper abeſſet, dum aliqua ſpes recuperandæ reip. oſtenderetur. Itaque vix in Siciliã delatus, propter nouum nuncium cupidè auditum, Romam iterum reuertit. Poſtridie verò eius diei quo Cicero vrbem ingreſſus fuerat Antonius Senatum habuit, de ſupplicationibus Cæſari faciendis. Ad hunc ab Antonio Cicero euocatus, vel ob metum, vel ob valetudinem venire renuit. Quod Antonius moleſte ferens, pluribus eum probris laceſſiuit. Poſtero vero die cum in Senatum Cicero veniſſet, ſuperiorem abſente Antonio orationem habuit, qua de eius in ſe iniuria queſtus fuit. Qua grauiſsimè commotus Antonius, poſt dies aliquot in Senatum veniens, oratione multos dies in villa Metelli meditata, in Ciceronem furiosè inuectus, infinitis maledictis lacerauit Cicero tunc ei propter Antonij armatos milites nihil

reſpondit. Verum paucis poſt diebus, Senatu militum præſidijs, & Octauij, quem Cæſar hæredem ſcripſerat, copijs, confirmato, Antonio, eiusq. maledictis hac oratione in Senatu reſpondit. Eſt autē hac oratio exemplum perfecta, omnibusq. numeris abſoluta in Epidi*ctico, id eſt Demonſtratiuo genere eloquentia. Status eſt qualitatis: nam quaritur. Sitne talis Antonius, qualis à Cicerone oſtenditur.*

M. T. CICERONIS
IN M. ANTONIVM
PHILIPPICA SECVNDA.

B QVonam meo fato P. C. fieri dicā vt nemo his annis viginti reip. hoſtis fuerit, qui non bellum eodē tempore mihi quoque indixerit. nec verò neceſſe eſt à me quenquā nominari: vobiſcum ipſi recordamini. mihi pœnarum illi plus, quàm optarem, dederunt. te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere. atq; hoc in alijs minus mirabar: nemo illorum mihi inimicus fuit voluntarius: omnes à me Reip. cauſa laceſsiti, tu, ne verbo quidē violatus, vt audacior, quàm L. Catilina, furioſior, quàm P. Clodius viderere, vltrò maledictis me laceſsiſti, tuamq. à me alienationē, cōmendationem tibi gloriæ ad impios ciues
a fore putauiſti. Quid putē? contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid deſpicere poſsit Antonius. an in ſenatu facile de me detrahi poſse credidit, qui ordo clariſsimis ciuib[9] bene geſtæ Reip. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit? An decertare mecum voluit con-

ten-

tentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt: quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profectò eſt. non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe ho-
3 ſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Cui prius quã de cæteris rebus reſpondeo, de amicitia, quàm à me violatã eſſe criminatus eſt, quod ego grauiſsimum crimen iudico, pauca dicamus. Cõtra rem ſuam me neſcio quando veniſſe, queſtus eſt. an ego non venirem contra alienum pro familiari, & neceſſario meo, non venirem contra gratiã, non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectã? non venirem cõtra iniuriam? quam iſte interceſſoris iniquiſsimi beneficio obtinuit, non iure prætorio? ſed hoc idcirco cõmemoratum à te puto, vt te infimo ordini commendares, quũ te omnes recordarẽtur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fadij libertini hominis fuiſſe. At enim te in diſcirlinam meã tradideras (nã ita dixiſti) domũ meam ventitaras. næ tu, ſi id feciſſes melius famæ, melius pudicitiæ tuæ cõſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id per
4 C. Curionẽ facere licuiſſet. Auguratus petitionem mihi te conceſsiſſe dixiſti. O incredibilẽ audaciã: O impudentiam prædicandã: quo enim tempore me augurẽ à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Q. Hortenſius nominauerunt, (neq; enim licebat à pluribus nominari) tu nec ſoluẽdo eras, nec te vllo modo, niſi euerſa Rep. incolumen fore putabas. poteras autẽ eo tempore Auguratũ petere, quũ in Italia Curio nõ eſſet? aut tũ, cum es factus vnã tribum ſine Curione ferre potuiſſes? cuius etiã familiares de vi condemnati ſunt quòd tui nimis ſtu-
5 dioſi fuiſſent. At beneficio ſum vſus tuo. quanquã illud ipſum, quod cõmemoras, ſemper præ me tuli.

hodie perficiam, vt intelligat quantum à me beneficium acceperit. At etiã literas, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitauit, homo & humanitatis expers, & vitæ cõmunis ignarus: quis enim vnquam, qui paululũ modo bonorũ conſuetudinem noſſet, literas ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit palamq; recitauit? quid hoc eſt aliud quàm tollere è vita vitæ societatem, tollere amicorum colloquia abſentiũ? quàm multa ioca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ, prolata ſi ſint, inepta eſſe videantur? quàm multa ſeria, neque
8 tamen vllo modo diuulganda? Sit hoc inhumanitatis tuæ: ſtultitiam incredibilẽ videte. quid habes, quod mihi opponas homo diſerte? vt Muſtellæ Tamiſſo & Tyroni Numiſio videris: qui cum hoc illo tẽpore ſtent cum gladiis in conſpectu ſenatus, ego quoq; te diſertũ putabo, ſi oſtenderis quo modo ſis eos inter ſicarios defenſurus. ſed quid opponas tãdẽ, ſi negẽ me vnquã iſtas literas ad te miſiſſe? quo me teſte cõuinces? an chirographo? in quo habes ſcientiã quæſtuoſam: quid poſsis? ſunt enim librarij manu. iam inuideo magiſtro tuo, qui te tãta merce-
9 de, quãtã iã proferã nihil ſapere docuit. Quid enim eſt minus nõ dico oratoris, ſed hominis, quã id obiicere aduerſario; quod ille ſi verbo negarit; longius progredi nõ poſſit, qui obiecerit? At ego nõ nego; teq. in iſto ipſo cõuinco nõ inhumanitatis ſolũ, ſed etiã amẽtiæ. quod enim verbũ in iſtis literis eſt nõ plenũ humanitatis, officij, beneuolẽtiæ? omne autẽ crimen tuũ eſt, quòd de te in his literis nõ male exiſtimẽ; quòd ſcribam tanquam ad ciuem, tanquam ad bonũ virum; non tanquam ad ſceleratum, & latronem. at ego tuas literas, etſi iure poteram à te laceſſi-

tus,tamen non proferam: quibus petis, vt tibi per me liceat quendã de exilio reducere: adiuraſq. id te,inuito me non eſſe facturũ: idq. à me impetras: quid enim me interponerẽ audaciæ tuæ, quem neq; auctoritas huius ordinis, neq; exiſtimatio P.R. ne-
10 que leges vllæ poſſent coërcere? Veruntamen quid erat, quod me rogares, ſi erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus? ſed videlicet meã gratiã voluit eſſe: in quo ne ipſius quidem vlla poterat eſſe lege lata. Sed cũ mihi P.C.& pro me aliquid, & in M. Antoniũ multa dicenda ſint,alterũ peto à vobis, vt me pro me dicentem benigne,alterum ipſe efficiam,vt,contra illum cum dicam, attente audiatis. ſimul illud oro: ſi meã cum in omni vita,tum in dicendo moderationem, modeſtiamq. cognoſcitis,ne me hodie,cum iſti,vt prouocauit,reſpondebo,oblitũ eſſe putetis mei. non tractabo vt Conſulẽ:ne ille quidẽ me vt conſularẽ: etſi ille nullo modo Conſul, vel ꝙ ita viuit, vel quòd ita Remp.gerit, vel ꝙ ita factus eſt Conſul: ego ſine vlla cõtrouerſia cõſula-
11 ris. Vt igitur intelligeretis, qualẽ ipſe ſe Conſulẽ profiteretur,obiecit mihi Conſulatũ meum qui Cõſulatus verbo meus P.C. re,veſter fuit: quid enim ego conſtitui, quid geſsi, niſi ex huius ordinis cõſilio,auctoritate, ſententia? hæc tu homo ſapiens, non ſolum eloquens,apud eos quorum conſilio,ſapientiaq. geſta ſunt,auſus es vituperare. quis autẽ meum Conſulatum, præter P.Clodium, qui vituperaret,inuentus eſt? cuius quidem te fatum, ſicuti C. Curionem, manet: quoniam id domi tuæ eſt, quod
12 fuit illorum vtriq; fatale. Non placet M. Antonio Conſulatus meus: at placuit P.Seruilio,vt eum primum nominem ex illius temporis conſularibus,qui proxime eſt mortuus: placuit Q. Luctatio Catulo,

cuius

cuius ſemper in hac Rep. viuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni, M. Lepido, C. Piſoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D Silano, L. Murenæ, qui tum erant Conſules deſignati: placuit idem, quod conſularibus M. Catoni: qui quũ multa, vita excedens, prouidit, tũ, quòd te conſulem non vidit, maxime vero Conſulatum meum Cn. Pompeius probauit: qui, vt me primum decedens ex Syria vidit, complexus & gratu-
13 lans meo beneficio patriã ſe viſurũ eſſe dixit. ſed quid ſingulos cõmemoro? frequẽtiſsimo ſenatui ſic placuit, vt eſſet nemo, qui mihi non vt parenti gratias ageret, qui non mihi vitam ſuam, fortunas, liberos, Remp. referret acceptã: ſed quoniã illis, quos nominaui, tot & talibus viris, Reſp. orbata eſt: veniamus ad eos, qui duo è conſulari numero reliqui ſunt. L. Cotta, vir ſummo ingenio, ſummaq. prudentia, rebus ijs geſtis, quas tu reprehendis, ſupplicationem decreuit verbis ampliſsimis, eiq. illi ipſi quos modo nominaui, conſulares, ſenatusq. cunctus aſſenſus eſt. qui honos poſt conditam hanc vr-
14 bem habitus eſt togato ante me nemini. L. Cæſar, auunculus tuus, qua oratione, qua conſtantia, qua grauitate ſententiam dixit in ſororis ſuę virum, vitricum tuum? hunc te cum auctorẽ, & præceptorem omnium conſiliorum, totiusq. vitæ debuiſſes habere; vitrici te ſimilem, quàm auunculi eſſe voluiſti, huius ego cõſiliis alienus Conſul vſus ſum: tu, ſororis filius, ecquid ad eũ vnquã de Rep. retuliſti? ad quos refert dij immortales? ad eos ſcilicet, quo-
15 rum vobis etiã dies natales audiendi ſunt. Hodie non deſcendit Antonius: cur? dat natalitia in hortis: cui? neminem nominabo. putatote cùm Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. ò fœditatem

tem hominis flagitioſam: O impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam. tu quum principem ſenatorem, ciuem ſingularem tam propinquum habeas, ad eum de Rep. nihil refers: ad eos refers, qui domum ſuã nullam habent, tuam exhauriunt. tuus videlicet ſalutaris Conſulatus, pernicioſus meus? adeone pudorem cũ pudicitia perdidiſti; vt hoc in eo templo dicere auſus ſis, in quo ego ſenatũ illũ, qui quondã florens orbi terrarũ præſidebat, conſulebã, tu homines perditiſsimos cum gladiis collo-
16 cauiſti? At etiã auſus es (quid autẽ eſt, quod tu nõ audeas?) cliuum Capitolinum dicere me Conſule plenum ſeruorum armatorum fuiſſe. vt illa, credo, nefaria S.C. tum fierent, vim afferebãm ſenatus. O miſerum, ſiue illa tibi nota non ſunt (nihil enim boni noſti) ſiue ſunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare. quis enim eques R quis præter te adoleſcens nobilis, quis vllius ordinis, qui ſe ciuem meminiſſet. cum ſenatus in hoc tẽplo eſſet, in cliuo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec ſcribæ ſufficere, nec tabulæ nomina
17 illorum capere potuerunt. Etenim cum homines nefarij de patriæ parricidio confiterentur, cõſciorum indiciis ſua manu, voce pene literarum coacti, ſe vrbẽ inflãmare, ciues trucidare vaſtare Italiam, delere Remp. conſenſiſſe; quis eſſet qui ad ſalutem communem defendendam non excitaretur? præſertim cũ ſenatus populusq. R. haberet ducem, qualis ſi quidem nunc eſſet, tibi idem, quod illis accidit, contigiſſet. Ad ſepulturam corpus vitrici ſui negat à me datum. hoc vero ne Publius quidem Clodius dixit vnquam: quem, quia iure ei fui inimicus, doleo à te iam omnibus vitiis eſſe ſuperatum.
18 Quid autem tibi venit in mentem, redigere in me-

memoriam noſtram,te domi P. Lentuli eſſe educa-
tum? an verebare,ne non putaremus natura te po-
tuiſſe tam improbum euadere,niſi acceſſiſſet etiam
diſciplina? Tam autem eras excors,vt tota in ora-
tione tecum ipſe pugnares? vt non modo non co-
hærentia inter ſe diceres, ſed maximè diſiuncta,at-
que contraria? vt non tanta mecum, quanta tecum
tibi eſſet contentio. Vitricum tuum fuiſſe in tan-
to ſcelere fatebare, pœna affectum querebare. ita,
quod propriè meum eſt, laudaſti: quod totum ſe-
natus eſt,reprehendiſti nam cum comprehenſio ſon
tium mea, animaduerſio, ſenatus fuerit: homo di-
ſertus non intelligit eum quem contradicit, lauda-
19 ri à ſe,eos,apud quos dicit,vituperari. Nam illud
cuius eſt non dico audaciæ, (cupit enim ſe auda-
cem dici) ſed quod minime vult,ſtultitiæ, qua vin-
cit omnes,cliui Capitolini mentionem facere? quũ
inter ſubſellia noſtra verſentur armati, quũ in hac
cella Concordiæ, (O dij immortales) in qua me
Cõſule ſalutares ſentẽtiæ dictæ ſunt, quibus ad hãc
diẽ viximus,cũ gladijs homines collocati ſtẽt? Ac-
cuſa ſenatũ:accuſa equeſtrẽ ordinem,qui tum cum
ſenatus copulatus fuit: accuſa omnes ordines,om-
nes ciues,dum cõfiteare hunc ordinẽ hoc ipſo tem-
pore ab Itaræis circumſederi. hæc tu non propter
audaciã dicis tam impudenter, ſed quia tãtarũ re-
rum repugnantiã non videas, nihil profecto ſapis:
quid eſt enim demẽtius, quàm,quũ ipſe cõtra Rẽp.
pernicioſa arma ceperis,obijcere alteri ſalutaria?
20 At etiã quodã loco facetus eſſe voluiſti. quã id,
dij boni,non decebat:in quo eſt tua culpa nõnulla:
aliquid enim ſalis ab vxore mima trahere potuiſti.
cedãt arma togæ quid?tũ nonne ceſſerũt? at poſtea
tuis armis ceſſit toga quæramus igitur vtrum me-
lius

lius fuerit, libertati P.R.ſceleratorum arma,an li-
bertatē noſtram armis tuis cedere? nec tibi de ver
ſibus reſpondebo: tantum dicā breuiter,neq; illos,
neq; vllas te omnino literas noſſe:me nec Reip.nec
amicis vnquam defuiſſe, & tamē omni genere mo-
nimentorum meorum perfeciſſe operis ſubſeciuis,
vt meæ vigiliæ,meæq. literæ & iuuentuti vtilitatis
& nomini R. laudis aliquid afferrēt ſed hæc nō hu-
21 ius temporis.ad maiora veniamus.P.Clodium meo
conſilio interfectum eſſe dixiſti. quidnam homines
putarent,ſi tum occiſus eſſet, cū tu illū in foro in-
ſpectante P.R gladio ſtricto inſecutus es,negotiūq.
tranſegiſſes,niſi ille ſe ſub ſcalas tabernæ librariæ
conieciſſet, hiſq. oppilatis impetū tuum compreſ-
ſiſſet. ſed quid?ego fauiſſe me tibi fateor:ſuaſiſſe ne
tu quidem dicis.at Miloni nō fauere quidem potui:
prius enim rem tranſegit, quam quiſquam ſuſpica-
retur eum facturum eſſe. at ego ſuaſi, ſcilicet is
animus erat Milonis, vt prodeſſe Reip.ſine ſua fore
non poſſet? at lætatus ſum.quid?ergo in tanta læti-
tia cunctæ ciuitatis me vnum triſtem eſſe oporte-
22 bat?Quamquam de morte P.Clodii fuit quæſtio nō
ſatis prudenter illa quidem conſtituta: quid enim
attinebat,noua lege quæri de eo, qui hominem oc-
cidiſſet, cum eſſet legibus quæſtio conſtituta? quæ-
ſitum eſt tamen. quod ergo,cum res agebatur nemo
in me dixit,id tot annis poſt tu es inuentus quid di
23 ceres? Quod vero dicere auſus es,idq. multis ver-
bis opera mea Pompeium à Cæſaris amicitia eſſe
diſiunctum,ob eamq. cauſam mea culpa ciuile bel-
lum eſſe natum:in eo non tu quidē tota re,ſed,quod
maximum eſt, temporibus erraſti. ego M. Bibulo
præſtantiſſimo ciue Conſule nihil pretermiſi, quan-
tum facere,enitiq. potui,quin Pompeium à Cæſaris
con-

conionctione auocarem. in quo Cæſar fuit felicior ipſe enim Pōpeium à mea familiaritate diſiunxit: poſtea vero quam ſe totum Pompeius Cæſari tradidit, quid ego illum ab eo diſtrahere conarer? ſtulti
24 erat ſperare: ſuadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt quibus aliquid contra Cæſarē Pōpeio ſuaſerim, ea velim reprehendas, ſi potes: vnū, ne quinquennii imperium Cæſari prorogaretur: alterum ne pateretur fieri, vt abſentis eius ratio haberetur, quorum vtrumuis perſuaſiſſem, in has miſerias nunquam incidiſſemus, atq; idem, cum iā omnes opes & ſuas, & populi R. Pompeius ad Cęſarem detuliſſet, ſeroq. ea ſentire cœpiſſet, quæ multo ante præuideram, inferriq. patriæ bellum nefarium viderem, pacis, concordiæ, compoſitionis auctor eſſe non deſtiti: meaq. illa vox eſt nota multis vtinam Cn. Pompei cum C. Cæſare ſocietatem aut nunquam coiſſes, aut nunquam diremiſſes. fuit alterum grauitatis, alterum prudentiæ tuæ. hæc mea M. Antoni ſemper & de Pompeio & de Rep. conſilia fuerunt, quæ ſi valuiſſent, Reſp. ſtaret: tu tuis flagitijs, ege-
25 ſtate, infamia cōcidiſſes. Sed hæc vetera, illud vero recens, Cæſarem meo conſilio interfectum iam vereor P C. ne, quod turpiſſimum eſt, præuaricatorem mihi appoſuiſſe videar, qui me non ſolum meis laudibus ornaret ſed etiam oneraret alienis. quis enim meū in iſtius ſocietate glorioſiſſimi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero fuiſſet, nomen eſt occultatum? occultatum dico? cuius non ſtatim diuulgatum? citius dixerim iactaſſe ſe aliquos, vt fuiſſe in iſta ſocietate viderentur qui ſocii
26 non fuiſſent, quam vt quiſquam celare vellet. Quā veriſimile porro eſt, in tot hominibus partim obſcuris, partim adoleſcentibus, neminem occultātibus,

bus, meum nomen latere potuiſſe? etenim ſi auto-
res ad liberandam patriam deſiderarentur illis au-
toribus, Brutos ego impellerem? quorum vterque
L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiã Ha-
læ? his igitur maioribus orti, ab alienis potius cõ-
ſilium peterent, quàm à ſuis? & foris potius, quàm
domo? quid? C Caſsius in ea familia natus, quæ
non modo dominatum, ſed ne potentiam quidẽ cu-
iuſquam ferre potuit, me autorem, credo, deſide-
rauit: qui etiam ſine clariſsimis viris hanc rem in
Cilicia ad oſtium fluminis Cydni confeciſſet, ſi ille
ad eam ripam, quam conſtituerat, non ad contra-
27 riam, nauim applicuiſſet. Cn. Domitium non pa-
tris interitus clariſsimi viri non auunculi mors,
non ſpoliatio dignitatis ad recuperandam liberta-
tem, ſed mea autoritas excitauit. an. C. Trebonio
perſuaſi cui ne ſuadere quidẽ auſus eſſem? quo etiã
maiorem ei Reſp gratiã debet, qui libertatem P.R.
vnius amicitiæ præpoſuit, depulſorq. dominatus,
quam particeps eſſe maluit. an L. Tullius Cimber
me eſt auctorem ſecutus? quem ego magis feciſſe
illam rem ſum admiratus, quam facturum putaui:
admiratus ſum autẽ ob eam cauſam, quod imme-
mor beneficiorum, memor patriæ fuiſſet. quid duos
Seruilios, Caſcas dicam, an Halas? & hos auctori-
tate mea cenſes excitatos potius quam charitate
reip. longũ eſt perſequi cæteros: idq. Reip præcla-
28 rum, fuiſſe tam multos, ipſis glorioſius eſt. At quẽ-
admodum me coarguerit homo acutus, recordami-
ni. Cæſare interfecto, inquit ſtatim cruentum alte
extollens. M Brutus pugionem, Ciceronem nomi-
natim exclamauit, atq; ei recuperatam libertatem
eſt gratulatus. cur mihi potiſsimum? quod ſciebã?
vide ne illa cauſa fuerit appellandi me, quod cum
rem

rem geſſiſſet, conſimilem rebus ijs, quas ipſe geſſe-
ram, me potiſſimum teſtatus eſt ſe æmulũ mearum
29 laudũ extitiſſe. Tu autem omniũ ſtultiſſime non
intelligis, ſi id, quod me arguis, voluiſſe interfici
Cæſarem, crimen ſit, etiam lætatum eſſe morte Cæ-
ſaris, crimen eſſe: quid enim intereſt inter ſuaſo-
rem facti, & probatorem? aut quid refert, vtrum vo
luerim fieri, an gaudeam factum? ecquis eſt igitur,
te excepto, qui illũ regnare gaudebas, qui illud aut
fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes enim
in culpa: etenim omnes boni, quantum in ipſis fuit,
Cæſarem occiderunt: aliis conſilium, aliis animus,
30 aliis occaſio defuit, voluntas nemini: ſed ſtuporem
hominis, vel dicã pecudis attendite. ſic enim dixit:
M. Brutus, quem ego honoris cauſa nomino, cruen-
tum pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex
quo intelligi debet eum conſcium fuiſſe: ergo ego
ſceleratus appellor à te, quem tu ſuſpicatũ aliquid
ſuſpicaris: ille, qui ſtillantem præſe pugionem
tulit, is à te honoris cauſa nominatur? eſto. ſit in
verbis tuis hic ſtupor: quanto in rebus ſententiiſ-
que maior? conſtitue hoc Conſul aliquando, Bru-
torum C. Caſsij Cn. Domitij, C. Trebonij, reliquorum
quam velis eſſe cauſam: edormi crapulam inquam,
& exhala. an faces admouendæ ſunt, quæ te exci-
tent tantæ cauſæ indormientem? nunquam ne intel-
ligis ſtatuendum tibi eſſe, vtrum illi qui iſtam
rem geſſerunt, homicidij rei ſint, an vindices liber-
31 tatis? attende enim pauliſper, cogitationemq; ſo
brij hominis ad punctum temporis ſuſcipe. etenim
ego, qui ſum illorum, vt ipſe fateor, familiaris,
vt à te arguor, ſocius, nego quidquam eſſe medium,
confiteor eos niſi liberatores P. R. conſeruatoreſ-
que reipub. ſint, pluſquam ſicarios, pluſquam ho-
mici-

micidas, plus etiam quam parricidas eſſe? ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quam ſuum occidere. tu homo ſapiens & cōſiderate quid dicis? ſi parricidæ, cur honoris cauſa à te ſunt & in hoc ordine, & apud P. Ro. ſemper appellati? cur M. Brutus te referente legibus eſt ſolutus, ſi ab vrbe plus quā decem dies abſuiſset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur prouinciæ Caſsio & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur Legatorū numer⁹ auctus, atq; hæc acta per te? nō igitur homicidæ. Sequitur vt liberatores tuo iudicio ſint: quandoqui-
32 dē tertiū nihil poteſt eſse. Quid eſt? num conturbo te? non enim fortaſse ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis: ſed tamen hæc eſt ſumma cōcluſionis meæ, quoniā ſcelere à te liberati ſunt, ab eodē te ampliſſimis præmiis dignisſimi iudicati ſunt. itaq; iam retexo orationē meam: ſcribam ad illos, vt, ſi qui forte, quod à te mihi obiectum eſt, quærēt ſit ne verum, ne cui negent: etenim vereor, ne aut celatum me ab ipſis, illis non honeſtū, aut inuitatū refugiſse, mihi ſit turpiſsimum: quæ enim res vnquā (pro ſancte Iupiter) non in hac vrbe, ſed in omnib⁹ terris eſt geſta maior? quæ glorioſior? quæ cōmendatior hominū memoriæ ſempiternæ? in huius me conſilij ſocietatē, tanquam in equum Troianū, in-
33 cludi cum principibus non recuſo. Ago etiā gratias, quoquo animo facis: tanta enim res eſt, vt inuidiam iſtā, quam tu in me vis concitare, cū laude non cōparem: quid enim beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas, & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, nō affari, atq; appetere videatur? qui hómines tam agreſtes, qui ſe, cum eos aſpexerint non maximū cepiſſe vitæ fructum putent? quæ vero tam imme-

immemor poſteritas, quæ ingratæ literæ reperiētur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria
34 proſequātur? tu vero aſcribe me talem in numerū. ſed vnā rem vereor ne nō probes: ſi enim fuiſſem, nō ſolum Regē, ſed regnum etiam de Rep. ſuſtuliſſem: & ſi meus ſtilus ille fuiſſet, vt dicitur, mihi crede non ſolum vnū actū ſed totam fabulā confeciſſem. quāquam ſi, interfici Cæſarem voluiſſe, crimen eſt: vide quæſo Antoni, quid tibi futurum ſit, quem & Narbone hoc conſilium, cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt, & ob eius conſilij ſocietatem, quū interficeretur Cæſar, tum te à Trebonio vidimus ſeuocari. ego autē, (vide quam tecum agam non inimice) quod bene cogitaſti aliquando, laudo: quod non indicaſti, gratias ago: quod non feciſti, ignoſco. virum
35 res illa quærebat: quod ſi te in iudiciū quis adducat, vſurpetque illud Caſſianum: cui bono fuerit: vide quæſo, ne hæreas. quanquam illud quidē fuit, vt tu dicebas, omnibus bono, qui vni ſeruire nolebāt, tibi tū præcipue, qui non modo non ſeruis, ſed etiā regnas, qui maximo te ære alieno ædē ad Opis liberaſtis, qui per eaſdem rabulas innumerabilē pecuniā diſſipauiſti: ad quē è domo Cæſaris tā multa delata ſunt, cuius domus quæſtuoſiſſima eſt falſorū commentariorum, & chirographorum officina, agrorū, oppidorū, immunitatum vectigalium, flagitioſiſ-
36 ſimæ nundinæ: etenim quæ res egeſtati, & æri alieno tuo præter mortem Cæſaris ſubuenire potuiſſet? neſcio quid conturbatus eſſe mihi videris. nunquid ſubtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? libero te metu: nemo credet vnquam: non eſt tuum de Rep. bene mereri: habet iſtius pulcherrimi facti clariſsimos viros Reſp. auctores: ego te tantum gaudere dico, feciſſe non arguo. reſpondi maximis

criminibus: nunc etiam reliquis reſpondendũ eſt.
37 Caſtra mihi Pompeij atque illud omne tẽpus obie-
ciſti quo quidem tẽpore, ſi vt dixi meum conſilium
auctoritaſq; valuiſſet, tu hodie egeres, nos liberi eſ
ſemus, Reſp. non tot duces & exercitus amiſiſſet. fa-
teor enim me, cũ ea, quæ acciderũt, prouiderem fu-
tura, tanta in mœſtitia fuiſſe, quanta cæteri optimi
ciues ſi idẽ prouidiſſent fuiſſent dolebã, dolebã P.
C. Remp. veſtris quondã meiſq; conſiliis conſeruatã
breui tẽpore eſſe perīturã: neque vero eram tã in-
doctus, ignaruſq; rerũ vt frangerer animo propter
vitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret an-
goribus, dimiſſa moleſtiis omnibus liberaſſet. illos
ego præſtantiſſimos viros, lumina Reip. viuere vo-
lebam, tot conſulares, tot prætorios, tot honeſtiſſi-
mos ſenatores, omnẽ præterea florẽ nobilitatis, ac
iuuentutis, tum optimorũ ciuium exercitus: qui ſi vi
uerent, quanuis iniqua cõdicione pacis (mihi enim
omnis pax cũ ciuibus de bello ciuili vtilior vide-
38 batur) Remp. hodie teneremus. Quæ ſententia ſi va-
luiſſet, ac non ij maxime mihi quorum ego vitæ con
ſulebam, ſpe victoriæ elati obſtitiſſent: vt alia omit-
tam, tu certe nunquam in hoc ordine vel potius nũ-
quam in hac vrbe manſiſſes. At vero Cn. Pompeij
voluntatem à me abalienabat oratio mea, an ille
quenquam plus dilexit? cum vllo aut ſermones, aut
conſilia contulit ſæpius? quod quidẽ erat magnũ, de
ſumma re diſsidentes in eadẽ conſuetudine amici-
tiæ permanere. Sed & ego, quid ille, & contra ille,
quid & ego ſentirem & ſpectarem, videbat. ego in-
columitati ciuium primum, & poſtea dignitati. ille
præſenti potius conſulebat ꝙ autẽ habebat vterq;
quid ſequeretur, iccirco tolerabilior erat noſtra diſ
39 ſenſio. quid vero ille conſularis vir ac pene diui-
nus

nus de me ſenſerit, ſciunt qui eum Pharſalica fuga Paphum proſecuti ſunt: nunquam ab eo mentio de me, niſi honorifica, niſi plena amiciſsimi deſiderij, quũ me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperauiſſe meliora. & eius viri nomine me inſectari audes, cuius me amicum, te ſectorem eſſe fateare? ſed omittatur bellum illud, in quo tu nimiũ felix fuiſti. Ne iocis quidem reſpondebo, quibus me in caſtris vſum eſſe dixiſti. erant illa quidem caſtra plena curæ: veruntamen homines, quanuis in turbidis rebus ſint, tamē, ſi modo homines ſunt, interdum animis relaxantur.

40 Quod autem idem mœſtitiam meam reprehendit, idem iocum: magno argumēto eſt, me in vtroq; fuiſſe moderatum. Hæreditates mihi negaſti venire, vtinam hoc tuum verum crimen eſſet: plures amici mei, & neceſſarij viuerent, ſed quid iſtuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H.S. ducēties acceptum hæreditatibus retuli, quanquā in hoc genere fateor feliciorē eſſe te, me nemo, niſi amicus fecit hæredē, vt cũ illo commodo, ſi quod erat, animi quidā dolor iungeretur: te is quem nunquā vidiſti, L. Ru-
41 brius Caſsinas fecit hæredem: & quidem vide quā te amarit is, qui albus ater ve fueris, ignoras, fratris filiũ præteriit, Q. Furij, honeſtiſsimi equitis R. ſuique amiciſsimi quē palam hæredē ſemper factitarat. ne nomen quidē perſcripſit, quē nunquam viderāt, ac nunquā ſalutauerat. fecit hæredem. velim mihi dicas, niſi moleſtum eſt, L. Turſeius qua facie fuerit? qua ſtatura, quo municipio? qua tribu? nihil ſcio, inquies, niſi quæ prædia habuerit. igitur fratrē exhæredās te faciebat hæredem. in multas præterea pecunias alieniſsimorum hominũ, eiectis veris hæ-
42 redibus, tanquā hęres eſſet, inuaſit. Quanquam hoc maxime admiratus ſum, mentionem hæreditatum

Digitized by Google

auſum eſſe facere, cum ipſe hæreditatem patris non adiſſes. hæc vt colligeres homo amētiſsime, tot dies in aliena villa declamaſti? quanquam tu quidem, vt tui familiariſsimi dictitant, vini exhalandi, non ingenij acuēdi cauſa declamitas, & vero adhibes ioci cauſa magiſtrū, ſuffragio tuo, & compotorū tuorū rhetorem: cui conceſsiſti, vt non in te, quæ vellet, diceret, ſed in quem vellet, diceret falſum omnino hominem: ſed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Vide autem inter te & auum tuū quid interſit ille ſenſim dicebat, quod cauſæ prodeſſet: tu curſim dicis aliena: at quanta merces rhetori data eſt?
43 audite, audite P.C. & cognoſcite reip vulnera: duo millia iugerū cāpi Leontini Sex. Clodio rhetori aſſignaſti: & quidē immunia, vt pro tāta mercede nihil ſapere diſceres, nū etiā hoc homo audaciſsime ex Cæſaris commentariis? ſed dicā alio loco & de Leontino agro, & de Cāpano: quos iſte agros ereptos reip. turpiſsimis poſſeſſoribus inquinauit. Iam enim quoniā criminibus eius ſatis reſpōdi, de ipſo emendatore & correctore noſtro quædā, dicēda ſūt: nec enim omnia effundā: vt ſi ſæpius decertandum, ſit, vt erit, ſemper nouus veniā: quā facultatē mihi
44 multitudo iſtius vitiorum peccatorumq; largitur: vis ne igitur, te inſpiciamus à puero? ſic opinor, à principio ordiamur. tenes ne memoria prætextatum te decoxiſſe? patris, inquies, iſta culpa eſt. concedo. etenim eſt pietatis plena defenſio. illud tñ audaciæ tuæ, ꝙ ſediſti in quatuordecim ordinibus, quū eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quāuis quis fortunę vitio, nō ſuo decoxiſſet: ſumpſiſti virilē togam, quā ſtatim muliebrē ſtolam reddidiſti. primo vulgare ſcortū certa flagitij merces, nec ea parua: ſed cito Curio interuenit, qui te à meretricio

eficio quæſtu abduxit, & tanquã ſtolam dediſſet, in
45 matrimonio ſtabili & certo locauit: nemo vnquam puer emptus libidinis cauſa tã fuit in domini poteſtate quã tu in Curionis. quoties te pater eius domo ſua eiecit? quoties cuſtodes poſuit ne limẽ intrares? cũ tamen tu nocte ſocia, hortãte libidine, cogẽte mercede, per tegulas dimitterere, quæ flagitia domus illa diutius ferre nõ potuit. ſcis me de reb⁹ mihi notiſſimis dicere? recordare tẽpus illud, cũ pater Curio mœrens iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens, lachrymans te mihi cõmendabat orabat vt te cõtra ſuũ patrẽ ſi ſeſtertiũ ſexagies peteret, defenderẽ: tantum enim ſe pro te intercesſiſſe dicebat. ipſe autẽ amore ardens, confirmabat quod deſideriũ tui diſſidij ferre nõ poſſet, ſe in exiliũ eſſe
46 iturũ: quo ego tẽpore tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedaui, vel potius ſuſtuli: patri perſuaſi, vt æs alienũ filij diſſolueret, redimeret adoleſcentẽ, ſumma ſpe & animi & ingenij præditũ, rei familiaris facultatibus, eisq; à tua non modo familiaritate, ſed etiam congreſſione patrio iure & poteſtate prohiberet. hæc tu cum per me acta meminiſſes, niſi illis, quos videmus, gladijs cõſideres, maledictis me pro-
47 uocare auſus eſſes? ſed iã ſtupra & flagitia omittã, ſunt quædã, quæ honeſte nõ poſsũ dicere. tu autẽ eo liberior, quod ea in te admiſiſti, quę à verecũdo inimico audire nõ poſſes: ſed reliquũ vitæ curſum videte: quem quidem celeriter perſtringam: ad hæc enim, quæ in ciuili bello, in maximis Reip. miſeriis fecit, & ea quæ quotidie facit feſtinat animus. quæ peto vt quanq̃ multo notiora vobis quã mihi ſunt, tamẽ, vt facitis, attẽte audiatis: debet enim talib⁹ in rebus excitare animos nõ cognitio ſolũ rerũ, ſed etiã recordatio: tametſi incidamus oportet media, ne

48 nimis ſero ad extrema veniamus. Intimus erat in Tribunatu Clodio, qui ſua erga me beneficia commemorat, eius omnium incendiorum fax: cuius etiã domi quiddam iam tum molitus eſt: quid dicã, ipſe optime intelligit. inde itur Alexandriam, contra ſenatus auctoritatem, contra religionem, ſed habebat ducem Gabinium quicum quiduis rectiſsime facere poſſet. qui tum inde reditus, aut qualis? prius in vltimam Galliam ex Aegypto quam domum. quæ autem erat domus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neq; erat vſquam tua. domum dico? quid erat in terris, vbi in tuo pedem poneres? præter vnũ Miſenũ quod cũ ſociis tanquã Siſaponem tenebas:

49 veniſti è Gallia ad Quæſturã petendã, aude dicere, prius ad patrem tuũ veniſſe, quàm ad me: acceperam enim iam ante Cæſaris litteras, vt mihi ſatisfieri patereris à te: itaque ne loqui quidẽ ſum te paſſus de gratia, poſtea cultus ſum à te, tu a me obſeruatus in petitione Quæſturæ, quo quidem tempore P. Clodiũ approbante Pop. Rom. in foro es conatus occidere, cumque eam rem tua ſponte conarere, non impulſu meo, tamen ita prædicabas, te non exiſtimare, niſi illum interfeciſſes, vnquam mihi pro tuis in me iniuriis ſatis eſſe facturum. in quo demiror, cur Milonem impulſu meo rem illã egiſſe dicas, quũ te vltro mihi idem illud deferẽtem nunquã ſim adhortatus, quanquam, ſi in eo perſeuerares, ad tuam gloriam

50 rem illã referri malebã quam ad meã gratiã: Quæſtor es fact⁹. deinde cõtinuo ſine S.C. ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti: id enim vnum in terris egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium eſſe ducebas. ibi te quum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuiſſes, (ſi hoc eſt explere, quod ſtatim effundas) aduolas egẽs ad Tribuna-

bunatum, vt in eo magiſtratu, ſi poſſes, viri tui ſimilis eſſes. Accipite nunc quæſo non ea, quæ ipſe in ſe, atque in domeſticum dedecus impure, atque intemperanter, ſed quæ in nos, fortunaſque noſtras, id eſt, in vniuerſam Rempub. impie ac nefarie fecerit, ab huius enim ſcelere omnium malorum prin-
51 cipium natum reperietis. Nam quũ L. Lentulo, C. Marcello Coſ. Calendis Ian. labentem, & prope cadentem Remp. fulcire cuperetis, ipſique C. Cæſari, ſi ſana mente eſſet, conſulere velletis: tum iſte venditum atque mancipatum Tribunatum conſiliis veſtris oppoſuit, ceruiceſq; ſuas ei ſubiecit ſecuri, qua multi minoribus in peccatis occiderunt: in te autem M. Antoni id decreuit ſenatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hoſtem togatum decerni eſt ſolitum more maiorum & tu apud patres conſcriptos contra me dicere auſus es, cum ab hoc ordine ego conſeruator eſſem, tu hoſtis Reip. iudicatus? commemoratio illius tui ſceleris intermiſſa eſt, non memoria deleta, dum genus hominum, dum populi Rom. nomen extabit, quod quidem erit, ſi per te licuerit, ſempiternũ, tua
52 illa peſtifera interceſſio nominabitur: quid cupide a ſenatu, quid temere fiebat, quum tu vnus adoleſcens vniuerſum ordinem decernere de ſalute Reip. prohibuiſti, neq; id ſemel, ſed ſæpius, neq; tu tecum de ſenatus auctoritate agi paſſus es. quid autẽ agebatur, niſi ne delere, & euertere Rẽp. funditus velles? cum te neque principes ciuitatis rogãdo, neque maiores natu monẽdo, neque frequẽs ſenatus agendo, de vẽdita atque addicta ſentẽtia mouere potuit. tũ illud, multis rebus ante tentatis, neceſſario tibi vulnus inflictũ quod paucis ante te, quorũ incolu-
53 mis fuit nemo. tũ cõtra te dedit arma hic ordo Cõ-

 ſuli-

ſullbus,reliquisq;imperiis,& poteſtatibus. quæ non effugiſſes,niſi te ad arma Cæſaris contuliſſes. tu,tu, inquam, M. Antoni princeps C. Cæſari omnia perturbare cupienti cauſam belli contra patriam inferendi dediſti: quid enim aliud iſte dicebat, quam cauſã demẽtiſsimi ſui cõſilij, & facti afferebat,niſi quod interceſsio neglecta, ius tribunitiũ ſublatum, circunſcriptus eſſet Antonius? omitto,quã hęc falſa, quàm leuia, præſertim cũ omnino nulla cauſa iuſta cuiquã eſſe poſſit cõtra patriã arma capiendi: ſed nihil de Cęſare: tibi certe confitendũ eſt,cauſã per-
54 nicioſiſsimi belli in perſona tua cõſtitiſſe. ò miſerũ te,ſi intelligis miſeriorẽ,ſi non intelligis, hoc literis mãdari, hoc memoriæ prodi, huius rei ne poſteritatẽ quidẽ omnium ſeculorũ vnquã immemorẽ fore,Conſules ex italia expulſos,cumq; his Cn. Põpeium,qui imperij populi Rom decus ac lumen fuit: omnes conſulares,qui per valetudinem exequi cladem illam fugamq; potuiſſent, Prætores,prætorios, Tribunos pl. magnam partem ſenatus,omnem ſobolem iuuentutis vnoq; verbo Remp. expulſam atque
55 exterminatam ſuis ſedibus. vt igitur in ſeminibus eſt cauſa arborũ & ſtirpium, ſic huius luctuoſiſsimi belli ſemẽ tn fuiſti. doletis tres exercitus P.R. interfectos? interfecit Antonius. deſideratis clariſſimos ciues? eos quoq; eripuit vobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta eſt? afflixit Antonius. omnia deniq; quæ poſtea vidimus, (quid autem mali non vidimus?) ſi recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. vt Helena Troianis, ſic iſte huic Reip. cauſa belli. cauſa peſtis,atq; exitij fuit. Reliquæ partes Tribunatus principio ſimiles. omnia per fecit,quæ,ſenatus,ſalua Rep. ne fieri poſsẽt,perfecerat,cuius tamẽ ſcelus in ſcelere cognoſcite: reſtitue

bat

bat multos calamitoſos. in his patrui nulla mētio: ſi ſeuerus, cur non in omnes? ſi miſericors, cur nō in ſuos? ſed omitto cætera. Liciniū Lenticulā de alea condemnatum colluſorē ſuum reſtituit: quaſi vero ludere cum condēnato non liceret: ſed vt, quod in alea perdiderat, beneficio legis diſſolueret. quam attuliſti rationem populo Rom. cur eum reſtitui oporteret? abſentem credo in reos relatum, rem indicta cauſa iudicatam, nullum fuiſſe de alea lege iudicium, vi oppreſſum & armis. poſtremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudiciū eſſe corruptum. nihil horum. at vir bonus, & Rep. dignus, nihil id quidem ad rem, & ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt, ſi ita eſſet, ignoſcerem. Hominem omnium nequiſſimum, qui nō dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quę eſt de alea, condemnatum, quæ in integrū reſtituit, is nō aper-
57 tiſſime ſtudium ſuum ipſe profitetur? In eodem vero Tribunatu, cū Cæſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcādam Italiā tradidiſſet, quæ fuit eius peragratio itinerum? luſtratio municipiorum? ſcio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari, eaq. quę dico dicturuſq. ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuere, quam mihi qui non fui: notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ: etenim quod vnquā in terris tantum flagitium extitiſſe auditum
58 eſt? tantam turpitudinē? tantum dedecus? Vehebatur in eſſedo Trib. pl. lictores laureati antecedebāt: inter quos aperta lectica mima portabatur: quā ex oppidis municipales homines honeſti obuiā neceſſario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant, ſequebantur rhedā cum lenonibus comites nequiſſimi: reiecta mater ami-

amicam impuri filij tanquã nurum ſequebatur. ô
miſeræ mulieris fœcunditatem calamitoſam. horum
flagitiorũ iſte veſtigijs omnia municipia, præfectu-
59 ras,colonias,totã,deniq; Italiã impreſſit. Reliquo-
rum factorũ eius P.C. difficilis eſt ſane reprehenſio,
& lubrica,verſatus in bello eſt: ſaturauit ſe ſãgui-
ne diſſimillimorum ſui ciuiũ: fuit felix,ſi poteſt vlla
eſſe in ſcelere felicitas, ſed quoniã veteranis cau-
tum eſſe volumus. quãquã diſſimilis eſt militũ cau-
ſa,& tua,illi ſecuti ſunt,tu quæſiſti ducẽ: tamen,ne
apud illos me in inuidiã voces, nihil de belli gene-
re dicã. victor è Theſſalia Brunduſium cũ legioni-
bus reuertiſti: ibi me non occidiſti. magnũ benefi-
ciũ: potuiſſe enim fateor. quãquã nemo erat eorũ,
qui tũ tecũ fuerunt,qui mihi nõ cẽſeret parci opor-
60 tere. Tanta enim eſt charitas patriæ,vt veſtris etiã
legionibus ſanctus eſſem,quod eã à me ſeruatã eſſe
meminiſſent. ſed fac te dediſſe mihi,quod non ade-
miſti,meq; à te habere vitã,quia à te nõ ſit erepta.
licuit ne mihi per tuas contumelias hoc beneficiũ
ſic tueri,vt tuebar,præſertim cũ te hæc auditurum
videres? veniſti Brunduſiũ, in ſinum quidẽ & in cõ-
61 plexum tuæ mimulæ. Quid eſt? nũ mentior? quã mi-
ſerum eſt id negare nõ poſſe, quod ſit turpiſſimũ cõ-
fiteri. ſi te municipiorũ non pudebat, ne veterani
quidẽ exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundi-
ſij illã non viderit? quis,qui neſcierit veniſſe eã ti-
bi tot dierũ viam gratulatum? quis qui non indo-
luerit tam ſero ſe, quẽ hominem ſecutus eſſet, co-
62 gnoſce e? Italiæ rurſus percurſatio eadem comite
mima: in oppida militũ crudelis & miſera deductio:
in vrbe auri argenti, maximeq; vini fœda direptio.
acceſſit,vt Cæſare ignaro,cũ ille eſſet Alexandriæ,
beneficio amicorũ eius magiſter equitũ conſtitue-
retur.

retur. tum exiſtimauit ſe ſuo iure cum Hippia viuere, & equos vectigales Sergio mimo tradere. quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egeſtas: quo ſe verteret, non habebat: nondũ ei tanta à L. Rubrio, nõ à L. Turſelio hæreditas venerat, nõdum in Cn. Pompeij locum, multorumq. aliorum, qui aberãt, repentinus hęres ſucceſſerat, erat ei viuendum latronum ritu, vt tantum haberet quantum
63 rapere potuiſſet. Sed hæc, quæ robuſtioris improbitatis sũt, omittamus: loquamur potius de nequiſſimo genere leuitatis. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptijs exhauſeras, vt tibi neceſſe eſſet in P.R. conſpectu vomere poſtridie. ò rẽ non modo viſu fœdam, ſed etiam auditu. ſi inter cęnã, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidiſſet, quis nõ turpe duceret? in cœtu vero P.R. negotiũ publicum gerẽs, magiſter equitum cui ructare turpe eſſet, is vomens fruſtis eſculentis vinũ redolentibus gremiũ ſuum & totũ tribunal impleuit. ſed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus. veniamus
64 ad ſplendida. Cæſar Alexandriam ſe recepit felix, vt ſibi quidem videbatur: mea autem ſententia niſi qui Reip. ſit felix, felix eſſe non poteſt. haſta poſita pro æde Iouis Statoris bona (miſerũ me: cõſumptis enim lacrymis, tamẽ infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij. Magni voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis. vna in illa re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit, ſeruiẽtibusq. animis gemitus tamen P.R. liber fuit, expectantibus omnib. quiſnam eſſet tã impius, tã demẽs, tam dijs hominibusq. hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inuẽtus eſt nemo præter Antoniũ, præſertim cũ tot

eſſent

eſſent circa haſtam illam, qui alia omnia auderent:
vnus inuentus eſt,qui id auderet, quod omniũ fugiſ-
65 ſet & formidaſſet audacia. Tãtus igitur te ſtupor
oppreſſit,vel,vt verius dicã,tantus furor,vt primũ,
cum ſector ſis iſto loco natus, deinde cum Pompeij
ſector,non te execrandum Po.Ro. non deteſtabilẽ,
non omnes tibi deos, omnes homines & eſſe inimi-
cos & futuros ſcias. at quã inſolenter ſtatim heluo
inuaſit in eius viri fortunas, cuius virtute terribi-
lior erat P.R. exteris gentibus,iuſtitia charior.. in
eius igitur copias cum ſe ſubito ingurgitauiſſet,
exultabat gaudio perſona de mimo, modo egẽs,re-
66 pẽte diues.Sed vt eſt apud poetã neſcio quẽ,Male
parta male dilabũtur: incredibile ac ſimile portẽti
eſt,quonã modo illa tam multa quã paucis nõ dico
menſibus,ſed diebus effuderit maximus vini nume-
rus fuit, permagnũ optimi pondus argenti. pretioſa
veſtis, multa & lauta ſupellex & magnifica multis
locis,non illa quidẽ luxurioſi hominis,ſed tamẽ a-
67 bundãtis horũ paucis diebus nihil erat.Quæ Cha-
rybdis tã vorax?Charybdin dico? q̃ ſi fuit,fuit ani-
mal vnũ.Oceanus medius fidius vix videtur tot res
tã diſſipatas,tã diſtantibus in locis poſitas, tam ci-
to abſorbere potuiſſe nihil erat clauſum, nihil ob-
ſignatum,nihil ſcriptum;apothecæ totæ nequiſſimis
hominibus condonabãtur:alia mimi rapiebant,alia
mimæ;domus erat aleatoribus referta,plena ebrio-
rum totos dies potabatur, atque id locis pluribus,
ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper iſte
felix) damna aleatoria.conchiliatis Cn.Põpeij pe-
riſtromatis ſeruorũ in cellis lectos ſtratos videres
quãobrẽ deſinite mirari hæc tã celeriter eſſe con-
ſũpta.non modo vnius patrimoniũ, quamuis amplũ
vt illud fuit, ſed vrbes & regna celeriter tanta ne-
quitia

68 quitia deuorare potuiſſet. At eiuſdem ædes etiã & hortos. ò audaciã immanem.tu ingredi illam domũ auſus es? tu illud ſanctiſſimũ limen intrare? tu illatum ædium dijs penatibus os importuniſſimum oſtendere? quã domum aliquamdiu nemo aſpicere poterat,nemo ſine lacrymis præterire,hac te in domo tã diu diuerſari nõ pudet? in qua quãuis nihil ſapias:tñ nihil tibi poteſt eſſe iucundum. an tu,illa veſtibula, roſtra, ſpolia cũ aſpexiſti,domum tuã te introire putas?fieri nõ poteſt: quãuis enim ſine mẽte,ſine ſenſu ſis,vt es,tamen & te & tua & tuos noſti. nec vero te vnquã neq; vigilantem, neq; in ſõnis credo mente poſſe conſiſtere,neceſſe eſt,quamuis ſis,vt es,violẽtus,& furens, cum tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri,perterritum te de ſomno ex-
69 citari,furere etiam ſæpe vigilantem. Me quidẽ miſeret parietum ipſorũ,atq; tectorum:quid enim vnquã domus illa viderat,niſi pudicũ, niſi ex optimo more,& ſanctiſſima diſciplina? fuit enim ille vir P. C.ſicut ſcitis,cum foris clarus, tum domi admirandus,neque rebus externis magis laudandus, quam inſtitutis domeſticis.huius in ſedibus pro cubiculis ſtabula,pro triclinijs popinæ ſunt. & ſi iam negat, nolite,nolite quærere.frugi factus eſt mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere iuſſit:ex duodecim tabulis cauſam addidit:exegit.quam porro ſpectatus ciuis,quam probatus,cuius ex omni vita nihil eſt ho-
70 neſtius,quam quod cum mima fecit diuortium. At quam crebro vſurpat, & Conſul, & Antonius? hoc eſt dicere, & conſul, & impudiciſſimus, & Conſul, & homo nequiſſimus. quid enim eſt aliud Antonius? nam ſi dignitas ſignificaretur in nomine, dixiſſet aliquãdo credo auus tuꝰ,& cõſul et Antoniꝰ, nunquam dixit.dixiſſet etiam collega meus,patruus

tuus

tuus niſi ſolus es Antonius. ſed omitto ea peccata, quæ non ſunt earum partiũ propria, quibus tu Rēp. vexauiſti:ad ipſas tuas partes redeo,id eſt ad ciuile bellũ.quod natum,conflatum, ſuſceptum opera tua
71 eſt . Cur ei bello tum propter timiditatem tuam,& propter libidines defuiſti? guſtaras ciuilem ſanguinem, vel potius exſorbueras . fueras in acie Pharſalica anteſignanus. L.Domitiũ,nobiliſſimũ & clariſſimum virũ,occideras:multos,qui de prælio effugerant,quos Cæſar,vt nonnullos,fortaſſe ſeruaſſet, crudeliſſime perſecutus trucidaras.quibus reb⁹ tãtis,talibus geſtis, quid fuit cauſę. cur in Africã Cęſarē non ſequerere, cum præſertim belli pars tanta reſtaret? itaq; quem locum apud ipſum Cæſarē poſt eius ex Africa reditum obtinuiſti?quo numero fuiſti? cuius tu imperatoris Quæſtor fueras, Dictatoris magiſter equitũ,belli princeps,crudelitatis auctor, prędę ſocius, teſtamẽti,vt ipſe dicebat, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo,pro hortis,pro
72 ſectione debebas. Primo reſpondiſti plane ferociter:& ne omnia videar cõtra te,propemodũ ęqua & iuſta dicebas. A me C Cæſar pecuniam? cur potius, quã ego ab illo? an ille ſine me vicit? at ne potuit quidē, ego ad illum belli ciuilis cauſam attuli: ego leges pernicioſas rogaui:ego arma contra Cõſules, imperatoreſq. P. R. contra ſenatum populumq. Rom. contra deos patrios,araſque,& focos, cõtra patriã tuli. num ſibi ſoli vicit? quorum facinus commune, cur non ſit eorum præda communis? ius poſtulabas
74 ſed quid ad rē?plus ille poterat. Itaq. excuſſis tuis vocibus,& ad te,& ad prędas tuas milites miſit,cũ repente à te præclara illa tabula prolata, qui riſus hominum de te erat? tãtam eſſe tabulam,tã varias, tam multas poſſeſſiones, ex quibus, præter partem

Miſę-

Miſeni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, poſſet ſuum dicere. auctionis vero mirabilis aſpectus. veſtis Pompeij non multa, eaq; maculoſa, eiuſdem quædam argẽtea vaſa colliſa, ſordidata mãcipia: vt doleremus quidquã eſſe ex illis reliquijs, q̃ videre poſſemus. hãc tamẽ auctionẽ hæredes L. Rubrij decreto Cæſaris prohibuerunt. hærebat nebulo, quo ſe verteret non habebat. quippe in his ipſis tẽporibus domi Cæſaris percuſſor, ab iſto miſſus deprehenſus dicebatur eſſe cum ſica. de quo Cæſar in ſenatu, aperte in te inuehẽs queſtus eſt. Proficiſcitur in Hiſpaniã Cæſar, paucis tibi ad ſoluendũ propter inopiã prærogatis diebus, ne tũ quidẽ ſequeris, tã bonus gladiator rudẽ tam cito accepiſti? hunc igitur quiſquã qui in ſuis partib⁹, id eſt in ſuis fortunis tã timidus fuerit, pertimeſcat? profectus eſt tandẽ aliquando in Hiſpaniã, ſed tuto, vt ait, peruenire non

75 potuit. Quonã modo igitur Dolabella peruenit? aut non ſuſcipiẽda fuit iſta cauſa Antoni, aut, cũ ſuſcepiſſes, defendenda vſq; ad extremũ. ter depugnauit Cæſar cũ ciuib⁹ in Theſſalia, Africa, Hiſpania. omnib⁹ affuit his pugnis Dolabella: in Hiſpanienſi etiã vulnus accepit. ſi de meo iudicio quæris, nollẽ: ſed tamẽ conſilium à primo reprehendendũ, laudanda cõſtantia. tu vero quid cenſes? Cn. Põpeij liberi primũ patriã repetebant. eſto, fuerit partiũ hæc cauſa cõmunis. repetebãt præterea deos penates, patrios, aras, focos, larẽ ſuũ familiarẽ, in quæ tu inuaſeras. hæc cũ repeterent armis ij, quorum erant legibus: etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui? tamen erat æquiſſimum contra Cn. Pompeij liberos

76 Cn. Pompeij pugnare ſectorem. An tu Narbone in menſas hoſpitũ quum vomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? qui vero Narbone reditus? &

tamen

tamen quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubito reuertiſſem expoſui nuper P. C. cauſam reditus mei. volui, ſi poſſem ante Calendas Ian. prodeſſe Reip. nam quod quærebas, quomodo rediſſem: primum luce, non tenebris: deinde, cum calceis, & toga. nullis nec caligis, nec lacerna. at etiam aſpicis me & quidē, vt videris, iratus. næ tu iã mecũ in gratiam redeas ſi ſcias, quam me pudeat nequitiæ tuæ, cuius teipſum non pudet. Ex omnibus omnium flagitijs nullum turpius vidi, nullũ audiui qui magiſter equitum fuiſſe tibi viderere, in proximũ annum Conſulatũ peteres, vel potius rogares, is per municipia, coloniaſq. Galliæ, à qua cum Conſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere Conſulatum
77 ſolebamus, cum caligis & lacerna cucurriſti. At vide te leuitatē, cum hora diei decima fere ad ſaxa Rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atq; ibi ſe occultãs perpotauit ad veſperum: inde ciſio celeriter ad vrbem aduectus, domum venit capite inuoluto. ianitor quis tu? à Marco tabellarius. confeſtim ad eam, cuius cauſa venerat, deducitur, eiq. epiſtolam tradidit. quam cum illa legeret flens, (erat enim amatorie ſcripta) caput autem literarum ſibi cum illa mima poſt hac nihil futurum, omnem ſe amorem abieciſſe illinc, atque in hanc tranſfudiſſe, quum mulier fleret vberius, homo miſericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum inuaſit. ò hominem nequam: (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil poſſum dicere) ergo, vt te catamitum, nec opinato cum oſtendiſſes, præter ſpem mulier aſpiceret, idcirco vrbem terrore nocturno,
78 Italiam multorum dierum metu perturbaſti? Et domi quidē cauſam amoris habuit. & foris etiam turpiorē, ne L. Plancus prædes tuos venderet. produ-

ductus autem in concionem à Tribuno pl. cum re-
ſpondiſſes, te rei tuæ cauſa veniſſe, populum etiam
dicacem in te reddidiſti. Sed nimis multa de nugis:
ad maiora veniamus. Cæſari ex Hiſpania redeun-
ti obuiam longiſſimè proceſſiſti: celeriter iſti, &
rediſti, vt cognoſceret te: ſi minus fortem, atta-
men, ſtrenuum. factus es ei rurſus neſcio quomo-
do familiaris. habebat hoc omnino Cæſar: quem
plane perditum ære alieno, egentemque, ſi eundem
nequam hominem, audacemq. cognouerat, hunc in
79 familiaritatem, libentiſſime recipiebat. His igi-
tur rebus præclare commendatus, iuſſus eſt renun-
ciari Conſul, & quidem cum ipſo. Nihil queror de
Dolabella, qui tum eſt impulſus, inductus, eluſus
qua in re quanta fuerit vtriuſque veſtrum perfidia
in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, vt pete-
ret: promiſſum & receptum interuertit, ad ſeque
tranſtulit, tu eius perfidiæ voluntatem tuam aſcri-
pſiſti. veniunt Calen. Ian. cogimur in ſenatum in-
uectus eſt copioſius multo in iſtum, & paratius
Dolabella, quam nunc ego: hic autem iratus quæ
80 dixit dij boni? Cum primum Cæſar oſtendiſſet, ſe
prius quam proficiſceretur, Dolabellam Conſulem
eſſe iuſſurum: (quem negant Regem, qui & faceret
ſemper eiuſmodi aliquid, & diceret) ſed cum Cæ-
ſar ita dixiſſet, tum hic bonus Augur eo ſe ſacer-
dotio præditum eſſe dixit, vt comitia auſpiciis vel
impedire, vel vitiare poſſet: idq. ſe facturum eſſe
aſſeuerauit. in quo primum incredibilem ſtupidi-
81 tatem hominis cognoſcite. Quid enim? iſtuc quod
te ſacerdotij iure facere poſſe dixiſti, ſi Augur non
eſſes, & Conſul eſſes, minus facere potuiſſes? vide,
ne etiam facilius. nos enim nuntiationem ſolum ha-
bemus, Conſules, & reliqui magiſtratus etiam in-

ſpectionem eſto hoc imperite (nec enim ab homine nunquam ſobrio poſtulanda prudentia). ſed videte impudentiam. multis ante menſibus in ſenatu dixit, ſe Dolabellæ comitia aut prohibiturum auſpicijs, aut id facturum eſſe, quod fecit. quiſquã ne diuinare poteſt, quid vitij in auſpicijs futurum ſit, niſi qui de cælo ſeruare conſtituit? quod neq; licet comitijs, per leges: &, ſi quis ſeruauit: non habitis comitiis, ſed prius, quã habeantur, debet nuntiare. verum implicata inſcitia impudẽtia eſt, ſi nec ſcit, quod Augurem, nec facit, quod pudentem decet.
82 Atque ex illo die recordamini eius vſque ad Idus Mart. Conſulatum, quis vnquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipſe poterat: omnia rogabat: caput in aduerſam lecticã inſerens, beneficia, quæ venderet, à collega petebat: ecce Dolabellæ comitiorum dies: ſortitio prærogatiua quieſcit. renuntiatur: tacet. prima claſſis vocatur. renũtiatur: deinde, vt aſſolet, ſuffragia. tum ſecũda claſſis: quæ
83 omnia citius ſunt facta, quã dixi. Confecto negotio bonus Augur, (Lælium diceres) alio die, inquit, ò impudentiam ſingularem. quid videras? quid ſenſeras? quid audieras? nec enim te de cælo ſeruaſſe dixiſti, neque hodie dicis: id igitur obuenit vitium quod tu iam Calendis Ian. futurum eſſe præuideras, & tãto ante prædixeras. ergo hercule magna, vt ſpero, tua potius, quam Reip. calamitate ementitus es auſpicia, obſtrinxiſti Pop. Rom. religione, Augur Auguri, Conſul Conſuli obnuntiauiſti. nolo plura, ne acta Dolabellæ videar conuellere: quæ neceſſe eſt aliquando ad noſtrum collegium defe-
84 rantur. Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite. quandiu tu voles, vitioſus Conſul Dolabella, rurſus, quũ voles ſaluis auſpiciis creatus, ſi ni-

ſi nihil eſt, cum Augur his verbis nuntiat, quibus nuntiaſti: cõfitere tecũ,quũ alio die dixeris ſobriũ non fuiſſe. ſin eſt aliqua vis in iſtis verbis:ea quæ ſit, Augur à collega requiro. ſed ne forte ex multis rebus geſtis, M. Antonij rem vnam pulcherrimam tranſiliat oratio,ad Lupercalia veniamus. nõ diſſimulat P. C. apparet eſſe commotum: ſudat,pallet,quidlibet,modo ne nauſeet,faciat: quod in porticu Minutia fecit, quæ poteſt eſſe turpitudinis tãtæ defenſio? cupio audire,vt videam, vbi rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.
85 Sedebat in roſtris collega tuus, amictus toga purpurea,in ſella aurea,coronatus: aſcendis: accedis ad ſellam: ita eras Lupercus,vt te eſſe Conſulem meminiſſe deberes. diadema oſtendis.gemitus toto foro,vnde diadema? non enim abiectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo meditatum; & cogitatum ſcelus: tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plauſu reiiciebat. tu ergo vnus ſcelerate inuentus es,qui, cum auctor regni eſſes eum,quem collegam regni habebas, dominum habere velles, & idem tentares,quid populus R. ferre,& pati poſ-
86 ſet. At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abiiciebas,quid petens? vt ſeruires? tibi vni peteres, qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, vt facile ſeruires à nobis populoq. Rom. mandatum id certe non habebas. ò præclaram illam eloquentiam tuam, quum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num expectas, dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi vllam partem, habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam ſummorum virorum gloriam: dicam tamen,dolore commotus, nonne indignum eſt

viuere eum, qui impoſuerit diadema, quum omnes
87 fateantur iure interfectum eſſe, qui abiecerit? At etiam aſcribi iuſſit in faſtis ad Lupercalia, C. Cæſari Dictatori perpetuo M. Antonium Conſulem populi iuſſu regnum detuliſſe, Cæſarem vti noluiſſe, iamiam minime miror te otium perturbare, non modo vrbem odiſſe, ſed etiam lucem, cum perditiſſimis latronibus non ſolum de die, ſed etiam in diem viuere: vbi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus & in iudicijs eſſe poteſt, quæ tu, quantũ in te fuit dominatu regio ſuſtuliſti? ideo ne L. Tarquinius exactus Sp. Caſsius, Sp. Melius, M. Mãlius necati, vt multis poſt ſeculis à M. Antonio, quod fas non eſt, Romæ conſtitueretur? ſed ad au-
88 ſpicia redeamus. De quibus rebus Idibus Mart. fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro tum tu quid egiſſes? audiebam quidem paratum veniſſe, quod me de ementitis auſpiciis, quibus tamen parere neceſſe erat, putares eſſe dicturum, ſuſtulit illum diem fortuna populi Rom. num etiam tuum de auſpiciis iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit? ſed incidi in id tempus, quod ijs de rebus, in quas ingreſſa erat oratio, prætereundum non ſit. quæ tua fuga? quæ formido illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ? quũ ex illa fuga beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſaluum eſſe vo-
89 luerunt, clàm te domum recepiſti? O mea fruſtra ſemper veriſſima auguria rerum futurarum. dicebam illis in capitolio liberatoribus noſtris, cum me ad te ire vellent, vt ad defendendam Remp. te adhortarer, quoad metueres, omnia te promiſſurum, ſimul ac timere deſiſſes, ſimilem te futurum. tui. itaque cum cæteri conſulares irent, redirent, in ſententia manſi, neque te illo die, neque poſtero vidi,
neque

neq; vllã ſocietatẽ optimis ciuibus cũ importuniſſimo hoſte fœdere vllo cõfirmari poſſe credidi. poſt diẽ tertium veni in ædem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obſiderent. Qui tibi
60 ille dies M. Antoni fuit? quamquã mihi ſubito inimicus extitiſti: tamen me tui miſeret, quod tibi inuideris, qui tu vir, dij immortales, & quãtus fuiſſes, ſi illius diei mentem ſeruare potuiſſes? pacem haberemus, quæ erat facta per obſidem puerum nobilem M. Antonij filium M. Bambalionis nepotem quanquam te bonum timor faciebat non diuturni magiſter officij. improbum fecit ea quæ dum timor abeſt, à te non diſcedit, audacia. etſi tum, cùm optimum te putabant me quidem diſſentiente, funeri tyranni illius ſceleratiſſimi præfuiſti, tua illa pulchra
91 laudãtio, tua miſeratio, tua cohortatio. Tu, tu illas faces incẽdiſti, & eas, quibus ſemiuſtulatus ille eſt, & eas quibus incenſa L. Bellieni domus deflagrauit tu illos impetus perditorum hominum & ex maxima ſeruorum, quos nos vi, manuq. repulimus, in noſtras domus immiſiſti. Idem tamen quaſi fuligine abſterſa, reliquis diebus in Capitolio præclara S. C. feciſti, ne qua poſt Idus Mart. immunitatis tabula, ne ve cuiuſquam beneficij figeretur. meminiſti ipſe, de exulibus. ſcis, de immunitate quid dixeris. optimum vero, quod Dictaturæ nomen in perpetuum de Rep. ſuſtuliſti. quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, vt eius omnem propter proximum Dictatorem tolleres me-
92 tum. Conſtituta Reſp. videbatur alijs, mihi vero nullo modo, qui omnia te gubernãte naufragia metuebam. num igitur me fefellit? aut num diutius ſui potuit eſſe diſſimilis? inſpectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur, neque ſolum ſingu-

lis veniebant immunitates, ſed etiam populis vniuerſis: ciuitas non tum ſigillatim, ſed prouincijs totis dabatur. itaque ſi hæc manent, quæ ſtante Rep. manere nõ poſſunt: prouincias vniuerſas P.C. perdidiſtis, neq; vectigalia ſolum, ſed etiam imperium populi Rom. huius domeſticis nundinis diminutum
93 eſt. Vbi eſt ſepties millies ſeſtertiũ? quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat: funeſtæ illius quidem pecuniæ, ſed tamen, ſi ijs, quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis poſſet vindicare. tu autem ſeſtertium quadringẽties, quod Idibus Mart. debuiſti, quonammodo ante Calendas Ap. debere deſiiſti? quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia, quæ a diuerſis emebantur non inſciente te: ſed vnum egregiũ de Rege Deiotaro populi Rom. amiciſſimo decretum in Capitolio fixũ, quo propoſito nemo erat, qui in ipſo dolore riſum
94 poſſet cõtinere. Quis enim cuiquã inimicior, quam Deiotaro Cęſar? æque atq; huic ordini, vt equeſtri, vt Maſſilienſibus, vt omnibus, quibus Remp. populi Rom. charã eſſe ſentiebat. is igitur, à quo viuo nec præſens, nec abſens quidquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus eſt gratioſus. compellarat hoſpitem præſens: computarat: pecuniã imperarat: in eius tetrarchiam ex Græcis comitibus ſuis collocarat: Armeniam abſtulerat à ſenatu datã, hæc
95 viuus eripuit, reddidit mortuus. At quibus verbis? modo æquum ſibi videri, non modo iniquum: mira verborum complexio, at ille nunquam (ſemper enim abſenti affui Deiotaro) quidquam ſibi quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. ſyngrapha H.S. centies per Legatos, viros bonos, ſed timidos & imperitos, ſine Sexti, ſine reliquo-

quorum hoſpitũ Regis ſentẽtia facta in Gynecæo, quo in loco plurimæ res veniere,& veneunt qua ex ſyngrapha quid ſis acturus, meditere cenſeo: Rex enim ipſe ſua ſponte nullis commentarijs Cæſaris, ſimul atque audiuit eius interitum, ſuo marte res
96 ſuas recuperauit. Sciebat homo ſapiens ius ſemper hoc fuiſſe, vt quæ tyranni eripuiſſent, ea tyrannis interfectis ij, quibus erepta eſſent, recuperarent, nemo igitur iure conſultus, ne iſte quidem, qui tibi vni eſt iure conſultus, per quẽ hæc agis. ex iſta ſyngrapha deberi dicit pro ijs rebus, quæ erãt ante ſyngrapham recuperatæ: non enim à te emit, ſed prius, quam tu ſuum ſibi venderes, ipſe poſſedit. ille vir fuit; nos quidem contemnendi, qui auctorem odi-
97 mus, acta defendimus. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores ſunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam venditent itaq; tanti acerui nummorum apud iſtum conſtruuntur, vt iam appendantur, non numerentur pecuniæ, at quam cæca auaritia eſt? nuper fixa tabula eſt, qua ciuitates locupletiſſimæ Cretenſium vectigalibus liberantur, ſtatuiturque, ne poſt M. Brutum Proconſulem ſit Creta prouincia? tu mentis es compos, tu nõ conſtringendus? an Cæſaris decreto Creta poſt M. Bruti deceſſum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutũ Cæſare viuo pertineret? at huius venditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam perdidiſtis. omnino nemo vllius
98 rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exulibus legem, quam fixiſti, Cæſar tulit? nullius inſector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum cauſam diſſimilem Cæſar iudicauerit: deinde neſcio cur reliquis idem non

Digitized by Google

tribuas: (neq; enim plus quàm tres, aut quatuor re-
liqui ſunt, qui ſimili calamitate fuerint) cur tua
miſericordia ſimili non fruuntur? cur eos habes in
loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres,
noluiſti, quem etiam ad Cenſuram petendam impu
liſti, eamq. petitionem comparaſti, quæ & riſus ho
99 minum, & querelas moueret. Cur autem ea comi-
tia nō habuiſti? an quia Trib. pl. fulmen ſiniſtrum
nuntiabat? tua quid intereſt? nulla auſpicia ſunt
tuorū, cum ſis religioſus. quid? eundē in Septemui-
ratu nonne deſtituiſti? interuenit enim, quē metui-
ſti? credo, ne ſaluo capite negare nō poſſes. omni-
bus eū cōtumelijs oneraſti, quē patris loco, ſi in te
vlla pietas eſſet, colere debebas: filiā eius ſororem
tuā eiecisti, alia condicione quæſita, & ante perſpe
cta. nō eſt ſatis: probri inſimulaſti pudiciſſimā fœmi
nā. quid eſt, quod addi poſſit? contentus eo non fui-
ſti. frequentiſsimo ſenatu Calendis Ian. ſedente pa-
truo hāc tibi eſſe cum Dolabella odij cauſam au-
ſus es dicere, ꝙ ab eo ſorori, & vxori tuæ ſtuprum
oblatum eſſe comperiſſes. quis interpretari poteſt,
impudentior ne, qui in ſenatu, an improbior, qui in
Dolabellā, an impurior, qui patre audiente, an cru-
delior, qui in illam miſerā tam ſpurce, tā impie di-
100 xeris? Sed ad chirographa redeamus. quæ fuit
tua cognitio? acta enim Cæſaris pacis cauſa con-
firmata ſunt à ſenatu, quæ quidē Cæſar egiſſet: non
ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. vnde iſta
erūpunt? quo auctore proferuntur? ſi ſunt falſa. cur
probantur? ſi vera, cur veneunt? at ſic placuerat, vt
ex Calendis Iun. de Cæſaris actis cū cōſilio cogno
ſceretis, quod fuit conſiliū? quem vnquā aduocaſti?
quas Calendas Iun. expectaſti? an eas, ad quas te
peragratis veteranorū coloniis ſtipatum armis re-

tuli-

tuliſti? ò præclarã illã percurſationẽ tuam menſe Aprili atq; Maio, tum, quũ etiã Capuã deducere co
101 natus es. Quemadmodũ illam audieris, vel potius pene non adieris, ſcimus, cui tu vrbi minitaris, vtinã conere, vt aliquando illud Pæne, tollatur. atq; nobilitata ſit tua illa peregrinatio, quid prandiorum apparatus? quid furioſam vinolentiã tuã proferã: tua iſta detrimenta ſunt, illa noſtra, agrũ Cãpanũ, qui quũ de vectigalibus eximebatur, vt militibus daretur, tamen infligi magnum Reip. vulnus putabamus, hunc tu compranſorib us tuis, & colluſoribus diuidebas mimos dico, & mimas P.C. in agro Cãpano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quandoquidẽ hæ quondã arationes Cãpani, & Leontini in Pop. Rom. patrimonio glandiferæ, & fructuoſæ ferebantur. medico tria millia iugerum, quaſi, ſanum feciſſet, rhetori duo, quaſi diſertum facere potuiſſet. Sed ad iter, Italiamq. re-
102 deamus. Deduxiſti coloniam Caſsilinum, quò Cæſar ante deduxerat, conſuluiſti per literas de Capua tu quidem, ſed idem de Caſsilino reſpondiſſem, poſſes ne vbi colonia eſſet, eo coloniam nouã iure deducere? negaui in eam coloniam, quæ eſſet auſpicato deducta, dum eſſet incolumis, Coloniam nouam iure deduci: colonos nouos aſcribi poſſe, reſcripſi. tu autem inſolentia elatus, omni auſpiciorum iure turbato, Caſsilinum coloniam deduxiſti, quò erat paucis annis ante deducta, vt vexillum videres, & aratrum circumduceres: cuius quidem vomere portam Capuæ pæne perſtrinxiſti,
103 vt florentis coloniæ territorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis ſanctiſsimi, atque integerrimi viri fundum Caſsinatem; quo iure? quo ore? eodem, inquies, quo

quo in hæredũ L.Rubrij, quo in hæredũ L.Turſelij
prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſeſsiones
& ſi ab haſta, valeát tabulæ, modo Cæſaris, nõ tuæ,
quibus debuiſti, non quibus tu te liberauiſti. Var-
ronis quidem Caſsinatẽ fundum quis veniſſe dicit?
quis haſtã iſtius venditionis vidit? quis vocẽ præ-
conis audiuit? miſiſſe te dicis Alexandriam, qui e-
meret à Cæſare; ipſum enim expectare magnũ fuit.
104 Quis vero audiuit vnquam (nullius autem ſalus
curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem vllã
eſſe detractam? quod ſi etiam ſcripſit ad te Cæſar,
vt redderes, quid ſatis poteſt dici de tanta impu-
dentia? remoue gladios illos parumper quos vide-
mus: iam intelliges aliam cauſam eſſe haſtæ Cæ-
ſaris, aliã confidentiæ, & temeritatis tuæ: non enim
te dominus modo illis ſedibus, ſed quiuis amicus,
vicinus, hoſpes, procurator arcebit. at quàm mul-
tos dies in ea villa turpiſsime es perbacchatus? ab
hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. ò te-
cta ipſa miſera, quàm diſpari domino: quamquam
quo modo iſte dominus? ſed tamen quàm à diſpari
tenebantur: ſtudiorum enim ſuorũ M. Varro voluit
105 eſſe illud, non libidinum, diuerſorium. Quę in illa
villa ante dicebantur? quæ literis mandabantur?
iura Populi Rom. monumenta maiorum, omnis ſa-
pientiæ ratio, omniſq. doctrina, at vero te inquili-
no (non enim domino) perſonabãt omnia vocibus
ebriorũ, natabant pauimẽta vino, madebant parie-
tes: ingenui pueri cũ meritoriis, ſcorta inter matres
familias verſabantur. Caſsino ſalutatũ veniebant,
Aquino, Interamna: admiſſus eſt nemo. iure id qui-
dem: in homine enim turpiſsimo obſoleſcebant di-
106 gnitatis inſignia. Cum inde Romam proficiſcens
ad Aquinũ accederet, obuiam ei proceſsit, vt eſt

fre-

frequens municipium,magna ſane multitudo.at iſte operta lectica latus eſt per oppidum, vt mortuus. ſtulte Aquinates: ſed tamen in via habitabant quid Anagnini? qui cum eſſent deuij ,obuiam ei deſcenderunt, vt iſtum, tanquam ſi eſſet Conſul, ſalutarent. incredibile dictu eſt, tamen inter omnes conſtabat,neminẽ eſſe reſalutatum,preſertim cum duos ſecum Agnaninos haberet, Muſteſſam & Laconem, quorum alter gladiatorum eſt princeps,alter pocu-
107 lorum. quid ego illas iſtius minas, contumeliaſq; commemorem, quibus inuectus eſt in Sidicinios, vexauit Puteolanos, quòd C.Caſſium, quod Brutos patronos adoptaſſent magno quidem iudicio, ſtudio,beneuolentia,charitate,non, vt te,vt Baſilium, vi & armis,& alios veſtri ſimiles,quos clientes nemo habere velit, non modo eſſe illorum cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui, cum illud, quod tu venerari ſolebas, buſtum in foro euertit?qua re tibi nuntiata,vt cõſtabat inter eos, qui vna fuerunt, concidiſti. quid euenerit poſtea, neſcio, metum credo valuiſſe & arma.collegã quidem de cœlo detraxiſti,effeciſtique, non tu quidem etiam nunc vt ſit ſimilis tui, ſed certe vt diſſimilis
108 eſſet ſui. Qui vero reditus inde Romam? quæ perturbatio totius vrbis? memineramus Cinnam nimis potentem: Syllam poſtea dominantem, modo Cæſarem regnantem videramus, erant fortaſſe gladij, ſed ij abſconditi, nec ita multi: iſta vero, quæ & quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladijs ſequuntur ſcutati milites: lecticas portari videmus. atque his quidem iam inueteratis P.C.conſuetudine obduruimus: Calend. Iun. quum in ſenatum,vt erat cõſtitutum,venire vellemus,metu per-
109 territi repente diffugimus: at iſte,qui ſenatu non

egeret:neque deſiderauit quemquam, & potius diſ-
ceſſu noſtro lætatus eſt,ſtatimq; illa mirabilia faci-
nora effecit : qui chirographa Cæſaris defendiſſet
lucri ſui cauſa,is leges Cæſaris eaſq; præclaras, vt
Remp. conuertere poſſet,euertit: numerum annorũ
prouinciis prorogauit:idemque,cum auctorũ Cæſa-
ris defenſor eſſe deberet,& in publicis, & in priua-
tis reb⁹ acta Cęſaris reſcidit. In publicis actis nihil
eſt lege grauius:in priuatis firmiſſimum eſt teſtamẽ-
tum, leges alias ſine promulgatione ſuſtulit : alias,
vt tolleret promulgatas,promulgauit: teſtamentum
irritum fecit: quod etiã infimis ciuibus ſemper ob-
tentum eſt,ſigna,tabulas,quas populo Cæſar vna cũ
hortis legauit,eas hic partim in hortos Pompeij de
110 portauit,partim in villã Scipionis:& tu in Cęſaris
memoria diligens?tu illum amas mortuum? quem is
maiorem honorem cõſecutus erat,quam vt haberet
puluinar,ſimulacrum, faſtigium,flaminem? eſt ergo
flamen,vt Ioui,vt Marti, vt Quirino , ſic diuo Iulio
M. Antonius. quid igitur ceſſas ? cur non inaugura-
re? ſume diem , vide, qui te inauguret : collegæ ſu-
mus : nemo negabit. ò deteſtabilem hominem, ſiue
quod tyranni ſacerdos es, ſiue quod mortui . quæro
deinceps,num, hodiernus dies qui ſit, ignores ? ne-
ſcis heri quartum in circo diem ludorum Romano-
rum fuiſſe ? te ipſum autem ad populum tuliſſe , vt
quintus præterea dies Cæſari tribueretur ? cur non
ſumus prætextati? cur honorem Cæſari tua lege da-
tum deſeri patimur?an,ſupplicationes addendo,diẽ
contaminari paſſus, puluinaria noluiſti ? aut vndi-
111 que religionẽ tolle,aut vſquequaq; cõſerua:quæ-
res,placeat ne mihi puluinar eſſe, faſtigium, flami-
nem ? mihi vero nihil iſtorum placet : ſed tu, qui
acta Cæſaris defendis,quid potes dicere,cur alia de
fendas,

ſtendas, alia non cures? niſi forte, vis fateri, te om-
nia quæſtu tuo, non illius dignitate metiris, quid ad
hæc tandem? expecto enim eloquentiam tuam di-
ſertiſſimum cognoui auum tuum, at te etiam aper-
tiorem in dicendo, ille nunquam nudus eſt concio-
natus: tuum hominis ſimplicis pectus vidimus, re-
ſpondebiſne ad hæc, aut omnino hiſcere audebis?
ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te
112 reſpondere poſſe confidas? Sed præterita omit-
tamus, hunc vnum diem, hunc vnum inquam, ho-
diernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor,
defende, ſi potes, cur armatorum corona ſenatus
ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis au-
diunt? cur valuæ Concordiæ non patent? cur homi-
nes omnium gentium, maxime barbaros ithyreos,
cum ſagittis deducis in forum? præſidij ſui cauſa
ſe facere dicit, nonne igitur millies perire eſt me-
lius, quàm in ſua ciuitate ſine armorum præſidio
non poſſe viuere? ſed nullum eſt iſtuc, mihi crede
præſidium charitate & beneuolentia ciuium ſeptū
113 oportet eſſe, non armis. Eripiet, extorquebit tibi
iſta Pop. Rom. vtinam ſaluis nobis: ſed quoqoo mo-
do nobiſcum egeris: dum iſtis conſilijs vteris, non
potes eſſe, mihi crede, diuturnus. etenim iſta tua
minime auara coniux, quam ego ſine contumelia
deſcribo, nimium debet diu populo Rom. penſionē
tertiam, habet populus Rom. ad quos gubernacula
Reip. deferat: qui vbicunque terrarum ſunt, ibi eſt
omne Reip. præſidium, vel potius ipſa Reſp. quæ ſe
adhuc tantummodo vlta eſt, nondum recuperauit,
habet quidem certe Reſp. adoleſcentes nobiliſſi-
mos, paratos defenſores, quam volent, illi cedant,
otio conſulentes: temen à Rep. reuocabuntur. &
nomen pacis dulce eſt, & ipſa res ſalutaris, ſed in-

ter pacem & ſeruitutem plurimum intereſt; pax eſt tranquilla libertas: ſeruitus malorum omnium poſtremum, non modo bello, ſed morte etiam repellendum. Quod ſi ſe ipſos illi noſtri liberatores è

114 conſpectu noſtro abſtulerūt: at exemplum facti reliquerunt. illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello eſt perſecutus: qui tamen Rex fuit, cum eſſe Romę Regem licebat. Sp. Caſsius Sp. Melius, M. Manlius propter ſuſpicionē regni appetendi ſunt necati: hi primi cum gladiis non in regnum appetentem, ſed in regnantem impetum fecerunt; quod cum ipſum factum per ſe præclarum, atq; diuinū eſt. tum expoſitum ad imitandū præſertim cum illi eam gloriā conſecuti ſint, quę vix cęlo capi poſſe videatur, etſi enim ſatis in ipſa cōſcientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali

115 immortalitatē non arbitror cōtemnendam. Recordare illū M. Antoni diē, quo Dictaturam ſuſtuliſti: pone ante oculos lætitiā ſenatus populiq. R. confer cū nummatione tua tuorumque: tum intelliges, quantum inter laudē & lucrum interſit. ſed nimirum, vt quidam morbo aliquo, & ſenſus ſtupore ſuauitatem cibi non ſentiunt: ſic libidinoſi, auari, facinoroſi veræ laudis guſtū non habent. ſed ſi te laus allicere ad recte faciendum non poteſt, ne metus quidem à fœdiſsimis factis poteſt auocare? iudicia non metuis? ſi propter innocentiam, laudo, ſi propter vim, non intelligis, ei, qui illo modo

116 iudicia nō timeat, quid timendum ſit. Quòd ſi nō metuis viros fortes, egregioſq. ciues, quòd à corpore tuo prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent. quæ eſt autem vita, dies & noctes timeri à ſuis? niſi vero aut maioribus habes beneficiis obligatos, quam ille quoſdam habuit, à quibus

bus eſt interfectus. aut tu es vlla re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia: res bello geſſerat, quamuis Reip. calamitoſas, attamen magnas: multos annos regnare eſt meditatus: magno labore, magnis periculis quod cogitarat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis multitudinem imperitam lenierat: ſuos præmiis, aduerſarios clementiæ ſpecie deuinxerat, quid multa? attulerat iam liberæ ciuitati partim metu, partim patientia
117 conſuetudinem ſeruiendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre poſſum: cæteris vero rebus nullo modo es comparandus: ſed ex plurimis malis, quæ ab illo Reip. ſunt inuſta: hoc tamen boni eſt, quòd didicit iam P.R. quantum cuiq; crederet, quibus ſe committeret, à quibus caueret. hæc igitur nõ cogitas? nec intelligis ſatis eſſe viris fortibus didiciſſe, quam ſit pulchrum beneficio gratũ, fama glorioſum tyrannum occidere? an, quũ illum
118 homines non tulerint, te ferent? certatim poſthæc, mihi crede, ad hoc op⁹ curretur, nec occaſionis tarditas expectabitur. reſpice quæſo aliquando Remp. M. Antoni. quibus ortus ſis, non quibuſcum viuas, conſidera: mecum vt voles, cum Rep. redi in gratiam. ſed de te tu ipſe videris: ego de me ipſo profitebor, defendi Remp. adoleſcens non deſeram ſenex, contempſi Catilinæ gladios, non pertimeſcam tuos, quin etiã corpus libenter obtulerim, ſi repreſentari morte mea libertas ciuitatis poteſt.
119 Vt aliquando dolor populi R. pariat, quod iam diu parturit. etenim ſi ab hinc annos prope viginti hoc ipſo in templo negaui poſſe mortẽ immaturam eſſe Cõſulari: quãto verius nunc negabo ſeni? mihi vero P.C. iam etiam optanda mors eſt perfun-

cto

cto rebus eis, quas adeptus ſum, quaſque geſſi; duo modo hæc opto: vnum, vt moriens populum Roma. liberum relinquam; hoc mihi maius à dijs immortalibus dari nihil poteſt: alterum, vt ita cuique eueniat, vt de Rep. quiſque mereatur.

FINIS.

Digitized by Google

TECNICHE D'INTERVENTO

Digitized by Google